

THE

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO THE

TAITTIRĪYA SAṂHITĀ

EDITED BY

DR. W. CALAND,
Professor of Sanskrit at the University of Utrecht.

VOLUME III.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1913.

INDEX.

Indexes.

PREFACE.

The MSS. which have been consulted for this third volume of the Baudhāyana Śrauta sūtra are the following:

a. Dvaidhasūtra.

1. H, from the Haug collection at Munich, containing only the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3.

2 Bu, a MS. from the collection Burnell belonging to the India Office, containing the complete text, without the sarvatomukhadvaidhas.

3. Be (see Prefacé to vol i, p. viii).

4. B, the Bombay MS. (see Preface to vol. i, p. vii), giving only the last two praśnas.

5. Ben, copy from a Benares MS., containing the first praśna only.

6 D, a MS from Dhar, containing on 37 foll. the first two praśnas and the first kandikā of praśna 3. Nearly related with H

7. U, from Ujjain, in Nāgarī, on 59 foll, complete; the *sarvatomukhadvaidhas on a separate leaf.* This MS. *belongs to* the same collection and is written by the same hand, and on the same kind of paper, as all the other Baudhāyana MSS. from Ujjain (see Preface to vol ii, p. v)

8 G, this MS. has been found at Gwalior; for the use of this MS., like No. 6 and 7, I have to thank Prof Bhandarkar. These three MSS. were found in private libraries. The Gwalior MS. is written very neatly in Nāgarī and although far from faultless originally, it has been corrected with good judgment after a better text. The sarvatomukha is given apart.

9. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection, Asiatic Society of Bengal containing on foll. 1–70 the first two praśnas *and the beginning of praśna 3; much related to H. and D.*

10. C', No. 1571 of the same collection, Nāgarī, paper; the text begins with xxi, 14 and runs to the end, without the sarvatomukha; nearly related to Be.

11. W, the MS. of the collection Whish, cp. Winternitz, a Catalogue of South Indian MSS. No. 94. *Only* partly collated.

The vivaraṇa of the Dvaidha is extant and known to me from several MSS., which, however, are far from exact. Of use were also the Prayogasāra by Keśavasvāmin, the bhāṣya composed by Sāyaṇa, who in his treatment of the darśapūrṇa-

māsa mentions and comments upon all the Dvaidha and Karmānta passages, which bear upon the text propes of Baudhāyana. By Ms. I indicate in the critical notes the Mahāgnisarvasva (see Preface to vol. ii, p. v), which treats equally of those Dvaidha and Karmānta sūtras that concern the agnicayana of the text proper.

b. Karmāntasūtra.

1. H, the Haug MS., complete.
2. Be, see Preface to vol. i, p. viii.
3. D, the Dhar MS., containing on 35 foll. the first two praśnas.
4. U, the Ujjain MS., 56 foll., śake 1761.
5. G, the Gwalior MS., on 46 foll.; corrected. The last three MSS belong to the same collections as those of the Dvaidha text.
6. M, the Mackenzie MS.; cp. Preface to vol ii, p. iv.
7. Ben, a copy of the Gov. Skt. Coll. at Benares; rather good and independent MS.
8. C, No 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection at the Asiatic Society of Bengal, Nāgarī, on paper, well written, 133 foll, containing on foll. 71-133 the first two Karmānta praśnas

Besides the vivarana of Bhavasvāmin and the remarks of Sāyaṇa and Keśavasvāmin, we possess a valuable bhāṣya on Karmānta I. 1-21 (No. 776a of the collection in the India Office, see Eggeling, Catalogue of the Sanskrit MSS. in the Library of the I. O., vol. i, p 57) by Venkateśvara; the var. lect. of the text according to this work is indicated by me in the critical notes as Vt., that of the commentary given by Veṅkateśvara as Vc.

c. Prāyaścittasūtra.

1. H, the MS. Haug.
2. U, from Ujjain, on 25 foll., part of the same collection as mentioned above.
3. B, the Bombay MS.; see Preface to vol. i, p. vii, copy from an original, dated śake 1743.
4. Tr, the MS. from Trichinopoly, mentioned in the Preface to vol. ii, p. v.
5. C[1], a part of the text is found in the MS., mentioned under the MSS. for the Dvaidhasūtra (No. 10).

More or less help was got from Gopāla's Vivarana (Viv.) known to me from the MS. belonging to the India Office (No. 2595; see Eggeling, Catalogue, vol. i, p. 91). The text proper is here indicated only by the beginning words of each

sentence. I consulted also, without, however, getting much help from them, the Prāyaścitta-pradīpa (I.O. 1467A) and the Prāyaścitta-candrikā (I.O. 1572).

d. Śulbasūtra.

1. H, the MS. Haug.
2. U, *from Ujjain*, on 12 *foll*, part of the same collection as mentioned above
3. B, the Benares MS.; see Preface to vol. i, p. viii.
4. M, the Mackenzie MS.; see Preface to vol. ii, p. x.

I need not say, that the excellent edition with Skt commentary and English translation by Thibaut (in the Journal "Pandit" (vols. ix, x and vol i of the new series) has been consulted with good results The readings accepted by Thibaut are indicated by me by T.

e. Pravarasūtra.

1. T, a copy from the Tanjore MS. No. 359; see Preface to vol. i, p x.
2. M, being a complete copy of the Smārtasūtra in Grantha, copied for me somewhere in Madras through the *kind mediation of Prof Hultzsch It is, on the whole, a good* MS.; at the end of it the pravara is found.
3. G, the Grantha edition of the Baudhāyana smārtasūtra, Madras, 1905, by Muddudikṣita This edition narrowly *agrees with the MS M*
4. Bu, the Burnell MS xcii (No. cxvii of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS., p 35) in Grantha. It contains also the pravarakhanda of the Vaikhānasa school Independent, although rather bad MS
5. Be, copied by me from the Benares MS. 115, see Preface to vol i, p. vii
6. U, from Ujjain (see above), very narrowly related to the last-mentioned MS. from Benares; on *10 foll.*

Other texts which have been used in constituting the pravarapraśna are:

The Gotrapravaramañjarī by Puruṣottama, a Colebrooke MS. belonging to the India Office (*No 2316A, Egg No 1777*). In the critical notes indicated by me as Pm. It contains shattered all over the work the whole pravara text of the Baudhāyanīyas, on which it comments broadly. It treats at length also of the pravara sections of Āpastamba and Āśvalāyana and of the pravarādhyāyas of Kātyāyana-Laugākṣi. The comparison of this text is of use for the verification of several *nomina propria.* It is curious to perceive, that, although according to Puruṣottama the pravarakhaṇḍas of Kātyāyana and Laugākṣi are the

same, the Kātyāyana text known to us from the Pariśiṣṭas of the White Yajurveda (see Weber in the 'Verzeichniss der Skt. HSS der Kgl. Bibl. zu Berlin,' vol. i, p. 54-60) is different from that given by Puruṣottama. The one contributed to Laugākṣi is probably the pravarādhyāya of the Kaṭhas; the text attributed by tradition to Kātyāyana (as given by Weber) agrees, with many various readings, however, on the whole with the pravarādhyāya of the *Mānavas* I was *kindly* allowed by Prof. Knauer to use this text, which also is handed down to us in a very corrupted state.

A lengthy treatment of the pravara is given also by Gopīnāthadīkṣita in his Satyāṣādhahiraṇyakeśismārtasaṃskāraratnamālā (published in the Ānandāśrama series 1899) on pp. 416-453; by Anantadeva in his Saṃskārakaustubha, pp. 179-196 of the lithographic edition, and by Raghunātha in his Gotrapravaranirṇaya (MS. I O. No 1781) These three texts are indicated by me in the critical notes successively as Rm., Sk., Pn. The three texts give a great many more names than are contained in the pravarapraśna of Baudhāyana, as they join, without any discrimination, to the names of the Baudhāyana text also those of other pravarakhaṇḍas. Moreover, they constantly put in the plural all the names found in the singular in our text

Of some importance is a certain gotra list as handed down among the *Deśasth brāhmaṇas in* · *Census of India, 1901, vol. i*, India, Ethnographic Appendices, by H. H. Risley, Calcutta, 1903, on pp. 120-122.

The text of this praśna is one of the most difficult to reconstruct. Rarely we find the proper names without variants. The MSS. can be divided into two groups: M (with G) T and Bu on one side, Be (with U) and Pm on the other. The other nibandhas seem to draw on Pm.

The pravarapraśna in the kalpasūtra of the Baudhāyanīyas was probably placed originally immediately behind the pitṛmedhasūtra and before the dharmaśāstra. It is inserted there in M and in the Grantha edition; cp. the words of Puruṣottama in his gotrapravara[illegible] *saumikapā-* [illegible] *vārnamāsū-* [illegible] the Ujjain [illegible] indication [illegible] is found. Even the number xxx of the Sulbasūtra is conjectural; on the cover of the MS. Ben. 115 is written द्वात्रिंशो ध्यायः. Although, then, the number of the praśnas cannot be given with certainty, their sequence, in the main, is firmly established

It was originally my intention to include in this edition of

the Baudhāyana texts also the whole smārtasūtra. But I now prefer to give only the śrautasūtra; perhaps I may undertake later on a critical edition of this text, which indeed is now accessible, be it not in critical editions. One is the Grantha edition mentioned under the MSS. used for the pravarapraśna, the other has appeared at Mysore (1904) under the title: बोधायनगृह्यसूत्रम् । *The Bodhāyana-gṛhya-sūtra edited by L.* Srīnivāsāchārya. On the other hand, I thought fit to edit the Śulbasūtra anew, even after the excellent work of Prof. Thibaut, because it had to be given to make the śrautasūtra complete, and also because my MSS. enabled me to give in some places a better reading than Thibaut's text presents. I have taken much pains to obtain a copy of a part of the Baudhāyana kalpasūtra, which must have existed, but seems to be lost now, viz. the hautrasūtra. Bhavasvāmin and Sāyaṇa quote often from this text, as also does the commentary on the third book of the Taittirīya brāhmaṇa.

My design of publishing the vivaraṇa of Bhavasvāmin I also regret very much that I am compelled to abandon. The manuscript material is utterly insufficient. Perhaps I may in later times fulfill also this promise. For the time being I will try to fill up at least partially this gap, by adding to this third volume an index of words, giving, wherever it is possible, the explication of the commentators.

At the end of my task I have to express my sincerest thanks to all who kindly helped to procure me the material for my work, especially to Dr. Thomas, Chief Librarian to the India Office, and to Prof. Bhandarkar. If this volume can now appear, it is chiefly due to their kind assistance.

W. CALAND.

UTRECHT, *January*, 1912.

द्वैधसूत्रम् ॥

उपवमथ इति[1] ॥ कथमु खलूपवमथं जानीयात्संध्यः स्विदेवोपपाद्यो ऽथ ऽपूरि[2] नाद्गौति[1] । साधु खलु संध्यः[3] साधु[4] संधेरुपपादनं[5] । ननु[6] खलु संध्यः सूपपादय[7] इव[7] सर्वेषां त्वेव[8] संध्य इवेति[9] ॥ स[9] ह[9] स्माह बौधायन

---

१ The constitution of the text of this first dvaidha being very difficult, I am not sure to have given everywhere the right reading and interpunction.

२ Thus corrected according to the Vivarana; पूरित्याद्गौति U Bu G D C; पूरित्यद्गौति Ben, करित्याद्गौति H, पूरित्यद्गौति Be

३ Thus (संध्यः) C U Bu G D, संध्य Be W, संध्या H Ben.

४ खलु ins. G (sec m) and C.

५ After °पादनं U Bu D G (pr. m) C H Ben ins यत्पौर्णमासीं यजवे मस्य चेदुपवसथो (थो) खसित चादित्ये, this passage is not found in W and has been effaced in G The vivaraṇa has nothing corresponding to it.

६ मनु W C; नतु Bu G D, न Be, missing in Ben H U; मथ the vivarana (one copy), स (another copy).

७ सूपपादय इव W, सूपपादय इवः Bu; सूपपाद्य इव Be, सूपपाद्य (omitting इव) H U Ben D C G (pr. m.), सूपपादयः G (sec. m.). The vivarana runs न च (var स) खलु संध्यः सूपपादयः सूपपादः खलु भवेद्यह् संध्युपपादनं (another copy भवितव्य समधिचिंत्यं चान्तर्भावे सम्यगुपपादनं) सूपपादः सूपपादं यातीति मूलविभुजादित्वात् (cp the Värtt. on Pāṇ. III. 2 5.?).

८ त्वेव HU Be Ben W G (pr. m.) D C; वै Bu; वैव G (sec. m.); त्वेव the vivaraṇa (one copy), वैव (another copy).

९ Thus (इवेति सह) U and C only; इवेति वह D, स is not found in H Ben G (pr. m), इवेति is not found in Bu G (sec. m.); इवह Be, सन्याह च W. The vivarana runs: एवं स्थिते ऽन्यो ऽप्यस्ति पक्ष इति । स च स्माह बौधायनः ।

यद्येतदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियात्तमणुपवसथं जानीयादित्येको ह स्माह शालीकिरतिपन्नः[१] खल्वेष भवति । स[२] संध्यं[२] वैवोपपादयिषेत्पूर्णं[३,४] वाभियजेत । तस्य चेदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियादारमताग्निहोत्रेणेत्युक्त्वा पार्वणेन प्रक्रामेत्संस्थिते पार्वणे ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति[५] नु[५] खलु पौर्णमास्याममावास्यायामिति[६] । स ह स्माह बौधायनो ऽदृश्यमान एवोपवसेन्न दृश्यमान इत्येवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिरस्ति[७] त्वपि[७] दृश्य-

---

१ Thus (अतिपन्नः) D C G (sec. m.) and the vivarana; शालीकि-रितिपन्नः or ०रितिपन्नः the other MSS.

२ ससंध्यं Be, संसध्यं D (pr. m.); ससंध्ये C; ससंधि Bu U; संसंधि H. (reading संसंध्यैवोप०), ससंधि Ben (reading ससंध्यैवोप०). Are we to read ससंध्य॰? The vivarana has. सह संध्येन ।

३ Thus G and B (the last MS reading ०षि० instead of ०यि०); वैवोपपादयिषेत D C, वैवोपपादयिष्यन्पू० Be, चैवोपपादयिषेत्पू० U; ०पाद-यिष्यन्पू० H Ben

४ पूर्णे Be Ben D C; पूर्वां Bu U G, पूर्वं H; पूर्व the viv. (one copy), पूर्वां (another).

५ Thus Bu G (sec. m.) D C U; ०यात्कथम् H Be G (pr. m.) ०यात्कोन Ben

६ Thus Ben G; ०योमावा० D C; H U Be om. अथ ।

७ Thus C U Be; ०स्तिवापि GD; ०स्तोत्वपि H, ०स्त्यपि Ben; शाली-कित्वपि Bu

मान उपवसथो यत्रैतद्राचीभिरुपपन्नो[1] ऽणुश्चन्द्रमाः[2] परिनच्चत्रमुपव्युषं भवति न स श्वो भूते दृश्यते तमप्युपवसथं जानीयादिति ॥

5. अग्नीनामन्वाधान[3] इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यांत्रो ह स्माह बौधायनो विहव्याभिरग्नीनन्वादध्यात्तिसृभिस्तिसृभिरेकैकं ये नव समामनेयुरथ ये ऽष्टौ प्रथमां वोत्तमां वा दिरभ्यावर्तयेयुरथ ये दश तिसृभिस्तिसृभिरेकैकमन्वाधायोत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदित्यंत्रो ह स्माह शालीकियो नु खलु गार्हपत्यः सकृदन्वाहित एव भवति आमयोनिरन्वाहार्यपचन आहवनीयमेवैकं विहव्ययान्वादध्याद्याति शिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यंत्रो ह स्माहौपमन्यवो विहव्याभिरेवाग्नीनन्वादध्यादेकैकमेकैकयायातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यंत्रो ह स्माह मौद्गल्य आहवनीयमेवैकमन्वादध्यादग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूर्य उद्यन्तमारोहति सूर्यमह्ने। आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमꣳ श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः ॥ वसून्रुद्रानादित्यानिन्द्रेण सह देवताः। ताः पूर्वः परिगृह्णामि स्व आयतने मनीषया ॥ इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टास्तान्देवान्परिगृह्णामि पूर्वः।

---

1 ०द्राचीभिरु० C U Ben Bu G, ०द्राचिभिरु० H D, ०द्राचाभिरु० Bc

2 Thus G D C and the vivarana, मृर्चंद्रमाः U; नर्चंद्रमाः H Ben Bo; चंद्रमाः Bu.

3 ०ग्न्यन्वाधान C H.

अग्निर्हव्यवाडिह तानावहतु[१] पौर्णमासम्ँ हविरिदमेषां मयीति पौर्णमास्याममावास्यम्ँ हविरिदमेषां मयीत्यमावास्यायामित्यौ‍पो ह स्माह मैवेय आहवनीयमेवैकं विहृत्यान्वादध्यात्तूष्णीमितरावयातिशिष्टा[२] उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदिति आहुतीभिरेवाग्नीनन्वादध्यादिति राथीतरः ॥

1. 3. आतञ्चनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो हविरातञ्चनान्येतानि भवन्तीत्यौ‍पो ह स्माह शालीकिर्दधि खल्वातञ्चनार्थं[३] दृष्टं भवति तस्मिन्नविद्यमान एतेषामेकेनातञ्च्यादिति ॥

1. 7. व्रतोपायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संगवकाले वा व्रतमुपेयाद्वत्सेषु वा दोह्यमानासु प्रणीतासु वा प्रणेष्यत्सु[४] हविःषु वासन्नेष्वित्यौ‍पो ह स्माह शालीकिः पूर्वेद्युःकालं खलु व्रतोपायनं भवतीति ब्राह्मणं बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामिति स[५] संगवकाल एव व्रतमुपेयादित्यन्वाधानप्रभृतीत्यौपमन्यवः ॥

---

१ After ०वहतु Bu G ins. आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः (TS. I. 10. 3).

२ After ०यातो U H D C Be Ben and G (pr. m.) ins. आदधाति Be om. अथ, Bu has आदधाति शिष्टा; in his citation of this pass Sāyana has, rightly, no आदधाति।

३ Thus U G Be Bu; ०र्थं Ben; ०र्थे C; H om. ०र्थं।

४ प्रणीयमानास्वित्यर्थः। छान्दसो ध्यत्ययः Sāyaṇa.

५ Om Bu D C and Sāyaṇa.

अभ्युदितेष्ट्यामिति ॥ स ह स्माह बौधायनः सिद्धैरेवामावास्यैर्हविर्भिरिष्ट्वा[१] पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिर्यैषा ब्राह्मणेष्टिस्तया यक्ष्येष्ट्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतैति नु खलु संनयतो॥ऽसंनयतः । समानः कल्पो बौधायनस्या॥थो ह स्माह शालीकिरप्स्वेवैतानि[२] हवींष्यपि अपयित्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतापि वोपवसथ एवातिप्रवर्धेतेति[३] । ॥

आच्छादयन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वाचंयम एव शाखामाच्छेद्याद्वाचंयम एवाहरेदेवं एवाहरित्यैवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिर्ब्राह्मणेन च यथार्थमन्तर्दंशन्नेव संभाषेत नाब्राह्मणेनेति । ॥

10. शाखाया आच्छेदन इति ॥ स ह स्माह बौधायन इषे त्वेति शाखामाच्छिन्द्यादूर्जे त्वेत्यनुमृज्याद्वान्वीचेत वेत्य॥न्वीचेतैवेति शालीकिः । ॥

---

१ यथ is found only in Bu G (sec. m) and U (sec m.); cp. Rudradatta on Ap. ix. 4 3.

२ Thus G (sec m.); चप्सुतानि Ben, चप्सुवैतानि Bu; चवेतानि H G (pr. m.); चप्स्वेतानि C D; इ्ह्वैवाचैतानि Be, but cp. the vivaraṇa: चप्स्वेवेत्यादि ।

३ Thus corrected according to Rudradatta on Ap. l. c.; •तिप्रवर्धेतेति B U G (pr. m.), •तिप्रवर्धेत इति G (sec. m.); •भिप्रवर्धेतेति H Ben; तिवर्धयेतेति Be; •भिप्रवर्धेते C.

10 वत्सापाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वायव स्थेति पुंस एवापाकुर्यादुपायव स्थेति स्त्रियो' ऽथ यद्यन्यतरे स्युर्नैव मन्त्रं परिजह्यात्''स्पृष्टेनैवेति शालीकिः' ॥ १ ॥

.1 शाखायै संचर इति । अग्रेणाहवनीयं संचारयेदिति बौधायनो'' जघनेन गार्हपत्यमिति शालीकिरपि सर्वकल्पे शाखायै संचरः पयसां चान्यत्र प्रावर्गिकादित्यु''भयोरेवापरेण प्रावर्गिकं सचारयेदित्यौपमन्यवः' ॥

प्रवसतो याजमान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः महयाजमानः खल्वयं यजमानः प्रवसति' स यत्र स्यात्तदेनं[1] मनसा[2] ध्यायेत्स यदि विसंस्थित आगच्छेत्कृतमनुमन्त्र्य कर्मान्तेन प्रक्रामेदित्यु''तो ह स्माह शालीकिर्यदस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[3] स्यात्तं तत्र प्रेषयेत्स[4] यदि विसंस्थित आगच्छेत्कृतान्वादा प्रक्रामेत्सा[5] वा[5] द्रियेतोभौ[5] त्वेव यजमानभागं प्राश्नीयातामिति' ॥

१ Thus Bu Be G (sec m); सदेनं Ben U C G (pr. m.); सदेवं Sāyaṇa.

२ Om. Be G (sec m.), Sāyana

३ ०कर्मिणि U Bu G (pr. m.), ०कर्मिणे Ben C D; ०कर्मिणो H, ०कर्मणो Be, ०कर्मणिः G (sec m.); ०कर्मणि Sāyana, (cp. *infra* xx. 20 and Pitṛmedhasūtra I. 1 (where the text is to be restored accordingly), II. 5 (ed Raabe, Leiden 1911, pag 9. 1).

४ Thus U only (sec. m); प्रच्यवेत्स all the other MSS.; cp. the vivarana: सत्यानुप्रापयेद्याजमानं कुर्वीति।

५ Thus hesitatingly emended (tmesis!); सवाद्रि० Be C G (pr. m.); मैवाद्रि० MS. Tub. (MS. A. 1. 317) and D; मैवाद्रि० Ben; माद्रि० Bu H; Vivarana न चाद्रियेत।

2.5. इध्माबर्हिषोरुपकल्पन इति ॥ स्रुचमाचार्ययोर्" पराह्णे पितृभ्यो दत्त्वेध्माबर्हिः संनह्येदित्याञ्जीगविः" श्वो भूते हविष्कृदन्त इत्यौपमन्यवः' ॥

2.7. असिदस्य प्रतितपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रतितपेदेवासिदमेवमश्वपर्शुꣳ रक्षोऽपहननायेत्य"थो ह स्माह शालीकिर्न तेजसि तेजः प्रतितपेदश्वपर्श्वां खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति' सो ऽश्वपर्शुमेव प्रतितपेन्नासिदं क्रूरापहननायेति' ॥

2.11. प्रक्रमेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवाग्रे त्रीन्वा चतुरो वा प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रम्याथ तां दिशमभिप्रव्रजेद्यत्र बर्हिर्वेत्स्यन्मन्येतेत्या"हवनीयादेव यथार्थं गच्छेन्न तु दक्षिणया द्वारेति शालीकिः' ॥

2.13 परिषवण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदेवं यूपावटस्य 'परिलेखन एवꣳ सोमक्रयण्यै पद एवमौदुम्बर्या अवट एवमुपरवेष्विति" सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति[१] शालीकिः' ॥

2.15. आच्छेदनेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" प्रत्यगाशीः खल्वेष मन्त्रो दृष्टो भवति' मन्त्रप्रत्यभिमर्शनमेवैतस्यादिति शालीकिः' ॥

2.18. प्रस्तरस्य संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्यर्धाचैनꣳ संनह्येदन्यत्र चैतस्मादयुग्मायुग्मं निधनानि कुर्यादित्य"थो

१ आवर्तयेद् *om.* G U D C.

ह स्माह शालीकिः प्रस्तरस्य खलु मन्त्रप्रतिलाभात्सर्वं बर्हिर्मन्त्रं लभते स चैनमभ्यधात्संनह्येदितश्चैवायुष्मतमं स्यादिति' ॥

2. शुल्बस्य करण इति ॥ अधिकरणं चतुर्थं स्यादिति बौधायनो" ऽधिकरणमेव तृतीयमिति शालीकिः' ॥

3.4. बर्हिषः संभरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यन्यानि याजुषान्निधनानि तानि पूर्वाणि मन्त्रेण संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव संभरेदित्य"थो ह स्माह शालीकिर्यान्यन्यानि याजुषान्निधनानि तानि पूर्वाणि तूष्णीं संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव[1] संभरेदित्य"थो ह स्माहौपमन्यवो य एवादिर्लवने स संभरणे[2] यथाजुषमेवाद्ये मन्त्रेण संभृत्य तूष्णीमितराणि संभृत्य विपरिक्रम्य ग्रन्थिं कुर्यादिति' ॥ २ ॥

3.5. ग्रन्थिकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" समायच्छन्नेवैतं[3] मन्त्रं जपेदिति शालीकिः' ॥

3.6. पश्चात्प्राञ्चमुपगूहतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" पुरस्तात्प्रत्यञ्चमिति शालीकिः' ॥

3.8. बर्हिषो निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्फ्यं वा शकलं वान्तर्वेदि निधाय तस्मिन्मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य ततो यथा-

---

१ मंत्रेणैव Be Bu G (sec. m) U (sec. m.), मंत्रेण the other MSS.

२ Thus Ben G C U (pr. m) Sāyana, संभरणे H Be; ससंभरणेन Bu U (sec. m.). After this word U Bu ins. संभरेत्।

३ Thus Be, °न्नेवैतं H D C Ben G (pr. m.) U (pr. m.); °न्नेव Bu G (sec. m) U (sec. m) Sāyaṇa

सुष्टु निदध्यादिति '' यत्रैव निधास्यन्स्यात्तन्मन्त्रेणैव[1] निदध्यादिति शालीकिः ' ॥

3. 12 परिधीनां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उरःसंमितो मध्यमः स्याद्येतरौ बाहुमात्रौ स्यातामिति '' सर्व एव बाहुमात्राः स्युरिति शालीकिः ' ॥

3. 12 इध्मस्य करण इति ॥ अनुसामिधेनीधं कुर्यादिति बौधायनो '' ऽपरिमितमिति शालीकिः ' ॥

3. 14. वेदस्य करण इति ॥ वत्सज्ञुं कुर्यादिति बौधायनो '' मूतकार्यमिति शालीकिस्त्रि''वृतमित्यौपमन्यव '' ऊर्ध्वाग्रमित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

3 10 पितृयज्ञबर्हिषीति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनः पितृयज्ञसामान्यादिति '' महापितृयज्ञ एवैतद्दृष्टं भवत्यमूलमेवैतद्बर्हिः स्यादिति शालीकिः ' ॥

दृष्टिसंनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो याः[2] कास्वेष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुस्तन्त्राय तन्त्राय[3] चामां[3] बर्हिर्लावो गच्छेन्मूलं वासादयेत्तन्त्रेतन्त्रे[4] चामां[5] सतमुपेत्य

[1] Thus Be Bu G (sec. m.) Sāyaṇa, तन instead of तत् H Ben D C G (pr. m.) U.

[2] Thus Bu U G (sec. m.), याधाखेष्टयः Ben D G (pr. m.); याखेष्टयः Be; माधाखेष्टयः C.

[3] Thus G; सत्रायतंत्रायतानां Bu; तंत्रायतंत्रायतानां U C D; संत्रायतंत्रायतानां Be; तंत्रायतानां Ben H.

[4] वासादयेत् Bu G (pr. m.) U (sec. m.).

[5] Thus Bu Ben G U, त्रासां H, तत्रैवासां C D; तंत्रेवासां Be

तन्त्रापवर्गं व्रतं विसृजेतेत्यर्चो[1] ह स्माह शालीकिर्याः[1] काश्चेष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुः सकृदेवासाᳲ सर्वासां बर्हिर्लावो गच्छेत्सूनं वासादयेदादितस्त्वासां[3] व्रतमुपेत्य सर्वासां पारे[4] व्रतं विसृजेतेति[1] ॥

17. पर्णत्सरूणां[5] निवपन् इति ॥ सूचᳲ शालीकेरर्चो ह स्माह बौधायनस्तृतीयमग्न्यगार उद्वपेत्तृतीयमन्तर्वेदि निवपेत्तृतीयेन वत्सानां धूननं[6] कुर्यादेवमिव हि पशूनां नेदीयान्भवतीति ॥

18. पौर्णमास्यामुपवेषकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

19. दोहनपवित्रस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मूले मूलानि बद्ध्वा द्विगुणांᳲ रज्जुᳲ संप्रसार्याग्रे[7] नियच्छेदेवमस्यायमग्रैरभिसंपन्नं भवतीत्यर्चो ह स्माह शालीकिर्मूले

---

१ Thus C D H Ben G (pr m) U (pr. m.); विसृजेदिति the other MSS

२ Thus Bu U G (sec. m) यायाश्चेष्टयः Ben D G (pr m.) याश्चेष्टयः Be; मायाश्चेष्टयः C

३ See p 9, n. 4

४ परि H D C Ben

५ Thus Bu D; ०त्सरुकाणां or ०त्सरुकार्णां the other MSS and Sāyana

६ Thus G (sec. m) U (sec. m.) and the prayoga of Venkateśvara; धूमं all the other MSS.

७ सार्य ms G (sec. m.), instead of ०ग्रे U reads the first time ०र्ग्रे।

मूलानि बद्ध्वा[1] द्विगुणां रज्जुं संप्रसार्य मूले परिच्छिद्य[2] त्रिगुणां रज्जुं संप्रसार्याग्रे[3] निग्रन्थीयादेवमस्याग्रमग्रैरभिसंपन्नं भवतीति । ॥ ३ ॥

अग्निहोत्रोच्छेषणस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्याज्येन[4] वौषधेन वा प्रक्रान्तं स्यात्पयसैव तां रात्रिं जुहुयात्पयस एवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्नासमाप्ते काम आवर्तयेद्यस्याज्येन[5] वौषधेन वा *प्रक्रान्तं स्यात्तस्य कृत्वा तस्यैवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादिति* । ॥

4 5 सांनाय्यपात्राणां प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीं संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः कमण्डलुगताभिरिति शालीकिः । ॥

4 6 अथ जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योपवेषेणोदीचोऽङ्गारान्निरूहतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमङ्गारान्निरूहेत्सर्वं एवैषो ऽधिश्रयणमन्त्रः स्यादिति । ॥

10. दोहनपवित्रस्याधान इति ॥ मन्त्रेण कृत्वा मन्त्रेण *स्थाल्यामादध्यादिति* बौधायनस्तूष्णीं कृत्वा मन्त्रेण स्थाल्यामादध्यादिति शालीकिरर्धेन कृत्वार्धेन स्थाल्यामादध्यादित्यौपमन्यवः । ॥

---

१ छत्वा U C.

२ Thus Bu G; परिपद्य Be. In the other MSS. this passage is omitted, also by Sāyana.

३ पाणि ins. G (sec. m.)

४ Thus Bu G U Sāyana, यदा (instead of यदि) H Be C Ben.

५ मस्याज्येन H Be, instead of यद्यस्या° ।

1. धेनूनामनुमन्त्रण इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामेवासामनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्य'' थो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्य'' थो ह स्माहौपमन्यवः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेत सकृदेना[1] दोहयेदत्र चैव स्तोकान्परिनिस्तिष्ठेदित्य''कैकामेवामाऽ सर्वेणसर्वेण[2] कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः' ॥

15. स्तोकानामनुमन्त्रण इति ॥ सूत्रऽ शालीकेराख्यातमौपमन्यवस्य''थो ह स्माह बौधायन अतश्चैव स्तोकाननुमन्त्रयेतात्रैव हि स्तोकानामन्तो[3] भवतीति' ॥

5 उत्तरासां दोहन इति ॥ विसृष्टवागनन्वारभ्योत्तरा दोहयेदिति बौधायन'' आनीयमान[4] एवानु चारभेत वाचं च यच्छेदिति कात्यः' ॥

ib. दुग्धं लभमानस्येति ॥ वत्सापाकरणप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायन'' आसेचनप्रभृतीनिति शालीकिः' ॥

5. 8 आतञ्चन इति ॥ चतुर्थं स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति बौधायन''स्तृतीये स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति शालीकिः' ॥

---

१ Thus Be G Sāyaṇa; सकृदेवैना H Ben D C, सकृदैना U.

२ Thus Be; सर्वेणसर्वे Bu; सर्वेण (once) D C H Ben G U and Sāyaṇa

३ Thus C H D G (sec m.) Ben Be; स्तोकानामन्तो Bu G (pr. m.); स्तोकानांतो U; स्तोकानामनुमंतो Sāyaṇa.

४ Thus H Ben Be D C Sāyaṇa (viz. आसिच्यमाने Sāy.); ॰मान Bu D (sec. m.) U (sec. m.).

5.10. अग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्तीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो ऽग्निहोत्रोच्छेषणमानीय हविरातञ्चनमानयेदेवमस्योभयमभ्यातक्तं[1] भवतीति ॥

5.11. उदन्वतापिदधातीति ॥ उदन्वतापिधाय सर्वाꣳ रात्रिं परिशाययेदिति[2] बौधायन उदन्वतापिधाय सिक्त्वा अपो ऽपिदध्यादिति शालीकिः ॥

5.18 अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वो ह स्माहौपमन्यव उपवसथ एवाग्नीन्यथोत्पन्नं परिस्तृणीयादेवꣳ हि ब्राह्मणं भवत्युपास्मिञ्छ्वो[3] यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणातीति ॥

अशनानशन इति ॥ आरण्यं चापस्वाश्नीयादिति बौधायनो ऽप एवेति शालीकिर्नारण्यं नापस्वनेत्यौपमन्यवः[4] ॥

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

5.17. पाणिसंमर्शन इति ॥ उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्पाणी संमृशेदिति बौधायन उत्तरेण गार्हपत्यमिति शालीकिः ॥

---

१ Corrected, ॰भ्यातनक्तं all the MSS. (also Sāyaṇa) exc. Be which has ॰भ्यानक्तं।

२ ॰शाययेदिति Ben H.

३ MSS. (exc. B and Sāyaṇa) insert भुवे, which is effaced in D, cp TS. I. 6. 7. 3.

४ Thus Ben G D C, नापश्नेत्य॰ HU; नाप्यापश्नेत्य॰ Be; नाप्यापश्नेत्य॰ Bn.

19. अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरा"ख्यातमौपमन्यवस्त्वंतो ह स्माह बौधायनो गार्हपत्यमेवाग्रे पुरस्तात्परिस्तृणीयादथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरत' एवमेवान्वाहार्यपचनं परिस्तृणीयादेवमाहवनीयमिति' ॥

6 1. पात्राणाꣳ सादन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर"न्तो ह स्माह बौधायन उत्तरेण गार्हपत्यं तृणानि सꣳस्तीर्य तेषु पात्राणि सादयेदित्यु"त्तरतो ऽग्न्यगारस्य पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति राथीतरः' ॥

6. 9. ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणेनाहवनीयमुपविशेदिति बौधायनो" ऽव्यवेत्यैव दक्षिणेनाहवनीयमिति शालीकिः' ॥

यजमानस्योपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणत उपविशेदिति बौधायनो" ऽव्यवेत्यैव दक्षिणत उपविशेदिति शालीकिः' ॥

1. 6 9 पृष्ठ्यायै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सोम एव पृष्ठ्याꣳ स्तृणीयादिति शालीकिः' ॥

6. 11. पवित्रयोः करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" पृष्ठ्यायास्तृणानामित्यौपमन्यवो[१]" ये[२] ऽन्ये[२] ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युस्तेषामिति शालीकिः' ॥

---

१ Thus Bo; पृष्ठ्यातृणानामि॰ G (pr. m) Bu H; पृष्ठ्याद्यानामि॰ U G (sec. m); Ben is defective, C corrupt; पृष्ठ्याद्यामि॰ Sāyana.

२ Thus G (sec. m.) and Sāyana, येषान्ये the other MSS.

I.96.3. स वाचंयमो भवति प्रणीतासु प्रणीयमानास्वा हविष्कृत इति ॥ अन्तर्हमन्त्रेतेषु संपातेषु संभाषेतेति बौधायनो" विसृष्टवागिति शालीकिः ' ॥

I.7.11. होतृणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येकमृतेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकं ' सर्वानित्येकं ' पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरावुभौ शालीकेरिति ' ॥

I.7 11. दशहोतुर्व्याख्यान इति ॥ प्रणीताः प्रणीय प्रत्यङ् द्रवन्दशहोतारं व्याचक्षीतेत्याचार्यामुष्टिसेव गृह्णीयादित्यौपमन्यवः ' ॥

I.7 12 निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेर"चो ह स्माह बौधायनः शकटादेव निर्वपेद्धुरौ ध्यभिमृश्याधपासिं क्रामेद्विष्णुस्त्वा क्रमतामिति ' पुरोडाशीयान्प्रेक्ष्याभिमृशेदच्छन्तां पश्चेति ' त्रियजुषा सक्तूष्णीं चतुरवत्तिनां ' त्रियजुषा द्विस्तूष्णीं पञ्चावत्तिनां " सर्वानेव यजुषेति कात्यः ' ॥ ५ ॥

पञ्चावत्तस्य प्रक्रमण इति ॥ निर्वपणात्पञ्चावत्तं प्रक्रामेदिति बौधायनो" ऽवदानत इति शालीकिः " प्रदानत इत्यौपमन्यवश्चतुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

I 8.7. अतिशिष्टानामावपन इति ॥ तान्कोष्ठे[1] वा पल्वे वावपेदिति बौधायनो " ऽत्रैवैनानावपेयुरिति शालीकिः ' ॥

13 3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेर"चो ह स्माह

१ कोष्ठे or कोष्टे all (also the Vivaraṇa and Sāyana); only Bu कोष्ठे (the Gṛhyasūtra II. 15 has कोष्ठे वा पल्वे वा) ।

बौधायन ओषधस्थान्तं गत्वाथ निर्वपेदेवमस्य सह हविर्भिः प्रोक्षणं लभत इति' ॥

12. परिदान इति ॥ यथानिरुप्तं परिददातीति बौधायनो" ऽथो ह स्माह शालीकिररक्षे हव्यꣳ रक्षस्वेत्येव ब्रूयाद्विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेति पयो' विष्णुर्हि पयसां गोप्ता भवत्यग्निरौषधस्येति' ॥

13 प्रोक्षणीनामुत्पवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" निगदेनैवैतामृचं त्रिरुत्पुनुयादिति[१] शालीकिः' ॥

19. पुरोडाशीयानां प्रोक्षण इति ॥ अवघाक्ष्यः प्रोक्षेदिति बौधायनो" देवताः समनुद्रुत्य त्रिरेवेति शालीकिः' ॥

9 2 पात्राणां प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर"थो ह स्माह बौधायनः शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे पात्राणि[२] देवयज्याया इति' ॥

9.4 अतिशिष्टानां परिशायन इति ॥ एता एव परिश्रयोरन्निति[३] बौधायनः" सिक्ता अप उपरिष्टादन्याः सꣳस्कुर्वीतेति शालीकिः' ॥

ib. कृष्णाजिनस्यावधवन[४] इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादुत्तरे

---

१ Thus, as often in the Dvaidha, H Be and Sāyana; पुनीया॰ the other MSS.

२ Om. Be

३ Thus Bu Sāyana; ॰शायीरन्निति U; ॰शायणीरन्निति C H Be Ben G; ॰शायणीरन्निति D.

४ Thus (and cp *infra* XXIII. 4 and 6) G (sec. m.) Be, and the vivarana; ॰धूनन Ben H G (pr. m.) U D C and Sāyana.

ऽपरे ऽवान्तरदेशे कृष्णाजिनमवधुनुयादिति[१] बौधायनो " ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिः ' ॥

3.5. कृष्णाजिनस्यास्तरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽविसृजस्रेतत्कर्म कुर्यात्कृष्णाजिनावधवनादास्तरणादेवमुलूखलाध्यूहनादा[२] पुरोडाशीयानामावपनादेवं मुसलस्यावधानादा शूर्पस्योपोहनादेवमधिवपनादा प्रस्कन्दनादेवं कपालोपधानादा योगाभ्यूहाभ्यामेवं[३] प्रस्तर आ स्रुचाꣳ सादनादेवमभ्र्यादानादा खननादेवमौदुम्बर्याभिहोमादेवं यूप आ परिव्ययणादिति[४] " यथोपपादमेवैतानि कर्माणि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥ ६ ॥

8. पुरोडाशीयानामावपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पञ्च मुष्टीन्पञ्चावत्तिनामावपेदिति शालीकिः ' ॥

12. दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः समाहन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " शम्ययैवेति शालीकिः ' ॥

14. शूर्पस्योपोहन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीꣳ शूर्पमुपोहेत्समस्तेनैवास्मिन्मन्त्रेण पुरोडाशीयानुदपेदपर्श्रुद्धमसि प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्विति । ॥

---

१ •धूनुया• Bu and Sāyana.

२ Thus (•धषनाद•) Be G (sec. m.); •ध्वननाद• Ben; •यवनाद• Bu; •धूननाद• the other MSS and Sāyaṇa.

३ Thus C G (sec. m.), योगाद्भ्याभ्या• Bu; योगान्यूहाभ्या• Sāyaṇa; योगाध्यूहाभ्या• all the other MSS., but cp. *infra*, p. 19, l. 16.

४ Thus G D C Be; परिव्ययमादि• Bu, परिध्ययणादि• Sāyaṇa; परि• व्याधादि• U H Ben.

I.15. अथोदङ् पर्यावृत्य परापुनातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यां कां चिद्दिशमभि पर्यावृत्य परापुनातीति शालीकिः ॥

9.17. तुषाणां निरसन इति ॥ सूत्रम् शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो ऽत एव यावन्मात्रानुपहत्य कृष्णाजिनस्य ग्रीवात उपवपेद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकमुपस्पृशेदिति ॥

10.8. कृष्णाजिनस्य पुनरास्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः ॥ प्राचीनग्रीवमुत्तरर्चमित्यौपमन्यवः[1] ॥

10.17. पेषण इति ॥ सूत्रम् शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः प्राणाय त्वेति प्राचीं प्रोहेदपानाय त्वेति प्रतीचीं व्यानाय त्वेति तिरश्चीं कर्षेदथ प्राचीं प्रोहेद्दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामिति कृष्णाजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयेद्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्विति ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

I.11.7. नैकचरौ धृष्टेरादानं विद्यते न बहुष्विति शालीकिर्वो ह स्माह बौधायन आदित एव धृष्टिमाददीत धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेति गार्हपत्यमभिमन्त्रयेतापाग्ने ऽग्निमामादं जहीति निष्क्रव्यादं सेधेति दक्षिणाङ्गारं निरस्येद्धान्यानकल्पयेदा[2] देवयजं वहेति तेषु चरुस्थालीमधिश्रयेद्ध्रुवासि पृथिवीं दृंहायुर्दृंह प्रजां दृंह सजातानस्मै यजमानाय

---

१ Thus Bu C G (sec. m.) U (sec m.) and Sāyaṇa; all th other MSS औपमन्यव।

२ °धान्यं कल्पयेदा G (sec. m.) D C; all the other MSS. have th plural.

पर्यूहेत्यथैनां प्रदक्षिणमङ्गारैः परिचिनुयान्निर्दग्धꣳ रक्षो निर्दग्धा अरातय इति । स एवमेव सर्वाखुदस्थालीरधिश्रयेदिति ।।

चरुमुखेष्विति ।। स ह स्माह बौधायन आदित एव इष्टिमाददीत । मुख्यादेव भक्षान्साधयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः कपालसंयोजने खलु इष्टेरादानं भवति । स कपालान्येवोपधायान्विष्टिमाददीत । पुरोडाशादेव भक्षान्साधयेदिति ।।

10. कपालानामुपधान इति ।। सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौपमन्यवो यथाम्नायं खल्वप्येवं कपालान्युपहितानि भवन्ति । य एवैषो ऽङ्गाराधिवर्तनो[1] मन्त्रस्तं प्रथमं कपालोपधानानां[2] कुर्यादथ तूष्णीमङ्गारमधिवर्तयेदिति ।

एककपाले[3] द्विकपाल इति ।। स ह स्माह बौधायनो यदि चैककपालो यदि च द्विकपालः सर्वैरेनं कपालमन्त्रैरुपदध्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यथाधिकरणमेव कपालान्युपदध्यात्स्वं तु योगाभ्यूहो गमयेत्तपनमन्त्रं चात्र ब्रूयाद्भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यस्व तप्येथां तप्यध्वमिति ।।

---

1 Thus C D Ben G (sec. m.) and Sāyaṇa; ॰वर्तने U; वर्तन Bo H G (pr. m.).

2 Thus C D H Ben Bo G (pr. m.); ॰धानं Bu U G (sec. m.) and Sāyaṇa.

3 Thus the vivaraṇa only; ॰कपालो the MSS.

2.3. कपालानां योग इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्"चो ह स्माहौपमन्यव एतैरेवास्यैतानि मन्त्रैर्युक्तानि यैरुपहितानि भवन्त्यथेतरो विमोचनमन्त्र एव स्यादिति ' ॥

12.6. मदन्तीनामधिश्रयण इति ॥ तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रयेदिति बौधायनो " यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

2.11. संयवन[1] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनः प्रणीताभ्यः स्रुवेणोपहत्याप आनयेदेवं[2] मदन्तीभ्यस्ता उभयीरानीयमानाः प्रतिमन्त्रयेत समापो अद्भिरग्मतेति ' ॥

12.17. व्यभिमर्श इति ॥ स ह स्माह बौधायनो व्यभिमृशेदेवैकहविरेवं[3] नानाबीजानीत्य"चो ह स्माह शालीकिः संसर्गात्खलु व्यभिमर्शो जायते ' नासंसृज्यमानानि हवींषि व्यभिमृशेनैकहविः[4] ' को[4] हि नानाबीजानां व्यभिमर्श इति ' ॥

13.3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"रख्यात[5]

---

१ Thus only G (sec. m.), all the other MSS. (and the vivaraṇa and Sāyaṇa) संयमन, but cp Sāyana's remark · संयवनमुदकपिष्टयोः संयोजनं। यथा च सूत्रं (cp. I. 12. 16) प्रणीताभिः संयौति।

२ Thus Bu Be C D G (sec. m.); आनयेत् एवं Ben; आनयेत एवं H G (pr. m.) U and Sāyaṇa.

३ Thus H Be Ben and Sāyana; ·देवैकं हवि· Bu C D U G (एकहविः एकद्रव्यकं हविः Sāyana).

४ Thus Bu; नैकंहविः को H Ben G U; नैकहविष्को Be; नैकंहविष्के C, नैकंहविष्को D, नैकहविष्के Sāyana

५ cp. xx. 6: 15 19.

बौधायनस्"त्वो ह स्माहौपमन्यवः सर्वाण्येव हवींषि परिनिष्ठाप्याज्यं निर्वपेदिति ' ॥

13, 15. आज्यनिनयन[1] इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाज्येभ्यो निनयेदिति बौधायनो" ऽग्रेणातिहरेति[2] शालीकिर्"येण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ' ॥ ८ ॥

14 6. स्फ्यस्य संस्थान[3] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"त्वो ह स्माह बौधायनो य एष[4] स्फ्योद्हनो[5] मन्त्रस्तं प्रथमं संस्थानानां[6] कुर्यादथ तूष्णीं स्फ्यमुदस्येदिति ' ॥

15. 4. वेदेः परिग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"त्वो ह स्माह बौधायनः श्रोणिं[7] प्रथमां परिगृह्णीयादथ दक्षिणमंसमथोत्तरमिति" पुरस्तादेवैनां प्रदक्षिणं परिगृह्णीयादित्यौपमन्यवः ' ॥

---

१ Thus (and cp xxi 4) Bo and the vivarana, आज्येभ्यो नि॰ Ben U H G, आज्यनि॰ D C and Sāyana.

२ Thus Bo (and cp. xx. 20, xxi. 4), पेशानिहरत्येति H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa, पेशानिहाय निनयेदिति G (sec m.) U (sec. m.); पेशारवमौघं निनयेदिति Bu.

३ Thus (*nomen actionis* to संस्थति) Bu only; संस्थाने C D G (sec. m.) *Ben* Be and Sāyaṇa; संस्थाने U (*sec. m.*) and the vivaraṇa; संस्पर्शेन G (pr. m.); स्पर्शे H.

४ एष Ben Be C D G (sec. m.) U (pr. m.), एव H Bu G (pr. m.) U (sec. m.) and Sāyana.

५ Thus Bo Ben C D; ॰दसने G Bu and Sāyana; ॰दसन H.

६ Thus Sāyana; संस्थनामा Bu; संस्थानं G (sec. m), U (sec. m.); संस्थानानां Ben; संस्थानां C D; संस्पर्शानां H U (pr. m.) G (pr. m.) *The reading of Bo is uncertain. Read* संस्थानानां ?

७ श्रोणीं some of the MSS.

15. योयुपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " चतुर्थेन योयुपित्वा पञ्चमेनोद्गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥

1. प्रोक्षणीनामासादन इति ॥ स्फ्यस्य वर्त्मन्नुपनिनीयासादयेदिति[1] बौधायनो " ऽनुपनिनीयैवेति शालीकिः ' ॥

5. इध्माबर्हिषोरुपसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौत्तरमिश्रमिति शालीकिः ' ॥ ९ ॥ तृतीयः ॥

.7. वेदपरिवासनेष्विति ॥ पञ्चधा विभज्य स्रुचः संमृजेदिति[2] बौधायनः " समस्तैरेवाङ्गिरभ्याकारमिति शालीकिः ' ॥

19. प्राग्निहरणस्य संमार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " तूष्णीꣳ संमृजेदिति[2] शालीकिर्नि संमृजेदित्यौपमन्यवः[2] ' ॥

.1. स्रुक्संमार्जनानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनो ऽङ्गिरभ्युक्ष्यासंचर उदस्येदुत्करे वै'वमिश्रसंनहनानीति ' ॥

7.5. पत्नीनाꣳ संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामासाꣳ[3] संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्य"नो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वाः संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्य"नो ह स्माहौपमन्यवः

---

[1] Thus Bu G (sec. m.) and Sāyana; वर्त्मन्युप॰ H C Ben U D G (pr. m.).

[2] संमार्ष्टीदिति H Ben (thrice) U, D C (the first time), G (pr. m.); the other MSS. संमृजेदिति।

[3] एकैकामेवासां Bu G (sec. m.) U (sec. m.).

सहैवैनाः सर्वाः संनह्येत्सहगार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्येकैकामेवासाꣳ सर्वेणसर्वेण कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

ib. ग्रन्थिकरण इति ॥ अवाचीनपाशमूर्ध्वनिर्मोचनमित्याचार्ययोरूर्ध्वपाशमवाचीननिर्मोचनमिति दीर्घवात्स्य ' एवमिव हि प्रजाः प्रजायन्त इति ' ॥

पत्न्यामविद्यमानायामिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यजमानायतन आसीनो यजमान एवैतान्मन्त्रानभिगदेदित्यथो ह स्माह शालीकिः पत्नीसंयोजकाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति ' तस्यामविद्यमानायां नैवैनानाद्रियेतेति ' ॥

18. 4 अथैनामाज्यमवेक्षयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत[1] तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुल्कोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षित्वोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां[2] प्रोक्षणीरिति ' ॥

18. 10. आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्वैरेवावेक्षितमाज्यमुत्पुनुयादिति[3] शालीकिः ' ॥

---

१ Thus all the MSS. exc. Bo 115 and U sec. m., which read •यच्छेत (•यच्छेत् Sāyaṇa), but infra xxiv. 32 •यच्छेत।

२ •वेक्षित्वा• only Sāyaṇa. MSS.: •वेक्षितो•, •वेक्षेतो• or •वेक्षतो। All the MSS. and Sāyaṇa and the viv. here and l. 17 पुनुया•, U only both times (sec. m.) and C once •पुनीया•।

३ Thus Bu Bo G (pr. m.) U C D; •ाज्यमवेक्षितमु• Bon H G (sec. m.) and Sāyaṇa.

1. आज्यग्रहाणां[1] ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरे-
वोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च ' याजमानैर्यज-
मानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य"थो[2] ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयै-
र्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च ' न याजमानैर्यज-
मानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य"थो ह स्माहौपमन्यवो यथापि[3] पौरो-
डाशिका मन्त्रा नाभिनिवर्तन्त[4] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा
नाभिनिवर्तेरन्निति[5] ' ॥

13 इध्माबर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति
बौधायनः " सकृत्सकृदिति शालीकिः ' ॥ १० ॥

16. बर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ सकृत् शालीकेर"थो ह स्माह
बौधायनस्तिष्ठन्दिवे त्वेत्यग्राणि प्रोक्षेत्प्रह्वो ऽन्तरिक्षाय त्वेति
मध्यान्युपविश्य पृथिव्यै त्वेति मूलानि ' सह स्रुचा पुरस्ता-
त्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युच्छ्रितशिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयेद्दक्षिणायै
श्रोणेरोत्तरायै श्रोणेः स्वधा पितृभ्य ऊर्ग्भव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा
पृथिवीं गच्छतेति ' ॥

---

1 Thus Be only; आज्यग्रहाणो Bu; आज्यानां the other MSS, but cp. xx. 23.

2 Most of the MSS. °संचयीवे°।

3 यथापि Be G (sec. m.); यथाविधि Sāyaṇa; यथा the other MSS.

4 °भिनिवर्तन्ते U Bu G (sec. m.) Sāyaṇa; the other MSS. without नि।

5 Thus C D G (pr. m.) U (pr. m.) Be Ben H; °वर्तन्त इति Bu G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

20. 20. स्रुच उदूहन इति ॥ अग्रेणात्मानमुदीचीमुदूहेदिति बौधायनो '' जघनेनात्मानमुदीचीमुदूहेदिति शालीकिः ' ॥

20. 1. प्रस्तरे पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

20. 2. तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ' ॥

20. 3. शुल्बस्यायातन[१] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ' शुल्बं विस्रस्य दक्षिणे वेद्यन्ते स्तृणीयादिति शालीकिः[२] ' ॥

20. 7 वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात एवैनां प्राचीं धातुश स्तृणीयादिति शालीकिः ' ॥

20. 8. परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्यग्निं दक्षिणमुपोहेदुत्तरमित्य''नीकमङ्गस्पृष्टानेवैनान्परिदध्यादिति शालीकिः ' ॥

20. 12. अथ सूर्येण पुरस्तात्परिदधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यो'ऽऽहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ' ॥

20. 14. ऊर्ध्वे समिधावादधातीति । सूत्रं बौधायनस्योर्ध्वे एवैने अभ्याधायानतिपातयेदिति[३] शालीकिः ' ॥

---

१ ॰यतन Bu Be C

२ शालीकेः Be Ben H G (sec. m).

३ Thus H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; ॰यानुनिपातये॰ Bu U G (sec. m.); ॰यानुपातये॰ Be; the verb seems to be a denominative to अनतिपात, cf. Sāyaṇa: अतिपात आहवनीयादतिक्रम्य पातः । स न कार्यः । अनतिपातयेत् अनतिक्रम्य पातयेत् ।

. 16. विधृत्योः करण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्'' त्वो ह स्माह दक्षिणाकारो राथीतर[१] उभे एवैते वेदिं[२] व्यतिषज्येयातामिति '' मध्यमाद्धातोरनन्तर्गर्भे[३] स्यातामित्यौपमन्यवः ' ॥ ११ ॥

दोहनपवित्रस्यासादन इति ॥ विस्रस्य प्रस्तर आसादयेदिति बौधायनो '' ऽविस्रस्यैवेति शालीकिः ' ॥ १

0 18. स्रुचाऽऽ सादन इति ॥ स ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवच्छतामिवोपभृतऽऽ[४] सादयेद्विधृतीभ्यां चैनामवगृह्णीयादित्य'' न्यो ह स्माह शालीकिरनुपूर्वा एवैनाः[५] सादयेन्न[५] चोपभृतं विधृतीभ्यामवगृह्णीयादिति ' ॥

21. 14. हविषामुद्वासन इति ॥ अग्रेणानुद्वासितानि जघनेनोद्वा- १
सितानीति बौधायनो '' जघनेनानुद्वासितान्यग्रेणोद्वासितानीति शालीकिर'' पच्छेदमित्यौपमन्यवः[६] ' ॥

. 21. 20. प्रत्यञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि प्रत्य-

---

१ रथीतर Sāyana.

२ Effaced in G.

३ Thus Ben H C D G and Sāyana, •रंसर्गभे Bu.

४ प्रत्यवच्छता• H Ben C D G (pr. m.) U and Sāyaṇa; प्रत्यगवच्छत G (sec. m.), प्रत्यमवच्छिता• Bu, cp. xxii. 7.

५ Thus Bu G (sec. m.) U and Sāyaṇa; एवैना सादा• Ben H C G (pr. m.); एवैताऽऽ सा• Be.

६ Thus Bu G (sec. m.) U (sec. m.); •पपच्छेदित्य• Be, •दयच्छे H Ben G (pr. m.) U (pr. m.) and Sāyana, D and C defectiv cp. xx. 30 s. f., xxii. 15 s. f

ऽग्न्याचक्षणं चाशयान्कापालानि चेति ॥ कपालान्येवेति शालीकिः ' ॥

कपालानामाध्वर्यवे[1] विमोक इति ॥ उदास्य हवींऽष्यौत्यन्नाचार्यो[2] विमुञ्चतो[2] ॥ भक्षयन्नेव[2] भक्षाणां पारे कपालानि विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ' ॥

आघाराविति ॥ सृचं बौधायनस्याभीषू[3] इव[3] व्यतिषक्तौ[4] स्यातामिति शालीकिः ' ॥

संप्रैष इति ॥ अग्नीदग्नीनिति बौधायनो ॥ ऽग्निमग्नीदिति शालीकिर्॥ग्नीत्परिधींश्चाग्निं चेत्यौपमन्यवः ' ॥

अत्याक्रमण इति ॥ सव्येन प्रदास्यन्नत्याक्रामेद्धुत्वामुतो दक्षिणेनेति बौधायनो ॥ दक्षिणेन प्रदास्यन्नत्याक्रामेद्धुत्वामुतः सव्येनेति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus only G (sec m.) Be and the vivarana, °ध्वयवो all the other MSS.

२ Thus Bu G (sec m.) and, as it seems, the vivarana; °चार्यो-विमुंचतो Be G (pr m.); °चार्यौविमुंचेदभक्षय° the other MSS. and Sāyana. About the interpunction and the meaning of this dvaidham I am uncertain.

३ Thus Bu (which, however, omits इव) and the vivarana only, which runs: चाभिमुख्येन स्रुवावे प्रवर्तयेते अभीषू रश्मी; °भिषूवति G (sec. m.), U (sec m.); °भिषूष्यतिषक्तौ C, °भिषतिषक्तौ Ben H; °भिष्यतिषक्तौ D; Be corrupt. Sāyana reads अभिषक्तौ and comments. अभितः सक्तौ सर्वादिक्षसंबन्धिन्ये (*sic*). Read °भीषू ?

4. 1. आश्रावण इति ॥ ओ श्रावयेति बौधायन '' आ श्रावयेति शालीकिः '' श्रावयेत्यौपमन्यवः ' ॥

3. 19. प्रवर इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्''यो ह स्माह बौधायन उत्कर ऊर्ध्वाग्रꣳ स्फ्यं निहत्य प्रवरं प्रवृणीयाद्चैव[1] च[1] स्फ्यमुदस्येदुपरिष्टाच्चोपस्पृशेदिति[2] ' ॥

24. 4 होतुर्वरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्य पिता वाचार्यो वा ज्यायान्वा होता स्यादुपाꣳश्वेतेषां गुरूणां नामानि गृह्णीयादित्युच्चैरेव होतुर्नाम गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥ १२ ॥ चतुर्थः ॥

24. 13. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः[3] सर्वेणाभिक्रामेत्पञ्चामाहुतीभिः[4] स्वरेणोत्तरामुत्तरामाहुतिं ज्यायसीं ज्यायसीं जुहुयादिति ' पञ्चामेवाभिक्रामꣳ समानत्राहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः '' समानत्र तिष्ठन्नाहुतीभिरेवाभिक्रामेदित्यौपमन्यवः[5] '' समानत्रैव तिष्ठन्प्रदक्षिणमनुदिशꣳ हुत्वा मध्ये स्वाहाकारं जुहुयादित्याग्नीगविः ' ॥

---

१ Thus H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.) Keś, •इव चैव Be I (sec. m.) Sāyaṇa, •इव च Bu G (sec. m.)

२ •रिष्टाचाप उपस्पृ• Bu G (sec. m.).

३ The text is given acc. to U (sec. m.) and Sāyaṇa. In H I Ben D C the words of Baudhāyana are attributed to Sālikī an vice versâ, but cp. the vivaraṇa of I. 16 init., where सर्वेणाभिक्रामे is cited as first vikalpa.

४ The MSS. present sometimes आहुतिभिः sometimes आहुतीभि cp. xxii. 3, s.f

५ एव before अभिक्रामेत् om. Bu Be D G (sec. m.).

14. 14. आज्यभागयोर्होम इति ॥ पूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रवाङ्ग्जुहुयादिति बौधायनः " पूर्वार्ध एव प्रवाङ्गिति शालीकिः ' ॥

14 17. हविषामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पूर्वार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषो ऽवद्येदथापरार्धादेवमस्य प्रदक्षिणꣳ हविषामवत्तं भवतीत्य"थो ह स्माह शालीकिरपरार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषो ऽवद्येदथ पूर्वार्धादेवमस्य प्राक्संस्थानि हवीꣳषि भवन्तीति " मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धात्पञ्चावत्तिनामित्यौपमन्यवः[1] ' ॥

आहुतीनामायतन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीण्येवैतान्यादिष्टस्थानानि भवन्त्याज्यभागौ स्विष्टकृद्यथेतरा यथावकाशं जुहुयादिति " मध्यैरेवाहुतीर्भुक्त्पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुयादिति शालीकिः " स्रुच्यमाघारपथमभिजुहुयादित्यौपमन्यवो " मध्ये प्रदक्षिणं मण्डलाकारमिति राथीतरः[2] ' ॥

. 25 5. उपाꣳशुयाजस्य करण इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्या"थो ह स्माह बौधायन औषधस्योपाꣳशुयाजं कुर्यादग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्य"थो ह स्माह शालीकिराज्यस्योपाꣳशुयाजं कुर्यात्सौम्यं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्य"थो ह स्माहौपमन्यव औषधस्यैवोपाꣳशुयाजं कुर्यात्सरस्वतः पौर्णमास्याꣳ सरस्वत्या अमावास्यायामित्यु"भयचैवाज्यस्य

१ Instead of पश्चार्धात् G (sec. m.) and Sāyaṇa अपरार्धात्।

२ Thus G (sec. m.) D C and Sāyaṇa; रथीतरः the other MSS.

वैष्णव[१] इति राथीतरो ऽन्यो ह स्माह कौणपतन्त्रिश्रवस्य[२] स्याद्वैष्णवश्च स्यात्स्वयं चैव[३] यजमानः प्राश्नीयादिति ॥

पञ्चमस्यावदानस्याभिवृद्धा[४] इति ॥ श्रौषधस्याभिवर्धयेदिति बौधायन आज्यस्यैवेति[५] शालीकिः ॥

मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह[५] बौधायनो न मेक्षणन्यायेन वपाश्रपणी अनुप्रहरेदिति ॥

प्राशित्रस्यावदान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य परिहरिष्यन्नेव[६] प्राशित्रमवद्येदिति शालीकिः ॥

आज्यहविष्यन्वाहार्यस्य[७] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

अन्वाहार्यस्यासादन[८] इति ॥ अग्रेण यजमानं च ब्रह्माणं च पर्याहृत्य दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यामासादयेदिति बौधायनो ऽत एव दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यामिति शालीकिः ॥ १३ ॥

---

१ Thus all, r. विष्णव ?

२ Thus (कौणपतन्त्रि॰) H D C G Be U (pr. m) and Sāyaṇa; कौण॰ पतन्त्रि॰ Ben, कौणपतन्धि॰ Bu, कौणपत॰ U (sec. m.).

३ चैवं Bu U (sec. m) G (sec m.); चैव all the other MSS. and Sāyaṇa

४ ॰वृद्ध्या all.

५ Thus Bu Be G (sec. m); आज्यस्यैवाभिवर्धयेदिति all the other MSS. and Sāyaṇa

६ ॰ष्यन्निव G (sec. m)

७ आज्यस्य instead of आज्य॰ H G U C.

८ Thus the vivaraṇa; ॰स्य आदन the MSS.

ib. अन्वाहार्यस्योदासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुदासये-दिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चमिति शालीकिः ।॥

27.16. हविरुच्छिष्टानामुद्वासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चु-द्वासयेदिति[1] बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चीति[1] शालीकिः ।॥

.28.9. अनूयाजानां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रतीची-रेवैता आहुतीः संस्थापयेदिति शालीकिः ।॥

28.10. वाजवत्योर्व्यूहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽन्यया प्रतीचीमुपभृतं[2] प्रत्यूहेदक्षिणेनां संस्पृशेदित्यन्यो ह स्माह शालीकिः प्राचीनपुष्करे एवैने विकर्षेत्[3] चोपभृतमक्षिः संस्पृशेदिति ।॥

28.17. प्रस्तरस्य समञ्जन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकस्यां समञ्ज्या-दिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः ।॥

I. 29. 3. प्रस्तरस्यानुप्रहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽध्वर्यु-रेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याज-मानैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेतेत्यन्यो ह स्माह शालीकि-रध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेतेत्यन्यो ह स्माहौपमन्यवो

१ उदञ्चि Sāyaṇa only; उदंचम् U Bu Be G (Ben H D C om. this dvaidham altogether).

२ प्राचीमु° Sāyaṇa.

३ °विकर्षेत् Bu, कर्षेत् H. S

यथापि[१] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[२] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[२] ' ॥

12. परिधीनामभ्याधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्रस्तान[३] एवैनानभ्यादध्यादिति[२] शालीकिः ' ॥

15. अथैनान्सꣳस्रावेणाभिजुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्रस्तरं चैव परिधीꣳश्चाभिजुहुयादिति शालीकिः ' ॥

18. स्रुचोर्विमोक इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

0. 2. पत्नीसंयाजेष्वृत्विजां परिक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरिति शालीकिः ' ॥ १४ ॥

30 9 पत्नीनाꣳ संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " ध्रौवाज्येन ध्यानेनैव[४] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः ' ॥

अन्तर्धाय देवानां पत्नीः संयाजयेदिति बौधायनो " ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः ' ॥

पत्नीसंयाजेषु शम्युवाकस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

.32. 5. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव

---

१ यथा Bu G (sec. m.); यथापि the other MSS.

२ Without नि (cp. xx. 10 · 24. 6) all.

३ प्रस्ताने वैना॰ Bu U (sec. m) G (sec. m.); ॰ने चैवा॰ Be; समाप्ता॰ वैवैना॰ C D (Sāyaṇa: प्रस्थाने कर्मावसाने समिष्टयजुर्होमात्परमित्यर्थः)

४ एव om. Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa.

ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च[1] यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजुर्जुहुयादिति शालीकिः ॥

33. 9. समिष्टयजुषो होम इति ॥ सूचनाचार्ययोरन्यो ह स्माह गौतमः स्वाहा वाचीति हुत्वा बर्हिषो धातूनाꣳ संप्लुष्य ध्रुवायाꣳ समज्यानुप्रहृत्याभिजुहुयात्स्वाहा वाते धाः स्वाहेति ॥ १५ ॥ पञ्चमः ॥

अथातो ऽग्न्याधेयं व्याख्यास्यामः ॥

53. 6. संभारेष्विति ॥ सूत्रꣳ राथीतराणामन्यो[2] ह स्माह बौधायनो नाग्निहृतं कुर्वीत घोररूपमिति कुर्वीतैवाग्निहृतं न तु मुञ्जकुलायं न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत[3] इति शालीकिः ॥

3. 10. पात्राणां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्वक्आसेचनानि कारयेदग्रतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः स्रुचः सन्ना भवन्तीत्यन्यो ह स्माह शालीकिस्त्वक्आसेचनानि कारयेन्मूलतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः[4] स्रुचः सन्ना भवन्तीति विज्ञायते तस्मादर्वाचीनाग्रा वनस्पतयः पृथिवीं चियन्तीति[5] ॥

---

१ Thus G (sec. m.) and Sāyana; ॰प्याययेताम॰ C G (pr. m.) Ben; ॰प्यायेताम॰ H; ॰प्याययताम॰ D; ॰प्याययत्य॰ U Be.

२ रथीत॰ Bu

३ विद्यत U (sec. m.)

४ Thus G U D C Be; प्रतीचीन॰ Ben Bu H.

५ Thus (चियंतीति) Bu U C D G Ben; चियंतीति Be H.

स्रुचां प्रमाण इति ॥ बाहुमात्राः स्युरिति बौधायनो ॥ अरत्निमात्रा इति शालीकिः । प्रादेशमात्रा इत्यौपमन्यवः ॥

स्रुचामाकृतिविकार इति ॥ हस्तोष्ठ्यः[1] स्युरिति बौधायनो ॥ वायसपुच्छा इति शालीकिर्हंसमुखप्रसेचना[2] इत्यौपमन्यवः ॥

II. 54. 16. अम्बरीषस्य करण इति ॥ उत्तरतो ऽग्न्यगारस्याम्बरीषं कुर्यादिति बौधायनो ॥ यत्रैवाम्बरीषः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः ॥

I. 55. 12. अग्न्यगारस्य परिक्रम[3] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन ॥ उत्तरेणेति शालीकिः ॥

I. 55. 14. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितश्च स्यादिति[4] शालीकिः ॥

I. 55. 15 ब्रह्मौदनस्य[5] मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक[6] इति[6] शालीकिः ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति बौधायनो ॥ ऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः ॥

---

१ हस्तोष्ठा Ben H C D Bu G; हस्तोष्ठा Be U.

२ Thus Be Bu G (sec. m) U (sec. m.); ॰प्रसेचा H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.).

३ ॰क्रमय G and U (sec. m.).

४ कुर्यादिति C D H Ben U.

५ Here and *infra* the MSS sometimes ब्रह्मौ॰ sometimes ब्रह्मौ॰।

६ Thus *Be only*; ॰ष्णीकमिति G (sec. m) Bu; तूष्णीमिति H Ben U C D G (pr. m.).

5. 4. ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो″ ऽप्स्विति शालीकिः ′ ॥

नैवास्मिन्नाग्निष्वेन निःषिञ्चेदिति बौधायनः″ काममस्मिन्नाग्निष्वेव निःषिञ्चेदिति शालीकिर्″विषाय्य[१] तद्[१] सूपवन्तमित्यौपमन्यवः ′ ॥

6. 6. ब्रह्मौदनस्योपस्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य″ नोपस्तृणीतेति शालीकिः ′ ॥

. 10 ब्रह्मौदनस्योद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैव पर्युपविशेयुरिति[२] शालीकिः ′ ॥

. 12, ब्रह्मौदनस्योपोहन इति ॥ यज्ञो मोपनमत्विति वा तूष्णीं वेति ′ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ′ ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ आर्षेया एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरिति बौधायनो″ य एव केच नियतपाना[३] इति कात्यो″ ऽन्यो ह स्माहौपमन्यवो महर्त्विज एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुर्′त्व[४] ह्येवैते[५] व्रतानुनयिनो भवन्तीति ′ ॥

---

१ Uncertain; विषाय्यतं U H Ben C D G (pr. m.), विषाय्य G (sec. m.); विषाय्यतं Bu; विषाय्य सु सुतं Be.

२ Thus Bu G and U (sec. m.); ॰पविशेरन्निति the other MSS.

३ Uncertain; निपाना H Ben G (sec. m.) C D; निपक Be; निपावना Bu; नियतपाना G (pr. m.) U; this seems to be the reading also of the vivaraṇa, according to which the meaning is: सहभोजनाः।

४ ॰चो Ben H G C and U (pr. m.).

५ After ॰वैते Be ins. प्रथमं, thus also Kes. in a citation of this passage.

I. 57.1. समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकिर्चो ह स्माह बौधायनः सकृत्प्राशिते ऽप्रत्यवसृष्टे समिधो ऽभ्यस्यादध्यादित्यौचो ह स्माहौपमन्यवो ऽवैतनाः पार्श्वतः समस्य सादयेत्तद्यदा सर्वं प्राश्नीयुरथैतां पात्रीं निर्णिज्योपसमीर्य यस्माज्यामाज्यमवशिष्टꣳ स्यात्तत्सहाद्भ्युन्नीय तेन समिधो ऽभ्यस्यादध्यादिति ॥

I. 57. 13. गोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिरपि वक्रीरपि कुर्वीतानु चैतस्य भवेत्पुण्या प्रशꣳसेति कात्यः ॥

I. 57. 15. अरण्योः प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्चो ह स्माहौपमन्यवो ऽपरराञ्च एवास्मा अरणी प्रयच्छेदिदं ददामीत्येव वाचं विसृजेदिति ॥

I. 59 1. अग्न्यायतनानां परिलेपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्चो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतनमेवैकं परिलिम्पेत्तद्धि विदग्धं भवतीति ॥

I. 59. 2 संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्चो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतन एवैनान्सर्वैर्मन्त्रैः परिनिधाय द्वेधा निवपेदिति ॥ १६ ॥

I 62. 9. दर्भस्य हरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जानुदघ्नं प्रथमꣳ हरेदथ नाभिदघ्नं ऽथ ग्रीवदघ्नं प्राणाꣳस्तु नातिहरेदित्यादिदान एवैता मात्रा अभिसंपादयेत्प्राणाꣳस्त्वेव नातिहरेदिति शालीकिः ॥

.18. संभाराणामाक्रमण इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन एवमेवैतेन पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तेन[1] दक्षिणेन पूर्वपदेनोत्तरतः पार्श्वतः[2] संभाराणामाक्रमयेद्यथाहितस्याग्नेरङ्गारा अभ्यववर्तेरन्निति ॥

.20. अश्वस्य दान इति ॥ अध्वर्यव एतमग्निपदमश्वं[3] दद्यादन्यं ब्रह्मण इति बौधायन एतं[4] ब्रह्मणेऽन्यमध्वर्यव[4] इति शालीकिः ॥

3.1. इधास्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य तूष्णीमेवेधं निदध्यादिति शालीकिः ॥

13. सभ्यावसथ्ययोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

b. सभ्यावसथ्ययोर्विहरण इति ॥ आहवनीयादेवैनौ विहरेदिति बौधायनो ग्रामाग्नेरिति शालीकिर्निर्मन्थ्यौ स्यातामित्यौपमन्यवोऽन्यो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रः सभायामेव सभ्यं व्यपदिशेदावसथ आवसथ्यं पर्वणि[5] चैनयो स्थालीपाकौ श्रपयित्वा ब्रह्मणे जुहुयादित्येतदपि न कुर्यादित्याश्मीगविः ॥

---

१ Thus G (see m.) D G, ॰हृतेन the other MSS.

२ Found only in Be and U (see m.).

३ पार्श्वं given only by Bu and G (see m.).

४ एवं instead of एतं Bu; the other MSS. are defective, leaving out एतं ब्रह्मणे।

५ पर्वणिपर्वणि U (see m.).

I.63.14. रथचक्रस्य करण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो″ न
कुर्यादिति शालीकिर्″वो ह स्माहौपमन्यवो रथमेवैतत्
संयुक्तं[१] प्राञ्चं प्रवर्तयेत्तमृत्विग्भ्यो दद्यादित्य″तदपि न कुर्या-
दित्याज्ञौगविः′ ॥

I.64.9. तनूनामनुदेश[२] इति॥ प्रत्यधीत्यानुदिशेदिति[३] बौधा-
यनो″ यास्ते अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरमुं[४] गच्छेत्येव ब्रूया-
दिति शालीकिः′ ॥

I.64.11. विराजकर्मस्विति॥ सूत्रं बौधायनस्य″ नर्य प्रजां मे
गोपायेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः′ ॥

I.65.2. पूर्णाहुत्यै हवन इति॥ सूत्रं बौधायनस्य″ परिश्रित एव
पूर्णाहुतिं जुहुयादिति शालीकिः′ ॥ १७ ॥

I.65.3. पूर्णाहुतौ तूष्णीमग्निहोत्र इति॥ सूत्रं रार्थीतराणा-
म्″वो ह स्माह बौधायनः पूर्णाहुतिमेव जुहुयान्न तूष्णी-
मग्निहोत्रमिति″ तूष्णीमग्निहोत्रमेव जुहुयान्न पूर्णाहुति-
मिति शालीकिः′ ॥

I.66.3. दशहोतुर्व्याख्यान इति॥ स ह स्माह बौधायनो यत्र
क्व च हविर्निर्वप्स्यन्स्यात्ताभिधेनीर्वानुवक्ष्यन्व्याचक्षीतैव तत्र दश-

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.) and Keś, संप्रयुक्तं U H Ben C D G (pr. m.).

२ Thus Bu Ben H G C D; ०देशने the vivarana; ०देशेन Be.

३ Thus Bu U (pr. m.); प्रत्याधी० H Ben Be C D U (sec. m.).

४ Thus Be Bu U (sec. m.); यायातं instead of अमुं Ben G C D U (pr. m.) H.

होतारमित्येष्वेवैतदाग्न्याधेयिकेषु[1] तन्त्रेषु दृष्टं भवतीति शालीकिरग्निष्वेवैतदाग्नेये ऽष्टाकपाले दृष्टं भवतीत्यौपमन्यवः[1] ॥

6. 4. तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्नावाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्यथो ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांश्वदेवता इत्यथो ह स्माहौपमन्यव आग्नेये ऽष्टाकपाले वार्त्रघ्नावाज्यभागौ स्यातां वृधन्वन्तावैन्द्राग्नादित्ययो[2] रयिमन्तौ[2] पुष्टिमन्तौ पवमानहविःषु वीतवन्ताववारम्भेष्वामिति[3] ॥

याजमानस्य करण इति ॥ अभीनाम[4] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः[1] ॥

---

१ Thus Bu G U (sec. m.); एष्वेवैतद॰ H; एष्वेतद॰ Ben U (pr. m.); एवैष्वेतद॰ Be, वेष्वेवैतद॰ D C.— ब्राम्याधे॰ H Ben Be U D G (sec. m.); ब्रम्याधे॰ Bu G (pr. m.).

२ ॰योर्रयिमंतौ C D U (pr. m.) Ben; ॰योरविमंतौ H; ॰यीरपिमंतौ Be; योरतिथिमंतौ Bu U (sec. m.). I am uncertain whether रयिमन्तौ or अतिथिमन्तौ is the right reading.

३ Thus Be Ben H C D G and U (pr. m.); पौषवंताव॰ Bu; इध्मवंताव॰ G and U (sec. m.).

४ अभीनर्म Be. The word seems to be absol. to अभिनमति ('to change accordingly'). Vivarana: अभिनाममोचित्वा, correct perhaps ॰मयूचित्वा ।

I. 66. 6 दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर''त्रो ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्यांस्तिस्रस्तिस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ' ॥

I. 66. 9. तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास आचार्ययोर''त्रो ह स्माहौपमन्यव आग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽग्नये पवमानाय तत्प्रथमं तन्त्रꣳ स्यादथाग्नये पावकायाग्नये शुचये तद्द्वितीयमथैन्द्राग्न आदित्यश्च[1] चरुस्त्वं[१] परीयातामिति ' ॥

I. 67 15. दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेराख्यातं बौधायनश्चो ह स्माहौपमन्यवः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्याच्चतस्रश्चतस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ' ॥

अनन्वारब्धदर्शपूर्णमासस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 67 18 अन्वारप्स्यामिति ॥ चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावन्वारम्भेष्टिमित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति बौधायनश्चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति शालीकिश्चतुर्होतारमेवोपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवः '' सर्वमेवैतदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Emended, °चादित्यश्चरुस्त्वं परीयातामिति U (sec. m.), °चादित्यश्चरुस्तत्परिश्यादिति G (sec. m.); °चादित्यश्चतुरत्वं परीयादिति Bu; °चादित्यश्च (or श्र) त्वं (or च) परीयातामिति (or परिश्यादिति) the other MSS

69.1. अथातः पुनराधेयं[1] व्याख्यास्यामः ॥

69.16. सर्पराज्ञीष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीति तं ह्यग्निराधाय सप्तम्योपतिष्ठेतेति ॥

70.1. पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

70.3. तन्त्रकरण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायन उभयानि तन्त्राणि कारयेत्पौनराधेयिकानि चाग्न्याधेयिकानि चाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्तस्यासमुदिते ऽग्न्याधेयदक्षिणा[2] दद्यादथाग्नेयं पञ्चकपालं तस्यासमुदिते पुनराधेयदक्षिणा[3] दद्यादथैन्द्राग्नं चादित्यं[4] च[4] चरुमथाग्निवारुणं पारे[5] द्वादशाहस्य तन्त्र[6] इति[6] ॥

0.17 विमुक्तीनां धान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सर्वांस्सर्वान्त्समुह्य[7] यजेतेत्याग्नेयीर्ह्यपरा[8] विमुक्तीर्दध्यादित्यौपमन्यवः ॥

१ पुनराधानं *Bu*

२ °क्षिणां Bu D C.

३ °क्षिणां *Bu* U *Ben* D C.

४ Emended; च is missing both times in B G (sec. m.), the *second* च *is missing in* Bo D C *Ben* H U G (*pr.* m.).

५ परे H Bu Ben D C U G (pr. m.); पारे Bo G (sec m).

६ इति is missing in all the MSS , which read तन्त्रो ; the vivaraṇa runs: द्वादशाहे गते तन्तुवर्त्योऽग्निरिति ।

७ Thus Bu G (sec m); सर्वांस्त्समु° *the other MSS.*

८ Thus Bo only, °ग्नेयीर्ह्यपर° the other MSS.

I. 70 12. पुरोडाशस्य परिहोम इति॥ दैवतं परिजुहुयादिति बौधायनः" अस्विष्टकृत्कमिति शालीकिः'॥

I. 70. 14 स्विष्टकृतो निर्वचन इति॥ स्वे स्थाने निर्ब्रूयादिति बौधायनः" स्वे स्थाने निरुप्य कामं तत ऊर्ध्वं निर्ब्रूयादिति शालीकिर्"चो ह स्माहौपमन्यवः पञ्चैतानि स्विष्टकृत्स्थानानि भवन्तीति[1]' तेषु[2] सर्वेषु निर्ब्रूयादिति'॥

I. 71. 17. अथापावृत्ताग्नेर्नष्टारणीकस्य चेति॥ सूचक् शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनः कामं नष्टेषु वापवृत्तेषु वाग्निषु नाद्रियेतान्याधेयमाधानप्रभृति यजमान एवाग्नयो भवन्ति' तस्य प्राणो गार्हपत्यो ऽपानो ऽन्वाहार्यपचनो व्यान आहवनीयः' काममुपावरोह्य जुहुयादिति'॥

I. 72. 3. अग्नीनां विहरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्याधानप्रभृत्येवैते ऽजस्राः स्युरिति शालीकिः'॥

I. 72. 17. पात्राणाꣳ सादन इति॥ सूचक् शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनः कूर्चे वा तृणेषु वा पात्राणि सादयेदपसव्यं[3] दारुणा[3] दारु[3] संलोभमानं[3] भवतीति'॥

---

१ G. om इति।

२ स्नेहः (meaning?) ins Bu.

३ Uncertain reading. Bu reads as given in the text; ॰पर्श्व दारुणा दारु सम्नौघ॰ G (sec m.); ॰पर्श्व दारुणा दारु (sec. m. दारुणा) संधौघ॰ U; ॰सव्यां दारुणा दारुराधौघ॰ Ben H; ॰सव्या दारुणा दारुणा संधौघ॰ Be; ॰पस्था दारुणा दारुराधौघ॰ D C; ॰पसव्यां दारुणा दारु संधौघ॰ G (pr m.).

द्वयोर्देशम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पूर्वा[1] भ्रेषं नीयादुत्तरया[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीताथ यद्युत्तरा[3] भ्रेषं नीयादुभयं[4] भ्रेषकृतं[5] स्यादन्यथा प्रायश्चित्तं कुर्वीतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यतरा कतरा चिद् भ्रेषं नीयादुभयं[6] भ्रेषकृतं स्यादन्ययैव ततः प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति' ॥ १९ ॥

10. अभिज्वलन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" गार्हपत्यादङ्गारेणाभिज्वाल्य त्रिः पर्यग्नि कुर्यादिति शालीकिः' ॥

13. वर्त्म कुर्वन्नुदगुद्दामयतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तत्रैव[7] त्रिः प्रतिष्ठापयन्नित्रोद्दामयेत्तथ इमे लोका' एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठतीति[8]' ॥

18. उत्थयन इति ॥ पूर्णान्वानूचो वेति' पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः' ॥

---

१ पूर्वा G (sec m.), पूर्वौ Be, पर्वया H Ben U C D, पूर्वया Bu

२ Emended; नैयादु॰ H Ben U D C, न्येयादु॰ Be G (sec. m.)

३ ॰तरा Be G (sec. m.), ॰तरया H Ben U C D G (pr. m.); ॰तरस्या Bu.

४ नैयादु॰ H Ben Bu U C D G (pr m.), न्येयादु॰ Be G (sec. m.). — Thus G (sec. m.), ॰दुभयच Bu; ॰दुभयचै Be; ॰दुभये the other MSS.

५ घोर (धोरं, घेरि) कृतं Ben H U G (pr. m.) C D.

६ नैयादु॰ Bu U C D G (pr m.); नैयदु॰ Ben H; न्येयादु॰ G (sec. m.) Be. — ॰दुभय (instead of ॰दुभयं) H Ben U D C.

७ Thus Bu Be; तत्रत्येव Ben G U D C, तत्रत्र H.

८ Thus (and cp. XX. 22) Bu G and U (sec. m.); ॰ष्ठामोति H Ben C Be, G and U (pr. m.), ॰ष्ठामीति D.

I. 73. 20. संमर्श[1] इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयं संमृशेच्च व्याख्याय सुगतं चेति ॥ सुगतमेवेति शालीकिः । ॥

I. 74. 4. अथ जघनेन गार्हपत्यमुपसादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्रौवेणातिहारयेति[2] शालीकिः । ॥

I. 74. 20. हवन इति ॥ स्वयं व्यवेत्य जुहुयादिति बौधायनो । यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[3] स्यात्स दक्षिणत आसीनो जुहुयादिति शालीकिः । ॥

ib. आहुत्योर्होम इति ॥ पूर्वापरे जुहुयादिति बौधायनः ॥ प्रष्टौ[4] इति शालीकिः । ॥

I. 75. 8. द्विरुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति बौधायनः ॥ सकृदुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति शालीकिः । ॥

I. 76. 2. द्विरङ्गुल्या प्राश्योदङ् पर्यावृत्य प्राचीनदण्डया स्रुचा भक्षयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योदीचीनदण्डया भक्षयेदिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Bu Be and the vivarana; संमर्शन H Ben G U D C.

२ Thus (and cp XX 8. 21, 4) Bu G and U (sec m.) ०तिह्रयेति Be, ०भिहार्येति Ben G (pr. m); ०भिहार्येति H U (pr m D C corrupt

३ Thus G U (sec m.); वालंकर्मीनः Ben; वालंकर्मिणः H, वालंकर्मणः Bu, वालंधर्माण Be; cp XX. 2: 6, 12.

४ Thus G (sec m) and the vivarana; प्राष्टौ H Ben Be U D C; प्राचीष्टौ Bu; cp. XX. 13· 29. 11.

9-13. निर्णिज्य स्रुचं निष्प्याद्भिः पूरयित्वोदशुद्दिशतीति[१] जघनेन गार्हपत्यमपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्यचित्यामचिताहुतिमिति वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

5. 18. आग्निपावमानीभिरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्यृचो ह स्माह शालीकिर्यत्प्राक् चोर्ध्वं चाग्निपावमानीभ्यस्तेन संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्येवमौपमन्यवो[२] न चास्यात ऊर्ध्वमाग्निपावमान्य आहवनीयमागच्छेयुर्न गार्हपत्यꣳ स्वाध्यायार्था एवास्यात ऊर्ध्वꣳ स्युरिति[३] व्याहृतीभिरुपस्थाय मह्युं वः[४] प्रकेपꣳ श्रद्धा मे मा विगादित्येव ब्रूयादित्याश्मीगविः ॥

10. 4. आग्निःस्थिति[५] ॥ स ह स्माह बौधायन आत्मने प्रथम-

---

१ उदसुदिशतीति found only in Bu and G (sec m) Be and U (sec m.) have instead वदिर्. About the constitution of the text of this dvaidham and its meaning I am uncertain.

२ All the MSS exc. G (sec. m.) om. एवम् ।

३ All the MSS. ins. शालीकिर्, which in G is effaced.

४ Effaced in G.

५ आग्नीध्रिति MSS.

मागामीताथ जातेभ्यो ऽथ तन्तव इत्यौचो ह स्माह शालीकिर्जातेभ्यः प्रथममागामीताथात्मने ऽथ तन्तव इत्यौचो ह स्माहौपमन्यवो ऽजातेभ्येवात्मने[1] च तन्तवे चेति ॥ काममपि सायंप्रातरागामीतेत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥ २० ॥

I 79. 10. पिण्डपितृयज्ञस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादाहुतीनाꣳ होमादाहुतीर्होष्यन्यज्ञोपवीतं कुर्वीत । स यज्ञोपवीत्येव स्यादा सकृदाच्छिन्नस्य स्तरणात्सकृदाच्छिन्नꣳ स्तरिष्यन्प्राचीनावीतं[2] कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठेतेत्यौचो ह स्माह शालीकिरादित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चोदद्रवेयादिति[3] । ॥

तूष्णीꣳ[4] सकृदुत्पूय सकृत्प्रोक्ष्य सकृद्विस्फूर्ज्य कुर्यादिति बौधायनः ॥ सकृदेवैनान्सुफलीकृतान्कृत्वा पवित्रवत्याꣳ स्थाल्यामोप्य स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाभिघार्योदञ्चमुद्वासयेदिति शालीकिः । ।

---

१ The avagraha given only by G (sec m); to the reading ऽजातेभ्ये the vivarana also seems to point.

२ स्तरीष्य॰ H Be

३ Thus G (sec m.); ॰र्चोदियादिति Ben H C D G and U (sec. m.); र्चोदद्रवेयादिति Bu; ॰चादद्येयादिति Be U (pr. m.).

४ Effaced in G.

5. आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र मध्यमामाहुतिं जुहुयान्मेक्षणेनैव तृतीयꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥

.9. मक्षदाच्छिन्नस्य स्तरण इति ॥ उपनिष्क्रम्यान्यगाराद्दक्षिणे पूर्वे ऽवान्तरदेशे मक्षदाच्छिन्नꣳ स्तृणीयाद्दक्षिणतश्चोल्मुकमुपनिदध्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिर्न चात्रोल्मुकमुपनिदध्यादिति । ॥

11. पिण्डानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ चो ह स्माह बौधायनः परस्तादेवामुतो ऽर्वाचो ऽपसलैः पिण्डान्दद्यादिति[१] । ॥

20. आञ्जनाभ्यञ्जने मनसो निह्नव[२] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥[३]

.18 पिण्डानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ चो ह स्माह बौधायनो ऽत्रैवैते पिण्डाः परिश्रयीरनुच्छिष्टा ह्येते भवन्ति पितृभिर्भक्षिता इति[४] । ॥

अतिशिष्टस्य प्राशन इति ॥ स्वयं यजमानः प्राश्नीयादिति बौधायनः ॥ पुत्राय वान्तेवासिने वा दद्यादिति

---

१ पिंडंदद्या॰ MSS. exc. G (sec. m.).

२ निह्नवन G.

३ No vikalpa is found in the text proper of Baudh.

४ Thus H Ben C D G (pr. m.); भक्षिता इति Be, भक्षितेति G (sec. m.), भक्षितमेति Bu.

शालीकिः " पत्नीं प्राशयेत्प्रजास्येषा[1] भवतीत्यौपमन्यवो " ऽङ्गुल्या यावन्मात्रमवघ्रायाथेतरदग्नावनुप्रहरेदित्यौपमन्यवीपुत्रो " भस्मोत्कर उद्वास्य संप्रच्छादयेदित्याश्नौगविर"पो[2] ऽभ्यवहरेदिति मौद्गल्यः ' ॥ २१ ॥

I. 82 4. आग्रयणस्य तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास[3] आचार्ययोर"त्रो ह स्माहौपमन्यवः सौम्यं[4] निरुप्याथेतराणि हवीꣳषि निर्वपेदेवमस्य चरुमुखानि[5] हवीꣳषि भवन्तीत्य"त्रो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रो ऽतिपातादावापिक एव सौम्यः स्यादन्तरेण वैश्वदेवं चैककपालं च निर्वपेदित्य"त्रो[6] ह स्माहाश्नौगविस्तौख्येतानि[7] हवीꣳषि भवन्ति ' त्रय इमे लोका ' एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति ' श्यामाकेनैवास्य प्रस्तरेणैतदाप्तं भवतीति ' ॥

I. 82 6. आज्यानीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽज्यानीरुपजुहुयादिति शालीकिः ' ॥

ib. आग्रयणहविषाꣳ श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽप्स्विति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus Ben Be G U D C, प्राजास्येषा Bu; प्रजास्येष H

२ सं (before प्रच्छाद॰) om. H Ben D C U G (pr. m)

३ इति ins. G and U (sec. m), but cp. XX. 18 · 40. 4.

४ सर्वं ins. H Ben U C D G (pr. m).

५ ॰मुख्यानि Bu D G (sec. m.)

६ Thus (निर्वपेद्) Ben H Be U D C, वापयेद् Bu; effaced in G.

७ Thus without एव, U C D Ben D G (pr. m.) and Keś.; ख्येवैतानि Be Bu G (sec. m.).

आग्रयण एककपालस्य[1] करण[1] इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्वर्वाचित्रावाज्यभागावुच्चैर्देवताः कुर्याद्यजमानमित्यूचो[2] ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्वृर्धन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवताः कुर्याद्यजमानमिति[2] ॥ २२ ॥ सप्तमः ॥

20. विपरिधान[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयेनैकेन विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[4] सर्वैर्मन्त्रैराहवनीयं प्रत्युपतिष्ठेतेत्यूचो ह स्माह शालीकिर्यथोपपन्नमेवाग्निभिर्विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[5] सर्वैर्मन्त्रैरेकैकं प्रत्युपतिष्ठेतेति ॥

अनुपस्थाय प्रव्रजितस्येति ॥ यत्र स्मरेत्परोचं तत एनं नित्येनोपतिष्ठेतेति बौधायनो ॥ न[6] चेत्समरेत्प्रोष्य[6] पुनरागम्य[7] नित्येनैवेति शालीकिः ॥

१ कपालकरण H Ben U D C G (pr. m.).

२ Thus U Be G (sec. m.), the other MSS. या (or य)जमान इति।

३ ॰परिदान and ॰परिदाय D C

४ ॰गत्य Bu Ben H U G D C; ॰यम्य Be.

५ ॰मम्य Bu and the vivarana; ॰यम्य Be; ॰गत्य Ben H G U C; D defective.

६ न चेत्सम॰ Be Bu G and U (sec. m.), न चैत्स॰ D C.

७ ॰गत्य U H Ben G D C.

84, 9. प्रवसथाहुताविति[1] ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि कृतं प्रायश्चित्तं स्यान्नाद्रियेत तत्र होतुमेव यद्यकृतं स्यात्तदेनां[2] जुहुयादित्यथो ह स्माह शालीकिर्ये प्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता होमाः[3] स्युस्तान्येव तत्र प्रायश्चित्तानि स्युर्य ये ऽप्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता होमाः[3] स्युर्नैवैनानाद्रियेतेत्यथो[4] ह स्माहौपमन्यवो यदि चैव कृतं प्रायश्चित्तं स्याद्यदि चाकृतं जुहुयादेव तत्र प्रवसथाहुतिमिति ॥

84 15. विराजक्रमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 85, 6 अपामाचमन इति ॥ द्विर्मन्त्रेणाप आचामेत्सकृत्तूष्णीमिति बौधायनः सकृन्मन्त्रेणाप आचामेद्द्विस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

I. 85, 8. प्राचीकरण इति[5] ॥ स ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता देवताः प्राचिणीः कुर्वीताग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिरित्येतदेव[6] नातिमन्येतेति[6] शालीकिः ॥

---

१ Thus emended; प्रवसथाहुति(तौ)मिति D C Ben H U (pr. m.); प्रवासादाहुताविति U (sec. m.); प्रवसदाहुताविति G (sec. m.); प्रवसतोहुताविति Bu

२ ०चैता MSS.

३ हेमा MSS.

४ Thus C H Ben G U (pr. m.) D (sec. m.), नैवैनाना० Be; नैनेनाना Bu D (pr. m.); नैवैनानामा० U (sec. m.).

५ प्राची० Bu H and the vivarana (one copy); प्राचि० Ben Be C D G U and the vivarana (another copy).

६ Thus Bu Ben U G D C; ०देवानामतिमन्येतेति H; ०देवानाभि० Be.

. 17; 36. 5. कपाले नष्टे भिन्ने चेति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्‌॥ चो ह स्माहौपमन्यवो मनो ज्योतिर्जुषतां त्रयस्त्रिꣳशत्तन्तव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वाथान्यदपिसृजेद्दर्मा देवाꣳ अप्येत्विति । स एष मन्त्रो भवति सं त्वा सिञ्चामि यजुषेति । पयो वाज्यं वाभिक्रमेतेनैव मन्त्रेण सꣳसिञ्चेदिति । ॥

7. 3. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ चो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ चो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1] । ॥

. 14. परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ चो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ चो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1] । ॥

3. 2. समिधोरभ्याधीयमानयोर्जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषो ऽग्नियोजनो मन्त्रः स्यादिति शालीकिः । ॥ २३ ॥

---

१ G and U (sec. m) each time नाभिनिव॰, Bu the second time.

I. 88. 8. अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभिरुपसादयेदिति॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनो यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यर्चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[1] संवत्सरो भवति। यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा रात्रिः स्यात्तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति॥

I. 88. 11. दर्शपूर्णमासावालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यामादयेदिति॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यर्चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति। यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति॥

I. 88. 15. चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यामादयेदिति॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यामादये-

---

१ एवं (एवꣳ) instead of एव Bo G U C D Bu; the passage is missing in H Ben.

२ एव Bo H Ben U; एवं Bu D G C.

त्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां[1] वैश्वदेवहवीꣳष्यासाद्य[1] न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यचो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति ' यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादये- त्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्याꣳ शुना- सीरीयहवीꣳष्यासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति '।

21\. व्याहृतीनां धान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

15\. प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपतीति ॥ सूत्रं[2] मैत्रेयस्यौपा- यनयोः[2] प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपत्यग्निर्मा दुरिष्टात्पातु सविताघशꣳसादिति ' ॥

17\. यजमानभागे यो मे ऽन्ति दूरे ऽरातीयति तमेतेन जेषमिति ॥ सर्व एवैष स्विष्टकृदनुमन्त्रणो मन्त्रः स्यादि- त्यौपमन्यवः ' ॥

12\. 6. वेदे यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह. बौधायनो वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि वित्ति-

---

१ In G this passage has been changed in the following way. °सादयेदिति स संवत्सरे पर्यवेते तस्यां शुनासीरीयहवीꣳष्यासाद्य, in U it runs. °सादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यां पौर्णमास्यां शुनासीरीयहवीꣳष्यासाद्य; possibly G and U are right in reading (l. 1) शुनासीरीय° instead of वैश्वदेव°।

२ सर्वं Bau G.

३ Thus Bu G (sec. m.); सूत्रमात्रेयस्याय° the other MSS.

रमि विद्येति । यद्यङ्गाद्यस्याभिध्यायेत्तस्य[1] नाम गृह्णीया-त्तदेवास्य सर्वं वृङ्क्त इति । ॥

अथ यदि यजमानः सुरापो वा भवति प्रवसति वेति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमान-भागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य जुह्वामवधाय जुहु-यात्प्रस्तरस्थयं[2] यजमानभागो गच्छतीत्य॥थो[3] ह स्माह शालीकिरादित एव न सुरापेण संसृज्येताथ चेत्संसृज्येत मन्त्रान्तु हैनं वाचयेत्किमु भवान्[4] भक्षयेदिति[5] ॥ भक्षयेच्चैव भवानित्यौपमन्यवः । ॥

I, 93. 7. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादादित्य-मुपतिष्ठेतेति बौधायनो ॥ ऽत्रैव तिष्ठन्निति शालीकिः । ॥

पौर्णमास्यामुपवेषस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

L 94. 9. व्रतविसर्ग इति ॥ मन्त्रेणाप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजे-तेति[5] बौधायनस्तूष्णीमप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजेतेति शालीकिरुपवेषेण चरित्वा व्रतं विसृजेतेत्यौपमन्यवः । ॥

---

१ यद्द twice in Bu G (sec. m.), once in the other MSS.

२ °स्थयं U Bu G (sec m.); भागं Ben H C D G (pr. m.); Be uncertain.

३ गच्छती G (sec m.).

४ भवानभक्ष° Bu, भवान्भक्ष° Be

५ Here and *infra* only Be has the medium, the other MSS. have the active.

2. यज्ञस्य पुनरालम्भं जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः[१] ॥ २४ ॥ अष्टमः ॥

1. अथातः पशुबन्धं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः सोपवसथा इष्टिपशुबन्धा इति ॥ सोपवसथा[१] वा[१] सद्योयज्ञा[१] वेति[१] शालीकिः[१] ॥

इष्टिकरण इति ॥ पशौ पशावेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति बौधायनो ॥ बभ्रुकर्णो चैवैतद्जवशायां[२] च दृष्टं भवतीति शालीकिः[१] ॥

स्फ्यो यूपो भवतीति ॥ स्फ्यप्रकार[३] एवायं यथावान्यूपो भवतीति बौधायनो[४] ॥ ऽस्फ्य[४] एवायमन्यगारिको ऽचषालो यूपः स्यादिति शालीकिः[१] ॥

विशाखो यूपो भवतीति ॥ ऊर्ध्वं रशनाकाशाद्[५] शाखे चतुरश्रे चतुरश्रचषाले[६] स्यातामथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति

---

१ Thus G (sec. m.) and Bu (the last MS. reading, however, ०यज्ञो); सोपवसथासद्योज्ञावेति Ben U D C, सोपवसथावोवासद्योयज्ञावेति H; सोपवसथो सद्योयज्ञावेति Be, cp. Rudradatta on Āp. VII. 6. 3.

२ ०द्जवशा० Bu G (pr. m.), ०द्जावशा० Ben U C D G (sec. m.), ०द्यवशा० Be, ०द्वावशा० H.

३ स्फ्याकार G D, स्फ्यकार C.

४ Thus Be (without, however, the avagraha); ०यायन (or नः) स्फ्य the other MSS.

५ ०काशाद्व MSS.

६ Thus Be; चतुरश्रेरचषाले H; चतुरश्रे (वे)चषाले the other MSS.

बौधायनः" प्राखैवेयमचषाला स्यादथेतरो ऽग्राग्निर्यूपः स्यादिति शालीकिः' ॥

I. 107. 6. सक्तुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" ब्रीहीणामपि कुर्यादिति शालीकिः' ॥

I. 107. 8. षड्ढोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपवसथ एव षड्ढोतारं जुहुयादिति शालीकिः' ॥

I. 107 10. यूपाहुत्ये हवन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन स्राव्यं चारणी चादाय यूपस्यान्तिके ऽग्निं मथित्वा यूपाहुतिं जुहुयादिति' ॥

I. 108. 4. स्रमस्त्वनस्याभिहोम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन एवमेव शुक्लामन्तर्धाय हिरण्यमभिजुहुयाद्वनस्पते शतवल्शो विरोह स्वाहेति' सहस्रवल्शा वि वयꣳ रुहे-मेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशीताथोदकꣳ[१] स्पृशेदिति' ॥

I. 108. 12. यूपस्यावाहन इति ॥ यः प्राङ् वोदङ् वा पतेत तमावाहयेदिति बौधायनो" यां[२] कां[२] चिद्दिशमभि पतेतास्यापन्न-स्थेस्यादावाहयेदेवेति शालीकिः' ॥

I. 108 13. वेधै करण इति । सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्याचो ह स्माह बौधायनो रथसंमिता स्याद्रथाह्वेण पश्चात्तिरश्ची रथेपया

[१] Thus (and cp Vol. I, p. 108, 7, medium') Bu G (sec. m); •कमसौ• Be; •स्पृशेदि• the other MSS

[२] यांकांचिद्दिश• G (sec m).

प्राची रथयुगेन[१] पुरस्तात्तिरश्युत्तरयुगेनोत्तरनाभिरिति[२] ॥ चतुर्निमिता वा स्यात्षड्डतो वा दशपदा विराट्संपन्नेति[३] शालीकिः ॥ २५ ॥

10. 3; चात्वालस्य परिलेखन इति ॥ सूचत् शालीकेर्चो ह स्माह बौधायन एवमेव परिलिखन्वाह्वन:[४] पुरस्ताच्चोत्तरतश्चालिखेदिति । ॥

लोकाग्नीनाम् हरण इति ॥ सूचत् शालीकेर्चो ह स्माह बौधायन उत्तरवेद्यामाग्नीध्रमुपवेश्य[५] ततो लोकाग्नीन्हरेदित्युद्देशादेव लोकाग्नीन्हरेदित्यौपमन्यवः ॥

0 1. उत्तरवेद्यै परिमाण इति ॥ सूचत् शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनो रथसंमितायामेव धौरेयशम्यया परिमिमीत[६] मात्र मध्यमा वेदिर्भवतीति ॥

1. 4; 13. आख्यातं यूपावटस्य परिलेखनम् ॥

---

१ •युगेण Bu.

२ उत्तरयुगेण all the MSS. (exc. U sec. m.) and the vivarana.

३ Thus G; विराट्संमितेति U (sec. m.); विराट्संपन्नेति H Ben D Bo CU (pr. m.); विराट्समेति Bu.

४ Thus Be DC; •लिखचाह्वन: H; •लिखवाह्वन: Ben; •लिखेवाचाह्वन: Bu; •लिखेत्वाह्वन: G (sec. m.) U.

५ Thus Bu and a bhāṣya in the Bombay MS. class I B 5; •मनुपविश्य Be; •म उपविश्य Ben HUDC, •मं उपविश्य G.

६ Thus Bu G (pr. m.); •मिमीते the other MSS.

I. 110. 1. उत्तरवेद्या अलंकरण[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पूर्वेधुरेवोत्तरनाभिं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ' ॥

I. 110. 13 स्फ्येनाग्नीध्रो निघ्नन्त्विति होतुः पदानीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः पदात्पदं पाꣳसूनुपसꣳहृत्य[2] तानुत्तरेणोत्तरनाभिमतिकिरेदिति ' ॥

I. 110 16 उत्तरवेद्यै प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिशं चैनां प्रोक्षेन्मन्त्रानुलोकं चेति । ॥

I. 110. 20. अतिशिष्टानां निनयन इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽꣳसे निनयेदिति बौधायन " उत्तरवेद्या इति शालीकी " स्यवंमितायामेव दक्षिणमꣳसमुपनिनयेदित्यौपमन्यवः ' ॥

I 111. 1. उत्तरवेद्यै व्याघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्रत्यनीकेष्वेनां[3] व्याघारयेदिति शालीकिर्"स्तथैव व्याघारयन्मध्ये कृत्वोत्तरमꣳसमभिजुहुयादित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 111. 11. इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 111. 14. अध्वराकृतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 112. 11. पृषदाज्यग्रहणे संमार्जनसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "

---

१ °कार Bu Be

२ °समुपसंहृत्य Be; °मुपहृत्य GU (sec. m.); °कुपसंहृत्य Bu H Ben U (pr. m.) DC.

३ प्रत्यनीके° Bu Ben HC; प्रत्यनीके° Be; पत्यनीके° D; प्रत्यनीके° GU, the vivaraṇa and the bhāṣya.

लभेतौपस्तृते[१] संमार्जनसादने इति शालीकिर्नं संसृजेदित्यौपमन्यवः ॥

13. पृषदाज्यस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ हृदयान्तेन गृह्णीयादिति शालीकिः ॥ संसृज्याज्यं च दधि चैतैः पञ्चभिर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवो ॥ ऽथो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रस्तूष्णीं द्विरुपस्तीर्य सर्वैर्मन्त्रैर्दध्यानीय तूष्णीं द्विरभिघारयेदिति ॥

पृषदाज्यस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ ग्रहणादग्रा[२]चरणादेवैवास्य[३] प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति बौधायनः ॥ सादनादग्रा[२]चरणादनैवेति[३] शालीकिर्न तु इषितमात्र[४] इत्यौपमन्यवः ॥

13 7 यूपस्य प्रक्षालन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेव यूपं प्रक्षालयेदिति शालीकिः ॥

3. 10. यूपस्य प्रोक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्वरुगनं कैवात्स्णदण्डं यूपशकलं हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्संनिधाय यूपं प्रोक्षेदित्येवं यूपेन यूपसंयोजनानि प्रोक्षेत्पशुना पशुसंयोजनानीति शालीकिः ॥

---

१ Thus the vivaraṇa; ॰तोपस्तृते Bu; तोपस्तृतः the other MSS.; cp. Kāty. V. 4 28.

२ Or are we to write ॰दग्राचरणा॰? The meaning of this passage is not clear to me.

३ चव effaced in G.

४ Meaning and reading uncertain; इषितमात्र इ॰ G (sec m.) and the bhāṣya; इषितमात्रे the vivaraṇa; इषमपात्र इ॰ Bu; इषितमात्र इ॰ Bo; पषितमात्रमि॰ Beu HODG (pr. m.); पषितमात्र॰ U.

113. 18. यूपस्य परिक्रमण[१] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन[11] उत्तरेणेति शालीकिः[1] ॥

I 114. 2. यूपस्याञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्निष्ठामेवेति शालीकिः[1] ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो[11] यथोपपादमिति शालीकिः[1] ॥

I 114. 16. यूपस्य परिव्ययण इति ॥ त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति बौधायनः[11] सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्सकृत्कर्मेति[२] शालीकिः[1] ॥

ib. नाभिदघ्ने परिव्ययतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] मध्यदेश इति शालीकिः[1] ॥ २६ ॥

I. 114 21. स्वरोरवगूहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्निष्ठां प्रतीति शालीकिः[1] ॥

I. 115. 2. पशोरुपाकरण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यांचो ह स्माह बौधायन एवमेवोपाकुर्यान्न तु जोषयेदिति[11] जोषयेच्चैव जुह्वाश्चोपाकरणायेति शालीकिर्[11]चो ह स्माहौपमन्यव एवमेवैनं पुरस्तात्प्रत्यगात्तत्त्वं[३] बर्हिर्भ्यां च प्लक्षशाखया चाभिषेधेदेतस्यां[४] च प्लक्षशाखायाꣳ हृदयं निधायावद्येदिति[1] ॥

---

१ Thus Ben HDCUG (pr m.) and the vivaraṇa; °क्राम G (sec m), °क्रम Bu Be

२ ब्रूयात्सि कर्मेति G (sec. m.)

३ Thus DGU; °त्तं Bu; °त्तं the other MSS.

४ Thus H Ben DCBe G (pr m.) and the vivaraṇa; °भिषेधे° G (sec. m.); °भिषेधे° U; B has a lacuna.

5. 9. अरण्योः समञ्जन इति ॥ सूत्रऽ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनो ऽग्नेर्जनित्रमसीति शकलमाददीत ' वृषणौ स्थ इति दूर्वे[1] वा शकले वा [2]निदध्यादुर्वश्यसीत्यधरारणिमाददीत ' पुरूरवा इत्युत्तरारणिमथैने आज्यस्थाल्याऽ समज्य[3] घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामिति समवदध्यादिति ' ॥

15. पशुरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

16. पशोरभिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " ग्रीवायामेवाभिदध्यादिति[4] शालीकिः ' ॥

5. 19. पशोर्नियोजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यूप एव पशुं नियुञ्ज्यादिति शालीकिः ' ॥

ib. पशोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीऽ संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः " कमण्डलुभिरिति[5] शालीकिः ' ॥

16. 7. पशोः समञ्जन इति ॥ सूत्रऽ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनो ललाटे स्रुचं प्रतिष्ठाप्यानुच्छिन्दन्कपर्दा दक्षिणायै श्रोणेरिति ' ॥

---

१ पूर्वं Be Ben U (pr. m.).

२ धानुनिदध्या॰ Be U (sec. m.).

३ Thus HD; समंज्य U Ben; सम्यज्य C; समंज्याद Be; समभक्ति Bu G (sec. m.).

४ Thus G and U (sec m.) and the vivaraṇa; ग्रीवायामेनमभि॰ the other MSS.

५ Thus D Bu; कमंडलुभि॰ GUC (sec. m.); कामंडलुभि॰ the other MSS.

स्वरुशकलस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्वरुशकलमुत्पादयेदिति बौधायनः " पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो " देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ २७ ॥ नवमः ॥

I. 116. 13. अत्याश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सोम एवात्याश्रावयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 117. 2. पशोः समञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यथा[1] समञ्ज्यात्[2] तथा[1] विशस्यात्[3] नेतथा[1] शृतस्थावयेदिति " यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

I. 117. 4. पशोः पर्यग्निकरण इति ॥ सहशामित्रं पर्यग्नि कुर्यादिति बौधायनो " यदन्यच्छामित्रादिति शालीकिः " पशुं चाज्यानि चेति राथीतरः " पशुमेवेत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 117. 6. अपाव्यानाहोम इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकं प्रथमे पर्याये जुहुयाद्द्वे मध्यमे द्वे उत्तम इति " यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

I. 117. 12. उपप्रैषाश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाश्रावयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 117. 17. पशोर्निहनन इति ॥ प्रतीचीनशिरसमुदीचीनपादमिति

---

१ यथा and तथा (instead of यथा and तथा) some of the MSS.

२ समंज्यात्तथा Bu.

३ विशंस्या॰ all; विशसनं न कुर्यात् the vivaraṇa; cp. Āp. VII. 14. 13 and Bhāradvāja VI. 11: या यथा धारा तथा पशुं समनक्ति तथैव हविः शृतस्थावयन्नेतया विशस्ति यथाकामी विशसन इत्यपरम् ।

बौधायन " उदीचीनशिरसं प्रतीचीनपादमिति शालीकिः " प्राचीनशिरसमुदीचीनपादमित्यौपमन्यवः ' ॥

18. 5. पशुरशनाया उद्‌सन इति ॥ चात्वाले रशनामुदस्येदिति बौधायनो " ऽद्भिरभ्युक्ष्यासंचरे[1] इति शालीकिः ' ॥

18. 9. ५ पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो ऽनर्वां प्रेहीत्येनां प्रणयेदथैनामादित्यमुदीच्यानर्वां प्रेहीत्येव प्रणयेदिति ' ॥

18. 10. अपामवेक्षण इति ॥ उपरिष्टाच्चात्वालस्यावेक्षयेदिति बौधायनः ' पार्श्वतः पशोरिति शालीकिः ' ॥

19. 6 १० बर्हिषः समञ्जन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनस्तथाक्रमेवेतरस्मादितरत एवैनदक्त्वा निरस्येद्दक्षिणा भागो ऽसीत्यथोदकं स्पृशेदिति ' ॥ २८ ॥

वपायाः प्रदान इति ॥ आज्यस्रुवा वा स्रुग्घिरण्यं वा[2] द्वितीये चतुर्थे चेति " पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

21. 4. १५ पशुपुरोडाशस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पशुमालभ्य पुरोडाशं निर्वपेदिति शालीकिः ' ॥

21. 5. पशोः प्रच्यावन इति ॥ हृदयजिह्वे[3] प्रच्यावयेदिति बौधायनो " हृदयमेवेति शालीकिः ' ॥

---

१ ह्विरभ्युक्ष्य H Bcn DCG (pr. m.).

२ Found only in G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; cp. also Rudradatta on Āp. VII. 20 9.

३ हृदयं जिह्वां Bu G and U (sec. m.) Keś.; हृदयं जिह्वे U (pr. m.); हृदयजिह्वा D.

. 121. 10. हृदयस्य श्रपण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्" यो ह स्माह बौधायनः शूलपाकमेवैनच्छ्रपयेद्यद्येव हृदयशूलं परिनिस्तिष्ठेदुपरिष्टाच्च मन्त्रेणोपस्पृशेदिति[१] ' ॥

I. 121. 13. पशुपुरोडाशस्येडाया अवदान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्" यो ह स्माह बौधायनो निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येदेवं सवनीयानामिति ' ॥

I. 122. 2 इडसूनस्य करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " बर्हिष्येव प्लक्षशाखायां हृदयं निधायावद्येदिति शालीकिः ' ॥

I 122. 3. पशोः संवदन इति ॥ सूत्रं ' शालीकेर्" यो ह स्माह बौधायनः[२] पृष्ठाभिकामेत्पूषा[३] मा पशुपाः पात्विति ' द्वितीयं पृष्ठाभिकामेत्पूषा[३] मा प्रपथे पात्विति ' तृतीयं पृष्ठाभिकामेत्पूषा[३] माधिपतिः पात्विति ' ॥

I. 122. 9 पशोरभिघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पृषदाज्येन हृदयमभिघार्याज्येनेतराण्यभिघारयेदिति शालीकिः ' ॥

पशोरासादन इति ॥ पश्वङ्गोचासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

I. 122 17. पशोरवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो हृदयस्य

---

१ संवेष्टोपा स्पृ॰ G (sec. m.) U Bu; संवेष्टाप (पः) स्पृ॰ Bc G (pr. m.) DC Ben H (मन्त्रेणोपस्पर्शनम् the vivarana).

२ प्रथमं ins DC.

३ Thus Bu G (sec. m.); ॰निक्रामे॰ U Bc Ben H; ॰निष्क्रामे॰ DC, but cp Āp. VII. 23. 6 अभिपरजति with Rudradatta's remark.

जिह्वाया वक्षस इत्येतेषामेवानुपूर्वमवद्येत्तृतीयं[1] पात्रावदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादित्य"थो ह स्माह शालीकिः सर्वेषामेवानुपूर्वमवद्येन्न चात्र तृतीयमवदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादिति ' ॥ २९ ॥

123 9. पशोः संसर्गेन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि[2] संसृष्टेभ्यश्चावद्येत्सुगतानि चेति " सुगतान्येवेति शालीकिः ' ॥

23 13. कुम्भतः श्रीणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " समस्तेनैवास्य पार्श्वेन वसाहोमं श्रीणीयादिति[3] शालीकिः ' ॥

23. 16. पशोः प्रतिपरिहरण इति ॥ प्रतिपरिहरेदिति[4] बौधायनो " न प्रतिपरिहरेदिति शालीकिः ' ॥

23. 17. प्रत्याक्रमण इति[4] ॥ सूत्रं बौधायनस्य " जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेदिति शालीकिः ' ॥

24 4. दिशां प्रतीज्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर"थो ह स्माह बौधायनः पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिशः प्रतियजेद्दिग्भ्यः स्वाहेति ' ऊर्ध्वोपतिष्ठेत[5] स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्य इति ' ॥

---

१ एतेषाम् Bu G (sec. m.); एषाम् the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.); सर्वाणि the other MSS.

३ श्रिणीयादिति Bu, श्रीणातीति the other MSS.

४—४ The words प्रतिपरि० ... ०क्रमण इति left out by all the MSS. exc. Bu and G and U (sec. m.).

५ ०तिष्ठते MSS.

I. 124. 7. वनस्पतेश्चर्यायां इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पृषदाज्याच्चतुर्गृहीतेन चरेदिति शालीकिः ' ॥

I. 124. 13. वनिष्ठोराधान इति ॥ षडवत्तं संपादयेदिति बौधायनः " सकलमेवेति शालीकिः ' ॥

I. 124. 18. श्रीपयजेष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषूपयष्टोपयजेदिति ' ॥

I. 125. 2. गुदतृतीय इति ॥ एकादशधा स्थूलोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो " ऽपच्छेदमिति[1] शालीकिः " समस्तमेवैनमनुप्रहृत्य[2] सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 125. 4. अथ बर्हिषि हस्तौ निमार्ष्टीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापो ऽयस्मा[3] अवानयेयुरिति[3] शालीकिः ' ॥ ३० ॥

I. 125. 6. स्वरोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " चतुर्गृहीते ऽवधाय जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 125. 10 पत्नीनां संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याज्येनैव[4] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः[4] ' ॥

---

१ ॰पच्छेदमिति Ben, with प the other MSS. and the vivaraṇa cp. XX. 12: 26. 12, XXII. 15 s. f.

२ ॰मेवैतमनु Bu G (sec. m); ॰मेवैतदनु॰ H Ben Be CDUG (pr. m)

३ स्मास्मा अवानये॰ G (sec. m.) Ben; याश्मा अवानये॰ CD; ह्ययस्मा अवानये॰ Bu; यस्मा अवानुनये॰ H; अवानये॰ Be; यस्मा अवानये॰ U.

४ आचार्ययोः instead of बौधायनस्य and औपमन्यवः instead of शालीकिः G (sec. m)

25. 11. उत्तानायै जाघन्यै देवानां पत्नीर्यजति नेष्टा अग्निं गृहपतिमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

125. 12. उत्तानायै जाघन्यै होत्र इडामवद्यति[1] नेष्टा[2] अग्नीधे[2] षडवत्तमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

125. 15. फलीकरणहोमस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

125. 16. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजूंषि जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

ib. समिष्टयजुषां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " त्रीणि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

126. 6. हृदयशूलस्योद्वासन इति ॥ कुर्वीतात्र समिचाश्च दुर्मित्रा-श्चेति बौधायनो " न कुर्वीतेति शालीकिः ' ॥

126. 10. समिधां करण इति ॥ सर्वे एवार्द्राः सपलाशाः कुर्वीर-न्निति बौधायनो " यजमानश्चैव पत्नी चेति शालीकिः ' ॥

126. 14. बर्हिषः पर्युपोषण इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽंसे पर्युपोषे-दिति बौधायन " उत्तरवेद्या इति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus G (sec. m.); इडां समवद्यति the other MSS.

२ नेष्टाग्नीधे Bu GDC; नेष्टाग्नीं भे H Bcu U.

126. 16. सक्तुहोमस्य करण इति ॥ त्रीन्सक्तुहोमान्कुर्यादिति बौधायन '' एकमेवेति शालीकिः '' प्रदाव्य एव सक्तुहोमेन चरेदित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 127 6. II. 54. 10. आख्यातं देवतानामुपस्थानम् ॥

I. 127. 8. यूपस्योपस्थान इति ॥ सूक्तं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ' ॥

I. 127. 10. समन्वानयन[1] इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य '' नाद्रियेतेति शालीकिः ' ॥

I. 127. 13. पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 127. 14. दक्षिणायै दान इति ॥ धेनुं वानड्वाहं वा दद्यादिति बौधायनो '' ऽन्यदैकधनमिति शालीकिरन्यदेकधनमिति शालीकिः ' ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

॥ इति विंशः[2] प्रश्नः ॥

---

[1] Thus B a HGUC and the vivaraṇa; समन्वायन Ba; समन्वानयन Be; समन्यान D.

[2] On the praśna-number cp. Preface to Vol. II, p. ii.

3. 1. अथातश्चातुर्मास्यानि व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि ' प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदित्य''न्यो ह स्माह शालीकिः सांवत्सरिकाण्येव खलु[१] चातुर्मास्यानि ब्रह्मचर्यवन्ति भवन्तीति '' यथाप्रयोगमित्यौपमन्यवः ' ॥

3. 5. पयसां मन्त्रामन्त्र इति ॥ उभये सायंप्रातर्दोहा मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तू'ष्णीका इति शालीकिर''न्यो ह स्माहौपमन्यवो यस्मात्सोमेज्यायै चातुर्मासिकानि पयांसि तूष्णीकानि स्युरथोर्ध्वं[२] सोमेज्यायै मन्त्रात्तभेरन्नित्य''न्यो[३] ह स्माहाज्जीगविः पञ्चैवैतानि पयांसि मन्त्रवन्ति भवन्ति[४] दर्शपूर्णमासयोर्मैत्रावरुण्यामिक्षायां दाक्षायणयज्ञे कौण्डपायिन्ये सौत्रामण्यामिति ' ॥

3. 8. वैश्वानरपार्जन्ययोः[५] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

3. 9. फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकृता भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याह इति शालीकिः ' ॥

---

१ Om. H *Bo*.

२ Thus H Ben Bo G (pr. m.) U DC Keś , सुरत ऊर्ध्वं Bu ; थथ effaced in G.

३ Thus Bu ; मंत्रा G ; मंचा the other MSS.

४ भवंतीति Bu Be G (sec. m.).

५ Thus U (sec. m.) ; °पार्जन्यायाः the other MSS.

I. 128. 7. प्रसूमयं[1] प्रस्तरमिति[1] ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सर्वमेवैतद्बर्हिः प्रसूमयं स्यादिति शालीकिः' ॥

I. 129. 12. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपवसथ एव पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः' ॥

I. 131. 5. प्रयाजानामनुमन्त्रण इति ॥ चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य[2] पञ्चमेनेतरानन्वभिमृशेदिति[3] बौधायनश्चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य सर्वेषां पारे पञ्चमेनानुमन्त्रयेतेति[4] शालीकिः' ॥

एककपालानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिः' ॥

एककपालानामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनश्चातुर्मास्यिकानामेव नावद्येदथेतरेषामवद्येदित्यथो ह स्माह शालीकिस्त्र्यम्बकाणामेवावद्येदथेतरेषां[5] नावद्येदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एव वैश्वदेवपशुषि तस्य नावद्येदथेतरेषामवद्येदिति' ॥

---

१ ॰मयः प्रस्तर इति MSS. exc. Bu U (pr. m.) and the vivaraṇa; the accusative as XXIII. 18: मार्षिः पूर्वं कमण्डलुमिति।

२ Thus Be; चतुर्भिश्चतुरो G (sec. m.); चतुरश्चतुर्भिश्चतुरो G (pr. m) चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुर्भिरन् D; चतुर्भिश्चतुर्भिरन्॰ Ben C.

३ ॰मृशमीयादिति Bu G (sec. m.); मृशीयादिति (without अनु) Ben HDC; पंचमीयदिति Be.

४ ॰मंत्रयेदिति MSS

५ ॰हरायामेवा॰ Be U (sec. m.); ॰हराणमेवा॰ Ben; ॰हरयामामेव G (sec. m.); ॰हरेयमेवा॰ Bu; ॰करयमेवा॰ HU (pr. m.); ॰हरयमेवा॰ C (pr. m.), ॰हरायमेवा॰ C (sec. m.).

एककपालानामभिहोम इति ॥ यः स्रुचि संस्रावः स्यात्तेनाभिजुहुयादिति बौधायनश्चतुर्भिश्चतुर्भिर्ऋतुनामभिरेकैकमिति शालीकिः ॥ १ ॥

एककपालानामाश्रयस्यानुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधायनो नानुसंहरेदिति शालीकिः ॥

132. 4. वाजिनस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

132. 6. वाजिनस्य भक्षण इति ॥ सूक्षं शालीकेर्वचो ह स्माह बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे[1] भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदिति ॥

32. 17. निवर्तन इति ॥ निवर्तनेनोपवाप्योभयं[2] केशश्मश्रु वापयीतेति बौधायनो निवर्तनेनोपवाप्य[2] श्मश्रूण्येव वापयीत न केशानिति शालीकिर्निवर्तनेनोपवाप्य[2] नैव श्मश्रूणि वापयीत न केशानित्यौपमन्यवः ॥

133. 6. वरुणप्रघासेषु दक्षिणस्य विहारस्य पात्राणां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सौवर्णानि वा राजतानि वा स्युरिति शालीकिः शमीमयानीत्यौपमन्यवः ॥

---

१ ०भक्षणेनै० Bu G and U (sec m.); ०भक्षेणै० DHC Ben Be G and U (pr. m.).

२ Uncertain reading; ०नोपवाप्य each time H Ben Be UDG (pr. m.) C, ०नोवाप्य G (sec. m.), thus also (besides ०नोपाप) Bu, the vivarana seems to have read also ०नो वाप्यः; it runs: निवर्त(ने)नो वाप्यः चेष्टा मलत्या विभज्य उशब्दः च (read च ?) शब्दस्यार्थे।

स्रुवयजुषोर्हरण इति ॥ व्यतिचारꣳ स्रुवयजुषी हरेयातामिति[1] बौधायनः" सहेति शालीकिः' ॥

आज्यस्यावेक्षण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकायै दक्षिणत उपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति बौधायनो" वेदिसंधावुपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति शालीकिर्"मध्यत[2] इत्यौपमन्यवः' ॥

I. 133, 8. ऐषीकꣳ शूर्पमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" दर्भमयं वा कुशमयं वेति शालीकिः" प्रत्यक्षमित्यौपमन्यवः' ॥

I. 137, 12. शूर्पस्यानुप्रहरण इति" अनुप्रहरेदिति बौधायनो" नानुप्रहरेदिति शालीकिर्"द्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जीतेत्यौपमन्यवः' ॥

I. 138, 8. आमिक्षयोरवदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायन आमिक्षयोरवदाय मेधीमवदध्यात्[3] शमीपर्णकरीरसक्तूनामवद्येद् ग्रामीणा ह्येते भवन्तीत्यु"त्तमेनावदानेन सर्वं विघ्नलोपꣳ[4] समवदध्यादित्यौपमन्यवः[4] ' ॥ २ ॥

.133, 4 (?) मारुत्यै चर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाग्नौ मारुत्या चरेदिति शालीकिः' ॥

---

१ Thus (and cp. XXV. 1 s. f) Bu Ben HGU; हरियातामिति DC; हरेतामिति Be.

२ मध्य Bu G (sec m.).

३ Thus H Ben DC; मेक्षुपद॰ Bu; मेक्षावुपद॰ Be G and U (sec. m.).

४ Thus Bu Be U (sec. m.); ॰लोपमवदध्या॰ H Ben. G; ॰लोप- मवध्या॰ D; ॰लोपमवध्या॰ C.

139. 4. माहत्ये मेचणस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः [1] ॥

40. 10. अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्द्वैधं ह स्माहौपमन्यवस्तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति [1] ॥

आम्नातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[१] ॥

आम्नातमास्तरणम्[१] ॥

40. 14. 67. 16. आम्नातꣳ समिधां करणम् ॥

41. 15. आनीकवतस्य निर्वपण इति ॥ पाणिमंमर्शेनादित्यस्योदयमाकाङ्क्षेतेत्याचार्ययोर्मुष्टिनैव प्रदीव्यन्नित्यौपमन्यवः॥ साकꣳ रश्मिभिः प्रचरेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ एष एवापि सांतपनस्य प्रदेश एष कैडिनस्य ॥

41. 18. गृहमेधीयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवत्स्यादिति[२] बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः [1] ॥

गृहमेधीयस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति[३] बौधायनो ऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः [1] ॥

---

१ *Of these two* dvaidhas the first seems to refer to Vol. I. 261. 17; the second, according to the vivaraṇa, to III. 67. 16: आम्नातमास्तरणम् । उभयं (sc द्वैधं) समिधां करणेन व्याख्यातं सर्वं वा दर्शपूर्णमासौ वेति नान्यदिहाख्यातमस्ति यस्य विकल्पः सर्वमेवाख्यानं तत्राविशेषणमनर्थकं स्यात् ।

२ मन्त्रवत्स्यादिति DC; मन्त्रवत्स्यादिति H.

३ मंत्रवदिति G (sec. m.).

I. 141. 20. गृहमेधीयस्य श्रपण इति॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः॥

शाकलानां करण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः॥

I. 141. 22 गृहमेधीयस्यासादन इति॥ दात[1] एव बर्हिष्यासादयेदिति बौधायनो ये ऽन्ये ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्तृतेष्विति शालीकिः॥

I. 142. 1. गृहमेधीयस्य चर्याया इति॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः॥

शाकलानामनुप्रहरण इति॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः॥

I. 142. 5. प्रतिवेशस्य श्रपण इति॥ अन्वाहार्यपचने श्रपयेदिति बौधायनो यामायनाविति शालीकिः॥

I. 142. 10. पूर्णदर्व्यस्य[2] होम इति॥ सूत्रमाचार्ययोर्व्याहृतौ ब्रह्मणो हिंकारे[3] जुहुयादिति गौतमः॥ ३॥ प्रथमः॥

I. 143. 19. महापितृयज्ञस्य बर्हिषीति॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनस्तत्र नास्ति प्रत्यभिमर्शन इति सातिशेषं[4] भव-

---

१ दात Ben H (as partic from दाति); दप Bo; C D om. दात एव; विश्व G and U (sec. m), thus (var विश्व) the vivarana

२ °दर्व्यस्य Bu, the vivarana; °दर्वस्य H Ben Be G U D C.

३ °कारेषु H G D C U (pr. m.); °कारेष्वभिक्रु° U (sec. m.).

४ Thus H Ben G U D C; Bo defect.; सशेषं Bu.

तीति शालीकिस्तत्र सिद्धः प्रत्यभिमर्शन इति ॥ निर्मूलमेवैतत्सुत्वादित्यौपमन्यवः[१] ॥

144 16. अथैतदभिवान्यायै दुग्धमर्धपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्याथ यदि कनीयः स्यादद्भिरभ्युन्नोयेति[२] शालीकिः ॥

144. 9. ५ तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोद्धस्यन्ते यवानिति ॥ सूत्रं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[३] स्यादिति ॥

145. 1. आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-
१० दिति बौधायनो ऽग्रेणातिहायेति शालीकिरग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ॥

145. 2. वेदे करण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे[४] पूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायनो ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिरन्वाहार्यपचनमेवाभित इत्यौपमन्यवः ॥

145 3. १५ अन्वाहार्यपचनस्योपसमिन्धन इति ॥ स्वे स्थान उपसमिन्धीरन्निति बौधायन इध्ममेवातिप्रणयेयुरिति शालीकिः ॥

---

१ सुत्वा॰ Be G and U (sec. m); लूनौषा॰ Ben H Bu C D G and U (pr. m.).

२ Thus G U D H C; without अभि Be; ॰भ्युन्नोयेति Ben Bu.

३ ॰ष्कृत् स्यादिति G U C D H Ben; ष्कृत स्यादिति Be; ॰ष्कृतं स्यादिति Bu; cp XXI. 16, XXII. 11.

४ दक्षिणे Bu G; दक्षिण Ben Be U D C.

I. 145. 12. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पञ्चगृहीतानि वा षड्गृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः" षड्गृहीतान्येवेति शालीकिः' ॥

प्रस्तरस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ ग्रहणं चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकं स्यादथैतरन्मन्त्रवत्स्यादिति बौधायनः" संभरणं[1] चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकं स्यादथैतरन्मन्त्रवत्स्यादिति शालीकिर्धारणन्यसनमेव[2] तूष्णीकं स्यादथैतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः' ॥

I. 145. 15. त्रिरपसलैः परिस्तृणन्पर्येतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" यथोत्पन्नेनैव संस्तृणीयादिति शालीकिः' ॥

वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः' ॥ ४ ॥

I. 145. 17. परिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः सर्वान्परिधीन्परिदध्यात्पिण्डकर्मणि क्रियमाणे दक्षिणतश्चोत्तरमुपनिदध्यादिति[3]' ॥

I. 146. 2. हविषामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" यथाहृतमेव[4] हवींष्युद्वासयेदिति शालीकिः' ॥

हविषां संचरो[5] ऽध्वर्योश्चेति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन" उत्तरेणेति शालीकिः' ॥

---

1 संवरणं Bu

2 Thus G (sec. m.); धारन्यसन॰ the other MSS.

3 Thus all exc. Bu (दक्षिणश्चोत्तरमु॰).

4 Thus G and U (sec. m.), D; यथाहृत॰ the other MSS.

5 संचरो all the MSS. exc. Bu (संचरे), the vivaraṇa has also the nominative.

विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो विपरिहरन्ति हवींषीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ नात्र हवींष्यपि विपरिहरेयातामिति[1] शालीकि″र्नात्र हवींष्यपि विपरिहरेयातामध्वर्युश्चैवाग्नीधश्च[1] विपरिक्रामेतामित्यौपमन्यवः[2] ' ॥

आश्रावण इति ॥ ओं स्वधेति बौधायन ″ आ स्वधेति शालीकिः ' स्वधेत्यौपमन्यवः ' ॥

प्रवर इति ॥ सूत्रमात्रयं गीर्दिद्राऽस्वकिलमित्यौपमन्यवः ' ॥

आख्यातं पिण्डानां दानम् ॥

आख्यातमाञ्जनाभ्यञ्जनयोः ॥

आख्यातं पिण्डानामनुप्रहरणम् ॥

त्रैयम्बकाणां मन्त्रमन्त्र इति ॥ मन्त्रान्तः स्युरिति बौधायन″स्तूष्णीका इति शालीकि″र्येनानेककपाल एव श्रपयेदित्यौपमन्यवः ॥

एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो ″ ग्रामाग्नेरिति शालीकिः ' ॥

एतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्त इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभय[3] एव[3] मन्त्रो भवत्याध्वर्यवश्च याजमानश्चेति ″ याजमान एवेति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus all; read probably विपरिहरेतामिति ।

२ Thus Be; ०क्रामेयाताम मि० the other MSS.

३ Thus G D C H Bo ı U (pr. m.); उभयस्य एव U (sec. m.); उभयस्य च एव Bo; उभयेव Bu.

I. 152 5. दैयम्बकाणामुत्खेदन[1] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाभ्यतिपरान्परीत्य[2] त्रिरुत्खिदेद्भगाय त्वा भगाय[3] त्वेति । ॥ ५ ॥

I. 152 10. अथैनान्यजमानस्याञ्जलावावपतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेणावपेत्तूष्णीं पत्न्यै च[4] भगकामायै चेति । ॥

I. 153. 1. अथैनान्मूत ओप्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां विषज्य वृक्षे वा स्थाणौ विगावायां[5] वा बध्नातीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

I. 153. 5. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 153. 20. अनाभीरोयपदपं[6] इज्याया[6] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो य एवात ऊर्ध्वमापूर्यमाणपक्ष आगच्छे-

१ ॰मुत्खिदन G (sec. m.) Be and the vivarana; ॰मुत्खिदमन Bu.

२ Thus G and U (sec m) and the vivarana (अभ्यतिपराष्ट्रत्खिदन्); ॰त्रिरेवाभित॰ the other MSS.

३ Thus Bo G and U (sec. m), भगेभ Ben H D C G and U (pr. m.).

४ चे (sic) Be, all the other MSS. om the word.

५ Thus Ben H U D C; विगाव्यां Be Bu G (sec. m.).

६ ॰पदपं इज्याया Ben C; पदपा इज्याया U D; अपदपा इज्यायाया H; पदपेज्याया Bo G (sec. m.) and the vivarana.

त्तस्मिञ्छुनासीरीयपदधा यजेत । चयोदशस्यैवैतन्मासस्यापौष्यार्थे[1] दृष्टं भवतीति । ॥

वेधे करण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकी स्यादिति बौधायनः । पाशुबन्धिकीति शालीकिः । ॥

दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्ङ्चो ह स्माह बौधायनो हिरण्यं वैश्वानरे दद्याद्धेनुं पार्जन्ये द्वादश वैश्वदेवे द्वादश वरुणप्रघासहविःषु तिस्र आनीकवते तिस्रः सांतपने चतस्रो गृहमेधीय ऋषभं पूर्णदर्व्ये[2] तिस्रः क्रैडिने द्वादश महाहविःषु तिस्र आदित्ये द्वादश शुनासीरीयहविःष्विति ङ्चो ह स्माहौपमन्यवश्रुतःषष्टिश्चातुर्मास्यदक्षिणाः समाम्नाता भवन्ति । तास्वेवाधिगच्छेद्यासांस्त्वेतावन्ति मन्यान्यौदनान्येतावतो[3] दद्यान्नो हैवैतं काममवाप्नोतीति[4] । ॥

चातुर्मास्यानामन्त इति ॥ सोमान्तानि स्युरिति बौधायनः ॥ पश्वन्तानीति शालीकिः ॥ सवनेष्ट्या यजेतेत्यौपमन्यवः । ॥ ६ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ चयोदशस्यैवैतन्मा॰ Be H G U (pr. m.); चयोदशस्य ह्येवैतन्मा॰ U (sec. m.); चयोदशाह्ने -- वैतान्मा॰ Bu, चयोदशस्य वैतन्मा॰ Ben C U.— ॰पौष्यार्थे Ben G U D C; ॰मौष्यार्थे Be; ॰भौष्यार्थे Bu, ॰पौषार्थे H.

२ Thus G; ॰दर्वे the other MSS.

३ Thus G U D C and Kes; संथान्योदनान्येत वतो Ben; सव.न्योदनान्येतावतो Bu; संथान्योदनान्येतावतो H; सथ.न्यंतावतो Be (cp. Vol. I. 44. 15).

४ इति is not found in my copies.

I. 157. 7. अथास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमद्भिरुनत्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभयमेवाप्यस्य मन्त्रेण कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 158. 1. अभ्यङ्क्त इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो महीनां पयो ऽसीत्यादाय वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीत्यभ्यङ्क्तीति ॥

I. 158. 4. आङ्क्त इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो वृत्रस्य कनीनिकासीत्यादाय चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहीत्याङ्क्तीति[1] ॥

I. 158. 5. त्रिरनिधाव दिक्षणमक्षु पञ्च कृत्व आङ्क्त इति ब्राह्मणं पञ्च कृत्व एव दक्षिणं पञ्च कृत्व उत्तरमिति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 158. 7. पवन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीन्सप्तवर्गान्कृत्वा तेषामेकेन प्राणदेशे पवयेद्यथेतरेण नाभिदेशे ऽथेतरेण शुल्कदेशे ऽथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदञ्चुत्क्षिदेदित्यनो[2] ह स्माह शालीकिर्दर्भाभ्यां पवयति त्रिभिः पवयतीत्येतैरेनमेकविंशत्यावग्राहम्[3] पवयित्वाथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदञ्चुत्क्षिदेदित्यनो ह

[1] Thus Ke⁴ only; पाहीत्यंक्त इति G U, ॰त्यांक्त इति D C; the other MSS. corrupt. An optative is required.

[2] Instead of उत्क्षिदेत्, the reading of Bo (and once उत्क्षिदे॰ Bu), here and infra, the MSS. have उत्क्षिपेत्।

[3] Uncertain; G (sec. m) as given in the text, पवयतीत्येषमेकं विंशत्या॰ Bu; पवयतीत्युत्तरैरेवमेकविंशत्या॰ U; पवयतीत्युत्तरैरेकमेकविंशत्या॰ H; पवयतीत्युत्तरैकविंशत्या॰ C D; Bo wholly corrupt.

स्माहौपमन्यवः समस्तैरेवैनं 'प्राणदेशे पवयेच्चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति ' देवतायां देवतायामतिवाच्याद्भिरभ्युक्ष्योदश्युत्विदेदिति[२] ' ॥

अथैनꣳ सव्ये पाणावभिपात्येति ॥ दक्षिण[३] इति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

अथैनमग्रेणाहवनीयं पर्याणीयेति ॥ जघनेनेति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः शुचिमेवैनां पवयित्वा सर्वयर्चोदानीय जघनेन गार्हपत्यमुपवेशयेदिति ' ॥

पत्न्या दीक्षण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वो ह स्माहौपमन्यवः प्रायणीये हविष्कृदन्ते पत्नीं दीक्षयेदिति ' ॥

न यजमानं व्रतमुपनयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सौमिके तन्त्रे पौरोडाशिकं याजमानमभ्यावर्तेतान्यच्च यज्ञस्य पुनरालम्भादिति ' ॥

न पत्नीꣳ संनह्यतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो दीक्षणीयायामेनाꣳ संनह्य सꣳस्थितायां विमु-

१ Thus Be; एव not found in G (pr. m) Bu H U D C; एनं not in G (sec m)

२ देवतायां once in Bu D H C.

३ °क्षिणम Bu and one copy of the vivarana.

स्याध्वरिकेण सह याजमानेन[1] तन्त्रेतन्त्रे वीत[2] ऊर्ध्वं पौरोडाशिकेन कर्मणाभिमन्त्रयेदिति ॥

159 15 ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य दीक्षाहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः ॥

I 159 16 दीक्षाहुतीनां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्थीं[3] पञ्चमीमनुद्रुत्य जुहुयादिति शालीकिरपो ह स्माहोपमन्यव आकूत्यै प्रयुज इति तिस्रो ऽन्तरा हुत्वा सरस्वत्यै पूष्णे ऽग्नय इत्यपातीत्यापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्येता जुहुयादयौद्ग्रहणमिति ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥

I 160 10 कृष्णाजिनयोरिति ॥ द्वाभ्यां समुञ्जिताभ्यां[4] दीक्षयेदिति बौधायनो ऽथ[5] यद्यन्यतरत्स्याद्दक्षिणमीर्मं प्रतिषीव्येदित्येकमेव[6] कृष्णाजिनं स्यादिति शालीकिः ॥

I 160 11 शुक्लकृष्णयोः सन्धान इति ॥ शुक्ले ऽङ्गुष्ठो भवति कृष्णे ऽङ्गुलिरित्येवं शुक्लकृष्णे सन्दध्यादिति बौधायन

---

१ याजमा० G and L (see m) and the vivarana याजमा० the other MSS

२ वात G (see m) L Be the vivarana

३ चतुर्थी G (see m) D

४ Thus G (see m) only समुञ्जिताभ्यां the other MSS

५ Effaced in G

६ इति before एकमेव found in G only (see m)

पृथेनैवैतद्दंधिं संस्पृशेदिति शालीकिरथेनमेकाङ्गुल्यैव संस्पृशेदित्यौपमन्यवः ॥

13 कृष्णाजिनस्याभिसर्पण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पूर्वं वोत्तरं वार्धं विगृह्णीयात्तृतीयेन मध्यदेशं गच्छेदिति ॥

17, 3 5 आख्यातं ग्रन्थिकरणम् ॥

22. अथास्य प्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य वाससैव संप्रच्छन्नः स्यादिति शालीकिः ॥

1. 4 कृष्णविषाणायाः प्रदान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण कृष्णविषाणां प्रयच्छेत्तूष्णीं वेदान्तमुद्धन्यात्तूष्णीं केशान्तमुपस्पृशेदिति ॥

1. 9. दण्डस्य प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौपमन्यवः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण दण्डं प्रयच्छेत्सूपस्था देवः वनस्पतिरूर्ध्वो[२] मा पाह्योदृच इति[३] ॥

1. 11. 14 अथेमं यज्ञस्यान्वारम्भं वाचयतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो मष्टिकरणाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति

---

१ Thus corrected in accordance with the vivarana, which runs प्रथमेन (sic) हस्तसीन, प्रथमेनैवैत G (sec m.); श्रोमैवैतं Bu, श्यमेवैन UHDC.

२ Thus Be; before ऊर्ध्वो H ins इति; D U G C abbreviate the mantra, giving only the first and the last words

३ Thus Be, C D U G H Bu add यजमानः प्रविष्टस्मानि, apparently a reminiscence of the text proper (Vol. I., 161, 12).

स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याᳲ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति ॥

I 161 13 मुष्टिकरण इति ॥ वाचोयमसंयुक्तं[1] मुष्टिकरणᳲ स्यादिति बौधायन " आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः ' ॥

I 161 14 आवेदन इति ॥ यथावर्णमावेदयेदिति बौधायनो " ऽदीक्षिष्टायं ब्राह्मण इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ' ॥

I. 162 14 व्रतदोहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपदारिकमेव[2] यजमानव्रतᳲ स्यादिति शालीकिः ' ॥ ९ ॥

I 163 8. यजुषोरनुषङ्ग इति ॥ आ कृष्णाजिनप्रासनादनुषक्तेतामिति[3] बौधायन " आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिरौ दक्षिणानयनादित्यौपमन्यवः[4] ' ॥

I. 163 11. संवेशनयजुषीति[5] ॥ सूत्रᳲ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो ऽग्ने त्वᳲ सु जागृहीत्येव संविशेद्व्रतयिष्यन्नप आचामेद्देवीं धियं मनामह इति ' ॥

I 164 12. अथ सनीहारान्प्रहिणोतीति[6] ॥ अन्यतोयशद्रयोरिति

---

१ Thus G (sec. m.) and the vivarana, वाचोयमसं॰ Be H U G (pr. m.); वाचंयमसं॰ D C, वाचोयम्यसं॰ Bu.

२ ॰पदाहा U D H Be C; cp. XXI. 19 init.

३ ॰षक्तेतामिति H Bu G U D C; ॰षक्तेदिति Be.

४ Thus Be, the vivarana and Keś; दक्षिणादानादि॰ H Bu G (sec. m.) U D C, दक्षिणापदनादि॰ G (pr. m.).

५ यजुषोरिति H, यजुषी इति U D C.

६ सनी॰ Be; सनि॰ Bu G; संनि॰ D U C; सह॰ H.

बौधायनो " ऽन्यत्रोर्मैरिति[१] शालीकिः ' सर्वान्यज्ञमिद्भुय इत्यौपमन्यवः ' ॥

.11. संवेशनयजुःप्रबुद्धयजुःप्रयाणयजुःपर्याणयजुरिति[२] ॥ अनुपङ्क्तीण्येतानि[३] भवन्तीति बौधायनः " सकृत्सकृतान्येवैतान्यह्नि[४] वा रात्रियै वा स्युरिति शालीकिः ' ॥

.16 दक्षिणानां प्रतिग्रह[५] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्पुनरप्यागतं[६] मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादित्यथो " ह स्माह शालीकिर्यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्प्रतिगृहीतमेव तस्य स्यादागन्त्वेवास्यात[७] ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादिति ' ॥

.21. अविज्ञाताये दान[८] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

१ ऽन्यत्रान्तैरिति U D C H, on the instrumental cp Speyer Sanskrit Syntax § 107.

२ •पर्याण• instead of •परियाण• all

३ Thus Bu U G (sec. m) and the vivaraṇa, अनुपंक्तीहैयतानि H G (pr. m.); अनुपंगास्येतानि Be, D C corrupt

४ सकृत् twice U Be

५ प्रतिग्रह G and U (sec. m.) and the vivaraṇa, •ग्रहण G (pr. m.) U (sec. m.) and the other MSS

६ Thus H G (pr. m) U D C; •प्यायतं G (sec. m.), •प्यागतं Bu; •प्यागतं Be

७ Reading, meaning and interpunction doubtful, स्यादागन्त्वेवास्यात G (sec m); स्यादागन्त्वेवास्यात G (pr m); स्यादागतैवास्यात Be, स्यादंगत्वेवास्यात U; •दंगत्वेवास्यात D; स्यादंगत्वे• C.

८ विदाय U D Be C, the passage is missing in H.

I. 165. 10. प्रयाण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 165. 12. अथ यद्येनं यान्तं व्रतवेलोपाधिगच्छतीति ॥ मथित्वाग्नीन्विहृत्य व्रतयेदिति बौधायन" उत्तरतो ऽरणी निधाय[1] दक्षिणतः परिश्रित्य व्रतयेदिति शालीकिः' ॥

I. 165. 14. अथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनो यद्येवापर्याणा अप उपाधिगच्छेत्स्मपेद्देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदिन्तमस्तान्वो[2] गृह्णामीति' चीन्लोष्टानाददीत' तेषामेकमुदकान्ते निदध्यात्तं वो मावक्रमिषमित्यथान्यं ब्वꣳसयन्ननुद्रवेदच्छिन्नं तन्तुमित्यथान्यमुदकान्ते निदध्यात्पृथिव्या अनु गेषमिति' सं वा गाहते सं वा तरति' सेतुमेव कृत्वात्येतीति ब्राह्मणम्' ॥ १० ॥ चतुर्थः ॥

I. 166. 11. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः' ॥

I. 166. 12. अꣳशूपहणे हिरण्य इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिः' ॥

I. 167. 2. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्"नो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादेवैतत्त्रैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवसेदिंज्ञायते या वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति' ॥

I. 167. 4. III 20. 9. (?) आख्यातं प्रायणीयस्य निर्वपणम्' ॥

---

१ After निधाय U Be ins. तस्मात्, C D तस्य।

२ तान्वो G D C Be. the vyutapa; संवो H U; Bu defective

67. 12. प्रायणीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽप्स्विति शालीकिः [1] ॥

67. 13. प्रायणीयस्यासादन इति ॥ पड्डीशासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः [1] ॥

67. 14. प्रायणीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शालीकिः [1] ॥

69 11 आदित्यस्योदीचण इति ॥ हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदीचयेदिति बौधायनो " ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः [1] ॥

69 13 सोमक्रयण्या अतिविसन इति ॥ सदसः काले ऽतिविसृजेदिति बौधायन " उपरवकाल इति शालीकिः [1] ॥

69 15 सोमक्रयण्ये पदस्यानुनिक्रमण[1] इति ॥ अतिक्रान्तायै इष्याकालं दक्षिणस्य पूर्वपदस्यानुनिक्रामेदिति[1] बौधायनो " महावेदिमेवातिक्रान्तायै यस्यैव[2] कस्य[2] चेति[2] शालीकिः [1] ॥

69 21 सोमक्रयण्ये पदस्य परिलेखन इति ॥ स्रुचस्य शालीकेरु हो ह स्माह बौधायन स्फ्येन च कृष्णविषाणया च पदं परिलिखेदन्तरतः कृष्णविषाणा स्यादिति [1] ॥ ११ ॥

70 10. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो " यथोपपादमिति शालीकिः [1] ॥

---

१ °नुनिक्र° all (C D only °नुनिष्क्र°); *this reading (given by Tr) is also to be restored* VI. 12: 169 16, *see* TS VI 1 8 1.

२ यस्यैव कस्य चेति Bu G. (sec. m.), यस्यैव कस्य चेति Be; यकस्य चेति C H D G (pr. m.)

I.171.1. राज्ञ उपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उपमा[1] नामेयमोषधिर्भवति[1]' तां दूतीं कुर्वीतैष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादित्य"न्यो[2] ह स्माह शालीकिः प्रत्यक्षः खल्वयꣳ राजा भवति प्रत्यक्षवदेवोपतिष्ठेतैष ते गायत्रो भाग एष ते त्रैष्टुभो भाग एष ते जागतो भागश्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति' ॥

I.171.9 राज्ञो मान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" निगदमेवैतामृचं पच्छः कृत्वा मिमीतेति[3] शालीकिः' ॥

I.172.5. राज्ञः पणन[4] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" गवा ते क्रीणानीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः' ॥

I.172.8 अजाया उपनिग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपनिगृह्णन्नेवाजां मन्त्रं जपेदिति शालीकिः' ॥

I.197.1. मैत्रावरुणस्य दण्डप्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर"न्यो ह ११.

---

१ Instead of उपमा नामेय॰ H C D U read उपस्थाना स्थय॰ ।— ओषधिर्भ॰ G (sec m.), ओषधीभि॰ H Bu C D U (pr m.); ओषधीभिर्भ॰ Be U (sec m.)

२ The mantras are given partially abbreviated in the MSS.

३ मिमीते इति or मिमीत इति MSS.

४ Thus Bu G (sec m.) and the vivaraṇa, पण Be H C D U G (pr. m.)

स्याहौपमन्यवः सोमविक्रयिणमुदकुम्भेनोपहत्याचैव¹ मैत्रावरु-
णाय दण्डं प्रयच्छेदिति ॥

73.11. राज्ञः प्रत्यानहन इति ॥ अन्तर्लोम्ना चर्मणा प्रत्यानह्ये-
दिति बौधायन ॥ ऊर्ध्वग्रीवेण बहिर्लोम्नेति शालीकिः ॥

73.21. ईषाया अन्वारम्भ इति ॥ सूत्रं बौधायनश्चानन्वारभ्यैवेषां
प्रत्यङ् द्रवन्मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

74.2. राज्ञः परिवहण इति ॥ प्रदक्षिणं परिवहेदिति बौधा-
यनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

74.7. राज्ञः प्रत्युपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मौद्-
भिद्यारणीभ्यां च राजामन्द्या च राजानं प्रत्युपतिष्ठेतेत्यथो ह
स्माह शालीकिरजेन च कर्णगृहीतेनोल्मुकेन² च राजामन्द्या
च राजानं प्रत्युपतिष्ठेत सो ऽग्नीषोमीयः पशुः स्यास्योहः³
स्यात्तूपरः स्यात्षण्डः स्याच्छ्यामुष्कास्स्यात्पीवान्स्यादिति⁴ विज्ञा-
यते ॥ १२ ॥

१ सोमक्रयणम् instead of सोमविक्रयिणम् G (sec. m.), सोमक्रयिणम् U D H C.—°भेनोपहत्या° Bu G (sec. m.), °भेनोपप्रहत्या° C D H (sec. m.), °भेनोमहत्या H (pr. m.).

२ °हीतेन सोमहीन U D H C; °हीतेन सोल्मकेन G.

३ स्योहः Bu G and the vivarana, स्योमः H D U C.

४ श्यामुष्काम् G Bu, viv., fails in H U; D Be are defective.—पीवाम् Bu U (pr. m.), viv.; पीवषाम् Be U (sec. m.); पीवषा H; D C defective; fails in G (sec. m., first hand invisible). N. B. nomin. पीवाम् as Mahâbh., not पीवा।

आतिथ्यस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ अभिदादानप्रभृतीन्यन्वाधायेदिति बौधायनः " स्रुवप्रभृतीनिति शालीकिः " संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 174. 12. आतिथ्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन उभौ विसृज्य राजानं प्रपाद्यातिथ्यं निर्वपेदिति ' ॥

I. 175. 14. राज्ञः परिचर्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन ऋचैव राजानं परिचरेद्दूर्वार्थमुपनिरुद्धौषादिति ' ॥

I. 175. 17. अर्हण इति ॥ यथागतमर्हयेदिति बौधायनो " राजानमर्हयित्वर्त्विजो[1] ऽर्हयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 175. 19. आतिथ्यस्य करण इति ॥ पुरोडाशस्य गोश्च स्यातामिति बौधायनः " पुरोडाश एवेति शालीकिः ' ॥

I. 176. 10. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ चतुर्गृहीतानि वा पञ्चगृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः " पञ्चगृहीतान्येवेति शालीकिः ' ॥

I. 176. 18. आतिथ्यस्यासादन इति ॥ चतुर्होत्रासादयेदिति बौधायनस्"तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

I. 176. 19. आतिथ्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

I. 177. 10. तानूनप्त्रस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह स्माह

---

१ यथागत॰ instead of राजान॰ G U, C-D and H are defective.

बौधायनो निगुह्यैवैनं[1] निधापयित्वा व्रतकाले व्रतेन सह भक्षयेदिति[1] ॥

78 19. औपसदस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ अग्निदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः[11] शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः[11] संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः[1] ॥

6 उपसदां मन्त्रागम इति ॥ मन्त्रवत्यः स्युरिति बौधायनस्[11]तूष्णीका इति शालीकिर्[11]यत्पर्याण्यं[2] तत्तूष्णीकं[2] स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः[2][11] सर्वमेवैतत्कर्माहिता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः[1] ॥

26. आहुतीनां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] प्राचीरेवैता आहुतीः संस्थापयेदिति शालीकिः[1] ॥

18 उपसदां[2] होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानत्याक्रम्यैवोपसदो[3] जुहुयादिति शालीकिः[1] ॥

सुत्यां परिशायन इति ॥ अहोरात्रं परिशयीरन्निति बौधायनो[11] ऽहरेवेति शालीकिः[11] कर्मणःकर्मणः प्रयुञ्जीतेत्यौपमन्यवः[1] ॥ १५ ॥ पञ्चमः ॥

---

१ निगुह्य॰ Ba G and U (sec m), the viv , नुगुह्य॰ Be U (pr m.) G (pr. m) H D C.

२ Thus G (sec m) only, the vivarana of the text proper, and Keś (पर्याण्यम् = प्रधानम् Viv). All the other MSS are more or less corrupt.

३ Thus Ba H G D C; ॰सदो Bo U.

४ Thus Ba H U G (pr m) D C; ॰सदां G (sec. m.), ॰सदं Be

I, 182, 13. स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपरवकाला-
द्ध्याग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः ' ॥

I, 183, 1; III 57, 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

III, 57, 7. आख्यातं लोकाग्नीनाꣳ हरणम् ॥

I, 215, 5 (?) स्फ्यविघनानामुपस्थान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह
स्माह बौधायनो ऽग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्य योयुपित्वा
तिर्यञ्चꣳ स्फ्यꣳ स्तब्ध्वा यजमानमुत्करे स्फ्यविघनानुपस्था-
पयेदिति ' ॥

अग्नीषोमीयस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ अभिदादान-
प्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः '' शुन्धप्रभृतीनिति
शालीकिः '' संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

अग्नीषोमीयस्य पशोरनुसंव्रज्याया इति ॥ अनुसंव्रजेदिति
बौधायनो '' नानुसंव्रजेदिति शालीकिः ' ॥

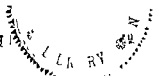
83, 18 इध्माबर्हिषोरुपसादन[1] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वो ह
स्माहौपमन्यवो ऽध्वैवास्मा आग्नीध्राय इध्माबर्हिराहरेत्तदादाय
प्राडित्यात्कुम्भहस्तश्च[2] पृष्ठ्याकालं प्राङ् स्रुवमाणगच्छेदिति[3] ' ॥

---

[1] ॰इपकस्पन the vivarana.

[2] Thus G (sec. m.) Be; प्रदीयात्कुम॰ Bu· प्राडियात्कुम॰ C'; प्राडित्यात्कुम॰ U G (pr. m); प्राडित्याकु॰ H; प्राडेत्यकुम॰ D C.

[3] Thus G C U C'; मोनमाके॰ Bu; स्तपनाके॰ H; स्तुपनामके॰ Be स्तुर्वनागके॰ D.

4, 3. हविर्धानयोरभ्यावर्तन[१] इति ॥ काष्ठानि वा तृणानि वान्तर्धायाभ्यावर्तयेदिति[१] बौधायनो ″ ऽनन्तर्धायैवेति[२] शालीकिः ′ ॥

31 4. हविर्धानयोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीं संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ″ कमण्डलुभिरिति[३] शालीकिः ′ ॥

4 13. वर्त्मनोरभिक्षोम इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यो ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य वर्तनिमभिजुहुया-त्सर्वा[४] अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिस्तृणीयादित्यो″ ह स्माह शालीकिः सर्वा एव वर्तनीरभिजुहुयात्सर्वा अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिस्तृणीयादिति ′ ॥

35, 16. मेथ्योर्निहनन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणतो मेथीं निहन्यादुत्तरस्य दक्षिणत इति″ दक्षिणतश्चोत्तरतश्चेति शालीकि″र्मध्य इत्यौपमन्यवः ′ ॥

36, 10 दामाह्नां परिधीवण[५] इति ॥ सर्वान्दामान्दाम्नाम्यन्तेण परिधीव्येदिति बौधायनः ″ पूर्वौपूर्वाविति शालीकि″र्दक्षिणोदक्षिणाविद्यौपमन्यवः ′ ॥ १४ ॥

---

१ •भ्यवर्तये• G (sec. m.) and the vivarana, this might, after all, be the correct reading also VI. 24: 184, 3. (अभ्यवर्तयन्ति)

२ Thus G (sec. m.) C', मान्तर्धा• the other MSS.

३ कमंडलुभि• G (sec m.), cp Pāṇ. IV, 1, 71.

४ Emended; वर्तन्यामभि• H Be G U D C', वर्तन्या अभि Bu.

५ Thus C D H G (pr. m.), •विवाय Be C'; •व्ययम Bu G (sec m.) and the vivaraṇa.

I. 189. 1. औदुम्बर्या अभिहोम इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यौत्रो ह स्माह बौधायन एवमेव जुहुदन्तर्धाय[1] हिरण्यमभिजुहुया-दित्युभयोरेव विशाखयोर्हिरण्ये[2] निधायाभिजुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 197 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्'' नो ह स्माह बौधायन उभयतःशुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादिति[3] '' धिष्ण्याश्रुष वसतीवरीर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 190. 18. उपरवाणां परिलेखन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं परिलिखे-दिति बौधायनः '' सकृत्सकृदिति शालीकिः ' ॥

I. 191. 7. उपरवपांसूनां हरण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्'' नो ह स्माह बौधायनो यजमानस्याधस्तादुपोपोत्करं ह्लोप-सृप्तेदिति[4] ' ॥

I. 192. 1. उपरवाणां प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः '' सकृत्सकृदिति शालीकिस्तस्मिन्नपो ऽवनयेत्तस्मि-न्नवानप्रस्कन्दयेदित्येवमेवैनत्त्रिविधं कर्म कुर्यादित्यौपमन्यवः '' सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

---

१ ॰दन्तर्धाय G (sec m.), rightly?

२ Thus Bu G, the viv. and Keś, ॰ण्यं Be H U D C C'.

३ ॰ाभिरेवाप्या॰ G (sec m.).

४ Thus Bu C' U C D G (sec. m), ह्लो॰ H; ह्लो॰ Be

4.14 धिष्णियानां निवपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वेद्यन्त आग्नीध्रीयं निवपेद्वेद्यन्ते मार्जालीयं' धिष्णियाञ्च्युपोदीचीनमङ्ख्यतां[1] कुर्यादित्य''थो[1] ह स्माह शालीकिरन्तर्वेद्याग्नीध्रीयं निवपेदन्तर्वेदि मार्जालीयं' धिष्णियाञ्च्युप[1]न[2]पोदीचीनमङ्ख्यतां[2] कुर्यादिति' ॥

4.10. वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रम् शालीकेर''थो ह स्माह बौधायनस्त्रयो दक्षिणतस्त्रय उत्तरतो मध्ये सप्तमः पृष्ठ्याकालं[3] प्राञ्च स्तृणन्तो गच्छेयुरिति'' पुरस्तादेवैनां प्रत्यञ्च स्तृणन्तो ऽभ्यवक्रामेयुरित्यौपमन्यवः' ॥

4.11.१. अग्नीषोमीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' पत्नीशाल एवाग्नीषोमीयस्याज्यानि गृहीत्वा-न्तानि खरे सादयेदिति शालिकिः' ॥

4.13. समन्वानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' नाद्रियेतेति शालीकिः' ॥

---

१ Thus here and l. 5 G (sec m.), •संख्यां Be C', •संख्यितां Bu •संख्यितान्कुर्या• U H D C G (pr m.) —Instead of धिष्णियान् H U D here and l 4 धिष्णियं।

२ Thus C D C' G (sec. m.) Bu, न्युप्यानथोदीचीनसं• Be, न्युप्योदीचीनसं• H.

३ Between पृष्ठ्या and कालं Bu G and U (sec. m) ins. •स्तरण•, Be C D C' Keś. omit the word; in H this dvandham is missing.—•कालं U G D Keś. and cp XXI. 14 · 94, 16, •काले Bu C', काले Be.

I. 194. 4. अर्धस्तनव्रतप्रदान इति ॥ समन्वानीय[1] वासमन्वानीय[1] वा[1] पुराणगार्हपत्यमर्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति बौधायनो " नार्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति शालीकिः ' ॥

I. 195. 1. वैसर्जनानाꣳ होम[2] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 195. 7. वसतीवरीणामनुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो " नानुसꣳहरेदिति शालीकिः ' ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उदासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

I. 198. 3. वसतीवरीणां परिहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"यो ह स्माह बौधायन एवमेवैनाः परिहरन्नग्रेण यूपꣳ सादयित्वा जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याग्नीधे सत्वा अभिप्रस्वपन्ती जाग्रतेति ' ॥ १५ ॥ षष्ठः ॥

I. 200. 5. सवनीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्रे[3] एव सवनीयस्याज्यानि गृहीत्वा तानि खरे सादयेदिति शालीकिः ' ॥

---

१ In some of the MSS. समन्वानीयवा is found once only, but cf. the vivarana · समन्वारभमाणाप्पूर्वं वा ।

२ परिहोम H Bu D C U G (pr. m.), without परि Be G (sec. m.) and the vivarana, C' · वेदसंमार्जनानां होम ।

३ ॰ग्नीध्रीय U, ॰ग्नीध्रीये D C (omitting एव)

00, 17. औदुम्बराणां महापरिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्''नो ह स्माहौपमन्यवः स्रुग्दण्डा एवैते स्युरिति' ॥

201 4. राज्ञ उपावहरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्''नो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानमुपावहरेदिति' ॥

201, 7. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' चतुर्होतारꣳ हुत्वा पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः' ॥

01, 10. प्रातरनुवाकस्योपाकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्''नो ह [1]स्माहार्तभागीपुत्रस्तूष्णीकेनैककपालेन[2] प्रातरनुवाकमुपाकुर्यादिति' ॥

01 16 सवनीयानां निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्''नो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेदिति' ॥

01 17. तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोद्यच्छन्ते यवानिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्''नो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[3] स्यादिति' ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-

---

१ •संभागिपुत्र• G (sec. m.).

२ Thus Bu G (sec. m.) the vivaraṇa, •तूष्णीमेकेनै• C H U D G (pr. m.); •तूष्णीमेककपा• Be C'.

३ हविष्कृत् G U; हविष्कृत् D H C: हविष्कृत Bu; हविष्कृतं Be C', cp. XXI. 4: 75. 7; XXII. 11.

दिति बौधायनो " ऽग्रेणाग्निहायेति शालीकिरग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 202. 1 पात्राणां सादन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्" नो ह स्माह बौधायनः खरे पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति ' ॥

I. 203. 9 अथैकधनान्गृह्णातीन्द्राय वो जुष्टान्गृह्णामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥ १६ ॥

I. 203. 14 अंशोः प्रस्कन्दन इति ॥ होतृचमसादंशुं प्रस्कन्दयेदिति बौधायनो " वासतीवरात्कलशादिति[1] शालीकिः ' ॥

I. 203. 21 क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाक्लृप्तेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 204. 8. दधिग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्" नो ह स्माह बौधायन औदुम्बरेणैनं पात्रेण गृह्णीयाद्धुत्वा चैतत्पात्रमन्वेवानुप्रहरेदिति ' ॥

I. 205. 2. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

I. 205. 7 तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्" नो ह स्माह बौधायन ऊरौ वोरसि वोपनिगृह्य तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति ' ॥

I. 205. 17. राज्ञो निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" नो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानं निर्वपेदिति ' ॥

---

१ Thus Bu G H; ०तीवरीकलशा० Be C'; ०तीवरीक U.

206 11 सो ऽंशौ स्कन्ने वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपांशावेवांशौ स्कन्ने वाचयेदिति शालीकिः' ॥

208 16 उपांश्वन्तर्यामयोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभावेवोदिते जुहुयादिति शालीकिरुभावेवानुदिते जुहुयादित्यौपमन्यवः ॥

07 11; 09 8 आग्रयणस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"यो ह स्माह बौधायनो द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इति' ॥

211, 18. द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" स्रुवाहुतीरेवैता[१] जुहुयादिति शालीकिः' ॥ १७ ॥

212 4. पवमानग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" मनुष्यान्परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः' ॥

212 13. संततीनां[२]होम इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"यो ह स्माह बौधायनो वसतीवरीरप्येतैर्मन्त्रैरवनयेदिति' ॥

212 8 पवमानानामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सदस एव बर्हिषी आदायोपाकुर्यादिति शालीकिः' ॥

212 14 ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो" यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः' ॥

---

१ Thus, and cp XXV. 18, H D C U G, °रेवैता Bu, °वैता Be C'.

२ Thus (with न) G (sec. m.) U; संततीनां the other MSS., cp XXV 18

I. 212. 14. यजमानस्योपवेशन इति॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो" यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः'॥

I 212 19 अथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी प्रयच्छतीति॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः'॥

I. 212 19 ऋक्सामयोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा तूष्णीं वेति। पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य॥

I. 213 5 पञ्चम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति॥ सूत्रं बौधायनस्य" यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः'॥

I 213 16 सप्तहोतुर्होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनमेव सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः'॥

I 213 19. धिष्णियानां विहरण इति॥ स ह स्माह बौधायन आग्नीध्रीयादङ्गारानादाय[१] तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेदथानुपूर्वमितरेषु' धिष्णियान्विहृत्योदीचीनसङ्ख्यतां[२] कुर्यादित्य"थो ह स्माह शालीकिराग्नीध्रीयादङ्गारानादाय तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेदथानुपूर्वमितरेषु' धिष्णियान्विहृत्य न चोदीचीनसङ्ख्यतां[२] कुर्यादिति'॥

---

१ ०ग्नीध्र० and ०ग्नीध्रीय० the MSS promiscue; the vitarana and Keś always ०ग्नीध्रीय०।

२ Thus G D C U (pr. m) ०संख्यतान् U (sec m.), ०सख्यता H; ०संख्यां Bu; Be C' defective

३ Thus U (sec m.) D C C', ०संस्थानं G (sec. m); ०संस्थानं Bu, संख्यानं H Be U (pr. m) G (pr. m.).

94. 1. धिष्णियानां व्याघारण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

स्वरुशकलस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्वरुशकलमुत्पादयेदिति बौधायनः " पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो " देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

5 16 सर्पण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपदारिक[१] एव यजमानः स्यादिति शालीकिः ' ॥

तार्तीयसवनिकेषूक्थ्यविग्रहेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रसर्पेदेव तार्तीयसवनिकेभ्य उक्थ्यविग्रहेभ्यः षोडशिने[२] रात्रिपर्यायेभ्यो राथंतराय संधय इत्यथो ह स्माह शालीकिस्तृतीयसवनातिष्ठद्भिरेवैषा[३] भवति ' यदेव तृतीयसवने प्रसर्पेत्तत्प्रसृप्तमेव[४] तेषां[४] स्यादिति " प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः संप्रसर्पेदित्यौपमन्यवः ' ॥

7 13. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यात्सर्वाणि च सवनान्यनुप्रसिञ्चेदिति[५] बौधायनस्तूष्णीका च स्यात्-

---

१ °पराहारि° U D C H Be C'; cp XXI. 9 86. 7

२ °शिने G Be; °शिनि Bu H U C D C'

३ °नातिष्टद्भि° Be G (*sec. m.*), °नांसष्टद्भि° C D U, °नंसष्टद्भि° H G (pr. m.); नाभिष्टद्भि° Bu C' and the vivarana

४ °मेवैतेषु G (sec m.), °मेषां H.

५ °नुसमीया° MSS

वींषि च सवनान्यनुषमियादिति[१] शालीकि"र्मन्त्रवती च स्यात्प्रातःसवने चैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 217. 11. सवनीयानासुदासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाना-पात्रेष्वेव[२] सवनीयानुद्दासयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 217. 16. प्रातः प्रातःप्रावत्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्रातःप्रावत्येत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ' ॥

सवनीयानामनुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधायनो " नानुसंहरेदिति शालीकिः ' ॥

I. 218. 8. प्रतिनिर्ग्राह्याणां[३] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " द्विदेवत्येभ्य एव प्रतिनिर्ग्राह्यान्निगृह्णीयादिति[४] शालीकिः ' ॥

I. 218. 13. आघार इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यज्ञादेवैनमाघार-माघारयेदिति शालीकिर्द्रोणकलशात्परिप्लुना पात्रेणेत्यौप-मन्यवो " यजुरेवैतज्जपेनैतमाघारमाघारयेदित्यात्रेयगविः[५] ' ॥

---

१ •नुषमीया• MSS

२ Thus Be C' and the viv., •पात्रेषु Bu G U D C Keś ; •पात्रेष्वेव H

३ •निर्ग्रा Be C' H U D C G (pr. m.); निग्रा• Bu G (sec. m.) and the vivarana

४ निर्ग्राह्यानिगृह्णी• G (sec. m.) but the r effaced, Be H C D U •निग्राह्यांनिगृह्णी• Bu , •नर्ग्राह्यानिगृह्णी• C'; •निग्राह्यानिगृह्णी• Keś ; read probably (with Keś.) •निर्ग्राह्यान्गृह्णीयादिति ।

५ Thus G (sec. m.), •मैवमाघार• Be H U C D; •मेनमाघारये• C •मैनमाघारये• G (pr. m.) Keś.; •रेवदेवैनमाघारमा• Bu.

220. 9 मङ्स्रावस्यापिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यावानेव[1] मङ्स्रावः स्यात्तमपिदध्यादिति शालीकिः ' ॥

220 14 चमसानामायातन[2] इति ॥ अग्रेण स्रुचः[3] प्राच[3] आयातयेदिति बौधायनो " जघनेन स्रुच उदीच आयातयेदिति शालीकिः ' ॥ १९ ॥

221. 4 ग्रहयोः संधान इति ॥ अरत्नी च ग्रहौ च संदध्यातामिति बौधायनो " ग्रहावेवेति शालीकिः ' ॥

22 12 शुक्रवतो मन्थिवत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " मन्थिवत इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ' ॥

22 20. मन्थिमङ्स्रावस्य होम इति ॥ सूत्रङ् शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषु मन्थिनः[4] मङ्स्राव[4] जुहुयादिति ' ॥

होत्रकचमसानाङ्[5] होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनः शुक्रामन्थिभ्यामेनान्सह सकृज्जुहुयाद्द्विरभ्युन्नीतानित्य्"नो ह स्माह शालीकिर्नैनाञ्छुक्रामन्थिभ्याङ् सह सकृज्जुहुयाद्द्विरेवाभ्युन्नीतानिति ' ॥

---

१ यावानय U D C, यावानेच Be; यावानय H

२ °मायमन MSS. and the vivarana.

३ Thus G (see m.) Bu; स्रुच उदीच H U C, स्रुच only, Be D C′.

४ संथिसंत्रा° G (see m.)

५ Thus G (see m.) and C′ only; होत्रचमसानां the other MSS. and the vivarana.

I. 223 17 द्विदेवत्यानां भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्राणेपूपनिग्राहं द्विदेवत्यान्भक्षयेदिति शालीकि"र्दीर्घभक्षेणैवैनान्भक्षयेदित्यौपमन्यवः[१] ' ॥

I. 224 7. अथैतानि द्विदेवत्यपात्राण्यरिक्तानि करोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सोमेनैवैतान्यरिक्तानि स्युरिति शालीकिः ' ॥

I. 224 10 अथैनानि दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यां सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधस्तादेवैनान्युपहृत्य[२] सादयेदिति[२] शालीकिः ' ॥

वाचि वाचं दधामीति[३] वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

होत्रकचमसानां प्रतिभक्षण इति ॥ प्रतिभक्षयेदिति बौधायनो " न प्रतिभक्षयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 229. 6. प्रत्यभिमर्शन इति ॥ सूत्रः शालीकेर"थो ह स्माह बौधायनो भक्षयन्नेव[४] भक्षाणां पारे प्रत्यभिमृशतीति ' ॥

---

१ दीर्घभक्षेणै॰ MSS, only C' भक्षणैवैना॰, cp XXV. 20

२ *Uncertain*, ॰न्युपहृत्यासाद॰ G (sec m), *all the other* MSS. ॰न्युपहृत्य आसाद॰ The vivarana· अधस्तादेव दक्षिणस्योपहृत्यस्य द्रोणकलशसमीपे; *could* उपहृत्यस्य *be the correct reading?*

३ Thus Bu C D G U C'; ददामीति H Be. In the text proper no vikalpa of the kind here mentioned, is found; neither is the yajus to be traced in any text. Perhaps this dvaidham is to be taken together with the foregoing one

४ Thus G (sec m) and the vivarana, भक्षंनेव Bu; भक्षयेन्नेव H Be U D G (pr. m) C C'.

233 1. ऐन्द्राग्नस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" नो ह स्माह दीर्घवाक्सो सुखेनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति ' ॥

220 1 नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो " नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्" नैनानुपोपच्छेरंश्चनेत्यौपमन्यवः ' ॥ २० ॥ अष्टमः ॥

4 13. माध्यंदिनीये ऽभिषव इति ॥ नवकृत्वोनवकृत्वो ऽभिषुत्य निग्राभमुपेयुरिति बौधायनो " ऽपरिमितमिति शालीकिः ' ॥[1]

35. 9 मरुत्वतीययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्" नो ह स्माह बौधायन उपरिष्टादेवाग्रयणाद्गृह्णीयादिति ' याज्ञलोको ह्येष भवतीति ' ॥

6. 10. अष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः ' ॥

37 3 दधिघर्मस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र एवं गृह्णीयादिति शालीकिः " परिश्रित्योभयतः शान्तिं कृत्वाग्नीध्र एवेत्यौपमन्यवः ' ॥

दधिघर्मस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

. 16. दधिघर्मस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्" नो ह स्माह

---

१ After this dvaidham G U D H C ins प्रातःसवन एवैषा स्यादित्यौपमन्यवः सवनीयासुद्रामन इति सूत्रं बौ॰ स्य नानापात्रेष्वेव सवनीयानुद्रामयेदिति शा॰ किः । cp. XXI. 19 : 104 3.

बौधायनो ऽवभृथभक्षणेनैवेतरे भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदरण्ये[1] ऽनुवाक्येन[1] मन्त्रेणेति[1] ॥

240 20 दक्षिणानामत्याकरण[2] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायन एकामेव दक्षिणां दक्षिणापथेनात्याकुर्यादथे तरा[3] यथावकाशं गच्छेयुरिति[1] ॥

संचर[4] इति ॥ नीतासु दक्षिणासु[5] यथार्थं संचरेरन्निति बौधायनो[11] नामं स्थिते सोमे ऽध्वर्युः प्रत्यङ् मदो ऽतीयादिति शालीकिः[1] ॥

I 259 7 कृष्णविषाणाया: प्राशन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्येदिति शालीकिः[1] ॥

I 241 9 आत्रेयस्य संवदन[6] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवात्यतिप्रजन्पृच्छेत्[7] आत्रेयः क आत्रेय इति[1] ॥ २१ ॥

---

१ Thus G U (pr. m.), viv, Keś; ॰क्षेनानुवा॰ Be U (sec. m.); ॰क्षेनवा॰ Bu H D C, ॰क्षेवानुवा॰ C'

२ Thus Be C' Bu and the vivaraṇa (one copy) ॰त्याकमण U H G D C and the vivarana (another copy).

३ ॰कुर्याद॰ Be Bu C'; ॰क्रामयेद॰ U H G D C.

४ संचरण Bu.

५ Between दक्षिणासु and यथार्थं the MSS. exc. Be C' and Keś; ins. चात्वाले, clearly interpolated from the following dvaidham

६ Thus Bu C' G (sec. m.), the vivaraṇa; संवादन Be H C U D G (pr. m.).

७ Thus Bu Be G C'; त्रिरेवात्यति॰ H U D C

4 13 दक्षिणानां दान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो महर्त्विग्भ्य एना[१] दद्यान्न होत्रकाननुसंचरेरन्निति " न च होत्रकाननुसंचरेरन्न च यदस्याय दद्यान्न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत इति शालीकिः ' ॥

12 8.4 मरुत्वतीययोर्होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यसेवाध्वर्युर्जुहुयात्स वषट्कृतानुवषट्कृतः स्यादथेतरो ऽननुवषट्कृतः[२] स्यादित्यु' भावेवाननुवषट्कृतौ[३] स्यातामिति शालीकिरु"भावेवानुवषट्कृतौ स्यातामित्यौपमन्यवः ' ॥

2 13 तृतीयस्य मरुत्वतीयस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर"थो ह स्माह दीर्घवाक्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति " ॥

13 5 नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो " नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकि"र्नैनानुपोद्यच्छेरञ्स्नेत्यौपमन्यवः ' ॥

44.2 सौम्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तू"ष्णीक इति शालीकिः " सौम्य एव मन्त्रवान्स्यात्तूष्णीक एककपाल इत्यौपमन्यवः ' ॥

5 11 तार्तीयसवनिके ऽभिषव इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यदाप्याययति तेनांशुमदित्येव ब्रूयादिति शालीकिः ' ॥

---

१ एना Bu G; एनां H Be C' U D C; एव the vivarana

२ Emended, नामुव॰ or मानव॰ MSS.

३ Thus Be C' U; ॰भावेवानु॰ H D C; ॰भावेव वषट्कृतानुवषट्कृतौ G (sec. m.).

I 245. 19 आदित्यग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनमभिपवाद्गृह्णीयात्तूष्णीं[1] प्रतातञ्चामवनयेदिति ॥

I 246 12 आदित्यग्रहस्योदाहरण इति ॥ अर्धर्चेश उदाहन्यादिति बौधायन स्वर्चेति शालीकिः ॥

I. 247. 11. मैत्रावरुणस्य अयण[2] आशिरो[2] ऽवनयन[2] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः श्रीणीयादेव मैत्रावरुणं पयसाशिरमवनयेदिति ॥

I. 248 5. नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः ॥ ,

I. 249. 17, 250 6. होत्रकाणां[3] संतर्पण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनमेव होत्राः[4] संतर्पयेदिति पञ्च प्रातःसवने षण्माध्यंदिने सवने सप्त तृतीयसवन इत्यौपमन्यवः ॥

I. 251. 1 औपासनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसंप्रज्यौपासनानामनुमन्त्रयेत चमसेभ्यश्च पुरोडाशशकलानुपास्येच्च देव

---

१ पुरस्तादेवाभि॰ G (sec. m.), पुरस्तादेवमभि॰ D C H

२ Emended; अयणाशिरोवनयन Bu G and the vivarana; अयणाशिरघोत्वनयन H U D C; अयणीशिरोवनयन Be C'.

३ होत्रकाणां Be G (sec. m) C', the vivarana; होत्राणां Bu; होत्रणां G (pr. m.); होत्रणां H U D C

४ होत्राः Bu G (sec. m.); होत्रकान् Be C' H U D C G (pr. m).

षड्ढोतारं व्याचक्षीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरनुसंमन्त्र्यैवौपासनानतुमन्त्रयेत पार्श्वतस्समवेभ्यः[१] पुरोडाशशकलानुपास्येदुपरिष्टाच्च षड्ढोतारं व्याचक्षीतेति ' ॥ २२ ॥ नवमः ॥

I. 251 6 सावित्रस्य ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ' सजुष्टं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ' ॥

2. 252. 5. तदन्यतो-मदं प्रतिगृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " मदामोद[२] इवेत्येव[३] प्रतिगृणीयादिति शालीकिः ' ॥

252 11. नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो ' नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्नैनानुपोद्यच्छेरंस्तनेत्यौपमन्यवः ' ॥

सौम्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

I 253 5 सौम्यस्य परीज्याया इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैव[१] समस्तौ यदि च विहृतावग्नाविष्णू उपांश्वेव स्यातामिति " समस्तावुपांशु विहृतावुच्चैरिति शालीकिः ' ॥

. 248. 12 तार्तीयसवनिकानां धिष्ण्यानां विहरण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्त्वरित्वा वाचरित्वा वा सौम्येनाङ्गारैस्स्तुर्धिष्ण्यान्विहरेदिति ' ॥

---

१ पार्श्वतः om. Bo C'.

२ मोदिवेत्येव G (sec m) only

३ एव om. Be Bu D U (pr. m).

I. 254. 6. पात्नीवतस्य श्रयण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" दध्ना वा पयसा वा पात्नीवतꣳ श्रीणीयादिति शालीकि"र्धिष्ण्यानां व्याघारणशेषेणाज्येन पात्नीवतꣳ श्रीणीयादित्यौपमन्यव:' ॥

I. 254. 14 पत्न्या उद्गानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"वामीतापो- हिष्ठीयाभ्य इति शालीकि:' ॥

I. 255. 14. तदुभयतो-मदं[1] प्रतिगृणातीति । सूत्रं बौधायनस्य" मोदा मोद[2] इवेत्येव[2] प्रतिगृणीयादिति शालीकि:' ॥

I. 255 17. ध्रुवस्य प्रच्यावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सर्व एवैषो ऽवनयनमन्त्र: स्यादिति शालीकि:' ॥ २३ ॥

I. 256. 14. चमसानामायातन[3] इति ॥ पूर्व: कल्पो बौधायनस्योत्तर: शालीके: ॥

I. 256 15 तेषु चौꣳस्तौꣳश्च दूर्वाधन्योऽप्रास्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जील- मिति ॥ सूत्रं बौधायनस्याङ्गिरेवैते दधा:[4] स्युरिति शालीकि:' ॥

I. 256. 21. औपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर"न्नो ह स्माह बौधा- यन आग्नीध्रादग्नीषोमीयस्य[5] च सवनीयस्य चाङ्गारानाहरे- च्छामित्राग्नेचावरुच्छे वशाया इति' ॥

---

[1] ॰मदं all, against VIII, 15 255. 14.

[2] मोदेवेत्य॰ G D C C'

[3] ॰मायतन all exc C

[4] ? दधा Bu C', दध्या: G (sec m.), दधा Be, H U D C omit the word altogether. The vivarana has: अङ्गिरेव माधवो दर्भमीय इति।

[5] Thus, and comp. vol. I l c., H G U (pr m) C D, the vivarana; ॰ग्नीषोमीया॰ Be C' U (sec m) Bu Ke

258. 8. मिन्दाहुत्योर्होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" चो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तान्मिन्दाहुती जुहुयान्मिन्दाहुती हुत्वा हारियोजनं ग्रहं गृह्णीयादिति ' ॥

58. 10 शाकलैश्चर्याया इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्" चो ह स्माह बौधायनो यावन्त्येनाꣳसि कृतान्यभिविजानीयात्तेषामवयजनमसीत्यभ्यादध्यादिति ' ॥

58. 15. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः ' ॥

259. 8 कृष्णविषाणायाः प्रासन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

59. 12. अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" चो ह स्माहौपमन्यवो ऽत्रैवैनꣳ[1] स्थण्डिले कुम्भमिश्रं प्ररोप्य स्थालीभिश्च ग्रावोवायव्येन चावभृथमवेयादिति ' ॥

61. 12 ग्रावोवायव्यस्य प्रप्लावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" प्रचाल्योदाहरेयुरिति शालीकिः ' ॥ प्रचाल्यैवैता स्थालीरुदाहरेयुस्ताश्चैतानि देविकाहवींꣳष्यपि अपयेयुरिति बौधायनः" प्रप्लावयेयुरेवेति[2] शालीकिः ' ॥ २४ ॥

कृष्णाजिनस्य प्रप्लावन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्" चो ह स्माह बौधायनः कृष्णाजिनमुन्मृष्याद्भिरभ्युक्ष्य पुनाय वान्ते-

---

१ चैवैतं Bu G D C, चैवैन H U (pr. m), चैवैतम् U (sec. m.), चैनत् Bo C'.

२ एव only in G (sec. m.).

वासिने वा दद्यात्स्रुचोपधानं[1] वैनत्कुर्वीतापि वैनेन पुनर्दीक्षेतापि वैनेन पुनर्यजेतेति ' ॥

I. 262. 6 उदयनीयस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः " स्तुत्वप्रभृतीनिति शालीकिः " संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

ib. उदयनीयस्य निर्वपण इति ॥ स्रुचि वावधाय[2] चामकापङ् स्थाल्यां[3] वा सचामकापायां[4] निर्वपेदिति[4] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

I 262 9 उदयनीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽप्स्विति शालीकिः ' ॥

चरोरनुपरिहरण इति ॥ अनुपरिहरेदिति बौधायनो " नानुपरिहरेदिति शालीकिः ' ॥

उदयनीयस्यासादन इति ॥ षड्ढोत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

उदयनीयस्य चर्यास इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय एवोदयनीयेन चरेदिति शालीकिः ' ॥

. 263. 2, 5. अनूबन्ध्यस्य[5] करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " मैत्रावरु-

---

१ स्रुचोपधानं all the MSS., स्रुचोप॰ Keś ; स्रुचां निधानार्थं स्रुचि॰ the vivarana

२ चामर्थाय H D G U C C'.

३ स्थाल्या G (sec m.) Bo C'.

४ ॰कापयेति G (sec m.) ; ॰कापयेदिति C'

५ अनू॰ G (sec. m) C' and the vivarana, अनु॰ the other MSS

ण्यामित्रया[1] यजेतेति शालीकिर्" नो ह स्माहौपमन्यवो ऽजं[2] पशुमध्यत्रालभेतै' कादशप्रयाजं त्वेव तन्तत्रं संतिष्ठापयिषेदिति ' ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति[3] शालीकिः ' ॥ २५ ॥

उत्तम[4] इति ॥ सर्वान्गोपशूनुत्तमयेदिति बौधायनो " ऽन्यत्रर्षभाच्च वशायै चेति शालीकिः ' ॥

I. 263 5,१० आमित्रायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तू" ष्णीकेति शालीकिः ' ॥

I 263 6 मैत्रावरुणे परिधिष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्" नो ह स्माह बौधायनः पूर्वे सूणे सदसो वा हविर्धानयोर्वा भित्त्वा वैदलकान्परिधीन्मैत्रावरुणे[5] कुर्यादिति ' ॥

---

१ वा ins G

२ ज Bu.

३ सर्वाणि instead of सर्वान् some of the MSS , some omit सह ।

४ Thus G (sec. m.) and the vivarana of our passage; उक्थ a copy of the vivarana of the text proper; उत्तम Bu, उत्करय Be C′ U (sec. m), उत्तयग C D H U (pr. m) G (pr. m.) and a copy of the vivarana of the text proper.

५ वै(बै)दलकान् all (and thus also the Karmānta, XXV 26), exc. G (sec. m), which has वैदलान् ।

I. 263. 8 उद्वसान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" पूर्णाहुत्यैवोद्वस्येदिति शालीकिः' ॥

I. 263. 12 दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" नाचाकामनियतं[1] देयमिति शालीकिः' ॥

I. 263. 13. देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यौपो ह स्माह बौधायनस्त्रीण्यनूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्स्तीण्युद्वसानीयामिति" सर्वाण्येवानूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्निति शालीकिरौष्ट्येनैव देविका यजेतेत्याश्मौगविः' ॥

I 264. 5. अग्निभिः प्रत्यवमान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो" ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः' ॥

I 264. 7. अग्निहोत्रयोः प्रतिहोम इति ॥ प्रतिजुहुयादिति बौधायनो" न प्रतिजुहुयादिति शालीकिर्न प्रतिजुहुयादिति शालीकिः[2]' ॥ २६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्येकविंशः[3] प्रश्नः ॥

---

१ Uncertain reading; नाचाकाम्यतो G (sec. m.), नाचाकामन्वितं Be C' (but न्व corrected into व); नावकामनियतं U, नावकामनियतं H; नावकामनियतं D, नावकामनियतं C', नावकामनियति Bu The vivarana, although my copy of it is rather bad, seems at least to point to ‍॰कामः as it runs इमदोकामस्यानियतो नियमः।

२ The repetition of the finishing words not found in the MSS

३ On the praśna- number cp Preface to Vol. II, p. II.

1.1. अथातोऽग्निकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

..11. खरस्य करण इति ॥ उत्तरपूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायन '' उत्तर एवेति शालीकिः ' ॥

1.20. सावित्राणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' सम्दह्याप्य चतुर्गृहीतं जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

.2.6. गर्दभरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

I 9. वल्मीकवपायै निधाने वैश्वस्योपवेशन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्''यो ह स्माह बौधायनो वल्मीकवपां निदध्याच्च वैश्वमुपवेशयेद्यत्र खनिः[1] स्यात्तद्यच्छेदयस्तत्र पृच्छेत्तं प्रतिब्रूयादिति ' ॥

II.3.6 खनन इति ॥ अर्धर्चशः खनेदिति बौधायन '' ऋचर्चेति शालीकिः ' ॥

.3.10. पुष्करपर्णेनोत्तरदण्डेन सꣳसृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' यथोत्पन्नेनैव सꣳसृणीयादिति शालीकिः ' ॥

.3.14. पिण्डानाꣳ हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्''यो ह स्माह बौधायनः सर्वाभिःसर्वाभिश्चतुर्हरेदिति '' गायत्रीभिर्हरेत्त्रिष्टुभिः सादयेदित्यौपमन्यवः ' ॥

I.4.8. अश्वस्यात्यायमन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्''यो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमश्वमत्यायच्छेत्सर्व एवैष गर्दभमन्त्रः स्यादिति ' ॥

---

[1] खनि or खनी the MSS. खनि. भानिमा स्व the Mahāgnisarvasva.

II. 4. 12. द्यावापृथिव्योः समीक्षण इति ॥ उभे पद्धत्याँ समीक्षेतेति बौधायनस्त्रिरेवेति शालीकिः " प्राच्यां दिशि संधिमीक्षमाण एतं मन्त्रं जपेदित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 4. 16. अपो ऽशने अभ्यवहरन्त्यपि वाद्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जत इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥ १ ॥

II. 5. 11. उखानां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽषाढामप्येतस्यै याजुष्यै पादमात्रीं[1] कुर्याद्यावन्मात्रीं चादायेष्टकामृत्तिकायामपिसृजेदेवमस्य[2] सर्वो ऽग्निर्याजुषो भवतीत्येकामेवोखां मन्त्रेण कुर्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ' ॥

सर्वासु भित्तासु प्रत्यय इति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाविद्धं मन्त्रकर्माभ्यावर्तयेदिति[3] ॥ यदन्यत्साविद्भ्य इति शालीकिः ' ॥

II 6. 4 अथाद्भ एकविंशतिं कृष्णो अश्वस्य शकृत्पिण्डानभिमग्निं पचनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यस्यैव कस्य चाश्वस्यादद्दीतेति शालीकिः ' ॥

II. 6 5 उखानां धूपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरिमितैर्मन्त्रैर्धूपयेदिति शालीकिः ' ॥

---

१ पाद॰ B U and G (sec. m.) Bu; पद॰ Be C′ U and G (pr. m)

२ ॰ष्टकायामपि॰ B G (sec. m.); the vivarana सर्वेष्टकार्थायां (या the Ms.) मृदि, the Ms सर्वेष्टकार्थायां (या the Ms.) मृत्तिकायाम्।

३ Thus G, U (sec m.) and the Ms.: मंत्राकर्मा॰ B; मंत्रकर्मस्वावर्त॰ Bu, कर्माभ्यावर्त॰ Be C′.

II. 6. 11. उखानां मध्ञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै" कामेवोखां मन्त्रेण मध्ञ्ज्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ' ॥

II. 6. 14 ताः प्राचीर्वोदीचीर्वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीके: ' ॥

II. 6. 15. पचन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उखा ऋषभाल्पाषड्लेष्टका बार्हस्पत्यं महावीरं लोकंपृणा इत्येतद्गार्हपत्यात्पचेद्येतरद्ग्रामाग्नेरिति " यत्किं चेष्टकोक्तं ग्रामाग्निना तत्पचेद्धविरुक्तं गार्हपत्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 8 7. पञ्चशीर्षाणां करण इति ॥ मत्यचाणि वा मार्त्तिकानि वा स्युरिति बौधायनः " मत्यचाण्येवेति शालीकि" र्हिरण्मयानीत्यौपमन्यवो " वायव्यग्निरसि वैतान्मन्त्रान्निगदेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

II. 9 1 त्रिरपसव्यैः पर्णशाखया परिकर्षतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपरिकीर्यैव मापान्यमगाथाभिः परिगायेदिति शालीकिः ' ॥

II. 10. 9. आघार इति ॥ उभाभ्यां मन्त्राभ्यामेतमाघारमाघारयेदिति बौधायनो " हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्येतयैवैतमाघारमाघारयेदिति शालीकिः ' ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अनिष्टप्रथमसोमस्याध्वरहोमाहुतीनाᳪ होम इति ॥ अध्वरहोमाहुतीर्हुत्वाग्निका जुहुयादिति बौधायन " आग्निका एवेति शालीकिः ' ॥

II. 11. 12 वैराजीषु दीक्षास्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो नाम-

वत्सरꣳ सोम्यन्वैराजीर्दीक्षाः कुर्वीत ' कामꣳ संवत्सरꣳ
सोम्यन्वैराजीर्दीक्षाः कुर्वीत ' संवत्सरं वा स्वैकाहिकं[1]
कुर्वीतैकाहिकस्त्वेवाग्निरिति[2] शालीकिः ' ॥

II. 13. 7. काम्यस्यान्ववधान[3] इति ॥ जाते काम्यमन्ववदध्यादिति[4]
बौधायनः " पुरस्तादेवेति शालीकिः ' ॥

II. 13. 16. औदुम्बरीणाꣳ समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रं शालीके-
र"चो ह स्माह बौधायन एकामेव समिधं पश्चार्चिनाभ्याद-
ध्यात्तदेव राचोग्निꣳ स्यादिति ' ॥

II. 15. 14. अन्नपतीयायै समिधो ऽभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीके-
र"चो ह स्माह बौधायनो ऽन्नपतीयां प्रतिसमेधनीयां वैष्ण-
वीमित्येता अभ्यादध्यादिति ' ॥

II. 16. 2. वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ अहरहः संनिपातये-
दिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

उख्य उद्वाते प्रायश्चित्तकरण[5] इति ॥ स ह स्माह बौधा-

---

१ Thus G U C' and the Ms., स्वैकाहिकं B Bu; स्वैकाहं Bc.

२ According to the vivaraṇa of this dvaidham, given in Ms., the इति, which is missing in all the MSS, ought to be inserted before ऐकाहिकस्त्वे॰ ।

३ Thus U (sec m.) C'; ॰स्याभ्याधान the other MSS.

४ Thus B Bq C' Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ॰भ्यादध्या॰ G (pr. m.) and the Ms.

५ प्रायश्चित्तस्य करण G (sec m.) U

यनः प्रवृज्य परिदायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयादथैतत्कर्माहिता कुर्यादित्यन्यो ह स्माह शालीकिः प्रवृज्य परिदायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयान्न चैतत्कर्माहिता कुर्यादिति[१] ॥

I. 16. 12. प्रयाण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रयायादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः[१] ॥

165. 15. अथ यद्यपर्याणा[१] अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो यत्रैवापर्याणा अप उपाधिगच्छेत्तद्भस्म प्रवेशयेन्न च विगर्भां तां कुर्याद्यावन्मात्रं वादाय प्रत्यवदध्यात्प्रमद्य भस्मना योनिमित्यथैतत्स्थालीषु वा सतेषु वानुनिधापयेदिति[१] ॥

17. 13. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनाध्यवस्येदाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः[१] ॥ ३ ॥

18. 14. संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो भस्म चैवोपाꣳशु मन्त्रेण निवपेत्तूष्णीमितरौ संभाराविति[१] ॥

I. 19. 4. गार्हपत्यचिताविति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनोऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[२] सर्वमेवैतत्कर्माहिता कुर्यादिति[१] ॥

---

१ Thus here and infra all.

२ Thus *Bo C'* and *cp.* XXIII. 15, ॰धिद्रवणावद्रवण इति B ॰धिद्रवणावद्रवणं इति U (sec m.) Ms; ॰धिद्रवणमिति Bu G U (pr. m.).

साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पञ्चचितीकं चेति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाप्यैताश्चतुर्थं चिन्वानो जानुदघ्नं चात ऊर्ध्वं प्रत्याद्दधीत पञ्चचितीकं चेत्य[1]थो ह स्माह शालीकिः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो ग्रीवदघ्नं चैवात ऊर्ध्वं प्रत्याद्दधीतैक-चितीकं चेति[1] ॥

वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवापेन प्रक्रामेदित्य[1]थो ह स्माह शालीकिर्यद्यह[2] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवापेनैव प्रक्रामेदिति[1] ॥

II. 20. 3 तस्यामन्यचावेक्षमाणो दधिद्रप्सान्प्राश्यत्यमुं ते शुचि दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[1] ॥

II 20, 5 अथैनाङ् सिकताभिः पूरयित्वा दर्भोपरिष्टात्संप्रच्छाद्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[1] सिकताभिरेवैनां[2] पूरयित्वोत्तरे शाखाखण्डे निदध्यादिति शालीकिः[1] ॥

---

१ Thus Bu U G (sec. m.) Be C'; यदिह B G (pr. m), यदि M.
२ °रेवैनां Bu Be C'; °रेवैनाः B G U Ms.

II. 20. 7. शिक्यस्यादान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तू॑ष्णी-मिति शालीकिः॑ ॥

I. 20. 15. नैर्ऋतीनामुपस्थान[1] इति ॥ कुर्वीतात्र तद्यादेवतमुदुदोहचे[2] इति[2] बौधायनो॑ न कुर्वीतेति शालीकिः॑ ॥

I. 20. 17.[1] उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो॑ यथोपपादमिति शालीकिः॑ ॥

II. 21. 1 गार्हपत्यस्योपस्थान इति । सूत्रं बौधायनस्त्वाहवनीय-मेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः॑ ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

21. 13 स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूत्र बौधायनस्त्वोपरवकाशा-द्यथाग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः॑ ॥

I. 57. 4 आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

I. 57. 7 आख्यातं लोकाग्नीनाꣳ हरणम् ॥

I. 94. 5 आख्यातꣳ स्फ्यविघनानामुपस्थानम् ॥

21. 17 कार्ष्णाजिनीनामुपमोचन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायन-स्योत्तरः शालीकेः॑ ॥

I. 22. 6 वज्रिणीनामुपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॑र्चो ह स्माह बौधायनो ऽग्रेण यूपावटीयꣳ शङ्कुं तिष्ठन्ननुदधिष्ण्यं कृत्वा प्राञ्चं बाणं प्रविध्येत्तमनुद्रुत्यास्मानमुपदध्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरत इति॑ ॥

---

१ °मुपधान most of the MSS.

२ Thus B G; °दोहचे इति Bu; °दोहच इति Bo; °दोहमाविति U (sec. m.), Ms , C' uncertain

I. 23. 2. ऐन्द्रिया[1] उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पुच्छ ऐन्द्रीमुपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 23. 8. उदपात्रस्योपनिनय इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो " यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

ib दर्भस्तम्बस्योपधान इति ॥ वाक्षा समुद्र उपदधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

I. 23. 10. दूर्वेष्टकाया उपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दूर्वया वा सहोपदध्याद्वा[2] वैवेति[2] " मन्त्रदूर्वैवैषा स्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 23. 13. औदुम्बरं युगलाङ्गलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " दार्व्यद्धमेवैनत्कुर्यादिति[3] शालीकिः ॥ पुरुषा एवैतद्युगलाङ्गलं पुरस्तादाददते ऽध्वर्युः पश्चादिति बौधायनः " प्रत्यक्षमेवैतत्संयुज्य कृषेदिति शालीकिः ' ॥

II. 24. 1 कर्षण इति ॥ संप्रत्याहार[4] कृषेदिति बौधायन " आवाजश्च[5] इति शालीकिः ॥ ५ ॥

---

१ Thus Be G (pr. m.), ऐन्द्या Bu B G (sec m); ऐन्द्रियासु॰ Bu.

२ Thus C'; दूर्वावैवेति B Be G; चैवेति U (sec. m); वेति U (pr. m.).

३ Thus C' the Viv. and Ms. ॰द्दद्ध॰ the other MSS.— ॰मेवैतत्कु॰ G Ms, ॰मेवैनेकु॰ Be C'.

४ Thus Be C'; संप्रत्यहारं Bu G, संप्रत्यगाहारं U, प्रत्यहारं B. संप्रत्याहृत्याहृत्य the Viv.

५ Thus B G U and the Viv.; आवाजन Bu, आवाज Be C'. Meaning uncertain

23.16 गोयुगानामनुमन्त्रण इति ॥ तत्तद्देवानुमन्त्रयेदिति बौधायनः " सर्वाणि मंहेति शालीकिः ' ॥

24.10 सर्वौषधस्य वपन इति ॥ अर्धवंशो वपेदिति बौधायन " स्वर्चेति शालीकिः ' ॥

24.14 *इतरमितरत्र विपरिहरन्नीतरमितरत्रेति* ॥ सूत्रं बौधायनस्योदद्दान *एवैतां दिशमभिसंपादयेदिति* शालीकि" *र्यजुषा यजुर्विपरिहरेदित्यौपमन्यवः* ' ॥

26.8 स दर्भपुञ्जीलानि पयःप्रोक्ष्ये ऽवधाय तैः प्रोक्षत्यग्नीन्वो ऽग्निभ्यो जुष्टान्प्रोक्षामीति वा तूष्णीं वेति । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

27.5 कुम्भेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पक्षपुच्छेष्वेना[1] उपदध्यादिति[1] शालीकिः ' ॥

नानामन्त्रासु दिशो भजमानास्विति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्" तामेवेष्टकां परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ' ॥

इष्टकागणानामुपधान इति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधाय"नस्तंतमेवेष्टकागणं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ' ॥

3.8-10. अभिमर्शो ऽग्निहोम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्"न्नो ह स्माहौ-

---

[1] Thus B G C (see m.), °पुच्छेतामुप° Bu, °पुच्छेष्वका उप° Bg C.

यमन्यवः पुरस्तादभिमर्शाभिहोमाभ्यां तथादैवतसूददोहमः[१] कुर्वीतेति ॥

II.29.15. सर्पशिरस[२] उपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II.30.10. औदुम्बरं चोलूखलमुसलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य दार्श्यहवमेवैनत्कुर्यादिति[३] शालीकिः ॥ ६ ॥

II.30.11. सर्वौषधस्यावहनन इति ॥ मन्त्रेणावहन्यादिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

II.30.17. उखानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैकामेवोखां मन्त्रेणोपदध्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ॥

II.31.13. पशुशीर्षाणामुपधान इति ॥ सर्वा उपदध्यादिति बौधायनोऽन्त्येषु तस्य व्युदूह्योपदध्यादिति शालीकिः ॥

अथर्वशिरस उपधान इति ॥ पुरस्तात्सर्वतोमुखमधोक्षयमाहृणामत्र नवर्चमथर्वशिर उपदध्यादिति बौधायनो नाथर्वशिर इति शालीकिः ॥

II.31.12. सर्वतोमुखस्योपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुदिशमेव[४] गायत्रीरुपदध्यादिति शालीकिः ॥

---

१ Thus all the MSS : ०दोहसौ Ms.

२ ०शिर MSS exc. C

३ ०हव्यं० MSS exc. U C' and Ms , ०मेवैन MSS exc U

४ Thus Be C* U (sec. m.) and the Vic.; the other MSS. om. एव ।

3 15. अङ्गानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[॥] विज्ञातेष्वेवाङ्गेष्वङ्गान्युपदध्यादिति शालीकिः[।] ॥

31 2 ऋषभस्योपधान इति ॥ सूत्रङ् शालीकेर्[॥]चो ह स्माह बौधायन ईषन्नत्यवहृतशिरसमेनमुपदध्याद्यथर्षभो[१] वाशितमुपतिष्ठतीति[२] [।] ॥

अतीतानामिष्टकागणानामुपधान इति ॥ आधिमुपदध्यादिति[३] बौधायनश्चि[॥]त्यन्त इति शालीकिः[।] ॥

व्रतप्रदान इति ॥ मध्यंदिने व्रत प्रयच्छेदिति बौधायनश्चि[॥]त्यन्त इति शालीकिः[।] ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

1 35 1 पुरीषचितेरुपधान इति ॥ सूत्र बौधायनस्य[॥] पूर्वेष्वेव पुरीषचितिं परिनिष्ठितिष्ठेदिति शालीकिः[।] ॥

अश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरः[४] श्वेतो दक्षिण[५] इति ॥ अश्वाभ्यां तिष्ठद्भ्यां घासमाहारयेदिति बौधायनः[॥] कालेकाल एवैनावुदानयेयुरिति शालीकिः[।] ॥

39 1 वालखिल्यानामुपधान इति ॥ उपरिष्टादालखिल्या उपदध्यादिति बौधायनः[॥] पार्श्वत इति शालीकिः[।] ॥

---

१ Thus (प्रत्यवहृत॰) U G (pr. m.) C' and Ms., ॰प्रत्यवदम॰ Bu, प्रत्यवयहृत॰ Bc G (sec. m.), प्रत्यगवहृत॰ B

२ Thus G and Ms., वाशिमसुप॰ or वाशितामुप॰ the other MSS

३ Thus B G U (sec. m.), Ms. and the Vrs., अधि॰ Bu अदि॰ Bc C' U (pr. m.).

४ उत्तरत G C and the Vr.

५ दक्षिणत B G.

II. 41. 1 सृष्टीनामायतन[१] इति ॥ अग्रेण स्वयमातृण्णामुदीचीरेना आयातयेदोत्तरस्मात्पक्षसंधेः सर्वतो[२] वेति[३] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 41. 5. व्युष्टीनामुपधान इति ॥ स्रुचश्च शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनाः प्रतीचीरुपदध्यात्पुरस्ताद्धि प्रतीची रात्रिर्व्युच्छतीति ॥

II. 42. 18 तासां पुरीषवतीं मध्य उपदधातीति ॥ स ह स्माह बौधायनः पुरीषेण वा सहोपदध्यात्पुरीषं[३] वेवेति मन्त्र-पुरीषैवैषा स्यादिति शालीकिः ॥

II. 42. 20 वैराजानामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीके ॥

II. 43. ० याज्ञसेनीनामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ।

II. 43. 21 घृतेष्टकानामुपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो घृतेन वा सहोपदध्याद्घृतेन वाभ्यज्येति ॥ मन्त्रवत्ता एवैताः स्युरिति शालीकि घृतपिण्डानेवात्रोपदध्यादित्यौपमन्यवः ॥

१ Thus C' (sec. m.), Ms, the Vn. (one copy); ॰मायतन the other MSS

२ Thus Ms and the Vn., सर्वत इति वेति Ba B G U (pr. m.) सर्वत एवेति U (sec. m.) Be C'

३ Thus G, ॰र्वद्वेति B Be Ba, सर्वतिवेति U, ॰र्वैमवेति C', ॰सर्वद्वेति the M,

इष्टकानामावापस्थान इति ॥ अन्तरेण ज्योतिष्मतीश्च भूतेष्टकाश्चैतदिष्टकानामावापस्थानं भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवेशनयजुः प्रवृद्धयजुः प्रयाणयजुरपर्याणयजुः मामिधेनीराप्रीरतीताꣳश्चेष्टकागणानत्रोपदध्यादित्यत्रो[१] ह स्माह शालीकिर्नानिष्टकं मन्त्रमिष्टकावदापादयेदतीतानेवेष्टकागणानत्रोपदध्यादिति[१] ॥

15. 1. पौर्णमास्या उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाꣳसे पौर्णमासीमुपदध्यादिति शालीकिः ॥

15. 6. नक्षत्रेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनः प्रतितारकं चात्रेष्टका उपदध्यात्तत्रतत्र च रोचयेदिति ॥

15. 15. सर्वतोमुखस्योपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो व्यवेत[२] खल्विदं कृष्णस्याभिमर्शनेन[३] भवति सर्वतोमुखमुपधायाभ्यज्यैतमश्वमभिमृशेदिति ॥

16. 3. 14. वर्धनेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो

१ Before अत्रोपदध्या॰ Bu Be C' G (pr. m.) U (sec. m.) ins. एतदेव or एतद् here and l. 6; B G (sec. m.) and the Ms. om. these words.

१ ॰पादयेदितिता॰ some.

२ व्यवेतं Be U (sec. m.) Ms. (=व्यवहितं), व्यवेतं B G, व्यवेतं C' व्यपोवेतं Bu.

३ ॰मर्शनं the Ms.

यावन्ति वर्धनानि समाने ऽहनि संनिपतेयुः सर्वेषां पारे तथादैवतसूदद्दोहमः कुर्वीतेति ' ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

I 47.9 अथ प्रोक्षणीषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यत्यूर्ध्वं[१] त्रिभ्यो ऽपरिमितानिति सहस्रमिति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II.48.9 शतरुद्रीयस्य होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः '' पूर्वस्मिन्नेवानीके जुहुयादिति गौतमः ' ॥

II 49.8 नमस्कारैरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सधनुष्क एवोपतिष्ठेतोत्तरस्या एव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेत्य''थो[२] ह स्माह शालीकिर्दक्षिणैव धनुरुपतिष्ठेतैतस्यै चैव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेति[२] ' ॥

II 49 15 परिषिच्यमाने यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रङ् शालीकेर''थो ह स्माह बौधायनः परिषिच्यपरिषिच्यैवाश्मनि कुम्भं निदध्यादश्मङ्स्ते क्षुदमु ते शुगृच्छत्वित्यभिनिर्दिशेद्वा द्विष्यादिति ' ॥

II.50 3 विकर्षेण इति ॥ अर्धर्चशो विकर्षेदिति बौधायन '' ऋचर्चेति शालीकिः ' ॥

---

१ आवपति instead of प्रत्यस्यति Be C.

२ Thus (आथो ह) Be C and the Vn., अथो ह all the other MSS. and the Ms

I. 52. 3. स्वयमातृण्णायै व्याघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्निचतुरश्रामेनां व्याघारयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 53. 4. वैश्वानरमारुतानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्'' तूष्णीका इति शालीकि'' र्वैश्वानर एव मन्त्रवान्स्यात्तूष्णीका मारुता इत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 53. 6 अनीकवतस्य होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय एवानीकवतं जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 54. 4 अथैनꣳ संचितमाज्यप्रोक्षेण प्रोक्षतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्'' चो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिशं चैनं प्रोक्षन्मन्त्रानुलोकं चेति ' ॥

54. 12 इध्मस्य निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनेध्मं निदध्यादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ' ॥ ९ ॥

I. 55. 1 शकलैः परिधान इति ॥ आहवनीयं परिदध्यादिति बौधायनः '' पुच्छमेवेति शालीकिः ' ॥

I. 55. 5 स्रुवाहुत्योः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

55. 7 पूर्णाहुत्यै[1] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 55. 8, 10 अत्र शुक्रानमा दिशो ध्यायेदिति[2] ॥ दिग्भ्यो ऽहमग्नि-

---

1 Thus Ms. only, पूर्णाहुत्योः the MSS.; पूर्णाहुतिकरण the Vn.

2 इति om. all exc. Ms.

मभिभंभराणीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[1] ॥

II. 56 8 प्रत्येकस्यायातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 56 10 तस्मिंश्चतुर उपस्तृणान आहेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नोपस्तृणीतेति शालीकिः[1] ॥

II. 56 12 प्रत्येकस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः[1] ॥

II. 56 13 ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ अग्न्याधेयवच्छ्रपयेदिति बौधायन " एतस्मिन्नेवेति शालीकिः[1] ॥

II. 56 14 ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ उत्तरे ओषधन्ते प्राश्नीयुरिति बौधायनः " पुच्छमेवाभित इति शालीकिः[1] ॥

II. 57. 4 वातनामानाऽं होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " वातमथवाञ्जलिना जुहुयादिति शालीकिः " कृष्णाजिनपुटेन जुहुयादित्यौपमन्यवः[1] ॥

II. 57. 9 शाकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः[1] ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥

II. 57 12 अग्निधिष्ण्यानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वा एव याजुषीरुपदध्यादिति शालीकिः[1] ॥

---

१ The two aksaras सम effaced in G

२ ॰यतन MSS exc Be G².

18.2 नानाबीजानां निर्वपण इति ॥ निर्वपणेनानुप्रसेत्य[१] भ्यभिमृशेदिति[१] बौधायनस्" तदेव हविः परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ' ॥

तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुदादयत्युपोषच्छन्ते यवामिति ॥ सूत्रं शालीकेर्" न्नो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[२] स्यादिति ' ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेदिति बौधायनो " ऽग्रेणातिहायेति शालीकिर्" ग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ' ॥

सचरुपशुपुरोडाशा[३] एवेतरेषाꣳ हविषामिडा अवद्येद्भ्यर्धादिति[४] ' सपशुपुरोडाशानां वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

8 7 अत्याक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सह स्विष्टकृतात्याक्रामेदिति[५] शालीकिः ' ॥

10 अभिषेक इति ॥ सूत्रमाषार्ययोर्" न्नो ह स्माहौपमन्यवः

---

१ ॰प्रसेत्याभिमृशेदिति U (sec m.).

२ Thus G (sec. m) Bu Be C′ Ms, ॰ष्कृत B G (pr m.) U; cp. XXI. 4. 75 7, XXI. 16 99. 16

३ ॰पशु॰ om B G U′ (pr. m.) the Vir — ॰डाश B Bu G U (pr. m.) the Vir.; ॰डाशा Be C′ U (sec. m.).

४ Thus (and cp II. 71. 5) B G B; ॰दत्यर्धादिति Be C′ ॰दध्यर्धेति Bu.

५ Thus U (pr m) C′, the Vir ; स्विष्टकृतात्या॰ the other MSS.

पुरस्तात्त्विष्टकृतो यावदाम्नातेनाभिषिञ्चेन्नात्र कृष्णाजिनं न दक्कौ[१] न पार्णानि भवन्ति कुशानेव सङ्स्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति ' ॥

II. 58. 18; 59. 8. योगे विमोक इति ॥ अहरहर्युञ्ज्यादहरहर्विमुञ्चेदिति बौधायनो " ऽहरहर्युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदिति शालीकिरादित एव युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 59. 11. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाकालेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 59. 13 ऐकादशिनानां[२] पशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"कयूप एवैकादशिनान्पशूनुपाकुर्यादिति शालीकिः ' ॥ ११ ॥

II. 59. 17. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

II 60. 3 अश्वश्रावप्रापण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " माध्यंदिन एव सवने ऽश्वमवप्रापयेदिति शालीकिः ' ॥

पशूनामासादन इति ॥ पशुंपशुं पश्वङ्गोत्रासादयेदिति बौधायनो " मुख्यमेवेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वाण्सहेति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus Be C' U (sec. m); दक्का' the other MSS.

२ C' and the Viv. एका॰ ।

62. 1. आभिचार्ये मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यादध्यवदानीया चेति बौधायनस्तू″ष्णीका च स्यादध्यवदानीया चेति शालीकि″र्मन्त्रवती च स्यात्तन्त्रहरया चैनया निरूढया यजेतेत्यौपमन्यवः ′ ॥

62. 6.५ दैविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ″ न कुर्यादिति शालीकिः ′ ॥ १० ॥ षष्ठः ॥

. 1. अथातो वाजपेयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत वाजपेये ऽग्निमिति बौधायनो ″ न चिन्वीतेति शालीकिः ′ ॥

63. 3,१० औदुम्बरꣳ रथचक्रꣳ सप्तदशारमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ दार्व्यंहचमेवैनत्कुर्यादिति[१] शालीकिः ′ ॥

63. 12. खादिरौ विरुक्मौ[२] वभ्रैर्यूतामुपकल्पयत[३] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ वस्ताजिनं चैवात्रोपकल्पयीत शतमानं च हिरण्यमिति शालीकिः ′ ॥

63 13 १५ स यीपस्य जघन्यादःस्तु पुरस्तादाषाढ्यौ पौर्णमास्यै दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ शरदि वाजपेयेन यजेतेति शालीकिः ′ ॥

---

१ •रच्म• G (sec. m.).— •मेवैनत् G (pr. m.) U, •मेवैतत् the other MSS.

२ Thus G and the Viv ; विरुक्मि Bu, विनूक्मौ B, विवुक्म्यौ U, विकर्णौ Be, विकर्णौ C′ (pr. m.), विरुक्मौ (sec. m.)

३ Thus G, वध्वैयू• Be, वभ्रैयू• C′, वंधेस्र• Bu, वाधेयूं• U, दध्युयूं• B, वभ्रैर्यूं• the Viv. (one copy), वभ्रैत• (another)

II. 64. 4; 65. 10. सावित्राणाꣳ होम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 64. 12. वाजपेयिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः'' उभयो ह स्माहौपमन्यवो यथैव सुरा स्यात्तत आहारयेदिति ' ॥

II. 65. 4 यो ऽरत्निमात्रेऽरत्निमात्रे वा विपश्याति धनुर्वष्टीर्वा प्रवेष्ट्यतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 65. 5. गौधूमं[1] चषालमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' गोधूमपिष्टानामपि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 66. 2. दुन्दुभीनामासञ्जन इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

II 66. 14. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेः'' अथो ह स्माह बौधायनो ऽतिरात्रमथच क्रतुमुपेयात्तस्मिन्नपच्छे चैनꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[2] ॥ १३ ॥

II. 66. 16. पञ्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' सर्वं एवैते[3] सोपयामा[4] गृहीतव्या[4] भवन्तीति शालीकिः ' ॥

II. 67 10. सुराग्रहाणां पवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' सजुष्टान्यरिस्रुत्य[5] सादयेदिति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus G and the Viv. (one copy). गौधमं Bu; गोधूमं the other MSS.

२ Thus Be C' U (sec. m); संनिषथिषेदिति B G; संष्ठपयिषेदिति Bu.

३ Thus G C'; एवैते U, एवैतेः B Be; Bu defective.

४ सोपयामस्त्रवो॰ U.

५ Thus Be C'; सपरुष्टा॰ Bu U, सपरुष्ट्वा॰ B G.

. 67, 12. द्विश्रेणि[१] वा त्रिश्रेणि[१] वोदीच आयातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 68 1. षड्रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति बौधायनः " पञ्च रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति शालीकिश्चतस्रो रशना आदाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यव " एकामेव रशनामादाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यवीपुत्रो " ऽग्नीषोमीयरशनायामेव नियुञ्ज्यादित्याग्नीगविः ' ॥

I. 68. 2. वाजपेयिकानां पशूनामुपाकरण इति ॥ ऐकादशिनानुपाकृत्य[२] वाजपेयिकानुपाकुर्यादिति बौधायनो " वाजपेयिकानेव नैवैकादशिनानिति शालीकिः ' ॥

. 3. प्राजापत्यानामुपाकरण इति ॥ एकैकश उपाकुर्यादिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

. 70 3 वपानां परिहोम इति ॥ तासां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

72 15, . 15. रथानामभियोजन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो य एवैष समवक्षेपणो मन्त्रस्तं प्रथममभियोजनानां कुर्यादथ तूष्णीमश्वान्समवक्षिपेदिति ' ॥

. 76, 5, काष्ठागमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिण-

१ द्विश्रे० and त्रिश्रे० G (sec. m.).

२ एका० the Viv.

मावृत्यैतां[१] काष्ठां गच्छेयुरथामुतोऽपसलैरावर्तेरन्नित्यु[॥]भो ह स्माह शालीकिरपसलैरावृत्यैतां[१] काष्ठां गच्छेयुरथामुतः प्रदक्षिणमावर्तेरन्निति ' ॥ १४ ॥

II. 79. 14. अथ यजमानं तार्प्यं परिधापयतीति ॥ सूत्रं बौधायन-स्यौभे एवैते यजमानं परिधापयेदिति शालीकिः ' ॥

II. 80. 2. अग्नित्या आयातन[२] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 80. 5. तां दशभिः कल्पै[३] रोहतीति[३] ॥ सूत्रं बौधायनस्यै[॥]तैरेव मन्त्रैः प्रत्यवरोहेदिति शालीकिः ' ॥

II. 81. 2 अत्रास्मै प्रत्यवरोहणत[४] आसन्दीं निदधातीति[५] ॥ सूत्रं बौधायनस्य[॥] वस्ताजिनं चैवास्यात्र[६] प्रत्यवरोहेच्छतमानं[७] च हिरण्यमिति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus both times C' only, °हत्वेतः both times G and B the second time; हंत्वेत B the first time, all the MSS. (exc. C') °त्य°, not °त्ये° ।

२ Thus B G, आयतन the Viv, आतन Bu, आधान Be C'.

३ Thus G U C' (sec m.) and the Viv ; °स्योरोह° Bu, °स्यैरारोह° B Be

४ Thus only the Viv., प्रत्यवरोहन the MSS.

५ Thus the Viv., निमिमोतीति Be, मिमोतीति C', प्रत्यवदधातीति B Bu G U

६ Thus B U G; वैवास्यच Bu; च only Be C, चस्य seems superfluous

७ Before शतमानं B Bu U G ins. इति ।

II. 81. 5. अथैनमेतयामन्द्या मद आवहन्त्या वा मजतीति[१] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 81. 8. अतिग्राह्याणां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 83, 10. प्राजापत्यानां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II 84. 2 शुद्धवतीयेष्विति ॥ द्वेद्वे अत्र शुद्धवतीये उपयष्टोपयजेदिति बौधायनो ऽपच्छेदमिति शालीकिः समस्तान्येवैतान्यनुप्रद्रुत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ॥ १५ ॥ सप्तमः ॥

II. 85. 1. अथातो राजसूयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत राजसूये ऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति शालीकिः ॥

II. 85. 9 पुनरभ्युप्य पिष्टानि कृत्वा धारयेदिति बौधायनस्त्वभ्युप्तान्येवैतानि[२] स्युरिति शालीकिः ॥

I 85. 10 नैर्ऋतस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

I 85. 12. एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो ग्रामाग्नेरिति शालीकिः ॥

II. 86. 1 नैर्ऋतस्य होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य विस्रङ्मिकाकाण्डाभ्यामेनं परिगृह्य जुहुयादिति शालीकिः ॥

---

१ मजंतीति G B, हविर्भीति Bu; U Be C' corrupt.

२ Thus G; •भ्यप्यान्ये• U, •भुपन्ये• B, •दप्राप्ये• Be C'.

II. 86. 3 दक्षिणानां दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन" आदितस्त्वन्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

II. 86. 3. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो" यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

II. 86. 5. स्वाहा नमो य इदं चकारेति ॥ सूत्रं बौधायनस्यान्तमयत्र स्वाहाकारं परिणयेदिति शालीकिः ' ॥

II. 87. 1. संततीनामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहरिष्ट्या वा पशुना वा यजेतापि तदहः संततौ[1] प्रयुञ्जीतेत्य"थो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थं खल्वेते दृष्टे भवतो ' यदहरिष्ट्या वा पशुना वा यजेत न तदहः संततौ प्रयुञ्जीतेति ' ॥

ib. चातुर्मास्यानामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीतापि तदहः संततौ प्रयुञ्जीतेत्य"थो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थं खल्वेते दृष्टे भवतो ' यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत न तदहः संततौ प्रयुञ्जीतेति ' ॥

II. 88. 17. आख्यातं पश्वैभीयस्य करणम् ' ॥ १६ ॥

II. 89. 3 यथोपवेषेणाङ्गारान्समूहतीति ॥ सूत्रं शालीकेर"थो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमङ्गारान्समूह्याथैनान्स्रुवाहुतिभिरभिजुहुयादग्नये[2] रक्षोघ्ने स्वाहेति पञ्चभिर'थ प्रष्टिवाहिनं रथं दद्यादिति ' ॥

---

1 Here and infra some of the MSS. read संततीः (संततौ).

2 स्रुवाहुती° Be U C', स्रुवाहुत्या° Bu.

89. 11. अपामार्गसक्तूनाᳲ होम इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर्" वो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेणापामार्गसक्तूञ्जुहुया-त्तूष्णीᳲ स्रुवमनुप्रहरेत्तूष्णीमुपोत्तिष्ठेदिति[1] ' ॥

89. 15. देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सोमᳲसोममनुवर्तेरन्निति शालीकिर्" न देविकाहविर्भिर्यजे-दित्यौपमन्यवः ' ॥

91. 3. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो " ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः ' ॥

पयसः समावेषम इति ॥ दृतौ वा विनाडे[2] वा समा-मिञ्चेदिति बौधायनो " नवायां कुम्भ्यामिति शालीकिः ' ॥

92. 14. स्वयंकृतेष्विति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर्" वो ह स्माह बौधायनो गोन्यासप्रस्रदितानां[3] कुशानां बर्हिः संनह्येत्स्वयंपति-तानां काष्ठानामिध्मं ' यदेव वेद्यै रूपᳲ सा वेदिर्दृतिं वा विनाडं[4] वा रथ आधाय परिवहेयुस्तत्र नवनीतमुत्सीदे-त्तदाज्यᳲ स्यादिति ' ॥

93. 2. मैत्राबार्हस्पत्यस्य निर्वपण इति ॥ समानचतुर्मुष्टी स्याता-

१ ॰मुपोत्तिष्ठेदिति G U C'. ॰मुपतिष्ठेदिति B Bu Be; probably II. 89 12 उपोत्तिष्ठति is the correct reading.

२ विनाळे G U C', विनाळे the other MSS. and the Viv

३ Thus Be C' and comp. the Viv.: गवां नियमसमनैव शालिनाना कुशानां; योन्यासप्रस॰ G B Bu, येन्यासप्रस॰ U.

४ विनाळं or विनाळं MSS.

मिति बौधायनो'' नानाचतुर्मुष्टी स्यातामिति शालीकिः'

॥ १७ ॥ अष्टमः ॥

II. 94 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याथ रोहितं स्यादिति शालीकिः' ॥

सोमक्रयण्युपेते[1] नित्याः शते स्युरिति बौधायन'' एत एव शततमाः स्युरिति शालीकिः' ॥

II. 94. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' सारस्वतीरथच वसतीवरीर्गृह्णीयादिति शालीकिः' ॥

II. 94 18. आग्नेयस्यैन्द्राग्न उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै''न्द्राग्न एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः' ॥

पात्राणां करण इति ॥ यथानिर्भेदं पात्राणि कारयेदिति बौधायनः'' प्राकृतान्येवैतानि स्युरिति शालीकिः' ॥

II. 98 1. सारस्वतीनामभिहोम इति ॥ सूत्रं शालीके''र्नो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां वहन्तीरभिजुहुयात्ताभ्यां पदेपदे जुहुयादथ तूष्णीं सारस्वतीरभिजुहुयादिति' ॥

II. 98, 7. अभिषेचनीयानां ग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययो''र्नो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तात्सद्मो ऽभिषेचनीयान्ग्रहा-न्गृह्णीयादिति' ॥

II. 99, 16; 102, 9 धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

[1] Thus B G U (pr. m.), ॰यूपयिते Be C' U (sec. m.), ॰क्रपैक Bu

100. 9　मारुतस्यैकविंशतिकपालस्य कपालोपधान इति ॥ ऐष्टिकैरुपधाय गणैरुपदध्यादिति बौधायनो ॥ गणैरेवेति शालीकिः ॥

00. 9　आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकेति शालीकिः ॥ १८ ॥

01. 2　क्लीबस्य स्थान इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठेदिति बौधायनो ॥ बहिर्वेदीति शालीकिः ॥

106. 7.　मणीनां करण इति ॥ औदुम्बर औदुम्बरेण लोहेन प्रच्छन्नः स्यादिति बौधायन ॥ औदुम्बर एवेति शालीकिः ॥

107. 4.　तस्मिन्सह संग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधातीति ॥ सूतं बौधायनस्याधाहणामेवैक[१] संग्रहीता स्यादिति शालीकिः ॥

08. 1　रत्नस्य प्रदान इति ॥ सूतं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेण संप्रयच्छेत्तूष्णीमितरे संप्रयच्छेरन्निति[२] ॥

109. 1　अक्षाणां करण इति ॥ सौवर्णाः स्युरिति बौधायनो ॥ राजता इति शालीकिर्नागदन्ता[३] इत्यौपमन्यवो ॥ वैभीतका इत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

ib　अथास्मै पञ्चाक्षानपच्छिद्य प्रयच्छतीति ॥ सूतं शाली-

---

१ Thus G; •सधातृणामि C', •सायाक्षणामे• U, •स्य धयातणामे• B Be, in Bu this dvandva is missing.

२ •यच्छेरन्निति G U C'.

३ Thus G B Bu U ; •दंष्ट्रा Be C'.

केर"घो ह स्माह बौधायनो येनास्यानुपपन्नं स्यात्तं तत्रापि-सूत्वेद्दिशो ऽभयं राजाभूदिति' ॥

II. 111. 8. अथ विषुवति दर्भस्तम्बे जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" यत्रैव दर्भस्तम्बः स्यात्तज्जुह्वेदिति[1] शालीकिः' ॥ १९ ॥ नवमः ॥

II. 111. 14. अग्नीनां हरण इति ॥ अजस्रान्हरेदिति बौधायनो ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः' ॥

ib. 'वेद्ये करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" पूर्वापूर्वा वेदिर्भवतीति शालीकिः' ॥

II. 112. 10 अथैनं तीर्थादानीय पवयित्वा 'पुण्डरिस्रजिनमुदानीयेति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि पुण्डरिकाणि कारयेत्सौवर्णानि च नादेयानि चेति" नादेयान्येवेति शालीकिः' ॥

II. 112. 13. निदधत्यस्मा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" नात्र हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं निदध्यादिति शालीकिः' ॥

I. 112 17 सोमक्रयणेषूपेते[2] नित्याः स्युरिति बौधायन" एत एव स्युरिति शालीकिः' ॥

---

१ मध instead of मत् Be C'.

२ Thus B G U (pr. m.), ॰षूपेते Bu, ॰षूपद्दिशे Be C' U (sec. m.).

औपसदाꣳ[1] हविषां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्ति[2] स्युरिति बौधायनस्तूष्णीकानीति[3] शालीकिः ' ॥

3. 14 आग्नेयस्य प्राजापत्यस्तूपर उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्राजापत्य एव भवनीयः स्यादिति शालीकिः ' ॥

4. 11.[4] भार्गवो होता भवतीति ॥ आदित एव भार्गवꣳ होतारं वृणीतेति बौधायनो " दशपेय एव भार्गवो होता स्यादिति शालीकिः ' ॥

शतं ब्राह्मणाः पिबन्तीति[4] ॥ यजमान[5] एकशततमः स्यादिति बौधायनो " यजमान एव शततमः स्यादिति शालीकिः ' ॥

11. 7 दक्षिणानां दान इति ॥ एता एव ब्राह्मणाभिविहिता[6] दक्षिणा दद्यादिति बौधायन " एतन्मुखꣳ सहस्रमिति शालीकिः ' ॥ २० ॥

15. 1 तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनोऽप्सुषोमान्ता इति शालीकिर्ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः ' ॥

15. 8. हविषोहविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयतीति ॥ बार्ह-

---

१ Thus G B and the Viv ; उपसदि U, औपसदानां C', औपसदो Bu ; Bo defective.

२ °वंत MSS.

३ Thus G and U (pr. m.), तूष्णीका इति B G (sec. m.), तूष्णीकेति C', तूष्णीकामिति Bu.

४ cp. T Br. I. 8. 2. 2

५ Before यजमान G B ins. यो, U वै ।

६ °भिहिता Bu C'

स्पत्यस्यापोद्वा[1] बार्हस्पत्यमभिघारयेदिति बौधायन ॥ इतरेषामेव हविषां न बार्हस्पत्यस्येति शालीकिः[1] ॥

II 115. 13 उच्चैरादित्याया आश्रावयत्युपांश्‍[2] मारुत्या इति ॥ आदित्याश्रावणमत्युपांश्वयेतरदुच्चैरिति[3] बौधायन ॥ आ मारुत्याश्रावणमत्युपांश्वयेतरदुच्चैरिति शालीकिः ॥ सर्वैवोच्चैरादित्या सर्वोपांश्‍ मारुतीत्यौपमन्यवः[1] ॥

II 115. 15 मात्यदूतेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्येमं[4] ते[4] ऽग्नौ[5] प्राहैषीदित्येव ब्रूयादिति शालीकिः[1] ॥

II. 117 14 द्विरात्र इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यजनीये[6] ऽहन्पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः[1] ॥

II. 118 5 दैविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिर्न कुर्यादिति शालीकिः[6] ॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति द्वाविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus G and the Vir., •स्यापोद्वा B, स्पपिद्वा U. C′ Be corrupt. Bu defective.

२ Thus G, all the other MSS more or less corrupt.

३ Here and infra all the MSS इतर instead of इतरद् ।

४ Emended; •स्यमांवेषो Be C′ U (sec. m.), •स्यमंवेषो Bu, •स्यमंवेषे G, •स्यमंवषो B, cp XXIII. 2 and T Br. I. 8, 3 4· इमामग्निष्वोति ।

५ Thus all.

६ In the MSS. no repetition of the final words.

119. 1. अथात इष्टिकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्ना-वाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्य॥थो ह स्माह शालीकिः सप्तदश-सामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवता इति ।॥

याजमानस्य करण इति ॥ सङ्‌स्थितमिष्टिपर्वे[1] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः । कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः ।॥

121. 3 अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्ण-मासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपा-लमनुनिर्वपेद्यथातिपन्नां प्रतियजेदित्य॥थो ह स्माह शालीकिः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपालꣳ समानतन्त्रमनुनिर्व-पेन्न चातिपन्नां प्रतियजेदित्य॥न्यतरेणैव सहातिपन्नां प्रति-यजेदित्यौपमन्यवो ॥ ऽन्तो ह स्माहाश्मौगविर्वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य तन्त्रे प्रतते ऽन्यत्तन्त्रं[2] प्रतायते । य एवैषो[3] ऽच्युत[3] आग्नेयो ऽष्टाकपालस्तमेव पौर्णमास्यां वामावास्यायां वा पाथिकृतं कुर्यान्न चातिपन्नां प्रतियजेदिति ।॥

121. 7. अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहि-

१ •मिष्टमिष्टिपर्वे G, •सिष्टमिष्टिपर्वे B, •मिष्टिमिष्टिपर्वे U, मिष्टिमिष्टपर्वे Bu, •षिष्टमिष्टपर्वे Be C'.

२ न्यमंत्रं MSS

३ Thus C'. एवैषोद्धृत U, एवैषोच्यत B G Be, एवैषाच्यूत Bu.

ताग्निः ससमत्यमिव चरेदिति ॥ आधानप्रभृत्येवैतदुक्तं भवतीति बौधायनो " ऽन्वाहितेषु चैवोपसमाहितेषु चाग्निष्विति शालीकिः ' ॥

II 121, 9. अग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यꣳ रक्षाꣳसि सचेरन्निति ॥ हुत्वाग्निहोत्रमिष्टिꣳ सꣳस्थापयेदिति बौधायनः " सꣳस्थितायामिष्टामग्निहोत्रं जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

II. 121 17. अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ स ह स्माह बौधायनो लोहितोष्णीषा लोहितवाससश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति " याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः ' ॥

II 121, 18 अग्नये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा प्रमीयेरन्यो वा बिभीयादिति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रोक्षणीषु च गन्धानावपेयुर्गन्धवन्तश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति " याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः ' ॥

II. 122 7. अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो या तथाम्नाता स्यात्तां चेन्निर्वपतः कामो न समृध्येताथैव[1] कुर्यादित्येषैव सार्वकामिकी स्यादिति शालीकिः " कामेकाम एषा[2] स्यादित्यौपमन्यवः ' ॥

II 124. 1. अग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नि-

---

१ ॰ध्येत G U Be, ध्येत B C'. ॰षेत Bu

२ एषा G, एवैषा U, all the other MSS एव ।

हुत्वा ऽऽहवनीये ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्रान्निगदेदिति ॥

124 17. वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जात इति । स ह स्माह बौधायन उत्थितायां निर्दशायां वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्संस्नाप्य च कुमारं प्रलेहयेदिति ॥ जातमेव विदित्वेति शालीकिर्न च संस्नाप्य कुमारं प्रलेहयेदित्यनन्तरे पर्वणीत्यौपमन्यवः[1] ॥ १ ॥

125, 2 विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः[2] प्रथमं मन्त्रकर्म[3] लभेतेति बौधायनो ऽवदानत इति शालीकिः प्रदानत इत्यौपमन्यवश्चातुर्मास्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

125, 9 वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वेति ॥ यत्रैव यक्ष्यमाणः स्यात्तदायतनं तद्गत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदिति बौधायनः स्वस्थानेष्वेवाग्निष्विति शालीकिः ॥

126, 3. यथा रज्ज्वोत्तमां गामाजेदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्येमौ ते ऽमौ पाशैपौ दित्येव[4] ब्रूयादिति शालीकिः ॥

---

1. The words after प्रलेहयेदिति only in C and U (see m.). Be has of them only त्यौपमन्यवो; the other MSS. omit the opinion of Aupamanyava.

2. मारुतं Ba

3. तत्रं Be C' (pr. m.)

4. Thus C' U (see m.), प्रशौमो॰ the other MSS.; cp. XXII. 21 and XIII. 10 - 126. 5

II. 127. 10. वत्सज्ञानपीभि संनह्येदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ वत्स-ज्ञानामप्यत्र बर्हिः संनद्धं भवतीति शालीकिः ॥

II. 128. 7. आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यभिचरन्तमेव विद्विलेति शालीकिः ॥

ib. सारस्वतमाज्यमिति ॥ मन्त्रनिवप्रमेनद्दृतं[१] स्यादिति बौधायनस्य ॥ प्रौक्षमिति शालीकिः । कालेकाल एवैनद्भुवा-व्याहृणीयादित्यौपमन्यवः[२] ॥

II. 128. 17 अध्वरकल्पायामिति ॥ स ह स्माह बौधायन इष्टानां प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं तृतीयेन महावशेषं वर्तयेदि-त्यथो ह स्माह शालीकिरा प्रणीतात्प्रथमस्य[३] तन्त्रस्य परि-शाययेदेव[४] द्वितीयमेव[५] तृतीय[५] । तृतीयेन महावशेषं वर्तये-दिति ॥ अपूर्णपात्रविष्णुक्रमा[६] इत्यौपमन्यवः[६] ॥

II. 129. 7. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं

---

१ संधनिवाप॰ B G; संधनिवप्र॰ U, सधंनिवपत॰ Bu; संधभिनवप्र॰ Be, संधनिवप्र॰ C'.

२ भुवाव्याहृय॰ G U (sec. m.), भुवाव्याव्याहृय॰ B U (pr. m.); भुवा-व्येय॰ Be C'; भुवाय॰ Bu

३ Thus Be C' U; प्रणीतात्प्र॰ B G (pr. m.), प्रणीतात् प्र॰ G (sec. m.), Bu defective

४ Thus G B; कुर्यादेव U Be C'; Bu defective

५ एवं तृतीयं om. B G

६ ॰क्रमादित्यौ॰ C' U (sec. m.).

तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति बौधायनो '' यजनीये ऽहन्निति शालीकिः ' ॥

129. 11. आज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्त इति ॥ उदकुम्भ आज्यस्रुवं प्रत्यस्येदिति बौधायनः ' प्रोक्षणं चैव मार्जनं चाज्येन[1] कुर्याद्यथेतरदद्भिः कुर्यादिति शालीकि'' र्यत्किं चाद्भिः कार्यं स्यात्सर्वं तदाज्येन कुर्यादित्यौपमन्यवः ' ॥

b 16. यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेदिति ॥ विज्ञातेषु रूपेषु निर्वपेदिति बौधायनः '' पुरस्तादेव शङ्कमान इति शालीकिः ' ॥

130 7. अर्धेष्विति ॥ चतुःस्थितायामिष्टामर्धानभ्यादध्यादिति बौधायनो '' ऽत्रैव परिधयोरन्तिति शालीकिः ' ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

130 15 विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः प्रथमं मन्त्रकर्म लभेतेति बौधायनो '' ऽवदानत इति शालीकिः '' मदानत इत्यौपमन्यवश्चात्तुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

130 17 मारुतीभ्याꣳ होता यजतीति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव होता मरुत आवाहयेदनुवाचनतो ऽध्वर्युरिति '' याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः ' ॥

31. 19 आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम इति ॥ सूचꣳ शालीकेर्'' वो ह स्माह बौधायनः सर्वाः सपदाः सर्वाः समाविद्याः सर्वाः समयूखेभ्य इति ॥

132 2 पदपाꣳसूनाꣳ हरण इति ॥ सूचꣳ शालीकेर्'' वो ह

[1] चैवाज्येन B Be

स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्य[१] मन्त्रेण पदपाङ्क्षूत्कलोत्तर-वर्ग्यं[२] श्रावयेदथ तूष्णीमुरस्यनुनिनयेदिति ॥

I 133 16 शतं सुवर्णानि हृष्णलानि भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपशतान्येवैतानि[३] स्युरिति शालीकिः परिहारयेचैषामिति[४] ॥

II. 134. 3 चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यवद्यति चतुरवत्तस्याप्त्या इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि स्युस्तद्वावगृहीतान्येव[५] तानि स्युरथेतराणि समावक्षो विभजेरन्निति चो ह स्माह शालीकिर्यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि स्युस्तद्वावगृहीतान्येव[५] तानि स्युरथेतराणि प्राशित्रहरण ओप्य ब्रह्मणे परिहारयेदिति ॥

II 137. 21. यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुममावास्यायां निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति[६] बौधायनो यजनीये ऽहनीति[६] शालीकिः ॥

---

१ ०स्य Be C' U (sec m), ०स्मै Bu U (pr m), ०स्मिन् G B.

२ Thus (and cp. vol II, 104 2) G, ०वर्गं the other MSS

३ बौधायनस्योपशता० G U, ०नस्य बोपश० B, ०धायनस्येत्यायशान्य० Be, ०धायन्येत्यायमन्येवैतानि C', but cp. the Vic. उपशतेन तानि भवन्तीति । उपवसथीये कनानि बाधिकानि वेति ।

४ Thus the Viv (ब्रह्मणे to be understood). परिहार० the MSS.

५ Thus G, स्युस्तद्व० the other MSS.

६ Instead of ऽहन् (thus B G Bu) the other MSS. ऽहनि ।

40. 9 मांसहर्णे परिधिष्विति ॥ ऐष्टिकैः परिधाय पौरोडाशिकैः परिदध्यादिति बौधायन ॥ ऐष्टिकैरेवेति शालीकिः । ॥

40. 11. आकृतीनाᳲ होम इति ॥ सुवᳲ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन औदुम्बरैः पार्श्वैरेता आकृतीर्जुहुयाद्धुत्वा चैतानि पात्राण्येवानुप्रहरेदिति । ॥

141. 1 आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सुचं बौधायनस्य ॥ यच्चवमैक्षत्तव-नीतमभवदित्येतैरेवाज्यमवेक्षितमुत्पुनुयादिति[1] शालीकिः ।

॥ ३ ॥

42. 12 यावतो ऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाᳲश्चतुष्कपालान्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति ॥ स ह स्माह बौधायनो वैश्वानरेणैकं[2] प्रतिगृह्णीयादेवं[3] द्वौ[4] । गणं[4] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत[5] बह्वपु[6] वारुणानेकातिरिक्तानित्यन्यो ह स्माह शालीकिर्वैश्वानरेणैकं प्रतिगृह्णीयान्न तु द्वौ[7] । गणं[7] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत न[8] तु द्वयोर्बह्वपु वा वारुणानेकातिरिक्तानिति । ॥

---

१ उत्पुयात् again all

२ About the correct reading and the meaning of this dvandba I am uncertain; ॰णैकं B U Bu, ॰णैवैकं Be G, ॰णैकः C'.

३ एवं C' U, एव the other MSS.

४ द्वौ गणे Be B G, द्वौगुणं C', द्वागणे B, द्वौगुणं U (sec. m.)

५ MSS. exc. Be C' ins. तु. U (sec. m.) मतु ।

६ वा ins. Bu

७ U again द्वौगुणं, गणं the other MSS., गुणं C'

८ न given by Be C' U (sec. m.), not by B Bu G U (pr. m.)

II. 143 2. आभिचारे मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्यामन्त्रिकेति शालीकिः ॥

II. 143 15. पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैतैरेव मन्त्रैः प्रतिसमूह्यावद्येदिति शालीकिः ॥

II. 144 7 त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य संदिग्धपुरोडाश एवैष स्यादिति शालीकिः ॥

II. 146, 3 (147. 17). वर्षाह्वस्तम्बस्याभिहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यत्रैव वर्षाह्वस्तम्बः स्यात्तत्रच्छेदिति शालीकिः ॥

II. 148 4 कृष्णाजिनस्यावधवन[1] इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठन्कृष्णाजिनमवधुनुयादिति बौधायनो बहिर्वेदीति शालीकिः ॥

II. 148, 6 अश्वःसवकारीयं करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 151 1. संसर्गे[2] प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह्याहवनीयो यो नु खल्वाहवनीयो ऽत एवैष उद्धृतो भवति यामयोनिरन्वाहार्यपचनस्तंचतच[3] नास्ति प्रायश्चित्तं प्रशस्तो हि दृथाग्निसंसर्ग इति ॥

इतीन्वा[4] इमा द्वयो व्याख्याताः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ Thus G, ॰स्यावधवन U, ॰स्यावधान Bu Be C', ॰स्यायवन B, ॰स्यावधन the Viv.

२ संवर्गे B Ba G

३ सवचा Be C'.

४ इतीन्वा B C' Be.

154. 5. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ कियति नु खल्वेतदक्रं भवतीति ॥ पञ्च प्रयाजा इति बौधायनो ॥ यत्प्राक् शालाया इति शालीकिः[1] ॥

55. 16. यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याख्यायमवद्येदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पशोरवदानं नश्येद्यद्येकं यदि द्वे आज्यस्य[1] प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[2] पुनर्यजेतेत्य[3]थो ह स्माह शालीकिर्यदि पशोरवदानं नश्येद्यद्येकं यदि द्वे आज्यस्य[1] प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[3] कृतमेव मन्येताथ यदि भूयो ऽथैवं कुर्यादिति[1] ॥

57 2 १० सञ्चव इति ॥ यत्र क्वच नाव्या[4] वा[4] नदी[4] स्यादन्तरेणोदयच्चावती[5] वासञ्चवस्तत्रेति बौधायनो ॥ यत्र क्वचन शब्दा न सङ्गच्छेरन्नसञ्चवस्तत्रेति शालीकि॥[6] र्यत्र क्वचनान्तरेणेयादसञ्चवस्तत्रेत्यौपमन्यवः[6] ॥ प्रत्ययोरेव जनपदयोरसङ्-

१ Some of the MSS आज्यस्यैव ।

२ स ins B.

३ After कृत्वा G B ins. न पुनर्यजेत (or •तेति), but cp infra XXIII. 8

४ Thus G B (नाया नार्या the *Viv.*), नाव्याया नदीव Bu U (pr. m.); नाव्यवायामदी U (sec m), नाव्यवायां नदी *C'*; नाव्यायाया नदी *Be*

५ Thus G and B (the latter only •ति); •रेणोदपचमावति Bu U, •रेणोद त्यती Be C' (pr. m.), •रेणोदापवती C' (sec m.) The Vivaraṇa: उदकयच्चस्यो (?) भावः यस्यो पादः । उदकपादवती ।

६ Thus B G Bu U (pr. m.), क्वचनोदकसंतरेणेयाद• U (sec. m.), क्वचनोदकसंतरेणेयाद• C', •नोदकसंतरेणेयाद• Be; but in the Vivarana *there is no mention made of water*; परस्परमकस्मायमपरा गच्छेदिति ।

सत्रस्तनेत्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ नाविद्दिपाणयोः सर्वत्रो विद्यत इति छागलेयब्राह्मणं[1] भवतीत्याश्नीगविः । ॥

II. 157. 3 अभिभूतीनां होम इति ॥ आध्वरा कृत्वा माश्वायणिका[2] जुहुयादिति बौधायनः ॥ माश्वायणिका[2] एवेति शालीकिः । ॥

II. 162. 16 दीर्घसत्त्रेष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्ब्रो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां[3] पूतभृदाधवनीययोर्जुहुयात्ताभ्यां[4] षष्ठेषष्ठे जुहुयादथ तूष्णीं सर्वत्रावमवनयेदिति । ॥

II. 167. 6 नित्ये ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या भवतीति शालीकिः । ॥

II. 169. 5 स उक्थ्यमुक्थ्यं चैव प्रतिगीर्याक्थ्यशा इत्याह सवनंसवनं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 171. 8 (172. 16) पृष्ठ्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्ब्रो ह स्माह बौधायनो यत्र कर्वैतान्यहानि संगच्छेयुर्गृह्णीयादेव तत्र पृष्ठ्यग्रहानिति ॥ संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति । संवत्सर एवैनाः गृह्णीयादित्यौपमन्यवः[5] । ॥

---

१ Thus B G Be C'. ॰लदंब्रा॰ Ba. ॰लेयाब्रा॰ U (pr m.), ॰लया॰ U (sec m), ॰लेयिब्रा॰ the Viraraṇa

२ माश्वा॰ the MSS

३ Thus (and cp infra p. 157, 8) G Ba U (pr. m.), ॰भ्यामेवम॰ Be U (sec m). ॰भ्यामेवमद॰ B यथामेवम॰ C'.

४ पूतभृताधवनीयेषु॰ U (sec. m.). पूतभृदाधवनीयेजु॰ G B U (pr. m)

५ ॰वैतमद॰ all.

71. 16 पृष्ठ्यग्रहाणां भक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनभक्षेण[1] चैवैतान्भक्षयेन्नित्येन चेति[2] नित्येनैवेति शालीकिः[3] ॥

173 7 अङ्शूनां प्रवृह्णण[2] इति ॥ एकैकशः प्रवृहेदिति[3] बौधायनः[4] सर्वान्प्रवृहेति शालीकिः[3] ॥ ५ ॥

73 12. आधवन[4] इति ॥ अतिचारमाधुनुयादिति बौधायनो[5] यथाधवित्रमिति शालीकिर्मैत्रयेदित्यौपमन्यवः[6] ॥

174. 9. अङ्शोर्होम इति ॥ सूत्रं शालीकेर्[7]वो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यामुपस्पृशेत्ताभ्यामेनं जुहुयादथ तूष्णीमुपस्पृशेदिति[3] ॥

175 1 पृश्नियग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

76. 13. तेन कवचमुपोपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपूपेनैवाप्यत्र कवचमुपोपेदिति शालीकिः[3] ॥

76. 16. ऋषभो गोषु जीर्यतीति ॥ सूत्रङ् शालीकेर्[7]वो ह स्माह बौधायनो यमयन्यं वशिमन्यात्पशुमालभेत तत्राप्येतानि कुर्यादुपाकरणीययोर्वपायां देवतास्विति[3] ॥

---

१ नुसवनभक्षेण B G U (pr m); नुसवनभक्षण Bu, नुसवनभक्षणेनैवैता॰ U (sec. m.) C'; Be corrupt

२ Thus (cp XIV, 12 173 7) B Bu G and the Viv., प्रवृंह्ण Be, प्रवृह्ण U C'.

३ प्रवृहे॰ or प्रवृहेत्॰ the MSS exc. G

४ श्रधावन Bu.

II 178.9 अष्टापद्यै गर्भस्य वसाहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " न गर्भस्य वसाहोमं जुहुयादिति शालीकि" र्न च गर्भस्य वसाहोमं जुहुयान्नेडां न स्विष्टकृतमित्यौपमन्यवः ' ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

II 179.9. अजवशाया उपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " वायव्ययैवैनामुपाकुर्यादिति शालीकि" र्नो ह स्माह ज्यायान्कात्यायनो यथाप्युपाकरण उपाकरणं नुदत एवमेवाप्युत्तरे मन्त्रा नुदेरन्निति ' ॥

II. 180.5 यदालब्धायामभ्रो भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यहान्तश्रिता[१] अकृष्णा मेघाः स्युः संस्थापयेदथ चेत्कृष्णाः स्युरथैवं कुर्यादित्य" नो ह स्माह शालीकिर्यद्यह नादित्यमन्तर्दध्युः[२] संस्थापयेदेवाथ चेदेनमन्तर्दध्युरथैवं[३] कुर्यादिति " नालब्धायामसंस्थापनं[४] विद्यत इति गौतमः ' ॥

II. 180.17. जयेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः " ॥

II. 181. 15, 16. अभ्यातानेष्विति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्यो नो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यातानान्जयानाष्ट्रभृत इति सुवाहुतीरेवैता जुहुयान्कृच्छ्रेषु दर्शपूर्णमासावभ्यातानान्जयान्राष्ट्रभृत इति ' ॥

---

१ ? यद्यहान्ताश्रिता Be C', यद्यहान्तश्रिता B G U, यदिहान्तश्रिता Bu

२ Thus U, यद्यहर्नादित्य B G Be C', यद्यहवादित्य॰ Bu

३ Thus Be C' U (sec. m.); एनम् om. B Bu G U (pr. m.), ॰चैवंमकुर्य॰ C'.

४ नलब्धा॰ G U.— ॰थासंस्थापनं Bu, but the Viv. has असंस्थापनम् ।

182, 2. ग्रम्यापरिधिष्विति[1] ॥ ग्रम्येव ग्रम्यापरिधीन्कुर्यादिति[2] बौधायनः ″ प्राकृता एवैताः[3] स्युरिति शालीकिः ' ॥

182, 7 द्विःस्वाहाकारं राष्ट्रभृतो जुहोतीति ॥ विग्राहं जुहुयादिति बौधायन ″ द्वे द्वे सुवाहुती इति शालीकिः ' ॥

II, 182, 11 sqq. अधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां[4] जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ तदग्नीन्येवैतानि[5] स्युरिति शालीकिः ' ॥

183, 15. नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः ग्राच इतीध्मो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ पृथगेवैतानीध्मान्यभ्यज्य पृथगभ्यादध्यादिति शालीकिः ' ॥

184, 2 १० यदाचः क्रूरं तेन वषट्करोतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्″ चो ह स्माह बौधायन उदश्वित्यारमिश्रमर्कपर्णेन[6] सह[7] जुहुयात्स्वाहेति वा कडिति वा वषट्कुर्यादिति ' ॥

---

१ Thus Bu C′ and the Viv., ग्रम्याः प॰ the other MSS.

२ Conjecturally (Viv.: ग्रमीदृशस्य ग्रम्याकाराः); ग्रम्यायै ग्रम्यान्परि॰ B G U, ग्रम्ययैव ग्रम्यान्परि॰ Bu, ग्रम्याधै परि॰ Be C′.

३ एवैमा all.

४ नाभ्यां Bu U C′.

५ Thus C′ U (sec. m.), ॰तदपित्येव Be; ॰तदन्यैवै॰ B Bu G U (pr. m.). The Viv.: एव (r. एत) दग्नीन्ये (r. न्ये) व । एतेष्वेव होमाः । नान्यत्रित्यभवन्तीति ।

६ Emended, उदश्वित्न्या॰ Be, उदश्विदमत्या॰ C′, दुदश्वमत्या॰ B G, दश्वितया॰ Bu, उरिश्वदत्या॰ U.

७ om. Be C′.

II. 187, 8. प्रसव इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रसौयादाग्निष्ठीयाभिस् सावित्रेण चेति " सावित्रेणैवेति शालीकिः ' ॥ ७ ॥

II. 187. 16 sqq. अतिकामेष्विति[1] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 188. 10 sqq अतीमोचेष्विति[2] ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 191. 2. प्राणपहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति ' संवत्सर एवैनान्गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥

II 192. 10 तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्यादिति ॥ सूत्रं शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदिजिज्ञासायै[3] निषीदेद्यथैवं कुर्यादिति ' ॥

II. 195. 3. यस्याहवनीयेऽनुद्राते गार्हपत्य उद्रायेदिति ॥ सूत्रं शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनः समस्तमेतमग्निं सते समुप्य दक्षिणेन विहारं पर्याहृत्य गार्हपत्यस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्याहवनीयस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय समिद्धत्याहवनीये षट् स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्दुग्धस्याग्ने

---

१ Thus G (sec m.) and the Vir ; •क्रमे• the other MSS. Vol. II. 187. 15 is to be corrected इतिक्रामाथा• ।

२ •अतौ• Be C' and the Vir, •अति• the other MSS.

३ Thus B G and the Vir., प्राक्चेदृश्नमासायै Bu, प्राक्चेदिम्नमासायै C', प्राक्षमिम्नासचै U.

त्वमग्ने सप्रथा असि मनो ज्योतिर्जुषतां तन्तुं तन्वन्नुद त्वं चित्रमिति[1] ॥

I. 196. 2 sqq. अतिरिक्तसोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

198 1.५ ध्रुवे परिहीणे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबह्वृचेषु लभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा पुनर्यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबह्वृचेषु लभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा कृतमेव मन्येतेति[1] ॥

199 6.१० अङ्कां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "यदेवानन्तरमहः स्यात्तस्मिन्मैत्रावरुणायाग्रहाग्रहीरन्निति शालीकिः[1] ॥

200. 3. यूपे विरूढे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यो-त्सन्नमेव यूपे विरूढे प्रायश्चित्तं कुर्यादिति शालीकिः[1] ॥

201. 11. यस्य सोम उपदस्येत्सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्यर्जीषे ऽन्यदाधुनुयाज्जुहुयादन्यदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "सहि-रण्या एवासात ऊर्ध्वं मुख्याश्चमसा जुहुयेरन्नभुनीयेरन्निति[1] शालीकिः[1] ॥

201. 19. आदारसोमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्यादारसोमेनैवाप्न्यमागमयेरन्निति[2] शालीकिः[1] ॥

---

१ Corrected; सुचिरन्निति B G Bu U (pr. m.), •सुपनीरन्निति or •रन्निति Be C' U (sec. m.).

२ Thus B G; •नवाप्यमाग• Bu, नैवाप्योप्यमाग• Be C' U (sec m).

II. 203. 1 आशिःष्विति ॥[1] आशिषो ऽनुवर्तेरन्निति बौधायन एता[2] एवाशिषः स्युरिति शालीकिः ' ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 245. 1 sqq अथातो द्वादशाहं व्याख्यास्यामः ॥

II. 247. 1 चिन्वीत द्वादशाहे ऽग्निमिति बौधायनो ' न चिन्वीतेति शालीकिः ' ॥

अतिग्राह्य[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो गृहपतिरेवारण्योः[4] समारोपयेदेतदतिग्राह्यस्य रूपं भवतीत्यथो ह स्माह शालीकिः पृथगेवारणीषु समारोपयेरन्गृहपतेरेव प्रथमस्य मथित्वा ज्वलत्सु ज्वलतो ऽपि[5] विसृजेरन्नित्येतदतिग्राह्यस्य[5] रूपं भवतीति ' ॥

II. 245. 7. संनिवाप[6] इति । स ह स्माह बौधायनः संनिवप्स्यन्तो ऽग्नये ब्रह्मण्वते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरग्नये चत्रवते ऽग्नये चत्रभृत इत्यथो ह स्माह शालीकिरग्निसंयोजनी[7] खल्वेपेष्टिर्भ-

---

१ Before आशिषो U has (rightly?) आशीष्वेव (l. ? आशिःष्वेव,) C' reads; आशीष्वेवाशीष्वित्याशिषो।

२ Thus B U C', the Vir.; एत the other MSS

३ Thus U (sec m.) and C' originally, अतिग्राह्य the other MSS.

४ Thus G B, गृहपतेरेव॰ Bu Be C', गृहपतिना॰ U.

५ Thus B Bu G, ॰तोनिसृ॰ Be, ज्वलत्सुज्वलतोपिनिसृ॰ U (sec m).

६ Thus B G and cp. XXVI 12, संनिवापम U (sec m.) C' Be, संनिधाय Bu.

७ Thus B Be; ॰योजना Bu G U C'.

वति ' यत्रैवाग्निं चेष्यमाणः स्यात्तत्रैनां निर्वपेदिति " प्राजापत्यं[1] पशुपुरोडाशमनुवर्तयेतेत्यौपमन्यवः[2] ' ॥

11. पत्नन इति ॥ एकैकश एवैनान्पवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति बौधायनः " सकृदेवैनान्पवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति शालीकिः " सकृदेवैनान्पवयित्वा सर्वान्सहोदानयेयुरित्यौपमन्यवः ' ।

6. आर्षेयवरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ये केचन समानगोत्रा अव्यवेता अन्यथागोत्राः[3] स्युरेकस्यार्षेयस्य[4] वरण[4] एव तेषां वरणं स्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यदि चैव व्यवेता यदि[5] चाव्यवेताः[5] समानगोत्रा एकस्यार्षेयवरण[6] एव तेषां वरणं स्यादिति ' ॥

13 शतधुक्ष्विति ॥ समानश्च समावच्छो विभजेरन्निति बौधायनः " पृथगेवैषां[7] शतदुघः स्युरिति शालीकिः ' ॥

---

१ प्राजापत्यस्य the MSS

२ Thus U (sec. m.), ॰नुवर्तंतेत्यौ॰ B G U Be, ॰नुनिर्वेवेत्यौ॰ C', ॰नुवर्तेतयौ॰ Bu.

३ ? अन्यथाग्वौत्रा Be, अन्यथोद्गोत्रा C', अन्यथाद्गोरात्रा Bu, अन्यथा अद्गोरात्रा U, अन्येष अगोत्रा G B, अन्यायागोत्रा the Viv. (one copy), अन्यथासगोत्राः (another copy)

४ स्युरेक आर्षेयस्यवरण C', स्युरेक आर्षेयस्य समानगोत्रा एकार्षेयं वरण Be

५ Only in C' B and U (sec. m.).

६ ॰र्षेयंवरण or वरण U Be C'. On the whole difficult passage cp. Āp. XXI. 3. 4.

७ एव om. G and the Viv.

II. 247. 1. पश्चात्सुपसद्युत्तरवेदिः संनिवपन्तीति सूत्रमाचार्ययोरपि[१] वैकादशमिति विधिः[२] ।[1] ॥

II. 247. 7. वसतीवरीणामभिग्रहणं[३] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्बौ ह स्माह बौधायनो यदि मातिरेपः कलशः स्यात्पूर्णमवनयेद्यद्यु वै सर्वश एव लेपः समवनीतः स्याद्येवं[४] कुर्यादिति शालीकिः ।[1] ॥

II. 247. 12. सो ऽन्त[५] वैव[५] यज्ञस्य पुनराख्यं जपति यज्ञायज्ञीयस्य वा स्तोत्रे शंयुवाके वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकिः ।[1] ॥

II. 248. 1. विवर्तयन्ति परिधीननुप्रहरति[६] प्रस्तरमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुप्रहरेदेवाच प्रस्तरपरिधीनिति शालीकिः ।[1] ॥ ६ ॥

II. 248. 5. निर्मोक्याध्वर्युरुपांश्वद्[७] जुहोतीति । सूत्रं बौधायनस्योन्वीक्षमाण एव जुहुयादिति शालीकिः ।[1] ॥

---

१ Before अपि Be ins. अधोवराकोपमन्यवो, C' अवो॰ वो, U अधोवराद बौधायनो। cp XXVI. 12

२ Thus B G; ॰मिति बाधिः Bu; मिति नासिः U, ॰मिवक्लं Be C'.

३ Thus the Viv and cp. XXVI. 12; ॰मदिपदय Be C', ॰मिति प्रदय the other MSS.

४ Thus Be G, ॰दयैव C', ॰दयैवं Bu B U

५ Thus B U G Bu the Viv (one copy); चैव Be C' the Viv (another copy).

६ ॰हरति *Be G Bu U*; ॰हरंति *Be C'*.

७ Read ॰पांश्वं?

18. 1 शिल्पैरुपाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयैनोपाकुर्याद्धर्हिर्भ्यां च शिल्पैश्चेति " शिल्पैरेवेति शालीकिः ' ॥

18 15. न्यूङ्खन इति ॥ विराजा[1] वा प्रतिपत्सु न्यूङ्खयति[2] शस्त्रे[3] वेति[3] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

19 4 निर्मन्थ्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तू"ष्णीक इति शालीकिः ' ॥

दाक्षिणानां होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जुहुयादेवाहुतीर्जपेत्प्रत्ययमन्त्रानित्य"थो ह स्माह शालीकिर्जुहुयादेवाहुतीर्न तु[4] प्रत्ययमन्त्राञ्जपेदिति " ये केच दक्षिणायुक्ता मन्त्राः स्युर्नैवैनानाद्रियेतेत्यौपमन्यवः ' ॥ १० ॥

पञ्चमः ॥

52. 6 अविवाक्य इति ॥ अविवाक्यमेतदहर्भवतीति बौधायनो " विब्रूयादेवेति[5] शालीकिः ' ॥

52. 11 ऋचामुद्धरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगबह्वृचा एव प्रतिकुर्वीरन्निति[6] शालीकिः ' ॥

---

१ विराजां G C', विराजा Bo Bu, विरजां U, विषजां B

२ ॰यंति all exc C'.

३ शस्त्रैर्वेति all.

४ Found in Bo C' U G (sec. m.), the other MSS. om

५ Thus corrected, निब्रू॰ B G, निव्रू॰ Bu, शुब्रू॰ Bo C' U (sec. m), निर्ब्रू॰ U (pr. m.)

६ प्रतिविकु॰ B G U (pr. m)

.255.13 सर्पण इति ॥ कृष्णाजिनान्तैः सर्पन्त उत्तरं हविर्धानमुपस्पृशेयुरिति बौधायनो ' नोपस्पृशेयुरिति शालीकिः ' ॥

.257. 597 आग्रयणाग्रेष्विति ॥ वाचंयमो ऽध्वर्युः पूर्वान्ग्रहस्थान् गृह्णीयादिति[1] बौधायनो " विसृष्टवागिति शालीकिः ' ॥

स[2] शुक्रं गृहीत्वा धारयति यावदितरौ ग्रहौ गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यं यं गृह्णीयात्तं तं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ' ॥

ग्रहाधानेष्वनुसंव्रज्याया[3] इति ॥ अनुसंव्रजेदिति बौधायनो " नानुसंव्रजेदिति शालीकिः ' ॥

II 258 1. पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्यै"न्द्राग्नपशून्येवाहीनरात्रिसत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः ' ॥

II. 261. 2. तेषां यानि समहाव्रतानि तानि साग्निचित्यान्यथेतराण्यौत्तरवेदिकानि स्युरिति बौधायन " ऐकाहिकस्त्वेवाग्निरिति शालीकिः ' ॥

II. 262. 12 आशौचेष्विति[4] ॥ अभिजिदिषुवान्विश्वजिद्गमनमहर्महा-

---

१ ग्रहस्थानान्गृ॰ B

२ स given only by U (sec. m) C' and the Vir.

३ Thus B G (sec. m) C' (sec. m) U; सायोजनाधानेषु॰ Be, ग्रहध्यानेषु॰ Bu; the Vir. ग्रहा आधीयन्ते इष्विति।

४ Thus (heteroclitic locative? from आशौचवत्) Be C' U (cp Āp. XXIII, 9. 6 आप्यति); आशौचेष्विति B G the Vir; आशौचे ष्विति Bu.

मतमित्येतान्याचीयन्ति[१]भवन्तीति बौधायनो॥ यान्यन्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्य इति शालीकिर्यानि चान्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्यो दशमाच्चाह्न इत्यौपमन्यवः॥ प्रायणीयारम्भणीयावभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्महाव्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्येतान्यग्रावाचीयन्ति[२] भवन्तीति गौतमः। ॥

35. 5. पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्यै॥कादशिनपशून्येव सांवत्सरिकाणि सत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः। ॥

36. 9 वालः शततन्तुर्भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ वौणैवैषा[३] तन्त्रीभिः[४] शततमा[५] स्यादिति शालीकिः। ॥

अहर्गणे माहाव्रतिकानाम्[६]शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिः। ॥

अहर्गणे शिखानामनुप्रवपण इति ॥ अनुप्रवपेरन्निति बौधायनो॥ नानुप्रवपेरन्निति शालीकिः। ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

---

१ •तान्यचीयंती Bu, •तान्याचीयानि B G, the other MSS wholly corrupt, cp XXVI 17

२ •ह्रावचियंति U. •ग्रावचीया Be, •ग्रावचीय C', •ग्रावचीयानि B G, •ग्रावाचियेती Bu

३ वार्णैवैषा C', वौणेवैषां Be, U (sec. m.), वौर्णैवैषां G, वौर्णवैषां Bu B, वौर्णैवैषा U (pr m)

४ Thus G U C'; तंत्राभिः Bu, त्रौभिः Be, तंत्र भिः B.

५ Uncertain; शततमा B Bu G U (pr m) C' (sec. m.), शततंतु Be U (sec. m), शततुर C' (pr m.)

६ Thus B G Be, महा॰ or मह॰ Bu U C' and the Viv.

II 277, 14. दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारꣳ हुत्वा दशरात्राय दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सप्तहोतारꣳ हुत्वा दशहोतारं जुहुयादिति शालीकिः" ॥ इति नु ब्राह्मणवान् ॥

अथ गोवत्सदशरात्रो ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो वाजपेयो महाव्रतं चातिरात्रस्त्वष्टमे ऽह्नि वाजपेयः[१] ॥ तत्र देवसुवाꣳ हविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिस्तु" यस्मिꣳस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्नित्यौपमन्यवः[२] ॥

विलुप्यमाने पृष्ठ्ये षडहे शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिः' ॥

I. 281 16 एकषष्टिरात्रे वैश्वकर्मणादित्ययोर्ग्रहण[३] इति ॥ उत्तरे त्रिꣳशद्रात्रे गृह्णीयादिति बौधायनः" संवत्सर एवैतौ दृष्टौ भवतः' संवत्सर एवैनौ गृह्णीयादिति शालीकिः' ॥

I. 283 2 औदुम्बरꣳ षोडशिपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" खादिरमेवेति शालीकिः' ॥

II. 283, 15 अतिरात्रपशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सारस्वतीमेवोपाकुर्यादिति शालीकिः' ॥

---

१ Thus U C'; •चाष्टमो भवतीति वाजपेयस्तच Bu; चाष्टमेनाजपेयस्तव B G Be

२ •पशु• om. B Be G

३ Thus G U C' and the Vrr , •वादित्यग्रहयोर्ग्रहण B Bu; •णोदित्ययो-र्ग्रहण Be

षोडशिवतां चमसानां भक्षा इति ॥ व्यक्तान्भक्षयेदिति[1] बौधायन" इन्द्रपीतानिति शालीकिः[1] ॥

रात्रिपर्यायेषु मुख्यानां चमसानामभिमर्शन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"वो ह स्माह बौधायन इन्द्राय त्वापिशर्वरायेत्येव मुख्यंमुख्यं चमसमभिमृशेदिति[1] ॥

11. आश्विनस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्य"श्लोक इति शालीकिः[1] ॥

6 आश्विनस्य चर्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"वो ह स्माह बौधायनः पुरस्तात्तिरोअह्नियानां[2] चमसानां चर्याया[3] अनुवाश्विनेन[3] चरेदिति[1] ॥

8. तिरोअह्नियानां[2] चमसानां भक्षा इति ॥ अनुष्टुप्छन्दसा भक्षयेदिति बौधायनो" जगतीच्छन्दसेति शालीकिः[1] ॥

10. गृहस्तीर्येष्विति ॥ एकादशधा छलोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो" ऽपच्छेदमिति शालीकिः" समस्तान्येवैनान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः[1] ॥ १७ ॥ सप्तमः ॥

1 एकादशिन्ये संप्रदान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"वो ह

---

१ Thus Ba Bc C′ and the Viv, मुख्यकाम॰ B G U.

२ Thus Ba and Viv, ॰ह्नाानां or ॰ह्निकानां the other MSS.

३ Thus G only; चर्याया इत्यचाश्वि॰ C′ U (see m), चर्यायानुचाश्वि॰ the other MSS.; चर्याया also the Vivaraṇa

स्माह बौधायन एकादशाग्नीषोमीया एकादश मवनीया एकादशानूबन्ध्या[१] इति ' ॥

II. 292 2. उपशयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ लभेत ग्रामे नारण्य इति बौधायनो " लभेतारण्ये न ग्राम इति शालीकि"र्नैव ग्रामे नारण्य इत्यौपमन्यवः ' ॥

II. 294, 16. उपशयस्योपासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"त्रैवोत्तरत[२] उपासीतेति शालीकिः ' ॥

II. 296. 4 पालीवतस्य परिलेखन इति ॥ शालासुखीयं शङ्कुमभिपरिलिखेदिति बौधायन" उत्तरत एकादशिन्यै पालीवतं मितुयादिति शालीकिः ' ॥

II. 296. 5. त्वाष्ट्रस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तू"ष्णीक इति शालीकिः ' ॥

II. 296. 6. त्वाष्ट्रस्योत्सर्ग इति ॥ सूत्रं शालीके"र्नो ह स्माह बौधायनो ऽभिपर्यग्निकृतमेनमन्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रमय्याग्निरस्यु[३] यजमानस्याजास्वपिसृजेदिति ' ॥

II. 296, 11 त्वाष्ट्रस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन" उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

II. 297 4. पुनस्रिताविति ॥ सूत्रं शालीके"र्नो ह स्माह बौधा-

---

१ ॰शानुबंध्या MSS

२ Thus G U and a citation in the Ms ; उत्तर the other MSS.

३ Thus B Be C' G U (sec. m); ॰निष्क्रमय्या॰ U (pr. m.), ॰निष्क्रमर्या॰ Bu; ॰निष्क्रमय्य॰ a citation in the Ms.

यतो यमग्निं चिन्वानो ऽपजानीयात्तस्मिन्नुपरि[1] पुनश्चितिं चिनुयादुत्तरतश्च यूपाद्यूपं मिनुयादिति' ॥

99. 10. कौण्डपायिनीयास्विष्टिष्विति ॥ अग्न्यन्वाधानप्रतिपत्का इडान्ताः संतिष्ठेरन्निति बौधायन" आज्यभागप्रतिपत्का इडान्ता इति शालीकिः" सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा इत्यौपमन्यवः' ॥

99. 11. पिण्डपितृयज्ञस्य दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन" आदित अन्ततश्च मासस्येति शालीकिः' ॥ १४ ॥

301, 3 होतॄणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येकमृतेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकम्[2]' सर्वानित्येकं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरो शालीकेः' ॥

स पौर्णमासीषु पौर्णमासीषु शुक्लद्वादश कल्पः संवत्सरे जुहुयादित्येतदेकममावास्यापौर्णमासीष्वित्येतदेकम्' सर्वास्वित्येतदेकम् ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरो[3] शालीकेः' ॥

चयस्त्रिंशच्चिताविति[4] ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह

---

१ Doubtful. G and the Viv. read as given in our text; चिन्वानोपजा° C', चिन्वानैवजा° U; चिन्वानोपजा° the other MSS. We expect an optative derived from the root ज्या, cp. ज्यामानः XVII 17: 297, 5. The Viv. periphrases by चीयेत only.

२ °अंतःस्वाहाकारा° MSS., but cp. XX. 5: 5, 5

३ उभौ ins. B Ba G (sec. m.)

४ Thus C', G U (sec. m.) the Viv. and a citation in the Ms., °त्रिंशच्चिता° B Be, °स्त्रिंशच्चिता° Bu.

स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति[1] ॥

II. 303. 5. अहरहश्चितानिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति[1] ॥

II. 307. 13. रथचक्रचितौ पुरीषस्योपधान इति ॥ पुरीषस्यान्तान्कुर्यादिति[2] बौधायन॥ इष्टकास्वेव पुरीषस्यान्तं[3] गच्छेदिति[3] शालीकिः[1] ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

II. 310. 2 रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः[1] ॥

उभयनीतस्य करण इति ॥ उभे[4] स्रुचौ[4] द्विरभ्यावर्तयेदिति बौधायनः॥ सकृदेव ध्रुवन्द्विर्ब्रूयादिति[5] शालीकिः[1] ॥

---

१ Thus B G Be Bu and a citation in the Ms. (cp also XXII. 4: 121. 18), C′ reads °मर्शनाधिद्रवणमि°, U. om °मवद्रवण°।

२ Thus G Be; पुरीषस्यांतस्यात्कुर्या° U, पुरीषस्यनस्यांतान्कुर्या° B, पुरीषस्योमन्कुर्या° C′; Bu defective.

३ Hesitatingly corrected; पुरीषस्यान्तद्गच्छे° G, पुरीषंस्यान्तद्गच्छे° Be, पुरीषस्यान्तद्गच्छे° C′, पुरीषंस्यान्तद्गच्छे° U.

४ उभौ स्रुचौ B G, उभये स्रुचौ Be C′, उभयो स्रुचो Bu, उभये स्रुचो U (see m.) The two ṛks are, according to the Viv.: वायुः पूतः . प्राङ् सोम॰ etc., and वायुः पूत.... प्रत्यङ् सोमः etc., T Br II. 6. 2 2-3.

५ ध्रुवन om Be C′ U G (pr m.); ध्रुवन् नद्विम्° Bu

प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः ' प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम[१] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

310. 4 sqq. सौत्रामणिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" नो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत एवाहारयेदिति ' ॥

12. 14. ५ सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पयोग्रहान्पयच गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥

113. 4 ताम्रघनेन सुगण्डाभ्यां वोदीचो वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सुरासोमस्य संचर इति ॥ दक्षिणेन ह्वलोत्तरेणावनयेदिति बौधायन " उत्तरेण ह्वला दक्षिणेनावनयेदिति शालीकि" र्यत एवैनद्‌ हरेत्तत एवैनमवनयेदित्यौपमन्यवः ' ॥

14 पावमानीभिरुपस्थान इति ॥ पावमानीभिरुपस्थाय पितॄणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठेरन्निति बौधायनः " पितॄणामेव याज्यानुवाक्याभिर्न पावमानीभिरिति शालीकिः ' ॥

14. १५ अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" नो ह स्माहौपमन्यवः शूलैश्च मासरेण चावभृथमवेयादिति ' ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[२] ॥

आख्यातमास्रवनम्[२] ॥

10. आख्यातङ्‌ समिधां करणम् ॥

---

१ Thus G only, प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम B, प्रत्यङ् सोम प्राङ् सोम Be C' U, प्राङ्सोम Bu.

२ See remark on XXI. 3 - 73 5, 6

II. 327.15. वैमृधस्यानुनिर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नानिष्ट्वा प्रथमसोमेनानुनिर्वपेदिति शालीकिः ' ॥ १६ ॥

II. 328.12. पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यामिति ॥ उभयत्र पौर्णमासहविर्भिर्यजेतेति[1] बौधायनो " नामावास्यायां किंचन यज्ञरूपं कुर्यादिति शालीकिः " पिण्डपितृयज्ञेन चरेदित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 328.15. साकंप्रस्थायीयेन यजेत पशुकाम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनः स्रुग्भ्यामेव पुरोडाशं जुहुयाच्चमसेन सांनाय्यमिति ' ॥

II. 329.11. नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत ' त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्ग्रामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवतेति ॥ स यो ऽन्य एतेभ्यो महेन्द्रमियक्षेत[2] स संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति बौधायनो " ऽत एवापि संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति शालीकिः ' ॥

II 329.16. संवत्सरमिन्द्रं यजेत ' संवत्सरꣳ हि व्रतं नातीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनो यस्याममावास्याया-

---

१ Thus B Bu, पौर्णमासी॰ Bo U G; C' injured.

२ Thus (इयक्षेत and cp. XVII. 49: 329 13: इयक्षेत) the Vivarapa only; महेन्द्रं यियक्षेत G (sec. m) B, महेंद्रमियक्षेत Bu, ॰द्रंयजेत Be C', ॰द्रं यजेत U (pr. m.).

३ Thus B Bu G C'; महेंद्रयाज्यां Bc U

मादित इन्द्रं यष्टुं प्रकामेत्संवत्सरे[१] पर्यवेते तस्यां महेन्द्रं यजेत ' सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादित्य"चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[२] संवत्सरो भवति यस्याममावास्यायामादित इन्द्रं यष्टुं प्रकामेत्संवत्सरे[१] पर्यवेते या ततः पूर्वामावास्या स्यात्तस्यां[३] महेन्द्रं यजेत ' सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादिति ' ॥

331 7. दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत ' पूर्णमासे संनयेन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां[४] यजेतेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " वैमृधमप्यत्रानुनिर्वपेदिति शालीकिः ' ॥

31. 14.१० सांनाय्यस्य भक्षण इति ॥ सूत्रम् शालीकेर"चो ह स्माह बौधायनो यजमान एवैतमर्धमासमनुनिधाय सांनाय्यं भक्षयेदिति ' ॥

332 1 आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तू"ष्णीकेति शालीकेः ' ॥

332 6,११ 333, 3 इडादधे चतुष्क उपांशुयाजस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥ १७ ॥

नवमः ॥

344. 1. इक्षसतिमवे दाक्षिणानां होम इति ॥ ऋतुसवनं दाक्षिणानि

---

१ Thus (प्रकामेत्) C' U and a citation by Sāyana; प्रकामेत G (sec m.), प्रकमेत् Bu Be, प्रकामेत B G (sec. m.)

२ Thus U C', खल्वस्यै B, खल्वेसंस्यैव Bu, खल्वस्य G; Be is defective.

३ स्यात् given only by Sāyana in his citation.

४ वा ins. Be B U

जुहुयादिति बौधायनो माध्यंदिन एव सवने दाक्षिणानि जुहुयाद्द्वामीत्येवेतरयोः[१] सवनयोर्ब्रूयादिति शालीकिः ' ॥

II. 346 8 हिरण्येन घृतमुत्पुनातीति ॥ मन्त्रनिगमेतद् घृतं स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकमिति[२] शालीकिः ' ॥

II. 349. 6. अनुद्भुते[३] वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य हुहत सोमं प्रत्यभिषिञ्चतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " कृष्णाजिनमपधास्तृत्याभिषिञ्चेदिति शालीकिः ' ॥

II. 350. 2. माषैः पूर्णं कमण्डलुमिति ॥ सौवर्णः सौवर्णैर्माषैः पूर्णः स्यादिति बौधायनो " मार्त्तिक[४] एव धान्यमाषैरिति शालीकिः ' ॥

I. 354 16 सप्तदश मारुतीः पृश्नीर्वत्सतरीरालभत इति ॥ पृथगेवासां मनोताः स्युः पृथक् पशुपुरोडाश इति बौधायनः " पृथगेवासां मनोता स्युरेकः पशुपुरोडाश इति शालीकिरेकैवासां मनोता स्यादेकः पशुपुरोडाश इत्यौपमन्यवः ' ॥

II. 356. 3.
II 358. 9. अग्निष्टुतीन्द्रस्तुतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवकृपा एव प्रतिविकुर्वीरन्निति शालीकिः ' ॥

I 360. 10. अतिरिक्तस्तोत्रेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

१ Thus B G Bu and the Viv.; द्द्वामी॰ Be U C'.

२ Thus G B; तूष्णीक इति B, तूष्णीकमिति Be C' U.

३ Thus the Viv.; ॰द्भुते U G, ॰द्धुते Be C', ॰द्रुत B.

४ मार्त्तिक G U C' Be and Viv.; मार्त्तिक B, मात्तीक Bu.

[362, 3, 20. धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

एकाहानामन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । मृत्युसवान्त इति शालीकिः ॥

.367, 3, निद्धत्यमा एतद्धविरुच्छिष्टं भतभाजनमिति[१] ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र हविरुच्छिष्टं भतभाजनं[१] निदध्यादिति शालीकिः ॥

.368, 4 ४११ अथास्याऽ सद्स्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

385, 10. ग्रावानसो ऽधिषवणे फलके पुरुषास्यस्य हृपणाविति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ग्रावानसो ऽप्यत्रारणी कुर्यादिति शालीकिः ॥

.386 2. स यं कं च[२] ग्रहं गृह्णात्येवमेवैनं गृह्णाति । यद् किं च पात्रऽ सादयत्येवमेवैनत्सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यंयं ग्रहं गृह्णीयात्तंतं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

.370, 8, 12; 377 14; श्वेतमश्वं ददाति । श्वेतां वडवां ददात्यश्वमसितं ददाति । गर्भिणीं वडवां ललामीं ददात्यनडुच्छृतं[३] ददाति । त्रय-

---

१ Thus B Bu G (sec. m); •भोजन• Be C' U G (pr m).

२ चन G (sec. m.) and the Vir, चनं B

३ Thus C' only (sec m.), all the other MSS. corrupt (•त्यनडुहं सचं ददाति, •त्यनडुहं ददाति, •त्यनडुहं ददाति सचं ददाति).

I. 379. 11; 382. 11; 388. 9; 406. 8, 9. स्त्रिंशतं निष्कान्ददाति[1] । सोमचमसं ददाति । हिरण्मयं चमसं ददाति । राशिकृतं[2] धान्यं ददाति । मरायकृतं धान्यं ददातीति[3] ॥ एतानि च नित्यानि च दद्यादिति बौधायन ॥ एतान्येवेति शालीकिः[4] । ॥ १८ ॥

[5]अथातः सर्वतोमुखं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत सर्वतोमुखेऽग्निमिति बौधायनो ॥ न चिन्वीतेति शालीकिरन्यो ह स्माह मौद्गल्यः पूर्वस्मिन्नेवाग्निचय इतरेषु साविचाः स्युरित्येतदपि न कुर्यादित्याश्मीगविः । ॥

अरण्योः समारोपण[6] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह स्माह गौतमो गृहपतिरेव प्रथममरण्योः[7] समारोपयेत[8] इतरे सत्त्र इति । ॥

---

१ निष्कं ददाति MSS., but cp. XVIII. 38: 388. 9.

२ Thus Be C' Bu U, राशौ॰ B G (sec. m.)

३ इति found in C' only.

४ The words एतान्येवेति शालीकिः are repeated in Be Bu U W C', indicating the end of a praśna.

५ This kaṇḍikā is not found in Be C' Bu W U; in U it is given on a loose page. The text of this, doubtless later added, chapter is given according to B G (where it is given secunda manu), a complete citation in Keśavasvāmins prayogasāra (K) and a ditto (I) in a MS. belonging to the India Office (Catalogue by Eggeling Vol. I, p. 87) The Vivaraṇa of this chapter is missing equally.

६ ॰रोपन G B.

७ प्रथमम् om. K.

८ ॰रोपयेत G B, ॰रोपयंत K.

शालाया इति ॥ प्राक्तेन[1] प्रक्रमेण सौयाम्यं गार्हपत्य इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांशो ह स्माह शालीकिः त्रिपदेन प्रक्रमेण सर्वत इति ॥

त्रिष्टमाच्यां दिशि भवति पञ्चदशो दक्षिणतः सप्तदशः पश्चादेकविंश उत्तरतः सर्वतो वा ज्योतिष्टोमः[2] सर्वे[3] ज्योतिष्टोमदक्षिणा इति ॥

प्रवर्ग्यस्य करणे[4] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य गोक्ष्ये[5] प्रवृञ्ज्यादिति शालीकिः ॥

याजमान इति ॥ अभीनाम[6] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिर्यं ऽग्निसंस्काराः[7] स्युस्तान्काममितरस्त्वन्येणत्योपमन्यवः[8] ॥

अन्वाधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांशो ह स्माह शालीकिर्गार्हपत्यः[9] सकृदन्वाहितः स्यादाग्नमयोनिरन्वाहार्य-

---

१ प्रक्र॰ U K I.

२ ॰म. B G, ॰मः U K I.

३ Thus I, सर्वं K, सर्वशो U, सर्वतो वा B G

४ प्रकरण U K I

५ माक्ये B G

६ अभिनाम B G, but cp XX. 18., 39. 11, the other MSS. om. this word

७ ॰संस्कारार्थो U

८ मान om B G; *instead of* तान्काममि U तस्यांशम्।

९ ॰पत्यस्य B G

पचन आहवनीयꣳ[1] सकृदन्वाधाय ततो यथार्थं गच्छेदिति[2]।॥

भक्षण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य" सर्वꣳ समवधाय सकृदेव[3] भक्षयेदिति[3] शालीकिः।॥

मार्जन इति॥ सूत्रं बौधायनस्य[4]" सकृदेकस्मिन्निति शालीकिः।॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति॥ सूत्रमाचार्ययोर्"चो ह स्माह दीर्घवाल्यः[5] पूर्वस्मिन्नेव याजमानꣳ स्यादिति।॥

क्रतुपशूनां करण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य" क्रतुपशव ऐकादशिनाश्च विकल्पन्त इति शालीकिः।॥

समञ्जन इति॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य" यावन्त स्तोमास्तावन्तस्तः प्रचरण्या समनक्तीति बौधायनः[6]।॥

दधिग्रह इति॥ सूत्रं मौद्गल्यस्य" पयसा वाज्येन[7] वेति॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः।॥

अङ्ग्यदाभ्ययोर्ग्रहण इति॥ सूत्रं बौधायनस्यौचो ह स्माह

---

१ After ॰नीयं G ins तंत, B तं; U K I om पाम॰ ...नीयं and read स्यात्तं सकृद॰ (thus K I), स्याग्नसकृद॰ (thus U).

२ इति inserted by me.

३ सकृदेव om B; स G instead of these words;—भक्षयेयुर U.

४ मौद्गल्यस्य U K I.

५ दीर्घ॰ U K I.

६ शालीकिर U K I.

७ U K I om. the first वा।

शालीकिर्वाजपेये द्वादशाहे मन्त्रे ताण्डिनामयन उद्भिदि बलभिदीति तस्य स्यादित्येवमेव पृश्निपत्रैः प्राणग्रहैरिति[1] । ॥

षोडशिग्रहाणां[2] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनं गृह्णीयुरिति शालीकिः । ॥

अतिग्राह्याणाम् होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[3] ॥ माहेन्द्रस्यानुवषट्कारमुपजुहुयुरिति शालीकिः[4] । ॥

षोडशिन स्तोत्रमुपाकरोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ येन केन चिदिति शालीकिः । ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[5] ॥ प्राञ्च एवावभृथमवेयुरिति[6] शालीकिः[7] । ॥

---

१ The reconstruction of the text of this dvaidha is wholly uncertain. I have given the reading presented by B which, however, has उद्भिद्बलभिदिति and adds शालीकिः at the end Thus also G. U K I have ताण्डिनामयने ॥ ताण्डिनामयन, indicating the beginning of a new kandikā, moreover the following words run thus in U उद्भिद्बलभिदित्येवमेव पृश्नि॰ in K उद्भिदि बलभिदिमित्येवमेव पृ॰, in I · उद्भिदि बलभिदि कुर्येदितिपृश्निभिमतिधाय्यामित्येवमेव पृ॰ ।

२ षोडशिनो ग्र॰ B G

३ शालीकिर् U K I.

४ औपमन्यवः U K I.

५ शालीकेः U K I.

६ Thus G, ॰भृथमभ्यवेयु॰ U K I, ॰भृथमवेति B.

७ गौतमो U K I.

अरण्योः समारोपण[1] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो[2] ह स्माह गौतमो[3] गृहपतिरेवारण्योः समारोपयेत्तत[4] इतर इति[5] ॥ १९ ॥ दशमः ॥

॥ इति त्रयोविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus K I, समारोपण U, समारोह्य B G.

२ सूत्रं शालीकिरणो U K I.

३ बौधायनो U K I

४ ०रोहये० B G

५ Thus B G, तत इतरे यथार्थं गृहेषु श्रेयः U K I.

कर्मान्तसूत्रम् ॥

पञ्चतयेन कल्पमवेक्षेत छन्दसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन संस्थावशेनेति । छन्दसेति यदवोचाम यथाम्नायप्रणिधीदं पूर्वमिदमुत्तरमित्यथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म ब्रूते । कर्मानुवादो भवति । यथैतद्भवति प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छोर्वन्तरिक्षमन्विहि देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपामीति । यच्छन्दसा न शक्नुयात्कल्पयितुं ब्राह्मणेन तद्विकल्पयिषेद्ब्राह्मणमु हैवैनाम्मन्त्रानप्रज्ञातान्विदधातीदमनेन करोतीदमनेनेति । यथैतद्भवतीषे त्वोर्जे त्वेति शाखामाच्छिनत्ति वायव स्थोपायव स्थेति वत्सानपाकरोतीत्यथाप्यमन्त्राणि कर्माणि विदधाति । यथैतद्भवत्यष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगाद्यथो एतत्प्रत्ययेनेति छन्दोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेति । यथो एतन्न्यायेनेति प्राकृते तन्त्रे प्राकृतं[1] न्यायमनधिगच्छन्नाम्नायं प्रतीयादयमिहार्हताऽऽ समारम्भ इति । यथो एतत्संस्थावशेनेति सोमे ऽपवृत्त आदाराऽश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयादिति । चतुष्टयेन मन्त्रा वर्तन्ते स्तुत्या निर्देशेनाशिषा नैव स्तुत्या नाशिषा न निर्देशेनेति चतुर्थमथैते पञ्च हविराकारा ओषधं पयः पशुः सोम आज्यमिति ।।१।।

तेषां पृथक्पृथग्धर्माः पृथगधिकरणानि । यथाधिकरणं

१ प्राकृत all exc *D.*

मन्त्रा दृष्टास्तांश्च मिथः सम्पादयेदनादिष्टान्येनयेन[1] यद्भिः संमिश्रेत्तेनतेन तत्कुर्यात्तत्स्याधिकरणमुक्तान्यधिकरणानि । यज्ञ इति । किमुपज्ञो यज्ञः श्रद्धोपज्ञो माङ्गल[2] इति । क उ खलु यज्ञ इति । पुरुष इति । का उ खलु देवता दीक्षेति । वागिति । का उ खलु पथ्या स्वस्तिरिति । [3]वागेवेति । का उ खल्वेकाक्षरा गायत्रीति । वागेवेति । क उ खलु यज्ञस्यारम्भः का प्रतिष्ठेति । विज्ञायते[4] स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति । वात एव यज्ञस्यारम्भो वातः प्रतिष्ठेति । ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यन्वाधानप्रभृति तन्त्रमाज्यभागाभ्यामन्यत्रौषधात्तस्मिꣳस्तन्त्रे सत्यावापस्थानानि भवन्ति यथैतद्धेनूनां दोहनं कपालानामुपधानꣳ स्रुवयजुषो हरणमाज्यग्रहा[5] इति यच्च किंचाभिनिवपत्यूर्ध्व-

---

१ Thus H Ben G U D C Vt, Vc, the Viv. (one copy); संबाधये॰ Be, the Viv. (another copy). *The meaning, according to Vc., of* न मिथः संपादयेत् is: न मिश्रयेत्।

२ Thus C U H G (pr. m) Vt Vc and the Viv.; मांगलक Ben Be, मांगलिक G (sec. m), पांगल D.

३ वा ins. G U (pr. m.) H.

४ In TS. I. 2, 2, 3.

५ ॰ग्रहा Bo G U, ॰ग्राहा Ben D (sec. m), ॰ग्राहाः H, ग्रहश्च D (pr. m.), ॰ग्रह C, ग्राह Vt.

माज्यभागाभ्यामेष मध्यत आवापो भवति यस्मिन्नेतद्धवीꣳष्योप्यन्ते तस्मिन्नेवावापजानि[1] तन्त्रस्थानं[2] भजन्ते यथैतदाग्नेयं यजमानभागब्रह्मभागौ स्विष्टकृच्चेडा चेत्यंवदानत आवापो भवति तन्त्रं तु प्रदानतः । क उ खलु तन्त्रमावापभूयं गच्छत्यावापो वा तन्त्रभूयमिति । मैत्रावारुणस्यैव ऽथान्यस्मिꣳस्तन्त्रमु ह निर्वपणतो भवत्यावाप उ प्रदानतो । ऽथ वारुणीषु[3] च संज्ञानीष्ठां[4] चावापो ह निर्वपणतो भवति तन्त्रं तु प्रदानतो । ऽनूयाजप्रभृति तन्त्रमा समिष्टयजुषो होमात्किंदेवत्या उ खल्वनूयाजा भवन्तीत्याग्नेया इत्येव ब्रूयादिति जायते तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन्यदनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्समिन्द्ध इत्यृतुदेवता उ खलु प्रयाजा भवन्तीति । ॥ ३ ॥

द्वितीयः ॥

कियत्यः पाकयज्ञसꣳस्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसꣳस्थाः कियत्यः सोमसꣳस्था इति । अतः प्रकृत आकृतः शूलगवो बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पाकयज्ञसꣳस्था इत्यपरिमिता उ हैके ब्रुवते । यत्र किं चान्यत्र विहाराद्धूयते सर्वास्ताः पाकयज्ञसꣳस्था इत्यथ हविर्यज्ञसꣳस्था अग्न्याधेय-

---

१ एव om. H G U (pr. m) C ;— ०स्थानीति G (sec. m) U (pr. m)

२ Ben Be ins पंच ।

३ Thus (sc. इष्टिषु) D and C only ; वारुणेषु the other MSS.

४ Thus Ben C and Vc.; संज्ञानीशूर्प्यो D; the other MSS. and the Viv. (one copy) and Vt. संज्ञान्यैष्ठां ; संज्ञानैष्ठां the Viv. (another copy).

अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन्य[1] इति । सौत्रामणिमु हैके ब्रुवते । अथ सोमसंस्थाः । अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम इति सप्त सोमसंस्थाः । यदग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं तदत्यग्निष्टोमस्य । यदुक्थ्यस्य तत् षोडशिवाजपेययोर्यदतिरात्रस्य तदप्तोर्यामस्येति । सप्तानां सोमसंस्थानां द्वे सत्त्राणि न गच्छतो वाजपेयश्चाप्तोर्यामश्चेति । ॥ ४ ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादियं पूर्वा ततिरियमुत्तरेति । या प्रकृतिः सा पूर्वा ततिरथ यद्विदधाति सोत्तरा ततिरग्न्याधेयं पूर्वा ततिः पुनराधेयमुत्तरा ततिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा ततिः सर्वाः काम्या इष्टय उत्तरा ततिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा ततिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा ततिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा ततिः सर्वे सोमा उत्तरा ततिः । श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा ततिर्द्विरात्रो ऽहीनानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहीना उत्तरा ततिर्द्वादशाहो ऽहर्गणानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहर्गणा उत्तरा ततिर्गवामयनं सांवत्सरिकाणां सत्त्राणां पूर्वा ततिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्त्राण्युत्तरा ततिः । कियन्ति नु खलु गवामयनानि भवन्तीति । विज्ञायते[2] यथैतन्मासि इष्टमुत्तमे

---

१ कुंडपायिन्य Be, कौंडपायिनम् the Vir. (one copy), कौंडपायिनिम D.
२ om. M Ben U (pr. m.) D C Vt.

माभि सप्तपृष्ठान्युपेयुर्दशमाख्यं तृतीयम् । सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः । सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति । सप्त ग्राम्या ओषधयस्तिलमाषव्रीहियवाः प्रियङ्गवो ऽणवो गोधूमाः सप्तमे । कुलत्थान्[1] हैके ब्रुवते । सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च वास्त्वानि[2] च वेणुयवाश्च सप्तमे । कुरुविन्दान् हैके ब्रुवते । सप्त ग्राम्याः पशवो गोऽश्वमजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्च सप्तमे । ऽश्वतरमु हैके ब्रुवते । सप्तारण्या द्विखुराश्च श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपाणि च हस्ती च मर्कटश्च नादेया सप्तमे । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्[3] बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेदं त्रयं भवति कर्माभ्यावर्ति देवताभ्यावर्ति संख्याभ्यावर्तीति । सावित्रं तु यत्किंचित् कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्ति ध्रुवाज्यं द्रोणकलशः सर्वपृष्ठेत्यथ[4] संख्याभ्यावर्ति त्रिः पृच्छति प्रतनꣳ हवीꣳषः शमितरित्यथापि राज्ञो मानं । क्व यत्र मन्त्रमन्तरितं कल्पयेत्स्थानाद्वा स्थानं प्रजिज्ञासीताभिरूपेण[5] वा प्रैषेण वेति । स्थानात्स्थानमिति यद्वोचाम

१ Thus M Be Ben; कुस्थियान् H G (sec. m.) U D C, कुटुत्थान् Vt.

२ वास्त्यानि G (sec. m.). वास्त्वानि D C. According to the Viv. वास्तुकम् (Chenopodium) is meant.

३ °ष्टुम् M only.

४ i.e. सर्वपृष्ठाभ्यां कार्येभिः (Ve), cp. TS II. 3, 7, 1.

५ प्रजिज्ञासेत U, °सिन Vt Vc Ben

यो ऽनन्तरो मन्त्र आम्नातः स्यात्तेनैनꣳ सह कल्पयेत्पूर्वकालेन वोत्तरकालेन वेति । यथो एतदाभिरूपेणेति यथैतद्भवत्या-ग्नायानः सुवीर्यꣳ रायस्पोषꣳ स्वश्वियम् । बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठेति । यथो एतत्प्रौहेणेत्यग्नि-कल्पः स्वल्वयमिष्टकाभूयान्समाम्नातस्तत्र[1] यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादिष्टकाभूयमेनमापादयेत् । ॥ ६ ॥

अथायमश्वमेध आकृतिभूयान्समाम्नातस्तत्र यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादाकृतिभूयमेनमापादयेन्नाप्रक्रान्तं प्रक्रमयेन्न प्रक्रान्तं कर्म तूष्णीं कर्मणाभिपूरयिषेदिति । नाप्रक्रान्तमिति यदवोचाम बर्हिर्लवनः स्वल्वयꣳ ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तितायं पशो-र्विशसनो ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तितायास्त्वाꣳ स्वधमाह्वणायां दीर्घो ह मन्त्र आम्नातो भवति ह्रस्वमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो विरम्येद्यथो[2] एतच्चियंजुषा सकृत्तूष्णीमिति । लोकाम्नीꣳश्च तेषामुपश्रुत्य स्तम्बयजुश्चेति । यथो एतत्पश्चकृत्वो यजुषा

---

१ अयम् given by Ben D C U (pr. m) Vt, om by H Be G U (sec m) —On इष्टकाभूयान् V comments. इष्टकाभिर्भूयान् बहुलः इष्टकोप-धानप्रचुर इति यावत् ।

२ Thus Be G U Vt Vc, विरम्येतयथो Ben C D, विरमेत यथो H ; V. comments : न विरमेत् न विरमेत् विकरणप्रत्ययव्यत्ययश्छान्दसः ।

पशुकलस्तूष्णीमिति राजन्येषां मानमुपस्पृश्येति। [1]यथो एतत्सकृद्यजुषा सकृत्तूष्णीमिति राज्ञ एव[2] तेषां[3] मानमुपस्पृश्येति[1]। यथो एतच्चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपतीति द्वौ देवतायै स्विष्टकृते तृतीय इडायै चतुर्थ इति सर्व एवैतेषां ब्राह्मणवन्तः। ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

अथात आदेशकारितानि व्याख्यास्यामो। ऽनादिष्टोऽग्निरपि तु यथैतद्भवत्यधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां जुहोति चतुष्पथे जुहोति वर्त्मनोर्जुहोत्यास्थाने जुहोति पदे जुहोत्यजायां जुहोत्यजस्य दक्षिणे कर्णे जुहोत्यजस्य दक्षिणे शृङ्गे जुहोति ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते जुहोति दर्भस्तम्बे जुहोत्यप्सु जुहोत्यौदुम्बर्यां जुहोति वल्मीकवपायां जुहोत्यौपासने जुहोत्युत्तपनीये जुहोति ग्रामिन्ने जुहोत्याग्नीध्रीये जुहोत्यन्वाहार्यपचने जुहोति गार्हपत्ये जुहोतीत्यनादिष्ट[4] आहवनीय एव होतव्यमनादिष्टोऽध्वर्युरपि तु यथैतद्भवत्युन्नेता जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोतीत्यनादिष्टे[4]ऽध्वर्युणैव होतव्यमनादिष्टं पात्रमपि तु यथैतद्भवत्यञ्जलिना जुहोति

१...१ This clause is found in D U Be G (see m) only, it is commented upon by Bhavasvāmin.

२ Thus D; एवैषां U Be G; some of the MSS. here and supra instead of उपस्पृश्य read उपस्थित्य, which is perhaps the preferable reading, but cp. Vc: उपस्पृश्य समीपे भूमिं स्पृष्ट्वा।

३ इति supplied by me

४ इति found in G only.

दभ्यमङ्ख्याद्याज्यमयाजयत्सादितं[1] कर्म तद् घाभ्यित[1] इत्येतेषामेकस्मिन्नतिवरणं वावरणं वा भवतीति । तांश्चे-द्वृणीताव्यापन्नाङ्गानेव वृणीत । कं नु खल्वेषां प्रथमं वृणीत । यो ऽस्य सङ्स्तुततमः[2] स्यात्तं प्रथमं वृणीत । तेन सचिवेनान्यान्लिप्सेत । यद्यु वै यथाज्येष्ठं ब्रह्माणं प्रथमं वृणीताथ होतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं । ब्रह्माणो वानन्तर-मध्वर्युं । पूर्वं वोत्तरं वा यथाक्रमं चेत्स्यात्सृष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिमन्त्रयीत । चौपधिकरणान्यृत्विजां विनापि[3] यक्ष्ये[3]

---

१ Thus (घभ्यमङ्ख्यात्) all. I guess this word to be a corruption from an original घभ्यमङ्ख्य। The commentaries find the word घम 'sickness' in it V.: घाभिमुख्येन रोगवत् बाधकत्वेन स्थितः। The Viv.: घात्मानं (var घप्तोनं) जिघांसति। घम रोगे। घाभिमुख्येन रोगभूत (var. रोगहत) स्थितिः। घभ्यमंष्या इति खेट् सिचः (var. सेटचः) रोगत्वेन स्थितः।— सादितं all the MSS. exc Be (सातं), G (sec m. सोदं) and U C (यत्कुत्सितं), कुत्सितं, however, seems to be the periphrase of our word in the commentaries; V.: सादितं कुत्सितं कर्म येनाभिचारयजनादि। Perhaps the original reading of our passage has been: स्येयमघारी-दभ्यमङ्ख्यायाज्यमयाजयत्सादितं कर्म तद् घास्थितेति। घास्थित 3rd sing. root aor. med. from घातिष्ठते। Moreover instead of the impf. घयाजयत् we expect an aorist.

२ संस्कृततमः D and U (sec m).

३ Thus (विनापि यक्ष्ये) all (also Vt, Vc). exc C, which has विना यियक्ष्ये; *the correct reading* (see the Viv. and the Bhāṣya: यक्ष्-यिष्यामि) seems to be either विना यियक्षे (see the reading of C) or विनापीयक्ष्ये (इयक्ष्ये for regular इयक्षे, cp. the remark on XXIII, 17; 176, 12).

ऽज्यागिषि[1] भार्यामक्षपीति । को नु खल्वृत्विचु धर्म इति । य आचार्य इति । कथमर्हण इति । ॥ १२ ॥

आगमन्नागम इत्येकस्तुसुखचतुसुख इत्येकऽ । संवत्सरस्य पार इत्येकं । यज्ञाधिगम इत्येतदपरं । को नु खल्वृत्विजां धर्म इति । न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातं । नावक्रीतो याजयेन्नावृतो याजयेन्नातिष्ठतो याजयेन्नानूद्देश्यं[2] याजयेन्न
36. 7. नीतदक्षिणं[3] याजयेन्नापरपक्षे याजयेन्नार्तिं याजयेन्न सूतं याजयेन्न चिकित्सिनं याजयेन्न परिखातिक्रान्तं[4] याजयेन्नान्तगं

---

१ Thus Be G and U (sec m) and both copies of the Viv ; ज्यशिषि U H Ben, Vt Vı , C corrupt, the Viv राजकुलचोरादिभिः हृतसर्वस्वो ऽस्मि, the Bhāṣya राजाद्युपद्रवादिना हृतसर्वस्वो ऽस्मि ॥ On ज्याशिषि for original ज्यासिषि cp Indog Forsch XVIII. 421, M S L. XIV 192 See also infra XXIV 18 : 203 2

२ Thus G Ben U D G (pr m) Vt, and cp. T Br. III 11. 8 8 with the remark of Sāyana a. h 1 , नुदेश्यं Be, the Viv (one copy) ; ॰नुद्देश्य G (sec m) C, the Viv. (another copy) ; नूदेश्य H. The Viv. ऋत्विजां यत्र स्वयमेवोद्दिश्य करोति, the Bhāṣya · अन्यस्य कुलमुद्दिश्य स्वयमस्वतन्त्रः सन्यो यजति तम् ।

३ Thus (as S'ānkh S'rs. V. 1. 10) G C, the Viv. ; नीचदक्षिणं (as Āśv. gṛhs. I 23 20) the other MSS The Bhāṣya (दक्षिणानयनात्मकार्यस्य कस्य चिदृत्विजो ऽनुपपत्तौ तस्यां तस्यार्त्विज्यं न कुर्यादित्यर्थः) and the Vivarana (दक्षिणादानोत्तरकालम्) derive नीत from नयति , it is rather the partic. from न्येति ; cp नीतस्य XVIII 41 393 7.

४ परिखा॰ Be Ben C D V

याजयेन्नान्यजं[1] याजयेन्नाननूचानं याजयेद्दपि वैतेषां[2] तं याजयेद्यः कपालान्युपहन्याद्वृत्तिप्रेप्से वर्तमाने । तदपि दाशतये विज्ञायते ऽवर्त्या शुन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम् । अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वाजभारेति । नैतेषामयाज्यः सहस्रदक्षिण इति । ॥ १३

॥ सप्तमः ॥

53. 3. ऊषाश्च सिकताश्चेति । ये भस्मरा इवोषाः स्युस्तानाहा-
53. 4 रयेदारण्यस्य वराहस्य विहतादाहारयेदारण्यस्याखोरुत्करादा-
हारयेद्यो ऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत्सूदे ऽविद्यमाने
53. 6.कुलीरसुषिरादाहारयेद्यमनिहते ऽविद्यमाने शीतहतमाहा-
53. 7.रयेदातहतं वा । चित्रियस्याश्वत्थस्येति । येन ग्रामो वा नगरं
53. 9.वा नदी वा तीर्थं वा ज्ञायते तत आहारयेदश्वं पूर्ववाह-
मिति । युवानमित्येवेदमुक्तं भवति । चौन्दिरण्यशल्कानिति[3] ।
षडिमान्कारयेत्सौवर्णा[?] उपासनार्था[4] राजता अतिप्रदानार्था ।

---

१ Thus Be, नान्यजं G D C Viv., Vt; नात्यजं H; Ben om the word: the Bhāṣya- पूर्वोक्त (sc छेत्र) देशजातम्। शूद्रस्त्रियामुत्पन्नमित्यन्ये।

२ Thus H Be U (sec. m.) the Viv.; चैतेषां Ben G C U (pr m) and Vt (अपि च अपि वेत्यर्थः)।

३ Uncertain reading H G U (sec m.) Be (only •शल्कानिति) and U (sec, only शलाकानिति) read as given in the text; चौन्दिरण्य शल्का (शकला D C) न्कारयेत्सौ• Ben D C; चड्ढिरण्यशल्कान्कारयेत्सौ• Vt. Are we to correct: चड्ढिरण्यशकलानिति। षोडशौनिमान्कारयेत् ?

४ Thus Ben C H D G (pr. m.) Vt, चोपास• Be G (sec. m.) the Vivarana.

10. उभौ मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतो ऽहतवाससाविति ।
सर्व एवान्यो मानुषो ऽलङ्कारो ऽन्यत्र नलदादार्तायैवैतदुदा-
हरन्ति । स्रजमु हैके प्रतिषेधयन्ति । ॥ १४ ॥

ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यादिति । त्र्यहे षडहे द्वादशाहे
वा । संवत्सरे ऽपर्यवेत उद्वायति कथं तत्र कुर्यादिति । पुन-
रेव ब्रह्मौदनꣳ समुत्थापयेद्वा समिधामभ्याधानान्तं न केशश्मश्रु
वापयीत । पुरस्तात्त्वेवैतत्संवत्सरꣳ[1] संचरीत । प्रायश्चित्तार्थं
एष उक्तो[2] भवति । स यावत्कृत्व उद्वायेदेवमेव कुर्यात्पर्यवेते
नोपनमेदेवमेव कुर्यादुपनमत्युपवसथगविमर्शति कर्म तायते ।
द्विब्रह्मौदनमु[3] हैके ब्रुवत उच्छेषणीयो हेतरः[4] सान्त्वकरण
9 4. उत्तरो । ऽथ संभारेषूषान्निवपन्यददस्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा
ध्यायेत्तदपीहेति । सामानि चेत्र प्रत्यधीयीत योनीर्निगदे-
दपि वा व्याहृतीभिरपि वा हिंकारेण । प्रणीतालोकेन
14. रथचक्रं प्रवर्तयेत्तस्य चेद्रादधानस्य पुरस्ताच्चन्द्रमा दृश्येत कथं
तत्र कुर्यादिति । यः कर्मान्त आरब्धः स्यात्तं परिनिष्ठाप्य
कर्मान्तेनोपरमेच्छ्वो भूते परिनिखिष्टेदित्यथ चेद्दिधे ऽभ्याहिते

---

१ Thus Bo G ; ॰स्तात्वेवैनंसंवत्सरं U (sec. m); एतत् (एनत्) not found in Ben U (pr. m.) D C Vt. ; in H the whole passage is left out.

२ Found in G Be U (sec. m.) only.

३ Thus G Be U Ben ; द्विर्ब्र॰ H G D C, the Viv.

४ Thus Be U (sec. m.) the Viv. ; हेतरः Ben H G C U (pr. m.) Vt, हितरः D.

दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा कर्मान्तेनोपरमेच्छ्रो भूते परिनिष्ठिष्टेदिति । ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

53.13. अथात ऋतुनक्षत्राणामेव मीमांसा । ऋतूनेवाग्रे व्याख्या-
स्यामो ऽथ छन्दांसीति । वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ग्रीष्मे
राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकार इति । सर्वेषां त्वेव
वसन्त आधानं सर्वेषां रोहिण्यां । यथावर्णं त्वेव छन्दां-
स्यपि तु नु खलु कामनियुक्तान्यग्न्याधेयानि भवन्ति । यथै-
तद्भवति कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्व-
स्वोरग्निमादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्राया-
53 16 मिति । सद्यस्कालान्येतानि भवन्ति[1] । ग्रीष्मे राजन्यः शरदि
वैश्य इति नैते सद्यस्काले भवतो । ऽथात आर्तिजान्यग्न्या-
धेयानि व्याख्यास्यामो । विपक्ष आपूर्यमाणपक्षे विपक्षे ऽपक्षी-
यमाणपक्ष इति । विपक्ष आपूर्यमाणपक्ष आदधानो यावान-
त्रावकाशः[2] स्यात्तमभिविदधीत । पौर्णमास्यां तु[3] सद्यस्कालं ।
विपक्षे ऽपक्षीयमाणपक्ष आदधानो[4] नात्रावकाशः[4] काङ्क्षणाय
विद्यते । सर्वमेवैतदहः सद्यस्कालं कुर्याच्चतुर्होतारं सारस्वतौ
होमावन्वारम्भेष्टिमिति । ॥ १६ ॥

---

१ भवन्तीति Be.

२ Thus G Be H U (sec. m.), the other MSS. and the Viv. om. अत्र ।

३ Found in Be U (sec. m.) only.

४ आदधीत यावानत्रावकाशः U (sec. m.) only. Are we to read आदधाने with Ve?

अथ[1] पौर्णमासमैन्द्रधाभ्यामिष्ट्वामावास्यामेव ततः काङ्क्षेदथ
चेदमावास्यायाꣳ सद्यस्कालममावास्यान्तमथ सारस्वतौ होमौ
I 65. 2. जुहूश्चैवर्चमुपमंदध्यादेवं पूर्णदर्वे । एवं वाप्तोप्यतीये । कथमु
खलु पूर्णाहुतिं जुहुयादग्नये पृथिव्यै वायवे ऽन्तरिक्षाय सूर्याय
I 65. 3. दिवे वरुणायाद्भ्यः स्वाहेति जुहुयादथेदं तूष्णीमग्निहोत्रमग्नि-
संस्कारार्थं दृष्टं भवति । तदाज्येनैव जुहुयादर्वाचीनमवभृ-
थ्योर्ध्वमुन्नाभ्युभे एवैते सायंप्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहुन्मन्यत
I 66. 3. औपवसथिकायै रात्रेः । सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतारं व्याख्याय
व्याहृतीरुक्त्वाय[2] हिंकुर्यादथानुब्रूयादेतद्वानुपूर्व्यं भवति ।
कथमु खल्वग्न्याधेये सोम इति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा
शालामध्यवस्येद्दीक्षणीयामाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽनुवर्तेत प्रायणी-
यामैन्द्राग्नश्चादित्यश्च[3] चरुरातिथ्यामग्नये[1] पवमानाय पुरोडाशो
ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमग्नये पावकायाग्नये
शुचये प्रातःसवनीयानन्वारम्भेष्टिरपि वा सर्वाण्येवाग्न्याधेयि-
कानि हवींष्यपि परिनिष्ठाप्य शालामध्यवस्येदुदवसानीया-
मन्वारम्भेष्टिरिति[4] । ॥ १७ ॥ नवमः ॥

---

१ अथ om Be.

२ ०पूर्वं H

३ Thus G U (see m.) and cp XX, 19 : 20, 24; ०मैन्द्राग्नश्चादित्य-
चरु० U Vt. ०मैन्द्राग्न्यदित्यचरु० Be.

४ Thus Be only (sc अनुवर्तेत), cp. the Viv · उदवसानीयान्वार-
म्भारम्भेष्टिः । All the other MSS and V · उदवसानीयायामन्वा० ।

I 70 12 त्रेताश्च संनयेच्छताक्षरा भवन्तीत्यक्षरपङ्क्त्य[1] एताश्चतस्र एकैका
I. 71 12 पञ्चविंशत्यक्षरा । तच्छतसंमितं तृतीयाधेयं[2] । कतरत्तु
खल्विदमुपिनिश्रयतीत्यग्न्याधेयं वा पुनराधेयं वेत्यग्न्याधेय-
I. 72 1. मित्येव ब्रूयादथापहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य च[3] ब्रह्मौदनेनैव प्रति-
पद्यते । सिद्धमग्न्याधेयम् । ॥ १९ ॥ दशमः ॥

I. 1, 1 अथेमौ दर्शपूर्णमासौ पौर्णमास्युपक्रमावमावास्यासंस्था-
वाचार्या[4] ब्रुवते । तत्रोदाहरन्त्यूर्ध्वं मध्यरात्रात्पौर्णमास्यां
चन्द्रमाः पूर्यते । स एतं चापररात्रं पूर्णो भवति सर्वं चाह-
रुत्तरस्याश्च रात्रेरा मध्यरात्रादथामावास्याया[5] उपवसथीये
ऽहन्यूर्ध्वं मध्यंदिनाच्चन्द्रमसमादित्यो लभते । स एतं चापराह्णं
लब्धो भवति सर्वां च रात्रिमुत्तरस्य चाह्न आ मध्यंदिनादेतꣳ
सन्धिमभि[6]यजेतेति । रात्रिरहं पौर्णमास्याꣳ संधेया भवत्य-
हरमावास्यायां । द्वे पौर्णमास्यौ द्वे अमावास्ये । पूर्वांपूर्वां पौर्ण-
मासीमुत्तरामुत्तराममावास्यां । या पूर्वा पौर्णमासी सानुमति-

---

१ ॰पंक्त्य H Be G Ve; ॰पंक्त्या Ben Vt, ॰पंक्तय U C, पङ्क्तय D; cp. TS I, 5, 2, 1, the four aksarapanktis are TS. IV, 4, 4, n-z

२ Thus G Be Ben the Vir. (and thus is to be read also III, 3 : 71, 17 instead of तृतीय चाधेयं), तृतीयमग्न्याधेयं H U D C V.

३ Found in Ben D G U C only.

४ Thus U G D C Be V and the Vn ; पौर्णमासोप॰ H Ben, see also Pitrmedhasūtra I, 1 · 16

५ अथ found in Be G (sec. m) U and the Vr

६ ॰मभितो G and U (sec. m).

योत्तरा सा राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहूर्गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुब्राकेति पौर्णमास्यै नामधेये जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुहूरित्यमावास्यायै नामधेये । ॥ २० ॥

अथायं चन्द्रमाः षोडशकलस्तस्य[१] पञ्चदशभिः[१] पक्षो[१] ऽभिविहितो[१] भवति । षोडशी त्वियं कला बहुधा विप्रविष्टा ब्राह्मणेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु पशुष्विति । स यदेतानि यज्ञे क्रियन्ते तेनैषा संभ्रियते । ऽथोपवसथस्थानानि चतुर्दशी पञ्चदशी षोडशी । न तु त्रयोदशी सप्तदशी भवतः । सो ऽयमाहिताग्निरुपवसथीये ऽहन्पुरा प्रातरग्निहोत्रात्पिष्टान्युपसादयेदन्वाधानार्थमतोपायनीयं[२] पाचयीत । तस्याशितौ भवतः । सर्पिर्मिश्रं दधिमिश्रमक्षारलवणमपिशितम्[३] । सर्वमेवैतदहः[४] कौशौधान्यं[५] वर्जयेदन्यत्र तिलेभ्यस्तस्य ब्राह्मणं प्रति-

१ Thus Be H, G and U (sec. m.), ॰कलः स षोडशभिर्दपक्षोभिवि॰ D C, ॰कल॰ शभिर्दंपक्षोभिवि॰ Ben, ॰कल. स पंचदशभिर्दपक्षोभिर्वि॰ Vt, Vc. शुक्लपक्ष स चन्द्रमाः पञ्चदशभिः पक्षोभिस्तिथिभिः प्रतिपत्प्रभृतिपौर्णमासीपर्यन्ते. विवृतः कल्पितो भवति ।

२ Thus (पिष्टान्) U H D C and a citation by Sāyana; पिंडान् Be Vt Vc, पिष्टानि the Viv., पिदकान् Ben G Sāyana स्थूलकाष्ठविशेषान्, Venkateśvara स्थूलकाष्ठानि, Bhavasvāmin: काष्ठानि स्थूलानि ।

३ Thus (अक्षारलवणम्) Be D and a citation by Sāyaṇa; ॰क्षारलवण॰ H, ॰क्षारमलवण॰ G U C, Vt, Vc.

४ Thus H G Be U (sec. m.) and a cit. by Sāyaṇa; एव om Ben D C V.

५ Thus (and cp. II. 20: 67, 1) G Ben, कोशी(षि)॰ D C U H V Be and a citation by Sāyana.

पाद्याश्नीयान्नैतदहः शूद्रायोच्छिष्टं दद्यात्पत्न्या एवैतदहरुच्छिष्टं
दद्यान्नामन्त्र्याः शयीत न स्त्रियमुपेयात्कामं त्वेवोपरि शयीत
स्त्रियं त्वेव नोपेयाद्व्रतचारी त्वेव स्यात्स यदि केशश्मश्रु वाप-
यिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रु वापयित्वा लोमानि संहृत्य नखानि
निकृन्तयीत स्नायादभ्यञ्जीताञ्जीत दीक्षायै रूपं कुर्वीता-
I, 1. 5; III, 3. 4. ग्नीनन्वादध्यादुपस्थं कृत्वा गार्हपत्यमूर्ध्वज्ञुरन्वाहार्यपचनं प्रह्व
आहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदिति ॥ २१ ॥ एकादशः ॥

अन्वाहिताश्चेदग्नय उद्वायेयुः भवनीयं गार्हपत्यस्याहवनीय
उद्वाते भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य ज्वलन्तमाहवनीय-
मुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ
यद्यन्वाहार्यपचन[1] उद्वायेदेवमेवैनꣳ हरेदन्नपतिं ह्येषा देवता
यदन्वाहार्यपचन इति पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ
II. 193. 17 sqq यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्यो ऽभ्यस्तमियादाभ्युदियाद्वा यथासूत्रं[2]
वा कुर्यादपि वा संततौ[3] जुहुयान्मनो ज्योतिर्जुषतां त्रय-
स्त्रिꣳशत्तन्तव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेता-
थाभ्यस्तमिते वारुणीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठे-
ताथाभ्युदिते मैत्रीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत
व्याहृतीभिरेवान्वाहार्यपचनमंथारण्योरग्निषु समारूढेष्वात्मनि

---

१ यदन्वा॰ Ben H, यद्यन्वा॰ B G U, यद् om. C.

२ See XIV, 24 : 193, 19 sqq

३ Thus (cp III, 14 : 84, 9) Be G D U; संततिं H, संततौ C, संतति Ben.

वाध्वगते न प्रायश्चित्तमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति काममात्मनि समारूढेष्वरण्योरुपावरोह्य मन्थेदपि वामात्यं विहृत्य[१] तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं विहृत्याग्नीनन्तरारणी[२] निधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥

यथा राजविशामेवं[३] निर्मन्थ्यो ह्यथाग्नेस्तत्सिद्धमेके[४] ब्रुवते ।
यावति कृष्णमृग उपविशेत्तावदवराध्यो[५] ऽध्वगतो[५] विहारो ।
1, 7, 5, 9. ऽग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयाद्व्रतोपेतस्य पर्णशाखामाच्छेयादेतदचा-

---

१ Ben H U D मथित्वा instead of विहृत्य; विहृत्य मथित्वा Be, G om. pr. m. विहृत्य, sec m मथित्वा ।

२ Thus H Be G D U (sec. m). Ben U (pr m) ins मथित्वा before विहृत्य ।— न्तरारणी Be G U, न्तराणि Ben H, न्तराणी D. In C this whole passage runs as follows अपि वामात्य मथित्वा तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्य मथित्वा विहृत्याग्नीनन्तराणी विधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥ Cp also Rudr on Āp IX. 3 3

३ राजा॰ Ben C and one copy of the Viv , this seems to be the better reading.

४ Thus Ben D U (pr. m.) C and the Viv. ; तच सिद्ध॰ Be H G U (sec. m.) About the meaning of these words I am uncertain

५ Uncertain reading. G as given in our text ; ॰वराध्योऽध्वगतो H ; ॰वराध्योऽध्वगतो U ; ॰पराध्योऽध्वगवे C ; ॰वराद्योऽध्वगते Ben , ॰वराध्योऽध्वगतो Be , ॰पराध्योऽध्वगतो D. The Vivaraṇa runs · तावदवराध्यो ऽधन्यावस्थानत इतो न (one copy om. न) भवति अध्वं द्वादशसु विक्रमेष्वित्याद्यप्रविहरण- (॰विहार another copy) भूमिक्रमः ।

नुपूर्व्यं भवन्त्येमानि[१] त्रीणि पलाशशातानि भवन्ति शल्कको लोमशको व्रततिरिति । लोमशकस्यैवैषा[२] छेत्तव्या भवति । यावन्मात्रे गौर्निकर्षेत[३] न[२] तत[२] ऊर्ध्वं छिन्द्याद्यपशव्यात ऊर्ध्वं स्यात्स यद्यु ह्यग्निहोत्रोच्छ्रेपणात्प्रमाद्येत्तत्पुनरेवाग्निहोत्रं[४] जुहुयादथेमाः सांनाय्यदुहः षड्वमाः[५] समाम्नाता भवन्ति । तास्वेत्तिस्र एव स्युः प्रथमां वोत्तमां वा चतुर्विगृह्णीयादथ चेद्वे एव स्यातामितरेतरां त्रिस्त्रिर्विगृह्णीयादथ
I. 5 5 चेदेकैव स्यात्तामेव षट्कृत्वो विगृह्णीयादिस्पृष्टवागनन्वारभ्योत्तरां[६] दोहयेदित्यपरिमितानामेवैतदुक्तं[७] भवतीति । ॥ २३ ॥

द्वादशः ॥

I. 6 2. द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीति । स्फ्यश्च कपालानि चेति पञ्च । वत्सं चोपावसृजत्युखां चाधिश्रयतीति सप्त । तानि दार्शामावास्यायामेवैतत्संनयत[८]

---

१ Only Be has इति after भवति ।

२ Thus U (sec m) and a citation by Sāyana, एव om. D Be C H G ; एवैषा om. Ben.

३ Equally uncertain. निकर्षेवेनतत U (sec. m), निकर्षेवे न तत a citation by Sāyana ; निकषवेतत G D, निकषेततस Ben, निकर्षवेस C, निकर्षवेसन Bc U (pr. m), निकषेतन H

४ Thus G U , प्रमाद्येतपु॰ Ben C D, प्रमाद्येमपु॰ Be, प्रमाद्येत्पु॰ the other MSS. The Viv. om. तत्, as also Rudr. on Āp I. 11. 1.

५ षड्वराः D C and a cit. by Sāyana.

६ After गृह्णीयात् G and U (pr. m.) ins विमंन्तेय विदूष्योम ।

७ दोहयत्य॰ instead of दोहयेदित्य॰ Be G U , दोहयितादित्य॰ C

८ एव om G and U (sec. m.), H Be.

उपपद्यते नासंनयतो । ऽथेयं दार्शपौर्णमासिकी[1] वेदिर्यजमानमात्री भवत्यपरिमिता वा । यथासन्नानि हवीꣳषि संभवेदेवं तिरश्ची । प्राञ्चौ वेद्यꣳसावुन्नयत्याहवनीयस्य परिगृहीत्यै । प्रतीची श्रोणी निहृहति गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै । पुरस्तादꣳहीयसी पश्चात्प्रथीयसी मध्ये संनततरा भवतीत्येवमिव[2] हि योषेति । तस्यै वदतीयतीं खनति[3] प्रजापतिना यजमानमुखेन संमितामा प्रतिष्ठायै खनतीति । द्व्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । त्र्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । चतुरङ्गुलं खेयेत्येकेषाꣳ । सीतामात्रीत्येकेषाꣳ । रथवर्त्ममात्रीत्येकेषां । यावत्पार्ष्ण्यै श्वेतमित्येकेषामेतदेव ह्यन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति । नैतामात्रा अतिखनेद्दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति । पुरीषवतीं करोति । प्राचीमुदीचीं प्रवणां निखिद्धन्तीतीयन्त[4] गृह्णातीति प्रस्तरस्य वदति । ॥ २४ ॥

संनखमात्रो गृहीतव्य इत्येकेषां । विशाखो[5] गृहीतव्य

१ दर्शपूर्णमा॰ G, दर्शपौर्णमा॰ Be; cp V 5: 133. 13.

२ इति found in H G U only.

३ G Ben H and a citation by Sāyana ins इति, but cp TS. II, 6. 4. 2, TBr. III. 2. 9. 10.

४ Thus Ben U (pr. m.) and a citation by Sāyana; निखिद्धनीमीयंत D H C, निखिद्धतेनीयंत U (sec. m.) G Be.

५ Thus H U (pr. m.) and Sāyana (twice, in a citation); विषाखो Ben, विशाखो Be G U (sec. m.), the Viv.; C D om. this passage Sāyana (and Bhavasvāmin) remarks. विशाखः विशरप्रदेशः छेदनप्रदेशो मूलमित्यर्थः, Bhav. adds · सर्वेच मूलम् एवोक्ता ।

इत्येकेषाꣳ । स्रुग्दण्डमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषाꣳ । स्रुवदण्डमात्रो
ग्रहीतव्य इत्येकेषामुर्वस्थिमात्रो[1] ग्रहीतव्य इत्येकेषामङ्गुष्ठपरुषा[2]
संमितो[2] ग्रहितव्य इत्येकेषामपरिमितो ग्रहीतव्य इत्येकेषा-
मियतीर्भवन्तीति समिधां वदति । प्रादेशमात्रीरेवैता उक्ता
भवन्त्यनेन संमिताः कार्या इत्याङ्गरनेन ह्यग्रे प्रजापतिः प्रजा
I. 6 11. असृजतेति । किंदेवत्ये उ खलु पवित्रे किंपूते भवत इति ।
वैष्णवी वायुपूते इत्येव ब्रूयादनखच्छिन्ने स्यातां । प्रणीताः
प्रणयन्ननयापः प्रणयामीति पृथिवीं मनसा ध्यायेत्समान्येतानि
कुर्यात्प्रणीता आहवनीयं ब्रह्माणमिध्माबर्हिरिति यज्ञस्य शिर
I. 8 16. इत्येतदाचक्षते । किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षिण्यो भवन्तीति ।
विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्भिर्हवीꣳषि प्रौक्षीः केनाप
I. 9 11 इति । ब्रह्मणेति । ब्रह्मप्रोक्षिता एव भवन्ति । हविष्कृदेहीति
ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति
वैश्यस्य । हविष्कृदेहीति पर्जन्य एवैष उक्तो भवत्यथापुदा-
I. 9. 12. हरन्ति हविःसꣳस्कारीमेवैतदाहेति[3] । दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः
समाहन्तीति । विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहन्तवा आह

---

१ Thus (उर्वस्थि, not ऊर्वस्थि) all Sâyana remarks: छान्दसो ह्रस्वः ।

२ Thus Sâyana (cit.), ०परुषामात्रो Ben, ०परुद्संमितो Be G, ०परु-संमितो U G (sec. m.), ०पर्वसमितो H. Sâyaṇa comments: अंगुष्ठस्य परुः पर्व परुषा संमितः अंगुष्ठपर्वपरिमाण इत्यर्थः ।

३ Thus Ben Sây., ०संस्कारामे० D C, ०संस्कारिमे० U (pr. m.), ०संस्कारिमे० Be H G U (sec. m.). Sâyana remarks: हविःसंस्कारिमेव मुख्यं हविष्कृतं इति संस्कारीमिति छान्दसः ।

विजित्यै । यावन्तो ऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्दतामुप-
शृण्वन्ति ते [१]पराभवन्तीति । द्विर्द्विर्दृषदि[२] मह्यत्मह्यदुपलायां[१] ।
नवकृत्वः संपादयतीति विज्ञायते । ॥ २५ ॥ त्रयोदशः ॥
11. 8. अपाग्ने ऽग्निमामादं जहीति । को नु खल्वामाद्भवती-
त्यपराग्निरेवैष उक्तो भवति । निष्क्रव्यादꣳ सेधेत्यादहनाग्नि-
रेवैष उक्तो भवत्या देवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति ।
को[३] नु[३] खलु कव्यवाहन इत्यन्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्वि-
ज्ञायते यदग्ने कव्यवाहन पितॄन्यक्ष्यृतावृध इति । कुतो नु
13. 14 खलु पिष्टानि संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपन्पिष्टानि
वाचं यच्छति । तामविद्वन्तः[४] अपयतेत्येव वाचं विसृजते ।
यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स
13. 13 सदेव इति । साधुशृतꣳ श्रपयतीत्येवेदमुक्तं भवति । सं
ब्रह्मणा पृच्यस्वेति । विज्ञायते वाग्वै ब्रह्म[५] वाचैवैनमेत-
13. 16. त्संपृणक्ति । क उ खलु हविः प्रक्तꣳ[६] श्रपत इति । यद्देवै-
तदाप्येभ्यो[७] निनयत्येकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय

---

१ U (sec m) ins. सर्वें but cp TBr. III. 2. 5 9.

२ द्विः and सकृत् once H Sây., सकृत् once G.

३ Thus Ben C D U (pr m.), Sāyana, क उ H, क उ Be U (sec. m.), क G.

४ With the visarga Ben G U D C Sây, without Be H, I. 10 : 13. 9 is to be corrected accordingly.

५ ब्रह्मा H Be G U (sec. m.).

६ श्रक्तं G D C U (sec. m.), Sāyaṇa (cit)

७ Thus Ben U (pr. m.), Sāyana (twice) ; यद्देवसदाप्ये॰ D C, यद्देवै समाप्ये॰ Be U (sec. m.), यद्देवैनमाप्ये॰ G H.

स्वाहेति । को नु खल्वेकतः को द्वितः कस्त्रित इति । पिता पितामहः प्रपितामह इत्येके । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौरित्येके । ऽग्निरादित्यो वैद्युत इत्येके । ॥ २६ ॥

अग्नेस्त्रयो ज्यायांसो भ्रातर आसन्नित्येक[1] । एषय
एतन्नामधेया[2] बभूवुरित्येके । ते देवा आप्येभ्यस्तृजतेत्याप्य-
नामधेया[3] देवा भवन्ति । क उ खलु पौर्णमास्यां पितृभ्यो
I. 19 19दीयत इति । यद्देवैतच्छ्रोण्योर्निनयतीति[4] । किमभिघारितं
I. 87.2नु खल्वाज्यं भवतीति । सत्याभिघारितमित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते
I. 87.4सत्येन त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेति[5] । पञ्चानां त्वा
वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यनुदिशं वाता । विष्वग्वात
एवैषां पञ्चमो भवति । पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय
गृह्णामीति हेमन्तशिशिरावत्र समासं गच्छतः । पञ्चानां त्वा
दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीतीयमेवासामूर्ध्वा दिक् पञ्चमी
भवति । पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति
देवा मनुष्या असुरा राक्षसा । गन्धर्वा एवैषां[6] पञ्चमा
भवन्ति । चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यय-

---

[1] Thus (॰त्येके) C only, ॰त्येते all the other MSS. and cit by Sāy.

[2] एवंनाम॰ Ben C D; ऋषयस्तांनाम॰ Be.

[3] Thus G H Be U (sec. m.), ॰त्याप्यानाम॰ Ben D C U (pr. m.) Sāyana.

[4] Thus G U D C and cit. Sāyaṇa यद्देवै॰ Ben, यद्देवैन॰ Be

[5] इति om. G.

[6] Thus Ben U D C, एषां H Be G, एतेषां a cit. by Sāyana.

मेवैष आकाशश्चरुः पञ्चबिलो भवति । दिशो ऽस्य पञ्च बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमित्यप्युदाहरन्ति संवत्सर एवापि चरुः पञ्चबिलो भवत्यृतवो ऽस्य बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमिति । ॥ २७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथाध्वर्योश्च होतुश्च प्रपदनमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रागावृत्तो[१]
23, 18. ऽध्वर्युः प्रपद्यते प्रत्यगावृत्तो होताध्वर्युरनन्तरो ऽग्नेः स्यादार्षेयमसंप्रजानानस्य प्रवरं ब्रूहीति मनुष्वद्भरतवन्मनुवदित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते मानव्यो हि प्रजा इति ब्राह्मणं । पुरोहितप्रवरो[२] वा[२] राज्ञो । ऽथाप्रज्ञातबन्धुराचार्यामुष्यायणमनुब्रवी-
25, 16. ताचार्यप्रवरमु[३] हैव[३] प्रवृणीताथ होतारं प्रवरयेत्यथास्मा दैवतमभिवर्धयेद्द्विधा स्विष्टकृतं व्यतिषज्यैवाङ्गुली[४] अवद्येदङ्गुष्ठपर्वमात्राणि[४] दैवतान्यवदानानि भवन्ति ज्यायांसि सौविष्टकृतान्यैडानि च । चतुर्धाकरणानि[५] ब्रह्म[५] प्रतिष्ठेति[५] । कृत्वा

---

१ प्राङाहृ॰ G U

२ Thus Be U (pr. m.) Sāyaṇa, ॰प्रवरोव C D, ॰प्रवरेण (omitting वा) H Be G (sec. m.) U (sec. m.). Is राज्ञा to be read ?

३ ॰याप्रज्ञात॰ G (sec. m.) D C U, the Viv. and Sāyaṇa; ॰यप्रज्ञात॰ Be Ben H G (pr. m.).— ॰बंधोरा॰ C and Sāyaṇa.— ॰ब्रवीत॰ all (Sāyaṇa alone ॰ब्रुवीत), cp. Āp. XXIV. 10. 17.— ॰प्रवरमुवैव C D and Sāyaṇa; ॰प्रवरमुद्धवै G (sec. m.) U (pr. m.), ॰प्रवरमुवै Ben, ॰प्रवरमनुवैव Be U H; cp. Āp. l. c.

४ Thus G U D C and Sāyaṇa; ॰वांगुली अव॰ H Ben, वांगुलीरव॰ Be. The Viv. also has the dual

५ These words are effaced in G.

I. 26. 8. स्विष्टकृतऽ स्रुचमद्भिः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे
हविरिदं जुहोमीति । किमु खल्वममुदितं[1] भवतीति प्रागा-
नूयाजिकात्संप्रेयादित्येव ब्रूयात् । ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टयः पशुबन्ध
इत्यु । पयोदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । शरावदक्षिणमग्निहोत्र-
मित्येके । यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते ।
यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते । यत्ततो ददाति सा
दक्षिणेति । यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्ण-
मासयोरन्वाहार्यश्च पुरोडाशस्य च[2] चतुर्धाकरणं । विज्ञायते[3]
दक्षिणैवाश्वैर्यो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति । यथैवादः[4]
सौम्ये ऽध्वर आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि
II. 120. 4. दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति । वासोदक्षिणाः
काम्या इष्टयो या[5] अनादिष्टदक्षिणाः[1] । गोदक्षिणः पशुबन्धो ।
III. 32 10 नित्यो ऽन्वाहार्यो । यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते पत्नी-
संयाजेषु सर्वं एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्त्यै-
वात्र फलीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनी-
वालीं च कुहूं चानुमतिं च पत्नीहोमं च नारिष्ठौ च होमौ

---

१ ॰दितानि H U G (pr. m.) Ben, ॰दिता C.

२ Given by U (pr m) only and by Sāyana in a citation

३ See TS. I. 7. 3 1.

४ यथैवश Ben, यथापि Be

५ Thus Ben G (sec. m), पाषानादि॰ H U D C G (pr. m.), इदम् अनादि॰ Be , cp. XIII. 1 : 120 4.

पुरस्ताद्गृहपतेरुपजुह्वति सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छतां यज्ञस्य
युक्तौ धुर्यावभूताम् । संजानानौ विजहतामरातीर्दिवि ज्योति-
रजरमारभेताꣳ स्वाहा ॥ दश ते तनुवो यज्ञ यज्ञियास्ताः
प्रीणातु यजमानो घृतेन । नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानो
देवानां दैव्ये ऽपि यजमानो ऽमृतो ऽभूत्स्वाहा ॥ यं वां देवा
अकल्पयन्नूर्जो भागꣳ शतक्रतू । एतद्वां तेन प्रीणानि तेन
तृप्यतमꣳहहौ स्वाहेति । ॥ २९ ॥ पञ्चदशः ॥

72. 3. अथेदमग्निहोत्रꣳ सायमुपक्रमं प्रातरपवर्गमाचार्या ब्रुवते ।
तत्रोदाहरन्ति ज्योतिषी इमे संनिपतिते भवत आदित्यस्य
चाग्नेश्च । ते न व्यवेयात्सायमाहवनीयमुद्धरन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखो
निवर्तेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखो निवर्तेत्सायमग्निहोत्रꣳ
होष्यन्नग्रेण परीत्य जुहुयात्प्रातरग्निहोत्रꣳ होष्यन्नपरेण परीत्य
72. 6. जुहुयादेवमस्यैते ज्योतिषी अव्यवेते भवतो । ऽथायमुद्धरण-
मन्त्रो वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाध्वर्युणा मनसा
ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नीधैतैस्त्वा पञ्चभिर्दैव्यैर्ऋत्विग्भिरुद्धरामि भूर्भुवः
सुवरुद्ध्रियमाण उद्धर पाप्मानो मा यदविद्वान्यच्च विद्वाꣳ-
श्चकार । अह्ना यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च
तस्मादिति सायꣳ । रात्रिया यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्व-
2. 12 स्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं निदधात्यमृताहुति-
ममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै । तथानन्तं[1]

---

१ Corrected ; तेना॰ MSS

I. 26. 8.स्विष्टकृतꣳ स्रुचमद्भिः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे हविरिदं जुहोमीति । किमु खल्वमसुदितं[1] भवतीति प्रागानूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयात् । ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टयः पशुबन्ध इत्युपदोहदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । शरावदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते । यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते । यत्ततो ददाति सा दक्षिणेति । यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्णमासयोरन्वाहार्यश्च पुरोडाशस्य च[2] चतुर्धाकरणं । विज्ञायते[3] दक्षिणैवास्यैषाथो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति । यथैवादः[4] सौम्ये ऽध्वर आदिशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि

II 120 4.दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति । वासोदक्षिणाः काम्या इष्टयो या[5] अनादिष्टदक्षिणा[6] । गोदक्षिणः पशुबन्धो ।

III. 32. 10 नित्यो ऽन्वाहार्यो । यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते पत्नीसंयाजेषु सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्यैवात्र पत्नीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनीवालीं ...त्नमनि..च..पत्नीहोमं च नारिष्ठौ च होमौ

तस्मिन्काले ऽस्य पिण्डं निपृणुयादथ चेदसगोत्रस्य दायमुप-
यच्छेत[1] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । तेभ्यो दत्त्वा प्रतिवेशं
बर्हि स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थाली-
पाकꣳ श्रपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्यात्कथमु खलु
पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदानं भवतीत्येतत्ते ऽमुष्यै तत मम पिता-
मह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै पितामह मम प्रपितामह ये च
त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै प्रपितामह मम प्रप्रपितामह[2] ये च
त्वामन्विति । प्रविदानकल्पेन वा दद्यात्स्वधा पितृभ्यः पृथिवी-
षद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो ऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्य
इति । पितुश्चेत्पितामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न
जानीयात्कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । प्रविदानकल्पेन वा
दद्यादपि वैतत्ते तत ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह ये च
त्वामन्वेतत्ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्युत्तर आयुषि लोम
I. 81. 2 छिन्दीतेति । कस्मिन्नु खल्वेतत्काले छेत्तव्यं भवतीत्यूर्ध्वꣳ
षट्षष्टिभ्यश्च[3] वर्षेभ्यो ऽष्टाभ्यश्च मासेभ्य इत्येतस्मिन्नेवैतत्काले
छेत्तव्यं भवतीति[4] । कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो
भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय

---

१ घसौम G (sec. m.) only, cp. XX. 10: 23, 12

२ Thus G (sec. m) only; all the other MSS. om. the first. प्र।

३ Thus Ben C U (pr. m.); षट् षष्टिय D, षट्षष्टिभ्यो H G U (sec. m.), षष्टिभ्यो Be.

४ Thus Ben D C U (pr. m); भवति om H Be G U (sec. m).

I. 86. 5 भवति । स खिद्यपेदं प्रायश्चित्तं मध्ये[1] पतितमाश्विनो द्विकपालस्तमन्तमेव[2] परिणयेद्दीक्षणीयायां चेन्नश्येत्प्रायणीयामनुवर्तेत । प्रायणीयायां चेन्नश्येदातिथ्यामनुवर्तेतातिथ्यायां चेन्नश्येदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तरं[3] तन्त्रमनुवर्ती[3] स्यादथ चेदग्निदीक्षणीयायां नश्येत्कस्मिंस्तु खल्वेनं काले निर्वपेदिति । दीक्षाहुतीर्हुत्वैतस्मिन्नेनं काले निर्वपेदपि वा

III. 54. 4 प्रागौद्ग्रहणादथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य[4] जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरम्भूयं यजमानभागो गच्छतीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेदिति ।

॥ ३३ ॥ सप्तदशः ॥

III. 55. 4 अथायं पशुः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीत्यंजस्तैरग्निभिरुदवसाय षड्ढोतारं[5] हुत्वा यूपाहुतिं हुत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा[5] वेदिं विमाय सतोपायनीयमग्नित्वाग्नीनन्वादध्याद्धुतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति नु बौधायनस्य कल्पो । साग्नीनन्वा-

---

१ मध्य H Be G U D C.

२ Thus (०स्तमंतमेव) G H U (sec m.), ०स्तंतमेव C, ०स्तमतमेव Be, ०स्तनमेव Ben U (pr m.) D.

३ Thus Ben U (pr. m) D C; ०मुत्तरमुत्तरं सर्वेषमनु० Be U (sec. m), ०मुत्तर सर्वेममनु० H G (pr. m.), ०मुत्तरं तंत्रमनु० G (sec. m.).

४ वा ins G Be U (sec m) H, not Ben D C.

५ The words षड्ढोतारं unto हुत्वा are given by G (sec. m.) after उपेयात् (l 15)

दध्याघ्न व्रतमुपेयात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं[1] । प्रणीते लौत्तरवेदिके मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्नम्वयजुर्हरेत्स्विद्धमत ऊर्ध्वमथ शालीकेररण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्यैवमेव[2] षड्ढोतारꣳ हुत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा यूपꣳ सयजुषं कृत्वा वेदिं विमायाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्येत्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं । प्रणीते लौत्तरवेदिके[3] मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिद्वत्याहवनीये पूर्णाहुतिꣳ हुत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्नम्वयजुर्हरेत्स्विद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ३४ ॥

55, 9. स्फ्यो यूपो भवतीति । कथमु खल्वस्य स्वरुरधिमन्थने[4] यूपशकले[4] इति[4] भवन्तीत्येतस्यैवावतक्ष्णुयादपि वान्यस्य

---

१ Thus Ben C D U (pr. m.), तूष्णीकं G Be H U (sec. m.)

२ After विहृत्य G ms. (on the margin). षड्ढोतारं हुत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा वेदिं विमाय प्रतोपायनीयमग्निमाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेत् ।

३ लैवौत॰ Be.

४ Not wholly certain; ॰मंथनेयूपशकल इति Ben U C D G (pr. m.), ॰मंथनयूपशकले इति H G (sec. m.), ॰मंथनेयूपशकलमिति H. The Vivaraṇa, although not clear, gives ॰मन्थने as *viśayasaptamī*. It seems more probable we have here a dual.

तज्जातीयस्य वृक्षस्य कुर्यादेषपाल एव भवति । प्रोक्षणप्रभृति मन्त्रान्समाधयेदा परिव्ययणात्तृतीयवेलायां परिव्ययेद्वसुपरसंमितायां । पञ्चारत्निप्रभृतयः पाशुबन्धिका यूपा भवन्त्या नवारत्नेर्नवारत्निप्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवन्त्येकत्रिंशान्त्यरत्नेस्त्र्यरत्निचतुररत्निर्वा निरूढपशुबन्धस्य पालाशो यूपः । किमु खलु प्रथमतः पशुबन्धः सिध्यती३[1] न सिध्यती३[1] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । लोकाग्नीन्खल्विमान्द्वितीयमन्याधेयं ब्रुवते । न[2] तु[2] खलु[2] प्रथमतः पशुबन्धः सिध्यतीति । ॥ ३५ ॥ अष्टादशः ॥

कियन्नु खलु पशुबन्धे याजमानं भवतीति । व्रतोपायनव्रतविसर्जने[3] यज्ञस्य पुनरालम्भ । आज्यानकाश्चु हैके ब्रुवत उपप्रैषाश्रावण इति । किंदेवत्यं[4] नु खल्विदं भवतीति । मृत्युदेवत्यमित्येव[4] ब्रूयादथेमाः पशुबन्धे षट् प्रोक्षण्यस्तिस्रो ह[5] मन्त्रवत्यस्तिस्रस्तूष्णीका । यवमतीरिन्द्रघोषवतीः पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः । पशुपुरोडाशीयप्रोक्षणीः पात्रप्रोक्षणीरिध्माबर्हिःप्रोक्षणीरिति मन्त्रसंख्याताः । पशुबन्धे चेदा-

---

१ Pluti signs only in Ben C D U.

२ नतुखलु Be G, नतुखलु Ben, ननुखलु H, नखलु U C. न D.

३ व्रतोपायने Be (instead of •पायन•) ।

४ Thus corrected (in accordance with the TS.) : •देवतं or दैवतं the MSS

५ द्वि U (sec. m.).

ज्यभागावुदाजिहीर्षेत्कस्मिन्नु खल्वेनौ काले यजेदिति ।
स्वाहाकृतिप्रैषेण चरित्वा प्रागपायै । पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा
अन्ये देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो ऽन्य इत्यादित्यस्यैवैते रश्मयः
121.3 प्राचीनाश्च प्रतीचीनाश्च भवन्त्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः
कर्मण उपक्रमो भवतीति । जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निद-
ध्यात्तस्योपरि पात्र्यौ । पात्र्यां प्राचीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आप्यनिनयनान्तो । जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो
निनयेत्प्राचणीशेषेण पुरोडाशीयानि[1] पिष्टानि संयौयादेवꣳ[2]
सवनीयानां । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ ३६ ॥
61 4 निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येत्कथमत्र चतुरवत्तं
भवतीत्युपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभिघारयेदेवमस्य[3] चतु-
रवत्तं भवत्यथ हैक आचार्या एकादश धर्मान्पशुबन्ध उत्सा-
दयन्त्यग्न्यन्वाधानं व्रतोपायनं पृष्ठ्यां प्रणीतां याजमानमाज्य-
भागौ प्राशित्रं यजमानभागब्रह्मभागौ चतुर्धाकरणं विष्णु-
क्रमानिति । कियन्नु खलु पशुबन्धे दर्विहोमा दृष्टा भवन्तीति ।
22 17. षड्ढोता यूपाहुति सौम्या दिशांप्रतीज्योपयज इति । किंदे-
24 7. वत्या उ खलु मनोता भवतीत्याग्नेयीत्येव ब्रूयात्किंदेवत्य उ
खलु वनस्पतिर्भवतीति । वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते वैष्णवा
वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरन्ति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं

---

१ पुरो॰ Ben G (sec. m.), पौरो॰ the other MSS.

२ Thus U H Be G; संयुयादेवं Be, संयुत्यादेवꣳ C.

३ ॰मत्र Ben U (pr. m.), D C.

पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवत्येकादश प्रयाजा एकादशानूयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवति । यथो एतच्छाल्कीकेः कल्प[१] वेदयन्ते ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवस्येत्[२] चेत्तत्र चेष्टन्तमादित्यो ऽभ्यस्तमियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३[३] न सिध्यती३[३] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । यज्ञाभिपरीत एष[४] आकाशो भवति । नैव सिध्यतीतीन्वा[५] अयं पशुः सार्वत्रैष्टुभो व्याख्यातः । ॥ ३७ ॥

एकोनविꣳशः ॥

अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः । को नु खल्वेषामुपाꣳशु भवतीति । य एवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्या द्यावापृथिव्या वायव्याः सौर्या वैश्वकर्मणा इति । गर्भिण्यो भवन्तीति कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीत्येतत्समुद्धृत्य एता भवन्ति । नैव सिध्यतीत्यादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इत्यृषिनामधेयमेवैत-

१ The kalpa of Sāhki here alluded to I have not traced in our Dvaidhapraśnas; the prāyaścitta is, according to the Vivaraṇa, the one treated of in XIV. 24 init.

२ Thus G (see m.) Be; •समारोह्यो• the other MSS.

३ Pluti signs not given by all the MSS. here and infra.

४ एष om. H Bn C.

५ सिध्यतीतीषा H, सिध्यतीतिन्वा (or वा) or सिध्यतिन्वा the other MSS.

इत्यपसदतो[1] भवतीत्यष्टीनदतीत्येवेदमुक्तं भवत्यथेयं दशर्षभा संवत्सरमभि विहिता[2] प्राजापत्य[3] एवैषां ककुद्दशमो भवतीति[4] कथमत्र ब्रह्मचर्यꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति संतिष्ठते नैव सिध्यतीति पर्यारिणी भवतीति परिहारसूरित्येक आहुरथ हैक आहुरनुजैवैषोक्ता भवति वेहदित्येतामाचक्षते ॥ ३८ ॥

सोमापौष्णं चैतमालभेतेति त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यस्मिन्सो धयतीति त्वाष्ट्रं वडवमालभेतेति यमेवैतं पुमाꣳसꣳ मन्तमधिरोहति स वडवो विषम आलभेतेति देवयजन[5] वा विषमꣳ स्याद्यस्मिन्वा पशुमालभेतापां चौषधीनां च सन्धावालभेत इत्युदकान्त इत्येक आहुरथ हैक आहुः प्रावृषि वा शरदि वेति यस्याश्विने शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं बहुरूपमालभेतेति प्रायणीये चेदतिरात्रे न दृश्येतारम्भणीयस्याहः सवनीयस्योपालभ्यं

---

१ Uncertain, इत्यृषीनाम॰ Be, इत्युषिनाम॰ Ben C G D, इत्युषिम॰ H, इत्युष्टिनाम॰ U (pr m), इत्युद्दष्टिनाम॰ U (sec m.). Read perhaps इत्यृषीनामधेय॰ ?

२ Thus Ben C D G (pr m), विहिताः Be U H G (sec. m)

३ Thus Ben C U D G (pr m.), ॰पत्या Be H G (sec. m.).

४ इति only in Be.

५ Before देव॰ all the MSS exc Be ins. यद्‌ or य ।

I. 69. 2. कथमु खलु यावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगो
भवतीति । फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां शुनासी-
रीयपरुषा यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमास-
वैमृधाभ्यां यजेताथ चेदिष्ट्या पशुना सोमेन वा यजेत कथं
तत्र कुर्यादिति । प्रतिकृष्यैतस्य पक्षस्य शुनासीरीयपरुषा
यजेताथैतेषामेकेन यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्ण-
ib. मासवैमृधाभ्यां यजेतेति । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेद-
यन्ते यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि ।
प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति कथमन्वेष्टिपशुबन्धा इति ।
काममिष्ट्या कामं पशुबन्धेनेति । क उ खलु चातुर्मास्यानि
समासं गच्छन्तीति । राजसूये च चातुर्मास्येषु च सोमेष्वित्येव
ब्रूयादथाप्युदाहरन्ति द्वादशाहे ऽपि चातुर्मास्यैर्यजेत । वैश्व-
देवेनेष्ट्वा[1] चतुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां च[2] नवम्यां च साक-
मेधैर्द्वादश्यां शुनासीरीयपरुषा यजेतेति । विज्ञायते संव-
130. 5. त्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयो भवन्तीति । त्रिवृद्बर्हिर्भवतीति ।
तूष्णीकानि हान्तराणि भवन्तीति मन्त्रवदु[3]ह[3]बाह्यमेतदेव[3]
131. 3 यदन्यत्रेष्टिसंनिपाते[3] विपरीतं भवतीति । क उ खलु कारभ-

१ Before वैश्व° D G U C ins प्रथमायां, which, strictly spoken, is superfluous

२ च om. U G D Ben C and Rudradatta on Āp. VIII. 1 2; it is found in Be H and the Vivarana

३ Thus G ; D Ben (pr. m) U (pr. m.) C present the same reading, leaving out only ह ; U (sec. m) Ben (sec m.) Be ins. एतदु between मन्त्रवदु and ह ; H reads as G, only °वदेवमाहदन्यत्रे° , Ben °वदेमदुदान्यमेतदुपसदन्यत्रे°, Be° °वदेदमदुदवान्यमेतदुपसदन्यत्रे° ।

पात्राणि प्रथमं मन्त्रं लभन्त इति । प्रोक्षण[1] इत्येव[1] ब्रूयात्सह हविर्भिः करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कुर्यात् । किंदेवत्यानि नु खलु करम्भपात्राणि भवन्तीति । वारुणानीत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते ऽन्यमेव[2] वरुणमवयजत इत्यस्तं प्रेत सुदानव इति गृह्याग्मेघे-
III. 72. 1. तेत्येवेदमुक्तं भवति । तौ व्यतिचारं स्तम्बयजुषी हरेयाताम्-
मितश्चामुतश्च[3] यन्तं[3] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयात्सह[4] निरस्य प्रतिप्रस्थातापो निःषिच्याध्वर्योराज्यस्य[5] वाचयेदथैनयोरतिप्रणयनादादायाध्वर्युः स्वमिध्ममपक्रम्यैव तिष्ठति । ॥ १ ॥

अथायं प्रतिप्रस्थातान्तरेणेध्मं[6] चाहवनीयं चोपातीत्य स्वमिध्ममाददीत । तावपमलैः[7] पर्यावृत्येध्मौ हरेयातामथामुतः[8] प्रदक्षिणमावृत्येध्मौ प्रतिष्ठाप्येतेनैव यथेतमेत्य प्रतिनि-

---

१ Thus Be G (sec m), the Viv ; प्रोक्षणाप्रभृतीन्येव U G (sec. m) Ben H, प्रोक्षणप्रभृत्येव D, प्रोक्षप्रभृत्येव C.

२ Thus all, cp the Calcutta edition of TS, vol. II, p 41, l. 5 from bottom (TBr. I. 6. 5. 4 ?)

३ •श्चार्यंतं Be G U (pr. m.).

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv. ; प्रतिस्ट• D C U (pr. m.) Be Ben ; H om the prepos , cp. Āp. VIII. 5. 12.

५ •ध्वर्युंणा• H Ben (pr. m) —After •राज्यस्य C D Be G U (pr. m.) ins. च, U (sec. m) चार्थं ।

६ Thus Ben H U (sec m) and the Vivarana , •घ्मातीत्येव Be G C U (pr. m.) D

७ Thus G U C and the Viv., the other MSS. om. तौ ।

८ •परिहरेयाताम• U (sec. m.).

वेष्टयते प्रतिप्रस्थातान्तरेण वेदी प्राचीनमुपयमनीहारो[१] ।
ऽथेमा अध्वर्युः प्रोक्षण्यो दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्या-
138. 4 मादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृतो भवत्यथेयं[२] मारुती दक्षिणां
वेदिं गच्छति सप्तमी[३] हविषामधिश्रीयते[३] । कथमेतयाव्य-
वेतानि भवन्तीति । प्रतिक्रम्यैनामग्रेण दक्षिणेन[४] हवींष्य-
नभिघारितामुदानयेदथैनां पुनरधिश्रित्याभिघारितामुदा-
स्यान्तर्वेद्यामादयेदेवमेतान्यव्यवेतानि भवन्त्यथायं प्रतिप्रस्थाता
मारुत्यै दैवतस्य मरुद्भ्योऽनुवाचयेन्मरुद्भ्य आश्रावयेद्यान्यत्राध्वर्युः
कृतानुकारो भवतीति । तद्यदिहाश्रावयतीह[५] यजतीति
तत्प्रतिप्रस्थाता कृतानुकार एव भवत्यथेदं मारुत्यै मेक्षण-
73. 3 मग्रेणोत्तरवेदिकमग्निं[६] परिगृह्यानुप्रहरेदथो[७] एतदौपमन्यवस्य

१ Thus G U C D, °यमनिहारो the other MSS

२ इति after भवति ins D U Ben C

३ Uncertain reading and meaning, the Vivarana of this passage is missing. G (sec m) reads as given above; सप्तम्यः हविषामधिश्रि° Ben (pr m) C, सप्तम्या हविषामधिश्रि (or श्र)यते Be U (sec m) Ben (sec m) G (pr m), सप्तम्यविषधिश्रयते H

४ Instead of दक्षिणेन (thus G, Ben sec m, Be) दक्षिणा U (sec. m), दक्षिणानि C Ben (pr. m) U (pr. m.) H D.

५ Thus Ben (sec. m) G (sec m.), the last MS ins इति also after °श्रावयति) H (only °वयतिह) and the Viv. (reading यदी°) ; तद्यदाश्रा° Ben (sec m), तद्यदाश्रावयतीह Be, तद्यदिहाश्रावयतीति तत्-प्रतिप्रस्था° C.

६ °ग्रेणोत्तर° Be H.

७ पर्याहृत्यानु° U (sec. m)

कल्पं वेदयन्ते तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति दैवतं
प्रदाय स्विष्टकृतं प्रयच्छेत्तुषान्संप्रकीर्यादुकान्तं प्रत्यस्येत्स्विष्टकृमत
I. 141. 18. ऊर्ध्वमथायं गृहमेधीय आज्यभागप्रतिपत्क्वेडान्तः[1] संतिष्ठते '
III. 74 10. तत्र नास्ति प्राशित्रं ' तूष्णीꣳ [2]समक्ताञ्छाकलान्परिधीनग्ना-
I 143 18. वनुप्रहरेदभिवान्यायामविद्यमानायाꣳ संधिनीचीरं दोहये-
दिति ' ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

I. 143. 17. अथायं महापितृयज्ञस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति '
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्देवानां पितॄणां परिपूतमसि देवपितृबर्हिर्मा
त्वान्वक्ष्मा तिरश्चपर्व ते राध्यासमित्यपहतो ऽररुः पृथिव्यै देव-
पितृयजन्या इत्यपहतो ऽररुः पृथिव्या अदेवपितृयजन इत्येव-
मेतेष्वधिकरणेषु कुर्याद्यत्र देवाश्च पितरश्च संनिगच्छेयुः '
पाणी संमृशीत ' परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्यै-
द्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याचैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन
गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि[3] प्राचीं ' प्राच्यां व्रीहीना-
वपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आध्यान्तो ' जघनेन
I. 147. 4 गार्हपत्यमाथेभ्यो निनयेद्दिपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो ' ऽध्वर्यु-
रनन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाग्नीध्रो ' ऽपि

---

[1] Thus G U D Ben C, •स्केडान Be, •स्कंडांता H; read •प्रतिपत्क्ष्वेडान्तः ?

[2] Thus (and cp. XXI. 3 · 74 10) Ben U H, •शकला• D C, •शालाका• G (sec. m.) Be

[3] निधाय instead of निदध्यात् Ben U (sec. m.).

वाग्नीध्र एवानन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाध्वर्यु-
9b विपरिहरन्ति हवीꣳष्यग्रेण पुरोडाशं धाना जघनेन धानाः
करम्भमित्येवं विपरिहृतानामेवैतेषाꣳ हविषामेकैकमुद्वास
येत् । क्व उ खलु त्रैयम्बका निरुप्यन्त इत्युदास्य हवीꣳषि
रुद्रायाम्बिकायै जुष्टं निर्वपामीति यस्य मन्त्रवन्तः । कायेति
कायं निर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कं यजेति यजेत्क्व उ खलु
53 1 त्रैयम्बकाणाꣳ सौविष्टकृतं भवतीति । यदेवातो भूत आस-
जतीत्यसमुदित ऋषभं ददातीति[1] । महाहविषामेवैषो ऽसमु-
दिते[2] दातव्यो भवति । सर्वमेव याजमानं पितृयज्ञ उक्तो-
देत्पशुबन्धे सौम्ये ऽध्वरे ऽन्यत्रतत्रोत्पत्तिवचनात्सर्व[3] एवाग्नि-
र्याजमानो ऽग्निचये सर्वमेवाग्न्याधेयच्छन्दो[4] याजमानमग्न्या-
धेये । ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

56 1 अग्निष्टोमेन यक्ष्यमाणः प्रज्ञमात्मानं कुर्वीत । येनास्या-
कुशलꣳ[5] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि
स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा । स पुरस्तादेवोपकल्पयते

---

१ इति om Ben H

२ Emended; समुदितो MSS.

३ Thus U Ben C D H; न्यत्रतोत्पत्ति॰ G and the Viv, न्यत्रतोत्पत्ति॰ Be

४ Thus G U (sec. m) and the Viv.; ॰धेयंच्छन्दसो H Ben D C, ॰धेयच्छन्दसो Be.

५ Thus (and cp XXIV. 12. 195 8) Be D U C, ॰स्याऽकुशलं G. ॰स्याकुशलं Ben H

I 156. 6 प्रभूतं दशवर्षं पश्चान्यं स्यान्यमन्नं कुम्बं च कुरीरं चेति । विदलमु ह कुम्बं भवति जालमु कुरीरं । द्वादशशतं दक्षिणानां । विज्ञायते छन्दोगब्राह्मणं वीरहा वा एष देवानां यः सोममभिषुणोतीति । शतेन वीरं निरवदयते । दशभिर्दश प्राणान्येकादशी तयात्मानं । यैव द्वादशी सा दक्षिणेत्यथ[1] । हैक एकविंशतिदक्षिणेन यजन्त एकविंशं यज्ञायज्ञिय-मिति वदन्तो । ऽथ हैके सप्तगुना यजन्ते सोमक्रयण्यातिथि-मत्यनूबन्ध्यास्वतस्तो[2] मध्यतस्तदपि दाशतये[3] विज्ञायते प्र सप्त-गुमृतधीतिं सुमेधामिति । ॥ ४ ॥

156. 9 अथातो देवयजनकल्पः । स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते १ पुरस्तादुदकमनूषरमनुपहितमविस्रग्दार्यनिरिणमसुषिरमभङ्गु-रमवल्मीकं[4] बहुलौषधि[4] यत्रान्याश्चान्या ओषधयो व्यतिषक्ताः

१ दक्षिणेत्यथ Be Ben (sec. m) On this passage cp. Pañc br. XVI 1. 12.

२ After •मध्य• G ins (on the margin), •र्धाचेत्य, thus also the Vivarana.

३ See Ṛgveda X 47. 6

४ •मुपहितम• Be G (sec. m), the Vir.; •नूपहितम• the other MSS.—•विस्रग्दार्येनि• G and one copy of the Vir.; •विस्रग्दार्यनि• Ben and another copy of the Vir.; •विरंदार्यनि• U, these MSS. point to a reading •अविस्र(स)ग्दारि; •विस्रग्दीर्यमनि• D, •वि(पि)स्रग्-दीर्य(र्ष)मस्य° Ben C H D; these MSS point to a reading •अवि-स्रग्दार्यम्. Both readings occur equally in Baudh. pitṛmedha I. 4-7. 14 (cp. Hir. pi. sū. I. 1 : 33. 3). Gārgya Gopālayajvan comments· अविस्रग्दारि यत्र विविधं दारणं प्रदरादिकं विदारणं न विद्य तदविस्रग्दार्यम्।—बहुलौषधि G U D C, the Vir; •षधी Be •षधिकं Ben •षधीकं H

स्युः प्रागुदक्प्रवणं यथा चालाखसारिणीरापः स्युर्नातिप्रवणं
यस्मादन्यत्पुरस्तात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुस्तदेतां प्राची-
नवꣳशाꣳ शालां मापयन्ति । कृत्तिकाः खल्विमाः प्राचीं
दिशं न परिजहति[१] । तासाꣳ संदर्शनेन मापयेदित्येतदेकꣳ ।
श्रोणासंदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । चित्रास्वात्योरन्तरेणेत्येत-
56. 11. दपरं । दिक्स्तीकाशा भवतीति[२] । द्वाभिरेवैषा[३] दिक्स्ती-
काशा भवत्यथाप्युदाहरन्ति[४] वꣳशानामेवातीकाशान्कुर्या-
दिति । द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहत इति[५] । त्रिवृत्पञ्चदशौ
प्रातःसवनं वहतः । पञ्चदशसप्तदशौ माध्यन्दिनꣳ सवनꣳ ।
सप्तदशैकविꣳशौ तृतीयसवनमेष एव सꣳस्थतुष्टोमो भवति ।
चत्वारो हि स्तोमा भवन्त्येष एव सन्द्वादशस्तोमो[६] भवति ।
.88 17 द्वादश हि[७] स्तोत्राणि भवन्ति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं
वेद्यन्ते पुरस्ताद्वैनत्त्रैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवस्येद्विज्ञायते
मा वा इयꣳ सत्यैव वेदिरिति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥
159 9 अथेममाग्नावैष्णवमेके प्रागग्नीषोमीयात्प्रवृत्त उपरिष्टादा[८] ।

---

१ MSS., exc. H. ०जहंति (०जाहनंति Be)

२ भवंतीति MSS., but दिक्स्तीकाशा is adj., sc. शाला ।

३ °वैषां MSS.

४ Thus (भवति) U only, भवंत्य० H, भवंतीत्य० all the other MSS.

५ See TS. VII. 1. 1. 1.

६ Thus C and the Viv., all the other MSS. unanimously ०स्तोमौ ।

७ Om. G U D C.

८ Thus Be G U D Ben (sec. m.); उपरिष्टादायं H Ben (pr. m.) and the Viv. one copy another, sec. m., originally reading उपरिष्टादयं : the Viv. explains यथा स्यात् ।

न उ खलु दीक्षणीयायै बर्हिर्यजुषा कुर्यादिति व्युपनिधाय[1]
I. 159. 10 संभारान्प्राक् पाणिसंमर्शनात्स्यजमानं व्रतमुपनयति न पत्नीं
संनह्यतीत्यध्वरदीक्षायै व्रतं प्रणुदते । सर्वैवैषा व्रतोपायनीया
I. 159. 11 भवतीष्टिरप्यस्तु पत्नीसंनहनं । न यजमानभागं करोति न
ब्रह्मभागमित्याशीःसंयोजनावेवैतावुक्तौ[2] भवतः । किमुपक्रम-
माणो यज्ञमाशिषं वदेदित्यथापि सुभिक्षो व्रतोपायनीयस्य
भवतीति । कस्मै[3] किं सुभिक्षायावद्यद्यजमानभागस्य खलु-
क्षादनाद्ब्रह्मभाग उत्सीदति । संयुक्तौ ह्येतौ यजमानभागब्रह्म-
I. 159 12. भागाविति । न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नान्वाहार्यं याच-
तीति । दक्षिणोक्तावेवैतावुक्तौ[4] भवतो । ऽन्या उ खल्विह
ib. दक्षिणाः प्रतिख्याता भवन्ति । न फलीकरणहोमेन चरति
न समिष्टयजुर्जुहोतीत्यन्तपरिक्रमिणावेवैतावुक्तौ[5] भवतः ।
I. 159 13. किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । न पूर्णपात्रे यज-
मानं वाचयति न विष्णुक्रमान्क्रमत इत्यवस्थोक्तः खलु पूर्ण-

---

१ Thus Be G (sec. m) and the Viv a. h. l and as cited elsewhere; the prep. वि om. D U Ben H C

२ Thus Be U (sec. m) G (only •वैवै•), एव H U (pr. m), •संयोजनाव••• D, •संयोजनायैवैतावु• Ben and a citation by Sāyana; •संयोजनावैमातावु• C.

३ The Viv. seems to read तस्मै ।

४ Thus Be G U (sec m.) Ben (sec. m) and the Viv.; दक्षिणो-कार्यावेवैतावु• Ben and U (pr. m), दक्षिणैकार्यो एवैतावु• D, दक्षिणैकार्यो एवैतावु° C, मध्यमयोक्ताद्दक्षिणैकार्यावेवैतावु° H.

५ °क्रमणावे° D C, °क्रामिणावे° Be.

पाचो भवत्यन्यः खल्विहावभृथः प्रतिख्यातो भवत्यन्तपरि-
क्रमिणो विष्णुक्रमाः । किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणये-
दिति । ॥ ६ ॥

59. 18. द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्निति[१] । कतमानि खल्वि-
मानि वात्सबन्धानि भवन्तीत्येता एव स्रुवाहुतीरन्यत्र स्वाहा-
60. 10 कारादित्यथाप्युदाहरन्ति समानसंख्यानो ऽग्निर्क्षचि[२] तिस्रो
देवतास्तानि द्वादशाथेदं कृष्णाजिनं नौरुक्[३] भवत्याच्य जान्वे-
163 5 तत्पार्श्वत एवाभिमर्पद्दक्षिणं प्रति रभ्यं यथा नावं । नक्तं चेद-
सेध्य पश्चेदाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेताथेमानि द्वैधाणि
व्रतानि सायमुपक्रमाणि प्रातरपवर्गाण्यथौपसदानि प्रातरुप-
164 2 क्रमाणि सायमपवर्गाण्यथेदं[४] द्वैच[४] व्रतं परिश्रित्यैव व्रतयेदा-
हवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रं हूयते स मानुध्यास्यतीति[५] ।
॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ See TS. VI 1. 2 5

२ ग्निश्चचि G (sec m.), मित्वचि Be, ग्नीनिति U (sec m), ग्निनिति C, ग्निरिमि *the other* MSS.

३ See TS I 2 2. e (last pāda)

४ Thus Ben (pr. m) G (sec. m.), °धैतद्वैत्तं °धैतंद्वैच' H C U D G (pr. m.) Ben (sec. m).

५ Thus H, समनुध्यास्यतीति Be Ben, स मानुध्यासीदिति C U D G (pr. m), समनुध्यस्यासीदिति G (pr. m). *The Vivaraṇī seems to have* read as C, etc.: स याहवनीयोऽनुध्यासीत् यान्नीयमन्यत्र जुह्वमानं द्रक्ष्येति, but we expect a future: 'if the Āhavanīya sees that I offer somewhere else, it will... .'

I. 167. 3. अथायं प्रायणीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्ताद्यजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत ।
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत
उपवेश्याथैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं
निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वाहवनीये
स्रुवाहुतिꣳ हुत्वोपनिष्क्रम्य संप्रैषमुक्ताभिप्रपद्य तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेदथाज्यं निर्वपे-
दथाज्यमधिश्रयेदुभय पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्ब-
यजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वꣳ । शंय्वन्तः[1] प्रायणीयः संतिष्ठते ।
को नु खल्वस्य कर्मणोऽवशेषो भवतीत्या स्रुचां विमोकात्
चरुधविषामाप्यनिनयनं विद्यत इति[2] । स्थालीभिरेव चरू
I. 169. 20 निर्वपेदिति नु[3] बौधायनस्य कल्पः । किंदेवत्या उ खलु
पदाहुतिर्भवतीत्याग्नेयीत्येके । वैष्णवीत्येके । प्राजापत्येत्येके ।
I. 172. 19 वाग्देवत्येत्येव[4] ब्रूयात्कृष्णायोर्णास्तुकया सोमविक्रयिणमन्तरेण
I. 172. 15 भ्रूमके[5] विध्यति । राजानं प्रत्यपोर्णुते यजमानः ॥ ८ ॥

---

१ शंयुवंतः G D C U (pr. m), शंयवत Be.

२ Effaced in G.

३ Om Be H

४ Thus H, °देवत्येव the other MSS.

५ Thus G U (sec. m.) and the Vir (both copies); भ्रमके Be, भ्रूमध्ये Ben H Ke², भ्रुवोर्मध्ये C D; cp. Baudh. grhs. I 1: कृष्णे-नाञ्जनेन भ्रूमके दर्भेण संमार्ष्टि ।

वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रमित्येतयाथ यदि न सोमविक्रयी
स्यादपरेण यूपावटकालं पलाशशाखां निहत्य समुपनह्य राजानं
पलाशशाखायाꣳ समासज्योपासीताथ यदि कश्चित्सवसंयुक्तं
व्याहरेत्क्षिप्रमिति वा त्वरध्वमिति वा कुरुतेति वा[1] तद्राजा-
73. 19 नमाददीत न संवादा आवर्तेरन्स सोमविक्रयी स्यादथेयं
74. 14 प्रथमा सुब्रह्मण्योंकारान्तैवैषोक्ता भवत्यथायमातिथ्यस्तस्य कः
कर्मण उपक्रमो भवतीति बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्ता-
दयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि
निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्राह्मणं दक्षिणत उपवेश्य दक्षिणमनड्वाहं
विमुच्यान्वेवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं
निदध्यात्स्फ्योपरि पात्री पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वोत्तरमन-
ड्वाहं विमुच्य राजानं प्रपादयेत्सिद्धमत आग्निष्टोमिकं[2] कर्म
75. 19. जानीयादा संप्रैषात्कृष्णाजिनावधवनेनैवातिथ्यं[3] प्रतिपद्यते
सिद्धमत ऊर्ध्वम् ॥ ८ ॥ पञ्चमः ॥

स दर्भपुञ्जीलमुद्गृह्येति कतरत्तु खल्विदं दर्भपुञ्जीलं
भवतीति यदेवैतद्धोतारयोर्निदधातीति सप्त गिरीन्निा-
न्वेति कतमे नु खल्विमे गिरयो भवन्तीति प्रयाजानू-

---

१ वैति or वोति MSS. exc H; om C.

२ °ष्टोमिकं G U¦D C.

३ °धवने° G and the Vir.; °यवने° Be, °धयतिने° Ben, °धूनने°
D U C.—°तिथ्यं G, °तिथ्य Be, °तिथ्यस्य the other MSS

याजा[1] एवैता उक्ता भवन्तीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयाया आतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्येवाप्युदाहरन्ति[2] दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्योपसदो ऽग्नीषोमीयः सप्तम इति ॥ यज्ञो देवेभ्यो निलायतेति । कतमो नु खल्वयं यज्ञो भवतीति । य एवैष दृष्टान्त आतिथ्यः संतिष्ठते ॥ तं देवा हस्तान्सꣳरभ्यैच्छन्निति । यदेवैतत्तानूनप्त्रꣳ समवमृशन्तीति[3] ॥ तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्रामदिति । यदेवैतदुपसद्भिश्चरन्तीति ॥ तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञमाहरदिति । कतमो[4] नु खल्वयं यज्ञो यज्ञमाहरदिति[4] । दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्यैष एव यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] ॥ वराहो ऽयं वाममोष इति । सप्तमक्तां वर्षिष्ठं । तद्यजमानं वामं वसु मुष्णातीति ॥ के नु खल्वातिथ्यस्यानूयाजा[2] भवन्तीत्युपसद इत्येव ब्रूयात्किंदेवत्या उ खलूपसदो भवन्ती-
I 178. 19. त्याग्नेय्य इत्येव ब्रूयात्कथमु खलूपसदामुपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्प्राणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेन्मदन्तीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिरुद्धूमत ऊर्ध्वं । यथा प्रकृत्यासेवं प्रथ-

---

१ ॰नुयाजा MSS

२ ॰षोमीयस्य चेत्यथा G U (sec. m.)

३ सम् found in Be G U D C only

४ From कतमो unto ॰माहरदिति missing in G H, इति missing in Ben C Bo D U

५ इति missing in G U C

मायामुपमर्दि स्रुचः सादयेदभ्यूढा द्वितीयस्यामभ्यूढतरास्तृतीयस्याम्[1] संत्वरमाणा दर्वोपमर्द्भिः प्रचरेयुर्नाक्तमाद्रियेरन्संमयाङ्गुलिः[2] स्रुवमादायाग्निवोपमर्दं जुहुयादिति ॥ १० ॥ षष्ठः ॥

क उ खल्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्युद्दास्य
38.13 प्रवर्ग्यं प्रागाहवनीयस्य प्रणयनात्सवनीयेभ्यश्च वत्सानुपाकुर्या-
द्विच्छिन्न आहवनीये गार्हपत्ये पदततीयमुपवपेदेवमुपय-
33.14. मनीष्वथैयमौदुम्बरी[3] स्रुणा यजमानेन संमिता कार्या
भवत्यथायं यूपो यजमानस्यारत्निभिर्विमितो भवति
यथोपर[4] इत्येके ऽन्तो हैवैतानि[5] कुर्याद्यूपावटं तु[6] परि-
34.11 लिख्य पाणी संस्पृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
सङ्मादयेत्प्रोक्षणीः सङ्स्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्या-
धिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि ता उत्तरवेदिङ्
हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौरोडा-

---

१ ॰दतराम्॰ H Ben U Be, ॰दतरांश्च॰ G, ॰दतराश्च॰ D C

२ Thus G D Ben CU (pr. m.), ॰मयांगुलि Be, ॰मयंगुलीभिः U (sec. m.). H defective. The Viv परिमृद्धीतमूलं प्रस्तरमादाय ।

३ Between उपवपेदेवम् and उपयमनीषु H Ben ins. इध्मम्, not G U Be D C

४ Conjectural reading ; यथोपर इत्येके G C Be U. यथोपरेत्येके Ben, यमोपर इत्येके H, यथोमपर इत्येके D, सोपर इ॰ the Viv.

५ हैवैमानि all the MSS , with त॰ the Viv. (one copy) = यज्ञमात्राणि ।

६ om. H

शिकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाप्येनाद्रवेत्पत्न्या[1] तदवेक्षितमुपयच्छीत[2] तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनडूलोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रसिद्धमाहवनीयसकाशे

I. 97. 11. पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीतेति विद्धमत ऊर्ध्वं। यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते पत्नीशाल एवाग्नीषोमस्याज्यानि गृहीयात्तानि खरे सादयेदिति। समन्वानीय वाननन्वानीय[3] वा पुराणगार्हपत्यं पाणौ संगृह्णीत। परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य संसादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुवः संमार्ष्टि। ता अत्रैव सह संसादयन्ति प्रोक्षणीश्च। न[4] प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौरोडाग्निकेन[5]। नैनां[5] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाप्येनाद्रवेत्पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनद्गार्हपत्ये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनडूलोत्तरेण प्रोक्षणीः

---

१ ॰नोद्रवे॰ instead of ॰नाद्रवे॰ G here and infra l. 14. Is उद्रवेत् the better reading?

२ Thus here and l. 14 G Be D C Ben U (sec. m.), ॰यच्छेत H U (pr. m.)

३ Only given by G U (sec. m.)

४ Thus G U D Be, C H Ben om.

५ Thus Be C only, the other MSS. om. न reading ॰दाग्निकेनैनां।

मादयित्वावेचेतोत्पुतुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धं गार्हपत्यसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा ॥ ११ ॥

194. 17. परिक्रम्यैव उत्पदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छेत्संप्रच्छन्नेषु सुवाङ्गतौ[१] जुहुयात्संप्रच्छन्नाश्चैव गच्छेयुराहवनीयाद्राजा दक्षिणार्धः स्यादथाग्निरथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्धान्याज्यान्यपि वाग्निर्दक्षिणार्धः स्यादथ राजाथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्धान्येवाज्यानि । पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारे ऽग्निं निधायाभिक्रम्य प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णियं प्रतिपद्यते[२] । ऽन्वञ्च आज्यैराहवनीये कृत्वेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृहीत्वा पञ्चविधं बर्हिं स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य काष्मर्यमयान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिं स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती । विधृत्योराश्ववालं प्रस्तरं । प्रस्तरे जुहूं । बर्हिषीतरा । एता असदन्निति समभिमृश्याप उपस्पृश्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वारा हविर्धानं

---

१ सुवाङ्गतौ॰ MSS, but cp the Viv. सं सोम कृपाय इति (TS. I. 3. 4 *a* and *b*).

२ प्रतिपद्यते Be G U D C, प्रतिपद्यते Ben, ॰थप्रतिपद्यते H

प्रपाद्येदात्मानमभिपरिहरमाण[1] इव । निहुमत ऊर्ध्वम् ।
॥ १२ ॥ सप्तमः ॥

क उ खलु श्रिम्यन्दिधाबर्हिरपवर्गं गच्छतीत्यग्नीषोमीय
इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वग्नीषोमीयः सुत्यमहरनुप्रसेतीति ।
प्रवर्ग्यक्रियामित्येव[2] ब्रूयात्क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुप्रसे-
तीति । प्रवर्ग्यक्रियामित्येव[2] ब्रूयात्का उ खलु देवता
सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इति । वागेव वाचमाह्वयतीति । क
I. 197 2. उ खलु पितापुत्रीया[3] सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इत्यग्नीषोमी-
यस्य हुतायां वपायां परिहृतासु वसतीवरीषु द्वितीया ।
प्रातरनुवाके तृतीया । दक्षिणानामु ह काल एक आह्वयन्ती-
I. 197. 8. त्यथ यो वीडितः कुम्भ्यं याचतीति दृढ इत्येवेदमुक्तं
I. 198. 17. भवति । पयस्य मक्तूंस्य कुरुतेति श्रपणार्थ एवैते उक्ते
I. 199 1 भवतश्चतस्रो रशनाश्चतस्रो वपाश्रपणीर्दंयमिध्माबर्हिरिति
प्रवनीयस्य चानूबन्ध्यस्य चैतानि भवन्ति । कास्तस्र स्थाली-
र्वायव्याः सोमग्रहणीरित्यादित्यस्थाल्युक्थ्यस्थाल्याग्रयणस्थाली
ध्रुवस्थालीत्यथेमानि द्वादशोर्ध्वपात्राणि भवन्ति दधिग्रहपात्र-
मपांशुवन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानां शुक्रामन्थिनोर्ऋतुपात्रे आदि-

---

१ Thus Ben C Be G D U (sec. m), •त्मानमपरिह• H, •त्मानमभि-परिह• U (pr. m.)

२ Thus Ben C G (sec. m) U (pr. m.), •क्रियायामित्येव H Be U (sec m)

३ •पुत्रिया G U

त्यस्याख्या औपशयं पात्रमुक्थ्यस्याख्या औपशयं पात्रमथैष एकादश चमसा भवन्ति यजमानस्य ब्रह्मणो होतुरुद्गातुर्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छंसिनोऽच्छावाकस्य सदस्यस्याग्नीधः पोतुर्नेष्टुरिति । तेषां त्वष्टूणि सद्रूपाणि कारयेन्नैयग्रोधानां । विज्ञायत उत्तरस्यां[1] ततो[1] यदस्यरुकैसमसैर्भक्षयन्ति न्यग्रोधचमसैरित्यैतस्मान्नैयग्रोधा एव भवन्ति । रश्मिश्च[2] स[2] इत्यदाभ्य एवैष उक्तो भवत्यधिपतिश्च स इति प्राजापत्य एष दधिग्रहो भवति । सारस्वतश्च मे पौष्णश्च[3] स[3] इति[3] वसतीवरीरित्येक आहुरंश इत्येक आहू राजसूयिक एष महाग्रहो भवति । पोषणाद्[4] ह[4] पौष्णो भवति ग्रहणाद्[5] सारस्वत इति । ॥ १३ ॥ अष्टमः ॥

200, 5
98 16
अथेदं महारात्रिकं कर्म । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । हस्तपादाप्रक्षाल्यान्तरेण चात्वालोत्करौ देवयजनमभि प्रपद्यन्ते । तेषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यथो-परमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं द्रुत्वाग्नीनुपसमाधाय

---

१ The first citation from the *uttarātatih* seems XVIII 21
300 13, the second I have not been able to point out

२ °चमस H; Ben om. स ।

३ Thus G D U C, पोष्णश्च स H, पोष्णश्चेति Ben, पौष्ण इति Be.

४ Thus G U; पौषणाद्ध ह H D C, पोषणादृहि Ben Be

५ Thus emended, ग्रहणात्तु G U Ben Be, ग्रहणाद्ध C ग्रहणात्तु D, ग्रहणात H.

संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते । ऽपरः[1] प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्ष्येदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिꣳ हरन्ति प्रोक्षणीर्धायाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति । संसृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृश्यन्त[2] इति । वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[3] सदो । ऽथैष उन्नेता ग्रावोवायव्यꣳ संप्रवाह्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र दध्याबर्हिरुपसादयत्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्यौरोडाग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्युक्त्वा[4] तदेवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्यथैनच्छ्रुवलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्धुलोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धमाहव-

---

१ ऽपरः U (pr. m.), परः D C, स्वपरः Ben (pr. m.), स्वपरः the other MSS. H. wholly corrupt.

२ Uncertain reading •सृश्यन्त Ben. •सृश्यन्त G (sec. m.), °स्वर्शत G (pr. m.), •सृश्यात Bo C U, •सृमात D, •सृश्यंत D. The Vir. (one copy) •सृश्य changed into •स्पृश्य, and thus also the other copy.

३ •यैन्द्रिया G C.

४ •मोद्दवे• again G.

५ •यच्छीत G (sec. m.), U (pr. m.) D C Ben, •यच्छेत G (pr. m.) Bo H U (sec. m.)

नीयमकाले पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीते । भिद्गमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १४ ॥

98. 17 अथ शालीकैरेवमेवैषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेदैष्ण्यथा हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैव आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं हुत्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते । ऽपरः प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्ष्याज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता आग्नीध्रꣳ हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृशन्त्यन्त[1] इति । वायव्यया वायव्यानैन्द्र्या[2] सदो । ऽथैव उन्नेता ग्रावाणो वायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र दध्यावर्हिरुपसादयति । न प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंमृज्योत्पौरोडाशिकेन[3] । नैनां[3] गार्हपत्यमीक्षयेदवेक्षाज्यमवेक्षयित्वाक्षेनाद्रवेत्पत्न्या[4] तदवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्य

—

१ •स्त्यन्त Be G, स्त्यन्त U C, •स्त्यन्त D, H and Ben abbreviate this passage

२ •न्यैन्द्र्या G U C, •न्यैन्द्रीया Be

३ Thus G (pr. m.) D Be C Ben; •केनैनां G (sec. m.) H; •केमाधिमां U (sec m.)

४ •मोद्रवे• again G.

५ •यच्छीत all (H abbreviates)

थैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाग्नीध्रीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदूल्मोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वाविक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रसिद्धमाग्नी-ध्रीयमकाग्ने पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य उपादाय प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं प्रतिपद्यते। ऽन्वस्य आज्यैरेधेभ्यं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृहीत्वैकविधं[१] बर्हिः स्तीर्त्वा[१] प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्यौदुम्बरान्परिधीन्परिधायोर्ध्वं समि-धावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिं स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती। विधृत्योः प्रस्तरं। प्रस्तरे जुहूं। बर्हिषीतरा। एता असदन्निति समभिमृश्य योगेन युनक्ति। सिद्धमत ऊर्ध्वम्। ॥ १५ ॥ नवमः ॥

किमग्निहोत्री दीक्षितः किमौपसदः किमसुत इति। विज्ञायते व्रतमेव दीक्षितस्याग्निहोत्रं। घर्मोच्छिष्टमौपसदस्यौ-पांश्वन्तर्यामौ[२] प्रसुतस्य। यो ह्यनुदिते स सायमग्निहोत्र-भक्षिर्य उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्षिः। किंदर्शपूर्णमास[३]

१ The three words एक ०बं० स्त र्त्वा effaced in G

२ Thus G U D C Be, ०पसदसुपांश्व० H, ०पसदस्यपांश्व० Ben, the Vivarana also has औपसदस्य।

३ Thus Be G U (sec. m), the Viv , ०दर्शपूर्णमासस्य H दार्शं (or दर्शं) पौर्णमास्य (or स्य) H D C Ben (pr m.), all without इति ; ०मास इति Ben (sec m). ०दर्शपौर्णमास इति U (pr. m)

इति विज्ञायते पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत
99. 11 दार्शं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वतेति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेत्सकृदुपहितान्येव कपालानि स्युः समभिवासनात्सकृत्स्विष्टं कर्म तायते[1] । तेषामेकैकमुद्वासयेदनुसवनं येनयेन प्रचरिष्यन्स्यादपि वा व्यभिमृष्टानां पिण्डानां परिशाययीतेतरयोः[2] सवनयोर्यथैककपालस्याचिकीर्षितः[3] स्यात्प्रातःसवनिकैरेव[4] वर्तयेत्कृतान्कात्पौरोडाशिकं कर्म सत्वाददीतेतरयोः[5] सवनयोरनुसवनमङ्गाराध्यूहनेनैव कपालेषु प्रतिपद्येत । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।
॥ १६ ॥ दशमः ॥

16. 6 यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त उभयतःशुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादित्युपर्यर्धेऽ होतृचमसं हलेत्येतेनैवापि हतीयेन वर्तयेच्चयोरपः पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपादयेद्धोतृचमसीया वसतीवरीया मैत्रावरुणचमसीया इति दक्षिणेन होतार परिगृह्यापरया[6] द्वारैकधनानीतमिश्र्य काले सर्वत्र एव मैत्रा-

१ Thus Ben, म्रायते C D, तायत H (reading स्याम् instead of तेषाम्), वर्तयेत् G Be U (see m.) and the Vir.

२ इतरयोः Be'G (pr. m.), उभयोः Ben C U D G (see m.)

३ यद्येक॰ H and the Vir., यदेक॰ G U Ben Be, C defective.

४ ॰सवनिकै॰ G U D, Vir., ॰सवनीकै॰ the other MSS.

५ ॰तरयोः MSS.

६ परिगृह्य॰ Be U.

वरुणचमसौयाः पर्यस्येत्तृतीयं वसतीवरीणामवनयेत्तृतीयमेक-
I. 190, 12. धनानामेवमस्य प्राक्केवलः शुक्रो भवति । सोमग्रहं गृह्णीयाद्ब्र-
ह्मवर्चसकामस्येत्यनिरुक्तस्यैवैष राज्ञो ग्रहीतव्यो भवति । का
उ खलु देवताः प्रथमꣳ सोमं भक्षयन्तीत्यपि इत्येव ब्रूया-
दिज्ञायत उपहूताः सोमस्य पिबतोपहूतो युष्माकꣳ सोमः
पिबत्विति । क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति ।
विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्तेषाꣳ संनिपति-
तानामानुपूर्व्येति[१] । निग्राभ्यास्तु वाचयित्वादाभ्येन चरेदथो-
पाꣳशुसवनमाददीताथ राजानं निर्वपेत्सिद्धमत आग्निष्टोमिकं
कर्म जानीयादा फलकयोरभिमर्शनात्फलके अभिमृश्य
पृश्निभिश्चरेदथ प्राणग्रहैश्चरेदथाꣳशुमुपसंगृह्णीयादथाꣳशुना
चरेदथोपाꣳशुना । काले ऽन्तर्यामेण । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।
॥ १७ ॥ एकादशः ॥

III. 101, 7. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त आग्रयणस्य ग्रहणे
द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने
चतसृणां तृतीयसवन इत्युपाꣳश्वन्तर्यामयोस्तु सꣳस्रावः संततश्च
शुक्र एते द्वे प्रातःसवने । संततश्चैव शुक्र आग्रयणस्योदचनेन

१ Thus G U D, °पातिमाना° H Ben, °पतिनाम° C, °पोभानां Be — °मानुपूर्व्येति G U (see m.), °मानुपूर्व्ये H, मानुपूर्व्येति Be, °मानुपूर्व्येति Ben U (pr. m.), °मनुपूर्व्येति C D.

च[1] तृतीया माध्यंदिने सवन । आदित्यस्थाल्यामतिग्राह्यो[2]
राजादित्यग्रहस्य च संस्राव आग्रयणस्यैवोदचनेन[3] च चतुर्थी
तृतीयसवने । संपूतꣳ राजानं चर्येण श्रीणीयात्पयसा सक्तु-
भिर्हिरण्येनेति । स यं कं च ग्रहं गृह्णात्युभयत[4] उदवृधꣳ
हिरण्यश्रयणमेवैनं करोति । तिष्ठता ग्रहा होतव्या अन्यत्र
101, 9 प्राजापत्याच्च मन्थिसꣳस्रावाच्चेति । यथो एतच्छालीकिः कल्प
वेदयन्ते द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति सुवाक्ततीरेवैता जुहुयात्क-
स्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति । संततीर्ह्वेवैनमेनाः[5]
212 6 काले जुहुयादित्यथोत्तरित्याह प्राञ्चꣳ राजानं पूतभृतमभि
संप्रवयताद्दशाभिराधवनीयं मृद्वा न्युब्जतादित्युक्तसंप्रैष[6] एष
एते[7] अवकाशेभ्यो ऽवकाशैरुपस्थाय दशाभिरेवैनं[8] मृद्वा
न्युब्जति । ॥ १८ ॥

समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादित्यो[9] धिष्णियव्याघारणसंपा-

---

१ Given by G U D only
२ °स्थाल्या ग्रति° Ben H
३ एव om. Be G U D
४ गृह्णीयादिति instead of गृह्णाति Be G (sec. m).
५ संतती° Be, एततीर्ह्वे° H
६ Thus Ben H, °त्युक्तः सं° the other MSS.
७ एते G U D C, यते Be, दाते Ben, H. corrupt.
८ Thus G (sec. m) U D, दशभिरेनं C, दशाभिरेवैनां the other MSS
९ Viz.: समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादिति यदोच्यते (e g. XI 3 67, 17) तत्रा-
यमेव विधिः ।

I. 213. 20 नादित्येव समुद्देशो[1] भवति । कथमु खलु धिष्ण्यानां
यथान्युप्तं व्याघारणं भवतीति । विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेति
व्याघार्य रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा मा मा
I. 214. 8. हिंसीरिति । सप्त वृणीत इति । होतैवैषां सप्तमो भवत्य-
हर्गण उत्तरेष्वहःसु प्रातःसवनिकं प्रसर्पणं कथं स्यादित्या-
हवनीयोपस्थानप्रभृतीत्येव ब्रूयात्सकृत् स्फ्यविघनानामुपस्थानं ।
I. 217. 6. कथमु खल्वेषां विसंस्थितसंचरः स्यादित्यन्तरेण होतुश्च
धिष्ण्यं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च ये ऽधिष्ण्या । अथ धिष्ण्य-
वन्तः स्वंस्वमेव धिष्ण्यमुत्तरेण परिक्रामेयुरथेमावध्वर्यू
अचमसौ[2] भवतः । क उ खल्वेतयोर्भक्षो भवतीति । होतृच-
मस इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वतिजासेकाहे सोमं न भक्षयन्ती-
त्युन्नेता यावस्तुत्सुब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क उ खलु सत्रे
दीक्षिता भक्षयेयुरिति । नेष्टुश्चमस उन्नेता भक्षयेदच्छावाक-
चमसे ग्रावस्तुदुद्गातृचमसे[3] सुब्रह्मण्यो । ऽपि वा सर्व एवाग्नी-
ध्रचमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां ततौ[4] तेषां य एवाग्नीध्रः
स यावस्तुत्स सुब्रह्मण्यः स उन्नेतेति । ॥ १९ ॥ द्वादशः ॥
I. 217. 11. III. 104. 7. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते समानपात्र्यामेव

---

१ °देश्या G (sec. m.)

२ Thus H Ben (pr. m.) C D U (pr. m.). °चमिनौ Ben (sec. m.) Be G U (sec. m.)

३ °द्गातृचमसे H only.

४ See XVII 21 : 301. 2

मवनीयानुद्वासयेत्पुरोडाशस्यैवैषो ऽलङ्कारो दृष्टो भवति[१]।
मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वासयेत्पुरस्ताद्धाना
दक्षिणतः करम्भं पश्चात्परिवापमामिक्षामुत्तरत:। कथमु
217. 13 खल्वेषाᳪं संचरो[२] स्यादिति। प्रज्ञातो हविष्पथो। ऽथापरं।
पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्याग्रेण कर्तृन्
जघनेन धिष्णियानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्णियं पर्याहृत्या-
न्यस्मै प्रदायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया
द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयेदध्वर्यु-
श्चेद्धविर्धानं[३] प्रपन्नः स्यदुपनिष्क्राम मा त्वाभिपरिह्वारिष-
218. 12 मित्येव ब्रूयाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्ये-
षूत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्ग्राह्य[४] प्रयच्छतीति यदा-
ध्वर्युः पुरोडाशान्प्रत्यङ् हरेत्तद्धविर्धानं प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्था-
तारं परिगृह्णीयाद्ग्रहावादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्यैवाध्व-
र्युर्ग्रहावादत्ते। ऽपरेण परिक्रान्तायोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे

---

१ °तीति Ben.

२ Thus Ben C U and G (pr. m.) the Viv (one copy), संचरि D H the Viv. (another copy), संचारौ Be G (sec. m.), संचरः U (sec m.). The Viv.. सचरणं संचरो गमनं तस्याश्च संचरो (°रि) मार्गः cp. XXVI. 24

३ Thus H G (pr. m.) Kes'., the other MSS. ins. यथ before अध्वर्यु°

४ प्रतिनिग्रा° Ben Be and one copy of the Viv

प्रतिनिर्ग्राह्यं[1] प्रयच्छतीति । कृत्वा यवनीयं[2] प्रदक्षिणमावृत्य प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्नाचेल । मिद्धमत ऊर्ध्वमंशैने द्विदेवत्या अननुवषट्कारा भवन्ति । क्व[3] उ खल्वेषामनुवषट्कारो भवतीति । विज्ञायते द्विदेवत्यानृतुयाजान्यश्च पात्नीवतो ग्रहः । आदित्यग्रह-
III 106.2 माविन्नौ[4] तान्स्म[5] मानुवषट्कृथा[5] इति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषु दीर्घभक्षेणैवैनाम्भक्षयेद्धृदे हि[6] माविशेति प्रतिपद्य कृत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताया इत्यातः । प्रत्यभिमृशते मा मा राजन्विबीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः । वृषणे शुष्मायायुषे वर्चस इत्यथानुसवनभक्षेणैव[7] सवनमुखीयान्भक्षयेदिति । ॥ २० ॥ त्रयोदशः ॥

क्व उ खलु वसतीवरस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति शस्त्रभक्तिश्चेति । विश्वरूपासु हास्य स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाके[8] ह शस्त्रभक्तिः । क्व उ खलूपांश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानाꣳ स्तोत्रशस्त्र-

---

१ प्रतिनिग्रा॰ Ben Be and one copy of the Viv.

२ °नीयाप्रदक्षिण° G U D C

३ क्व उ U Be Ben C, Viv, क्व G H.

४ •माविन्न Be Ben (sec. m.), •माविन्नान् Ben (pr. m.)

५ Thus G (pr. m.) U D C and cp. Āśv. śs. v. 5 21 (Vait. sū. 20 4); मास्मतानुवष॰ Ben (pr. m.), मास्मतामनुवष॰ G (sec. m.), तास्मानानुवष॰ H, स्मास्मतानुवष॰ Be

६ •भक्षणेनैवै॰ Be G.

७ •भक्षणेनैव Be G U (sec. m.)

८ •वाको Be G C U (sec. m.).

द्विनाराशꣳसं प्रातःसवनं च माध्यंदिनसवनं चैकनाराशꣳसं तृतीयसवनं । चत्वार्युन्नीयमानसूक्तानि[1] भवन्तीति[2] । सवनमुखेषु[3] चाच्छावाकचमसे[3] च[3] । त्रयो दीर्घभक्षाः । क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति । दधिघर्म इत्येव ब्रूया-
I. 234. 1. त्किमुपसदाꣳ । सौम्यस्य परीज्येति । तिरश्चर्मफलके ग्राव्णो दादयतीति । शुष्काभिषव इत्येतदाचक्षते । कथमु खलु रथंतरपृष्ठे माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयान्वाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं गृह्णीयादथ बृहत्पृष्ठे महाꣳ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रमथोभयपृष्ठे[4] यथा पृष्ठं तथा गृह्णीयात्पुरोरुचमितरां कुर्यादिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

कथमु खलु सवनीयस्य पश्वोश्चर्याया उपक्रमो भवतीतीडसूनꣳ संस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य[5] जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्पशुं पश्चहोता चतसृपूपस्तृणीते । मनोताप्रभृतिनेडान्तेन चरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वमथोक्थ्यविग्रहेषु य एव प्रातःसवनिको[6]

---

१ °युन्नीयमानानिसू° Ben H, °युन्नीयमानिसू° Be, °युन्नीयसू° C.

२ इति om. G.

३ Thus, hesitatingly, emended. सवनमुखेष्वाच्छावाकच (°कस°) मसेष सवनेच C U D; सवनमुखेष्वच्छावाकचमसे च सवनमुखेषु G (sec. m.); सवनमुखेषाच्छावाकचमसे च सवने च Be Ben; सवनमुखेच्छावाकचमसेवसवने च H

४ After माहेन्द्रम् G U D ins. ग्रहम् ।

५ Thus H, विसृत्य the other MSS. (G is indistinct).

६ °सावनीको or °सवनीको some of the MSS.

भक्तिर्भवतीति । यदुपांशु शंसति तदुपांश्वन्तर्यामयोः ।
26, 1. प्रउग उक्थे[1] द्विदेवत्यानामयाथं प्रतिप्रस्थातर्तुग्रहेभ्यध्वर्योरुत्त-
रतःसेवी भवतीत्यामुतस्य यन्तं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णी-
याद्याध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेण । सिद्धमत
ऊर्ध्वं । किंदेवत्या उ खल्वृतुयाजा भवन्तीत्यृतुदेवता
इत्येतदेकमयापरमिन्द्रꣳ होता यजति । मरुतः पोता यजति ।
ग्रावो नेष्टा यजत्यग्निमाग्नीध्रो यजतीन्द्रं ब्राह्मणाच्छꣳसी
यजति । मित्रावरुणौ मैत्रावरुणो । देवं द्रविणोदां चत्वारो ।
ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू[2] । अग्निं[2] गृहपतिं गृहपतिः । क्व नु
खल्वैन्द्राग्नस्य स्तोत्रभक्तिर्भवतीति । बहिष्पवमान इत्येव ब्रूयाद्
के चन ग्रहा अस्तोत्राः पवमान एव[3] तेषाꣳ[4] स्तोत्रं
भवन्ति[5] । क्व उ खलु माध्यंदिनीयाः सवनीया निह्नवन्त इति ।
क्षुल्लकवैश्वदेवस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्क[6] वतीन्द्र[illegible]दा ।
माहेन्द्रस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात् । ॥ २१ ॥
नाराशꣳसमुपदस्तꣳ ऋतादेवेनꣳ[6] होतरन्त[illegible]या-

---

१ Thus U (sec. m.), Viv.; उक्थो G U (pr. m.) [illegible] Ben H C. *Acc. to the Viv it is synonymous to* यज्ञे।

२ Thus G U D C, अध्वर्यवोऽग्निं Ben H Be.

३ Thus G Be, एवैतेषां Ben D H U C

४ भवंतीति Ben H.

५ उ खलु ins. G U D C

६ Thus G U (sec. m.), ऋतादेवं H [illegible] (pr. m.) Ben (sec. m.) Be, ऋतादिमे Ben (pr. m.)

चिच्छिदुः सोम राजन्नित्यवभृथयजूंषि जुहोतीति[1] कत-
मानि खल्विमान्यवभृथयजूंषि भवन्तीति यदेवैनदाहव-
नीये शाकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि मनुष्यकृत-
स्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यवभृथा-
261. 5. हुताविति कतमा उ खल्वियमवभृथाहुतिर्भवतीत्यप उद्धृत्य[2]
जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्तवाके नमो-
वाके विधेम स्वाहेति तिष्ठन्त एवावभृथेन प्रचरेयुः
61. 17. पराङावृत्तः प्रपदेनोदक्रान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत ऊर्ध्वम्

॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

262. 6. अथायमुदयनीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति
बर्हिर्यजुषा कुर्यात्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि
निर्णिज्य संसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याग्नेवोत्तरत उद-
पात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यं स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि
पात्र्यौ पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति[3] कर्मान्तस्तायत
आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेद्यथाज्यं[3] निर्व-
पेद्यथान्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा जघनेन गार्हपत्यमौप-
सदायां वेद्यां स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं तस्य प्रतस्था-
सादनं दक्षिणं परिधिसन्धिमपरं विमुच्य दक्षिणं वा परि-

---

1 See TS. VI 6. 3. 1

2 Thus G U M D C, उद्धत्य Ben हृत्य H

3 From चावपेच्छूर्पा॰ unto तडुलान् om G Be and Ben (sec. m.).

धिमथेण प्राञ्चं प्रायणीयमासादयेत्प्रत्यञ्चमुदयनीयमग्निमुखा
अत्र देवता इज्यन्ते । संस्थन्त[1] उदयनीयः संतिष्ठते । ॥ २५ ॥
I. 263. 2 अथ यदि पशुरुपक्रान्तः स्यात्पाणी संमृजीत । परि-
मृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य संसादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यमाद-
दीत । संप्रैषप्रभृति पाशुबन्धिकं कर्म तायते । सिद्धमत ऊर्ध्वं ।
III. 114. 17. यथो एतच्छालीकिः कथं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेतेति
तस्यै सह सवनीयैर्वत्सापाकरणं[2] सह सायंदोहमुदयनीयेन
चरित्वा पाणी संमृजीत । परिमृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
संसादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदथ प्रातर्दोहं
धेनूर्दोहयेदथैनां[3] गार्हपत्ये श्रपयित्वानभिघारितामुद्वासयेद-
थाज्यं[4] निर्वपेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वाहवनीये
वैदलकान्परिधीन्परिधायाथैनां[5] पुनरधिश्रित्याभिघारिता-
मुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयेदथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्य-
भागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि

---

१ Thus write G M U (sec. m.), सयुक्तः Be U (pr. m.) C, संस्थन्त H, संयुन्त D.

२ Thus M Be Ben, वत्सानामपाक॰ G U D C, वत्सापाक॰ H.

३ ॰नै Ben (pr. m.) Be.

४ Thus H U D C G (pr. m.) Ben (pr. m.); ॰त्वानभिघारितमु॰ M, ॰त्वाभिघारितमु॰ G (sec. m.) Be Ben (sec. m.).

५ वैदल॰ M only.

निक्रान्ते[1] ऽध्याभागप्रतिपत्केडान्ता[1] संतिष्ठते । ऽथेयमुदव-
263.9. सानीयोपांशु भवति पुनराधेयधर्मे[2] वि[3] । सहस्रत्रावेदी
स्तम्बयजुषो हरणमसंनद्धा पत्नी यज्ञपुच्छमन्वास्ते । ॥ २६ ॥
षोडशः ॥

अथेममग्निचयं त्र्युपसत्कꣳ षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति[2] चिन्वते । स यदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताक्रतौ[4] जुहोति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताक्रतौ जुहोति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताक्रतौ जुहोत्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि साहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताक्रतौ जुहोति । श्वो[5] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताक्रतौ जुहोति[5] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति यथासूत्रं[6] तथाथ

---

१ ०न स्वाध्य० Ben H.

२ Thus G Ben C D, ०धर्म्यापि U, ०धर्म्ये वि M, ०धर्मेश्चिप H, ०धंम्यामाप Be.

३ ०र्कं वेति Ben H.

४ Here and infra some of the MSS. read ०क्रतौर्जुहो० ।

५ The passage from श्वो unto जुहोति om. M Be, in G it is effaced.

६ यथासूत्रमथ H G (sec. m).

यदि द्विषाहस्रं[1] त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[2] द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति। श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ[3] सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकेन तृतीयाथ यदि द्विषाहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति। श्वो[4] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[4]। स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकेन षष्ठ्यथ यदि द्विषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष[5] एताꣳ रात्रिं वसति। श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ[6] सपुरीषामुपदधाति[6]।

---

१ द्विषा° and द्विसा° the MSS. promiscue; thus also त्रिषा°, त्रिसा°।

२ Thus Be G M, -मुपधाय the other MSS.

३ °चार्यꣳ M here and infra each time.

४ From श्वो unto °दधाति effaced in G.

५ Most of the MSS. ins सपुरीषाम् after चितिम्, but cp. the following chapter.

६ हुत्वा हेह चार्यं सपुरीषे उप° M.

स एवमेव यथास्तृतं तथा वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याः सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव' द्वादशी' ॥ २७ ॥

अथ यदि त्रिषाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति' द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति' श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिं षष्ठीं चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि त्रिषाहस्रं षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति' श्वो[२] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[२]' स एवमेव पञ्चाह'मौपवसथिकैव षष्ठ्य'थ यदि त्रिषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष एतां रात्रिं वसति' श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति' स एवमेव यथास्तृतं तथा

---

१ कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उप॰ M

२...२ Effaced in G.

वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये
मपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकेव द्वादशी । कथमु[२] खल्वन्त-
रुपसत्कं बहिरुपसत्कमन्तर्बहिरुपसत्कमिति विजानीयाद्दे । वस्य
संवत्सरस्य द्वादशावभिष्य राजानं क्रीणीयात्सो ऽन्तरुपसत्कः ।
संवत्सरे पर्यवेते राजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसत्को । द्वैचस्य
संवत्सरस्य षडवभिष्य राजानं क्रीणीयात्तावोपसदः स्युत्तरस्य
षड्रात्रः सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः । ॥ २८ ॥ सप्तदशः ॥
II. 1. 8 स्वदसेनाग्ं समां विलेन करोतीति[१] । समां[२] भूम्यां
II. 1. 16. निदधातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथैनावश्वगर्दभावुत्तरत उपस्थापयति[३]
पुरस्ताद्वा प्रत्यञ्चौ । स यदि पुरस्तात्प्रत्यञ्चौ दक्षिणो ऽश्व
उत्तरो गर्दभो । ऽथ यद्युत्तरतः पूर्वो ऽश्वो[४] ऽपरो[५] गर्दभो ।
ऽग्निभ्यः पशूनालभत इति । पञ्चानां पशूनां ब्राह्मणं भवति ।
स यद्यु[६] हैतान्पशूनुपाकरोत्या बर्हिष उपासनात्पाशुबन्धिकं
कर्म वर्तयित्वा शिरांसि प्रच्छिद्यापो देहानभ्यवहरेयुरपो

---

१ Thus U G (pr. m) C Ben (pr. m.) H M D, कृत्व G (sec. m.) Ben (sec m.)

२ इति given by G U and a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ समा D H U (pr. m.) C, समं M U (sec m.) Ben (sec. m.) Be.

४ Thus (singul.) U (sec. m.) the Viv and the Mahāgni-plural the other MSS.

५ Thus (ऽपरो) M D C U (pr. m.) the Viv. and Ms, ऽउत्तर Be Ben G U (sec m.); H corrupt.

६ यद्य M (i e. *yady aha*).

देशानभ्यवहरन्तीति विज्ञायते । मासमेतं[1] ब्रह्मचर्यं चरति ।
यो ऽधःसंवेश्यमाऽस्माय्यम्युपायो भवति पूर्वदीचेत्येतामाषचते[2] ।
4. 7. चयोदशमेवैतं मासमभि दीचमाणो मन्यते । ऽच कृष्णाजिने
यजमानं वाचयति मुष्टी चैव न करोति वाचं च न यच्छ-
तीति । कृष्णाजिनप्रभृति कर्मान्त एष भवत्यावेदनात्संयमाया-
सुपषदि वेदिं विमिमीते[3] स्तम्बयजुर्हरतीति । कर्मवश-
. 16. कारितमेवैतद्भवत्यथ[4] संभारेयूपान्निवपन्यदद्श्चन्द्रमसि कृष्णं
तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । ॥ २८ ॥
4. 1. उत्तरमुत्तरं प्रति बलीवर्दमुत्तरामुत्तरां सीतां कृषन्म-
3. 9. वेधं वपन्स्वयमातृणावकाशं नावकामेदित्यथ[5] हैके[6] पुरुषे
7. 8 च स्वयमातृणायां च साम गायन्ति । किमु खलु स्वयमातृ-
णान्निकोतं भवतीति । हिरण्येष्टका मण्डलेष्टका रेतःसिगित्येव
ब्रूयाद्यमिष्टकागणमुपदध्यात्तं न व्यवेयाद्दचिणेन दचिण-
मुत्तरेणोत्तरं । स यदि दचिणतः पुरस्तादेष्टका उपदध्या-
दपसलैरावर्ततीय यद्युत्तरतः पश्चाद्वा प्रदचिणमावृत्य
. 15. स्वयमातृणामेवाभिमुख इष्टका उपदध्यात्कृत्तिका उपदधा-

---

1 Thus D C M (sec. m.) Ben Ms; मासमेकं Bo H G U M (pr. m.).

2 पूर्वा दी॰ Ben H.

3 मिमीते Ben H.

4 एव om. M G D C; तद् instead of एतद् Ben (sec. m.) Bo.

5 नावका॰ M D C H U (pr. m.) Ms, नातिक्रा॰ G U (sec. m.) Bo Ben.

6 All the MSS. ins. ब्रुवते, only Ms. om.

तीति । कतमा उ खल्विमाः कृत्तिका भवन्तीति । विद्युत
इत्येव ब्रूयादसवर्णार्थे[1] बौधायनस्याग्नावग्नौ पुनश्चितिः । सह
सा न पुरीषचितिः पञ्च्या चित्या वृद्धिर्जेति । वृद्धिर्जैवेति
. 45. 17. प्राचीकिः । यदं प्रश्चादमाहरमाणः कस्मिन्नु खल्वेतत्काल
आहरेदिति । नचेष्टका उपधायेत्येव ब्रूयात्त्रिभिः कर्म-
भिरभिप्रैति पुरीषस्योपधानेन साहस्रवता प्रोक्षणेन धेनुकरणे-
नेति । यो ऽष्टाभिः कर्मभिरभिप्रैत्युत्तमे संचिताञ्जलौ शत-
रुद्रीयं नमस्काराः परिषेचनं विकर्षणञ्च सर्पाञ्जलीः साममिरु-
पस्थानमनुशंसनमिति । ॥ ३० ॥ अष्टादशः ॥

II 133 1. अथ किं[2] नानाबीजानां निर्वपणे तन्त्रमिति[2] स्रुगादानं
तन्त्रञ्च शूर्पादानं तन्त्रं [3]धूःप्रभृतयः शकटमन्त्राः सर्वे तन्त्रं
भवन्त्या[4] सावित्राद्वीजंबीजमभ्यावर्तते सावित्रं । तन्त्रं
दग्धहोताभिप्रव्रजनं परिदानमिति तन्त्रं भवति । तन्त्रं
कृष्णाजिनावधवनं तन्त्रमुलूखलाध्यूहनं तन्त्रं पुरोडाशीयाना-
मावपनं तन्त्रं मुसलस्यावधानं तन्त्रञ्च शूर्पस्योपोहनं तन्त्रञ्च

---

१ ॰दासवचा॰ some of the MSS. and the citation in Viv.; but cp. the vivarana itself: ब्रुवति वै स तांञ् खवन्तीमिति (TS. v. 4. 10. 3) दोषनिरस्यर्थो पुनश्चितिरिति ।

२ किं and इति only given by U (sec. m.) G (sec m.), Ms., the other MSS. om. those words.

३ Before धूः॰ M Bo Ben D C G (pr. m.) ins. प्रत्योषयं प्रत्यौषयं or प्रत्योषधयं (i.e. प्रत्योषधं ?).

४ Thus H Bo G D C Ms; भवन्त्या Ben U M.

हविष्कृदावपनप्रभृतिमन्त्रो बीजंबीजमभ्यावर्तते प्रस्कन्दनान्तो ।
33.13. यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते सह स्विष्टकृतान्याकामे-
134.1. दित्येकादशप्रयाज एवैतदुपपद्यते न पञ्चप्रयाजे । यथो एतदौ-
पमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तात्स्विष्टकृतो यावदाम्नातेना-
भिषिञ्चेन्नात्र कृष्णाजिनं न रुक्मौ न पार्थानि भवन्ति
कुम्भानेव सꣳस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति[1] । कथमु खलु
मन्त्रिणामभिषेक आवर्तत इत्यभिषेक आवेदनं प्रथमे ऽन्नाभि-
षेकः प्रथमे ऽन्नस्यावघ्रापणमादितश्चान्ततश्च बहिष्पवमान-
मास्तावे सुवीरम्नहरद्यंशायज्ञियस्य[2] स्तोत्रे द्वाभ्यामभिमृशे-
दिति । ॥ ३१ ॥

कथमु खल्वेकादशिनानां[3] पशूनां पर्याया उपक्रमो भवती-
तीडसूनꣳ सꣳस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण
चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्पशु[4]
पशुहोता चतसृषूपस्तृणीते । मुख्यस्य पशोर्दैवतमवदाय[5]

---

१ Corrected acc. to the Dvaidha, तेष्वेनम॰ MSS (तेषुवेन॰ M, तैष॰ H)

२ Thus, with the Saṃhitā, G Be Ben. ॰यज्ञाय॰ H U D M C.

३ Thus(॰खल्वेका॰) MSS. (एकादशिनानाम् M.)

४ ॰दासादये॰ not found in Be and effaced in Ben, but cp. XXV.
but —पशुं seems, here and further on, to have been changed
to पशून् in G.

५ ॰दैवतम॰ M U Be, the Vic., ॰दैवतम॰ H G D C Ben.—After
प M. ins. चच ।

वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेदथोपभृति स्विष्टकृते[1] सर्वेषां व्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्स्विष्टकृते समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्य[2] नाभिघारयेदथ[2] हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्ने[3] वनिष्ठुमिति[4] पात्र्याꣳ[4] समवधाय यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेदथ कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृहीत्वा यूष्णोपसिच्याथाभिघारयेत्तम्प्रोत्पशुं । पार्श्वेन वसाहोमं
I. 123 13 प्रयौयान्मꣳस्नः[5] कुम्भतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिगिꣳष्याच दिग्भ्यो । ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ समवनयेद्वषट्कृते हविर्जुहोति । सो ऽग्निहैव स्विष्टकृतमुद्द्रुत्याक्रम्य जुह्वां चैव वसाहोमहवन्यां चोपस्तृणीते । द्वितीयस्य पशोर्दैवतमवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेदथोपभृति[6] स्विष्टकृते सर्वेषां व्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं[7] प्रोर्णुयात्समवत्त-

---

१ Not given by G U D M

२ ॰सिच्याभिघा॰ G, ॰सिच्यानाभिघा॰ H.

३ Thus D Ben C U (pr. m.), मतस्नू G M U (sec. m.), मतस्न H.

४ Thus we ought to read also IV. 9. 123. 7.

५ Here and further on the MSS. write मꣳस्नः मस्नः मौस्नः मंस्नः मस्नः।

६ ॰थैतथो॰ M.

७ After ॰भृतं G H M ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेत्, U ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेदथ हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्नू वनिष्ठुमिति पात्र्याम्; C is incomplete.

मेतद्यूष्णोपसिच्य[1] नाभिघारयेत्तथैव[2] कꣳसे वा चमसे वा
वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिञ्चेदथाभिघारयेत्संस्पृशेत्पशुं ।
पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्माꣳस्तः कुम्भतो । जघनेनोत्तरवेदिं
परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहु-
यात्परिशिꣳष्याच्च दिग्भ्यो[3] । वषट्कृते हविर्जुहोति । स एव-
मेव सर्वेषां पशूनाꣳ । स यत्र वारुणस्य स्विष्टकृते ऽवद्येत्त-
द्विरभिघारयेत्समवत्तमेवैतद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्तथैव कꣳसे
वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्संस्पृ-
शेत्पशुं । पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्माꣳस्तः कुम्भतो । जघनेनो-
त्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसा-
होमं जुहुयात्परिशिꣳष्याच्च दिग्भ्यो । ऽथैतद्वसाहोमहवन्याꣳ
समवनयेद्वषट्कृते ऽहविर्जुहोत्यथ पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो
दिशः प्रतियजेदथ वनस्पतिना चरेदथ स्विष्टकृता । सिद्धमत
35.3 ऊर्ध्वं । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्प वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामि-
क्षया निरूढया यजेतेति सिद्धमतौपवसथिकं कर्म आनौ-
62.8. याद्यथामावास्यायाꣳ संनयतो ऽन्यत्र पिण्डपितृयज्ञात्संवत्सरं

---

1 समवत्तमेवैत॰ M, समवत्तमेतद् D, Ben om. समव॰ unto ॰घारये॰ (1. 2).

2 एव om. M, probably rightly.

3 Between दिग्भ्यो and वष॰ M H Ben U ins. तथैव कंसे वा चमसे समवनयेद्, in Ben and U these words are effaced; G (partly secunda, partly prima manu) तथैवैतद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद् ।

न कंचन प्रत्यवरोहेन्न स्त्रीमुपेयान्न मांसं खादेन्न वयमां मांसं नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्नाग्निचिद्वर्षति धावेद्यदि[1] धावेदुपवर्तेतान्नाद्यमेवाभ्युपावर्तत इति ब्राह्मणम् ॥ ३२ ॥

एकोनविंशः ॥

II. 63. 8. अथास्मिन्वाजपेये सप्तदशानां रथानां त्रयस्त्रयो ऽश्वास्त
II. 63 11. एकपञ्चाशतमुत्तरतः प्रष्टिं नियुञ्ज्याच्चतुर्विंशतिं[2] पशूनि-
II. 64. 4. त्यग्नीषोमीयस्यानूबन्ध्यस्य चतुर्विंशौ भवतो ऽथ वै भवति
सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तादिति दीक्षणीयां
निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति सावित्रादेव सावित्रं भवति
II. 64. 7. दीक्षाहुतीर्होष्यन्सावित्रं जुहोतीति सावित्रꣳ हुत्वा दीक्षा-
II. 64. 8. हुतीर्जुहुयात्प्रायणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति सावि-
ib. 9. त्रादेव सावित्रं भवत्यन्तर्हिरण्याꣳ[3] होष्यन्सावित्रं जुहो-
ib. 10. तीति सावित्रꣳ हुत्वान्तर्हिरण्यां[4] जुहुयात्पदेन चरित्वा
राजानं क्रीत्वोद्यातिथ्यं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति सवि-
ib. 11. त्रादेव सावित्रं भवति प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरिष्य-
न्सावित्रं जुहोतीति सावित्रꣳ हुत्वा प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योप-
ib. 13. सद्भ्यां प्रचरेन्महावेद्यै पूर्वं परिग्राहं परिग्रहीष्यन्सावित्रं
ib. 14. जुहोतीति सावित्रꣳ हुत्वा स्फ्यमादद्दीताहवनीयं प्रणेष्य-

---

1 यदि धावेद् om. most of the MSS

2 Thus G (sec. m.), °विंशतिः Be, °विंशतं Ben, °विंशं D H M G (pr. m.), °विंशं U O.

3 °ण्यां G (pr. m.) U (sec. m.) Ben H; °ण्ये Be U (pr. m.) M.

4 °ण्यां U (sec. m.), °ण्ये the other MSS.

ib. न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वेध्ममाददीत । रथवाहने
ib. सदोहविर्धाने संमेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा
64.15. रथवाहने सदोहविर्धाने संमिनुयादग्नीषोमौ प्रणेष्यन्सावित्रं
65.1. जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वाग्नीषोमौ प्रणयेद्यूपमुच्छ्रयि-
ष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा प्रोक्षणीराददीत ।
b.6. •एवैनं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरिष्यन्सावित्रं जुहो-
तीति । सावित्रꣳ हुत्वा बर्हिषी आददीत । तस्य प्रसिद्धं
b.8. वपया चरित्वा वसतीवरीर्ग्रहीष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ
b.9. हुत्वा कुम्भमाददीत । पशुपुरोडाशं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहो-
तीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति । ॥ ३३ ॥

63.5. द्वूपरश्चतुरश्रिर्भवतीत्यनुदिशमश्नौ[१] स्थापयित्वाग्निष्ठां च
66.16. सूर्यस्यां च संमिनुयात्पञ्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति[२] । सर्वे
68.2 एवैते सोपयामा ग्रहीतव्या भवन्ति । मारुत्या प्रचर्यैतान्सं-
ज्ञपयेदिति । तन्त्वमुल्मुकहरणं तन्त्वमधिगुप्रैषो ऽभ्यावर्तेत[३]
मंत्रप्रहोम ऊर्ध्वं[४] बर्हिषो[५] भिन्द्यात्स्वाहाकृतिप्रैष आज्यं द्वेधा
71.9. विभजेदुभयभागिन्य स्तोकीया । अथेदꣳ रथचक्रं प्रादेशमात्रं

---

१ Thus Ben H, •श्रीः the other MSS.

२ Before गृह्णा• Ben H Bo ins पशून्: the word is missing in M D C and effaced in G.

३ Corrected; •वर्तन U, •वर्तेत Bc, •वर्तवे the other MSS.

४ Thus G U (sec. m.) H Ben (pr. m.), ऊर्ध्वबर्हिषि Ben (sec. m.) C, ऊर्ध्वबर्हिषो Bo, ओर्ध्वबर्हिषो M.

II [illegible] भूमेरुच्छ्रितं भवत्यपरेण परीत्य पचमौ संसृजतीति रथचक्रे
II. [illegible] पवैते संसृजन्त्यदाहाजिह्मतो दक्षिणपक्षेणोपातीत्येति सूत-
ib. [illegible] राजन्या एवैत उक्ता भवन्ति माहता कपेणाश्वनीयं परी-
ib. [illegible] त्येति सजातंपर्षीनार एवैत उक्ता भवन्त्यथ यजमानं तार्प्यं
परिधापयतीत्याञ्जनैवैतत्कृतं वासो भवत्यथाप्युदाहरन्ति तपा १
नाम छ्वाभ्याशिमेवैतद्भवत्यथेमं वाजपेयङ् सर्वमग्रतरमसेके-
कुवत चाददिमादेव दर्शनामैकविंशं वैष्णवीषु शिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवीरन्निति ॥ ३४ ॥ विंशः ॥

॥ इति पञ्चविंशः प्रश्नः ॥

अथायं राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैः संतिष्ठते ऽर्धषोड-
शैर्वा । तस्मिन्त्सोमसंस्थाः पञ्चैकाहा[1] अहीनो द्विरात्रः । षट्
शालाः[2] । अष्टौ यूपाः षड् आग्निष्टोमिका द्विपशौ[3]पशुबन्धे[3]
सौत्रामण्यामष्टमस्तावन्त एवावभृथाः । क उ खलु हविषो
86.3.5 हविर्निरुप्यत इत्यानुमत इत्येव ब्रूयात्कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षि-
87.11. णेति । कृष्णदशमित्येवेदमुक्तं भवति । काममिष्ट्वा पशुबन्धेनेति ।
संतन्येष्ट्वाग्रयणेन वा पार्वणेन वा यजेत । कथमु खलु साक-
मेधपर्वणीति । महारात्रे पूर्वा संततिः श्वो भूत उत्तरा प्रदोषे ।
किमु खल्वसमुदितं भवतीति । प्रागनूयाजिकात्संप्रैषादित्येव
91.1 ब्रूयाद्बार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृह इति । योऽन्यो
91.16 याजमानासंयुक्तो[4] ब्राह्मणो[5] भवति । भगाय चरुं वावातायै
92.1. गृह इति । यान्या महिष्या[6] एव[6] सुभगा भवति । नैर्ऋतं
92.7 चरुं परिवृक्त्यै गृह इति । दुर्भगैवैषोक्ता भवति । पौष्णं चरुं

१ Thus M only; पंचदैकाह H, पंचादैकाहा (ie पञ्च अह एकाहाः ?) पंचादैकाह Ben U, पंचादैकाह्निनो Be

२ शाला MSS.—द्विरात्रस्यैका the Vivarana

३ Thus G (sec. m.) and the Viv °पशुपशुबंधे Be, °पशुपशुबंधे G (pr. m.) Ben U H, °पशुपशुपशुबंधे M.

४ Uncertain reading, याजमानास° M Be Ben, याजमानसं° H U G (pr. m.), याजनसं° G (sec. m.). The Viv.: योन्याजनसंयुक्तः and यन्याजनासंयुक्त ।

५ After ब्राह्मणो Ben G H U ins. ब्रह्मा, M ब्रह्म; this word is missing in Be and has been effaced in G and Ben.

६ Conjectural reading. महिष्यैव H Be U Ben, महिष्यैच M, महिष्यै G (omitting एव).

भागदुघस्य गृह इति । मद्यानसिक[1] एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यो भागजाभी[2] दोग्धि स एवैष उक्तो भवति । द्वादशाहेन[3] दक्षिनाऽ स्वौऽपि । त्रयोदशी[4] मैत्राबार्हस्पत्यं । द्व्यहो ऽवशिष्ट एतस्यैव[5] पूर्वपक्षस्य । तस्मिन्संतनीभ्यां यजेताथ चेदुक्थ्ये ऽभिषेचनीये ऽग्निं चिन्वीतैतस्मिन्नेव द्विरात्र आग्निकानि सावित्राणि कृत्वोखाः संहृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेत । ॥ १ ॥

I. 97. 7. अपां पतिरसीत्यपांपतीयाः । समुद्रियाणामेवैता उक्ता भवन्ति । मरुतामोज स्थेति निवेष्याः[6] । आवर्तानामेवैता[7] उक्ता भवन्ति । सूर्यवर्चस स्थेत्यभिदृश्याः[8] । प्रसन्नानामेवैता उक्ता भवन्ति । शक्करी स्थेति[9] गोल्[10] जरायोरेवैता[10] उक्ता भवन्ति ।

I. 111. 15. सो ऽचैवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति । सद्यः संतिष्ठमान उक्थ्य एतत्सूत्रं भवत्यथ चेदतिप्रवर्धेत तदानीमेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन

---

१ Thus Be Ben (sec. m.); माद्यानसिक G (sec. m.) and one copy of the Viv; मद्यानासिक H U G (pr. m.) Ben (pr. m) and another copy of the Vivarana; मद्यानासीक M.

२ °भी M Ben, °भि Be H G U

३ द्वाहे M.

४ °दशो M. दशी all the other MSS

५ एव om. M.

६ Thus G U M, °वेष्या Be Ben, °वेद्याः H.

७ आहवानां or आह्वानां MSS.

८ Thus all, against अभिदृश्याः of the text proper.

९ मोचख्या seems to have fallen out.

१० Conjecturally; मोरजरायो° M, मावजरायो° G (pr. m.), मावख्यायो Ben (sec. m.), मारख्यायो Ben (pr. m), मारजरायो° H Be U, मावजरायो G (sec. m.).

114.4. यजेत । श्वो भूते सारस्वतेन । दशदशाश्च चमसमभिसंजानत-
इति । होतृचमसे चोद्गातृचमसे च सप्तसप्तायेतरेषु नवनव ।
117.1. प्रसर्पणप्रभृतय एवैते[१] भवन्त्यप्तोर्यामान्ता । अथायं प्रतीचीन-
स्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः षोडशिको भवति । तस्य
ह्याग्निष्टोमिकानि स्तोत्राण्यावृत्तानि भवन्त्येकविंशो बहिष्प-
वमानः सप्तदशान्याज्यानि माध्यंदिनश्च पवमानः पञ्चदशानि
पृष्ठान्यार्भवश्च[२] पवमानस्त्रिवृद्यज्ञायज्ञियमित्यथ[३] प्रतीचीन-
स्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते । तस्य षड् दीक्षाः
7.11 षडुपसदस्त्रयोदश्यां प्रसुतश्चतुर्दश्यामुदवसानमथैतस्मिन्नेव पक्षा-
वशेषे व्युष्टये[४] द्विरात्राय दीक्षते । स एतां चैकाꣳ रात्रिं
पूर्वपक्षस्य दीक्षितो भवति द्वे चापरपक्षस्य । तासां[५] द्वादशो-
पसदो ऽथोपवसत्यथोपवसथीये[६] ऽहन्यमावास्यायां[६] पूर्वमह-
18.2 र्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति । संतिष्ठते व्युष्टिर्द्विरात्रो[७] । ऽथो-
त्तराꣳ शालामध्यवस्येदथ मथित्वाग्नीन्विहृत्योदयनीयायाग्नि-

---

१ Thus Ben. एवद्वे M, एते H Be G U

२ Thus M G (sec. m.), °र्भवतिश्च Ben, °र्भव the other MSS.

३ अथ om. H Ben.

४ Thus M only, व्युष्टि the other MSS.

५ Thus G (sec m., first hand invisible) and the Viv., which comments: क्रीयप्रभृतीनाम्, तस्यांसा H U, तस्यासां Be, तस्य M, Ben, defective.

६ Thus, hesitatingly, emended; थोपवसत्यथान्योपवसथ्योभवतिमावा° G (pr. m.), थोपवसत्यथार्वौन्योपवसथ्यममावा° Ben, थोपवसथ्येत्वन्यमावा° G (sec. m.), थोपवसथाद्वान्योपवसथ्योमावा H Be M (the last only °सथ्ये-ममा°), थोपवसथाद्वान्योपसथ्योमावा° U.

७ Thus, here and further on, M only; °द्विद्वि° all the other MSS.

ष्टोमाय[१] दीक्षते । तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः । संतिष्ठत एष[२] उदयनीयो ऽग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणो ऽथैतस्मिन्नेव पञ्चावशेषे चवस्य धृतिनाभिविधत्ते[३] देविकाहविर्भिस्त्रैधातवीयया सौत्रामण्येति । संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैरथ शालीकेः केशवपनीयान्तसे ऽर्धषोडशाः[४] । ४

॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथातो ऽन्नसवः । प्रसिद्धमेव प्रथमो ऽर्धमासः संतिष्ठते । पञ्चाहेन चातुर्मास्यानि त्र्यहेन संतनी अष्टमे ऽहनीन्द्रतुरीयं नवमे ऽह्नि पूर्वाणि देविकाहवींꣳषि दशमे ऽह्न्युत्तराण्येकादशे[५] द्वादशे त्रयोदश इति त्रिषंयुक्तैश्चतुर्दशे वैश्वानरो द्वादशकपालः पञ्चदशे वारुणो यवमयश्चरुरिति मासो । द्वादशाहेन रत्निनाꣳ हवींꣳषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं त्र्यहेन संतनी अर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्य इति द्वौ मासावर्धमासेन सप्तदशो दशपेयो ऽर्धमासं दीक्षितो[६] दीक्षितव्रतीति त्रयो मासा । अर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिद्विरात्र इति चत्वारो मासा । अर्धमासेन चवस्य धृतिरिति । ते ऽर्धपञ्चमा । अथ शालीकेः । सप्ताहेन

१ Thus M; °विष्वग्द्योदयनीयाया° or यथा° the other MSS.

२ सप्तमुपवसथानीया Ben.

३ Thus G (sec m.) and the Vic.; °भिषचे Be U, °भिविधवे Ben, °भिषीयवे M.

४ Thus M Be G (sec. m.), °षोडशः H U G (pr. m.), °षोडश Ben.

५ चन्दुग° Be Ben.

६ Effaced in M.

मनुब्रूयादिति धाय्यालोक एता धातव्या भवन्त्याग्नेय्यः सर्वा गायत्र्यः। सर्वाणि छन्दाꣳस्यनुब्रूयादपरिमितमनुब्रूयादिति धाय्यालोक एवैता धातव्या भवन्ति। नैताः सर्वा गायत्र्यो। गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या। पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या भवत्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या। मूर्धन्वती पुरोऽनुवाक्या भवति नियुत्वत्या यजत्युपाꣳशुयाजमन्तरा यजतीति। दर्शपूर्णमासयोरेवैतदुपपद्यते नान्यत्र। ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथेमाः काम्या इष्टयो निष्पुरीषेणैव प्रयोक्तव्या भवन्ति। स[1] संवत्सरं पयोव्रतः स्याद्द्वादशाहं वा यावद्वा[2] मꣳसीत[2]। तासां याः समानसंयोजना एकां चेत्तासां निर्वपेत्सर्वा एवैता निर्वप्तव्या भवन्ति यथो एतदनायुक्तो[3] ऽग्निपरिचरो ऽन्यमुद्धृत्य पुनरप्युद्धरति। कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यतीꣳ न सिध्यतीꣳ इति। सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति। निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्यो ऽनिर्दिष्टभागो ऽन्य इत्युभावु[4]

II. 125. 3. खल्विमावनिर्दिष्टभागौ भवतो। नैव सिध्यतीति। तत्कं ष्टेरादानं। गार्हपत्यसकाशाद्धृष्टिमादद्दीत। तथाहवनीये[5] वैश्वानरस्य कपालान्युपदध्यात्। प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्ये मारुतस्य

---

१ Found in Ben H, the other MSS. om. the word.

२ Thus G, यावद्वा ईर्षीत Be, यावद्वाग्रमसीत M U, यावद्द्वादशसीत H याव -- सीत Ben

३ Thus Ben Be G (sec. m); °नुयुक्तो H G (pr. m.) U, °नुयुक्तो M.

४ Thus G M U; उभाउ H Be; Ben defective.

५ तथा° G (sec. m.).

कृतानि पिष्टानि समुप्य[१] संयुत्य[१] व्यभिमृश्य[१] पिण्डौ[१] कृत्वा-
येण[१] मारुतस्य पिण्डं पर्याहृत्याहवनीये वैश्वानरमधिमृज्या-
त्मदक्षिणमावृत्य[२] गार्हपत्ये मारुतं त्वचं ग्राहयित्वेमं त्वचं
ग्राहयेदमुं पर्यग्नि कृत्वेमं पर्यग्नि कुर्यादमुꣳ श्रपयित्वेमꣳ श्रप-
येदपि वोभयमेवोभयत्र कुर्यात्तस्य शृतस्यासादनं दक्षिणं[३]
परिधिसंधिमपरं[४] विसृज्य दक्षिणं वा परिधिमपेण । सिद्ध-
25. 11. मत ऊर्ध्वमेतस्मिन्वा एतौ मृजाते यो विद्विषाणयोरन्नम-
26. 22. त्तीतीतरमितरेणेत्येवैष[५] उक्तो भवति । यं मृधो ऽभि प्रवे-
पेरन्राष्ट्राणि वाभि समियुरिति । प्रतिवेशा राजानो मृधः ।
27. 15. स एव जनपदा[६] राष्ट्राणि विशो । यो हतमनाः स्वयंपाप
इव स्यादिति । सति वले हतमनाः स्वयंपाप इव स्यादिति ।
27. 21. साधुरूपे कुले स्वयंपापो । यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेति ।

---

१ Thus Be M, संयुत्यव्यूह्याभिमृश्य U G, समुप्यसंदुत्यपिंडौ व्यकृत्वायेण Ben, संयुक्तव्यूह्याभिमृश्य H.

२ Thus (अधिसंज्यात्) Ben, अधिश्रयात् M, अधिव्रज्यात् G H U, अधि-श्रव्यात् Be, *cp* XXVI 6 · 279. 9 अधिश्रयन; *it is synonymous to* अधिश्रयात्।

३ Om. Ben.

४ Thus all the MSS. exc M, which has परिधिसंधिमन्वितरं; is अपरं to be cancelled? A prayoga omits it

५ Thus G (sec. m), °ममत्तीतरमितरेणेत्येष U, °ममत्तीतिरमितरेणेत्येष Ben, °ममत्तीतरिमितीतरमितीतरेणेत्येवैष M,° ममत्तितरमितीतरेणेत्येष एवैष Be, °मितरेणेत्येष H (partly defective)

६ वा ins. G.

II. 128, 17. प्रत्तमनुपाकृत[1] प्रतिबध्यमानमेवैतद्भवत्यथास्यामध्वरकल्पाया-
मिडान्तौ[2] प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं । तृतीयेन सर्वावशेषं
वर्तयेत्केशमश्रु भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा
II. 130. 4 सर्वासाꣳ समवदाय ऊर्ध्वान्ततो[3] भक्षयेदनङ्गान्दोषा देय इति ।
II. 130, 7. यजमानस्यैवैष गोष्ठाद्दातव्यो भवति । वेदिं परिगृह्यार्धमुद्ध-
II. 131. 6 न्यादर्धं नेति । दक्षिणं वा वेदेरर्धमपरं वेत्यैन्द्रस्यावदाय
वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्योपरिष्टादिति । द्वे एवैते अवदाने भक्षे
II. 131. 9. भवत । उपाधाय्यपूर्वयं[4] वासो दक्षिणेति । प्रवेणतो[5]
वान्ततो वा तामाणि वा नौमानि वा सूत्राण्युपहितानि[6]
II. 131. 13 भवन्त्यपि वोपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवत्यथास्याꣳ सन्नानेष्याꣳ[7]
सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेद्द्वे ह्यस्यै याज्यानुवाक्ये भवतः ।
॥ ५ ॥

---

१ Thus Be; °मनापकृतं M G (pr. m.), °मनापापकृतं Ben H U, °मनापाकृतं G (pr. m.); °मनापाकृतमप्रति °G (sec. m.).

२ Thus (प्रतिबध्यमान°) M G U, प्रतिबध्य° the other MSS. (G, अप्रतिब° sec. m.).

३ Thus Ben, ऊर्ध्वान्ततो G U M, ऊर्ध्वान्तितो H.

४ Thus (cp. XIII. 20; 131. 5) M only, उपधाय्य° the other MSS. and the Viv.

५ Thus M Be, प्रतिवेणतो Ben. प्रवतो H, प्रपवतो G U, प्रपतः the Viv. (both copies).

६ Thus Ben M Be °वतानि G H U.

७ Thus Ben Be U G, संज्ञानेष्याꣳ M H, the correct reading seems to be (see XXIV. 3: 187. 7) सज्ञानीष्याꣳ ।

I. 132. 16. अथ वै भवति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो[1] भागं
निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरिति निर्वपेदिति निरू-
प्योपरमति[2] । परिदानान्तं कर्म कृत्वाथैतामाग्नीध्रे कृष्णाजिने
समुप्योत्तरार्धे ऽभ्यगारस्यासञ्जयेद्यावगते सꣳसादयेत्प्रोक्षण-
I. 133. 15. प्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत । सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथा नख-
निर्भिन्नायामेवꣳ शतकृष्णलायां । पुरा वा तण्डुलानामावप-
नाद्रुक्ममत्रावदध्याच्छृतमुत्तरमपि[3] वैनꣳ शृतमेव सुवर्णरजताभ्याꣳ
I. 136. 9. रुक्माभ्यां परिगृह्यान्तर्वेद्यासादयेदाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे
समाश्लेषयेदिति । अभिमृष्टानां पिण्डानां पुराधिश्रयणा-
I. 138. 12. त्समाश्लेषयितव्यं[4] भवति । सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति[5] सदै-
I. 140. 17. वतस्य[5] सस्विष्टकृत्कस्येत्येवेदमुक्तं[6] भवत्यथो खलु यावतीः समा
एष्यन्मन्येत तावन्मानꣳ स्यादिति । त्रिꣳशद्वर्षस्येत्थात्सप्तिमानं
कुर्वीत । चत्वारिꣳशद्वर्षस्याष्टिमानं कुर्वीतेति य एवैतस्याभि-

---

१ इदम् instead of इमम् Bo Ben H M.

२ Probably इति has fallen out

३ अवदध्यात् Ben M, उपदध्यात् Bo G U H.

४ Thus (°धिश्रंयणात्) M G (sec. m.), °धिश्रयणात् U H G (pr. m.), °धिश्रंणात् Be; Ben is defective; cp. अधिश्रयणात् XXVI 5 : 277. 2. Bhavasvāmin gives the periphrase : प्रागधिश्रयणात् ।

५ Thus U G Ben, °नीतिसदैवस्य M, °नीतिसदैवतस्य H, °तिनीडे-दैवतस्य Be.

६ Thus M only ; सस्विष्टकृत्के° Be, सस्विष्टकृतस्ये° or स्विष्टकृतस्ये° the other MSS.

II. 142. 12. वृद्धिकल्पो[1] ऽथ वारुणेषु च संज्ञानेष्ट्यां[2] च मरुद्देवानुवाच-
II. 142. 16. येत्सहदाश्चावयेत्सहसदानाः समानदेवता । अपोनप्त्रीयं चरुं
पुनरेत्य निर्वपेदिति । को नु खल्वपां नपाद्भवतीति । वैद्युत
II. 145. 12. इत्येव ब्रूयात्कर्ण्यमधु चेति । पौत्तिकमित्येवेदमुक्तं[3] भवत्यन-
स्निग्धमिति । त्रिवल्मीकमित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यथाप्युदाहरन्ति
II. 149. 13. त्रिच्छदिष्कमित्येवेदमुक्तं[5] भवति । यथा त्रिधातावेवं[6] ;
संदिग्धपुरोडाशस्यावदानकल्पः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥

II. 152. 2. स सर्पानसृजतेति । मासा एवैते[7] उक्ता भवन्ति । स
II. 155. 10 वयांस्यसृजतेति । छन्दांस्येवैतान्युक्तानि भवन्ति । स वैव
II. 155. 13. स्यादिति । पुराणगार्हपत्यमभ्युपदिशन्ति । तस्य पशुवेलाया-
मुल्मुकमादाय दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदः परीत्य
दक्षिणेन मार्जालीयं धिष्णियं पर्याहृत्यान्तरेण यूपं चाहव-
नीयं चोपातिहृत्यान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिर्हृत्य तेन
पशुं श्रपयेयुरथ यदाहवनीयादुल्मुकं स्यादपया तत्स्था-

---

१ इतश्च om. M; Ben Bo are defective here.

२ संज्ञान्येष्ट्यां again M G U H, see above

३ पौत्तिक° M Ben, वौत्तिकं the Viv. (one copy), पौतीक° G U, पोचीक H Bo and another copy of the Viv.

४ °वल्मीक° Ben H, °वल्मिक° Bo M G U.

५ Thus Ben; त्रिच्छदीप्ये° M, त्रिच्छदित्ये° Be, त्रिविद्धतीत्ये° H G U.

६ त्रैधातावेवं Bo, त्रिधातवेवं M, त्रि (or चे° त्रै°) धातवीयेवं the other MSS.

७ Thus M only, एवैता all the other MSS.

ह्वरेयुः । किंदेवत्यानि खल्पाव्यानि भवन्तीति । द्वे प्राजा-
156.14. पत्ये आग्नेयं वायव्यं वैश्वदेवमितीष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमान-
स्येष्टर्ग इत्युप्यापमित्येवेदमुक्तं[1] भवत्यथाप्युदाह्वरन्त्यध्वर्युरेवैष
उक्तो भवत्याम्न्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्यनु-
व्याहारो ह्व[2] वा आमन्त्रो मन्त्रस्तस्मान्मा पाहीत्येवेदमुक्तं
160.14. भवति । तस्माद्यत्रवास्तु नाध्यवेत्यमित्यहोरात्राविल्येकं । याव-
दग्नयः शीताः[3] स्युरित्येतदेकं । यावदेनमभिवर्षेदित्येतदपरं ।
163.9. द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यावित्यहोरात्रावेवैतावुक्तौ भवतः ।
पर्यावर्तेते जठरेव पादौ इत्युदरे पादा इत्येवेदमुक्तं भवति ।
तयोः पश्यन्तो अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः सेतुनातियन्त्यन्यमित्यहः
पश्यन्तो अतियन्ति रात्रिꣳ स्वप्नेन सेतुनातियन्त्यन्यमिति ।
163.10. द्वे द्रधसी सततौ वस्त एक इत्यादित्यो ऽहोरात्रे वस्त इत्ये-
वेदमुक्तं भवति । तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमादत्ते अनु-
हाय जार्या इति । रात्रिं वसानस्तिरोधायैति शुक्रमादत्ते
167.8. ऽहरित्येवेदमुक्तं[4] भवति । कौटावपन्नस्येति । कतमो नु
167.10. खल्वयं कौटो भवति[5] । य एवैष पिण्डान्संवर्तयतीति । नित्ये

---

१ Thus (उप्यापम्) M G U H and the Viv. (periphrase: दर्वी वा उपकुर्वं वा); उक्षप' Bo, उ-प° Ben.

२ Only given by M Bo.

३ All the MSS. om. the visarga and Be reads सिता।

४ भवति' MSS.

५ इति ins. M G U

ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति । पृषदाज्य एवैषानुवर्तयि-
तव्या[1] भवति[2] । ॥ ७ ॥

II. 171. 8. अथातो ऽतिग्राह्यान्व्याख्यास्याम । इमे न्वेव[3] पृष्ठ्याति-
ग्राह्याः पञ्चैन्द्रा वाजपेये । परःसामानश्चार्वाक्सामानश्च सौर्यो
वैषुवते । वैश्वकर्मणादित्यौ गवामयने । प्राजापत्यो महाव्रते ।
बार्हस्पत्यो बृहस्पतिसवे । वैमृधे चोद्भिदि च लिपिमति च
वृधा सो अङ्गः पवत इति च । द्वावश्वमेधे महिमानावा-
देशादेवाश्वस्य वपां महिमाभ्यां[4] परिजुहुयात्कथमु खलु
परःसाम्नां भक्षो भवतीति । इन्द्रवद्वरुणस्य सोम देव ते मति-
विदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दसो[5] ऽङ्गिरोषधीभिः
पीतस्यौषधीभिः प्रजाभिः पीतस्य प्रजाभिः प्रजापतिना
पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो[5] भक्षयामीत्येष एवार्वाक्सा-
I. 177. 18. मामाहुतो भक्षो । ऽष्टापूद्धिरण्यं दक्षिणेत्यष्टापिष्टकमित्येवेद-
मुक्तं[6] भवति । द्वौ षेद्ग्रहौ स्यातां द्वादशभूट् स्वार्को ह

---

१ Thus M, °नुवर्ति(र्ती)तव्या Be G H, °नुवर्तयितव्ये U, नुवर्तव्या Ben.

२ इति ins. M G U.

३ त्वेव MSS.; the Viv. points to न्वेव।

४ Thus (with °मा°) all (only महीभ्यां Ben), also the Vivaraṇa.

५ ...५ Thus acc. to the Viv. and cp. Āp. XXI. 21. 4. The MSS. more or less corrupt.

६ Thus Be G U; °हापयक° M; °हापूद्धिपिष्टक° H; Ben altogether corrupt. Is पिष्टक = पिष्टक ! or are we to read पुष्पक ? The same word occurs VII. 6; 209. 18.

महाकोशः स्याद्द्वाववान्तरकोशौ स्यातामथास्थिगर्भाया[१] श्चान्ये-
नैवैतान्यस्थानि[२] समुदायुत्य मध्यमेन पर्णेनान्तःपरिधि निन-
येद्भूर्भुवः सुवरिति । ॥ ८ ॥ पञ्चमः ॥

I. 180. 5. यद्यालब्धायामभ्रो भवतीत्यालब्धायां चेदभ्रः स्यात्सꣳस्था-
पयेदेवाथ चेदुपाकृतायामभ्रः स्यादन्यमेतस्मिन्स्थान उपाकृत्यो-
180. 12. sqq. त्तरममेघसंपन्नमेतयागमयेरन्नित्यथेमे[३] जया अभ्याताना[४]
राष्ट्रभृत[४] इत्याहिताग्नेश्चानाहिताग्नेश्चान्यच विहाराद्दृष्टा भव-
न्त्यभिसमारभ्यान्वेवैनानाचार्याः[५] प्राक् स्विष्टकृत उपजुहुत्यष्टौ
वसव इति । कतमे नु[६] खल्विमे वसवो भवन्तीति । पृथिव्य-
न्तरिक्षं द्यौरग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आप इत्येते ऽष्टौ वसव ।
एतेषु वा इदꣳ सर्वं प्रतिष्ठितं यदिदं किंच । य एवं वेद
प्रत्येव तिष्ठत्येकादश रुद्रा इति । प्राणा एवैत[७] उक्ता भवन्ति ।
द्वादशादित्या इति । मासा एवैत[७] उक्ता भवन्ति । पञ्च
गृह्यन्ते नवनव गृह्यन्ते पञ्चधा विगृह्यन्ते । नवनवाꣳशवो

---

१ Uncertain reading, °गर्भाया the Viv.; °गर्भयाजमान्येना° Ben, गर्भयामान्ये° M, °गर्भमान्येना° Be G U, गर्भमान्येना° H

२ °स्थानि G Be and the Viv., °स्थीनि M U Ben, °स्थिनि H.

३ Thus (°त्तरममेघ°) M, °त्तरंमेघ° or °त्तरमेघ° the other MSS., but cp. the Vivarana, उत्तरस्मिन्मेघवर्जिते ।

४ Thus M; जया अभ्यातानाराष्ट्र° Be G U, जयाभ्यातानाराष्ट्र° Ben H.

५ Thus, in accordance with the Viv., G; °भिसमारंभा° M Be, °भिसमारंभ° U Ben H.

६ Om. M.

७ Thus both times M and G (sec. m.); एवैता the other MSS.

भवन्त्यथ य एव दशमो मन्त्र एतेषामेवैषो ऽभिग्रहणार्थो[१]
I. 192. 10. दृष्टो भवति । तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्या-
II. 196. 2. दिति । मैत्राय प्रत्यवस्थितायैवैषा दातव्या भवति । किंदे-
वत्या उ खल्वतिरिक्तसोमा[२] भवन्तीति । यद्यं यद्दमभ्यतिरि-
च्येरंस्तत्तद्देवत्या[३] एव स्युरित्येतदेकमथापरं । विज्ञायत उ
खल्वेषां[४] ब्राह्मणमथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ संस्थातोरित्येतमा-
II. 199. 5 ऐन्द्रावैष्णवा एव भवन्ति । तेन प्रीतीभवता षडहसंस्थां
काङ्क्षेयुरिति । षडहब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथ चेदहःसंयोग[५] एव-
मापद्येत[५] यद्यपि नव मध्यमानि सांवत्सरिकाण्यहानि संनि-
गच्छेयुस्तदानीमेवैनम् प्रीतीकृत्वा संचिनुयुरथ चेदुदयनीये
ऽतिरात्र[६] एतदेव[६] । प्रजा वै सत्त्रमासत तपस्तप्यमाना अजु-
ह्वतीरिति । तत्पृच्छन्ति[७] कतमत्तत्सत्त्रं[८] भवतीति । यदेवै-

---

१ Thus M and the Vir.; all the other MSS. स्र° instead of थि°

२ तिरिक्त सोमो भवतीति M Ben (the last without इति), °तिरिक्त-सोमा भवंतीति the other MSS

३ °देवता MSS

४ Thus G M U H, खल्विषां खल्वे Be, खल्वेब्राह्म Ben. The last reading seems to point to खल्वेकेषां ब्रा°, cp. the Vir.: कल्पेषां ब्राह्मणम्; but the Brāhmaṇa here cited is to be found TS. III. 3. 7 3.

५ Thus M and the Vir.; °संयोगे एवमा° G U, संयोगमेवमा M Be H.

६ Thus M; तिरात्रे एतदेव H U (sec. m.) तिर○भतदेव G U (pr. m.), तिरात्रोतदेव Ben, तिरात्रियन्देव Be.

७ प्रच्छंति M only (cp. XIV. 1: 152. 5), पृच्छन्ति all the other MSS.

८ Thus corrected; कतमच्च° M, Be U H, कतमच्चवं Ben G (sec. m.).

तदनाहिताग्नयो वृथाश्रमꣳ श्राम्यन्त्येतत्सत्त्र[1] भवतीति ।
॥ ९ ॥ षष्ठः ॥

[. 204. 2. आश्विनं प्रागाश्विनमिति । कियन्नु खल्वाश्विनं भव-
204 10 तीति । [2]द्वियोजनं वा यावदाश्वो ऽह्ना गच्छेद्विस्तावा[3] वेदि-
र्भवतीत्याग्निकस्य प्रक्रमस्य चतुरश्रकृतस्याष्टमयामानमाददीत ।
स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतापि वा विꣳशत्याश्च
रथाक्षाणामेकविꣳशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[4] चतुर्विꣳशं
भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते ।
त्रिस्तावो[5] ऽग्निर्भवतीति[5] । त्रयः सप्तविधाः । स एकविꣳशति-
204 5. विधो । ऽथैतौ ह्रदौ मध्यतो देवयजनस्य जोषयत इति ।
किमर्थौ[6] खल्विमौ ह्रदौ भवत इत्यश्वस्नावनो ह दक्षिण
208. 18 श्रावभृथिक उत्तरो । द्वौ दासावनुजायै च पुत्रो ऽन्वाधेयायै
चेति । यो ऽस्य पितुरनुजायाः पुत्रः स पुरस्तान्नयत्यथ यो
208. 19. ऽस्य मातुरन्वाधेयायै पुत्रः सो[7] ऽपरो[7] । जरत्पूर्वया सव्यं
209. 8. जानु वेष्टयित्वेत्युपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवति । शतं वै[8] तस्या

---

[1] Thus Ben H U G (pr m) श्राम्यंतेतत्स M शाम्य'वेतत्स॰ Be G (sec. m).

[2] कियन्नु खलु ins Be M, कथं नु खलु H

[3] स्तावान्वे॰ M Be

[4] च given only by M and G (sec. m), cp. XXX. 4 s fin.

[5] विस्तावान्वेदिर्भ॰ M Be, त्रिस्तावावेदिर्भ॰ H.

[6] नु ins. Ben.

[7] Thus G M Be ; सोद्यो H U, सोयस्रो Ben.

[8] Are we to supply वै also XV. 5 : 209 8 or to accept that the Karmānta points directly to T Br. III. 8. 9. 3 ?

I. 209. 11. राजपुत्रा इति । प्रतिच्छिता एवैत उक्ता भवन्ति । शतपु
II. 211. 5. राजान[1]उग्रा इति । राजन्या एवैते नाभिषेच्या[2] भवन्त्यथ
सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपतीत्येवैव[3] प्रथमा सावित्री ।
वैश्वदेवपश्वपि द्वितीयापराह्णे तृतीये तदेवैकाहिकं कर्म
जानीयादुत्तरतश्च देवयजनादुदवसेच्चातुर्मासिकानां पशूना-
II. 217. 18. मेवं[4] वायव्याय[5] पशव एवं तूपराय[6] । सप्ताहान्येतयेष्ट्या यजत
इति । कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा पुर-
स्तादेवैतस्मै सप्ताहाय । यूपमास्यायै[7] राज्जुदालमग्निष्ठं[7] मिनो-
तीति । श्लेष्मातक इत्येवेदमुक्तं भवत्यथाप्युदाहरन्ति राज्जु-
दालमग्निष्ठं मिनोति भ्रूणहत्याया अपहत्यै । पीतुद्रावभितो
II. 223. 5 भवतः पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्या इति । तृतीयं दक्षिणानां ददा-
तीत्याग्निकानामु[8] ह[8] तृतीयं कामप्रेण सह तृतीयमतिरात्रे
II. 223. 14. तृतीयं । चतुष्टोम एव भवति[9] । चतुश्चत्वारीय[10] एव[10] चतु-
ष्टोमो भवति । ॥ १० ॥

---

१ Read शतमराजान ?

२ Conjectural reading ; नाभिषेच्या M, नाभिषिच्या the other MSS.

३ Thus G Ben ; M om एव, reading त्वेषा ; ॰त्यैवैव U H, त्येवैव Be.

४ मैव M G U.

५ ॰व्याये Be H U.

६ इति ins. M.

७ Reading and interpunction dubious ; ॰स्यायेराज्जु॰ M, ॰स्याशेतराज्जु॰ G, स्यायेत् राज्जु॰ the other MSS

८ Thus G M Be ; ॰कानामुदाहृतं U H, Ben defective.

९ इत्येके ins. M only.

१० ॰ष्टोम एव G and the Vir., ॰रीयादेव M Be, ॰रया (or ॰पा) देव Ben U H.

225. 7. एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेति। कथमु खल्वेतानानु-
226. 8. वाकाञ्जुहुयादिति। यथाप्रकृत्यस्तथानन्तरायꣳ[1] होतव्याश्चतु-
र्विꣳशतिꣳ रशना आदाय यूपानभ्यायन्ति चतस्रश्चतस्र इतरे
परिकर्मिण इति[2]। कथमेतासु नियुञ्ज्यादित्यश्वस्तूपरो
गोमृग इति ते त्रयः समानरशना। ररार्व्येषु तिस्रः। पर्य-
ङ्ग्येषु पञ्चाग्नये ऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वानित्येतेष्वष्टौ[3]।
सोमाय स्वराज्ञे ऽनोवाहावनड्वाहावित्येतेषु मन्नाथैतेषां त्रय-
स्त्रयः समानरशना। मुख्यस्यैवैषां चतुर्थी भवति। समानं
कर्मा पर्यग्निकरणात्पर्यग्निकृतानामेतेषां पशूनामूनविꣳशति-
रुत्सृज्यन्त[4] एकचत्वारिꣳशतमतिशिष्यन्ते। द्विचत्वारिꣳशत-
मेषाꣳ[5] ग्रासा[6] भवन्त्यश्वे[7] ऽत्र[7] द्वौ समासं गच्छतो। ऽथेत-
रेषां प्रतिपशु[8] संपद्यन्त[9] इन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविति।
235. 6. प्रासङ्गावेवैतावुक्तौ[10] भवतो। ऽथैतस्मिन्कल्मलिशर्च[11]

---

१ ०तथानन्तराय MSS (only G· ०नंतरा sec m and M· ०तथांतरायं)।

२ इति supplied by me.

३ ०निनित्वेष्वष्टौ G U Be.

४ जन om. M, जना read Be U.

५ स्वेषां instead of एषां G U H.

६ Thus M; ग्रसा G Bc, ग्रास्वा Ben U H

७ Thus M Be G (sec m), ०श्वेन Ben, स्वन U H.

८ Thus Be G, ०पशुꣳ or ०पशुं the other MSS.

९ ०पद्यते Ben H.

१० Thus G M Be; सप्रसंग्या० Ben, सप्रासंग्या० U H.

११ Thus (मलमलिशर्च स्वा०) M, ०शर्च Bo Ben H U, ०वचाशुपि० G (sec. m.).

II. 209. 11.राजपुत्रा इति । प्रतिष्ठिता एवैत उक्ता भवन्ति । प्रतहू[१]
II. 211. 5.राजानऽउग्रा इति । राजन्या एवैते नाभिषेच्या[२] भवन्त्यथ सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपतीत्येवैव[३] प्रथमा सावित्री । वैश्वदेवपयसि द्वितीयापराह्णे तृतीयैतद्वैकाह्निकं कर्म आनीयादुत्तरतश्च देवयजनादुदवसेत्चातुर्मासिकानां पशूना- १
II. 217. 18मेवं[४] वायव्याय[५] पशव एवं तूपराय[६] । मन्नाहन्वितयेष्ट्या यजत इति । कथमत्र भवा इति । तत्रतत्र वा भवयेदपि वा पुरस्तादेवैतस्मै मन्नाहाय । यूपमाम्नाये[७] राज्जुदालमग्निष्ठं[७] मिनोतीति । श्लेष्मातक इत्येवेदमुक्तं भवत्यथाप्युदाहरन्ति राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति भ्रूणहत्याया अपहत्यै । पौतुद्रवावभितो १०
II. 223. 5भवतः पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्या इति । तृतीयं दक्षिणानां ददातीत्याग्निकानामु[८] च[८] तृतीयं कामप्रेण सह तृतीयमतिरात्रे
I. 223. 14.तृतीयं । चतुष्टोम एव भवति[९] । चतुरुत्तरीय[१०] एव[१०] चतुष्टोमो भवति । ॥ १० ॥

---

१ Read मन्नाहराजान ?

२ Conjectural reading, नाभिषेच्या M, नाभिषिच्या the other MSS.

३ Thus G Ben, M om एव, reading त्वेषा; ॰त्येवैव U H, त्येवैन Be.

४ मेव M G H

५ ॰व्याये Bo H U.

६ इति ins M.

७ Reading and interpunction dubious; ॰म्नायेराज्जु॰ M, ॰म्नायेतराज्जु॰ G, म्नायेत् राज्जु॰ the other MSS.

८ Thus G M Be; ॰कानामुदाहृतं U H, Ben defective.

९ इत्येके ins M only.

१० ॰रीया एव G and the Viv ; ॰रीयाहेव M Be, ॰रया (or ॰पा) देव Ben U H.

225. 7. एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेति । कथमु खल्वेतानन्-
226. 8. वाकाञ्जुहुयादिति । यथाप्रकृत्यस्तथानन्तरायꣳ[१] होतव्याश्चतु-
विꣳशतिꣳ रशना आदाय यूपानभ्यायन्ति चतस्रश्चतस्र इतरे
परिकर्मिण इति[२] । कथमेतांस्तु नियुञ्ज्यादित्यश्वस्तूपरो
गोमृग इति ते त्रयः समानरशना । इतरेष्वेषु तिस्रः । पर्य-
ङ्ग्येषु पश्वाग्नये ऽनीकवते रोहितानञ्जिरनड्वानित्येतेष्वष्टौ[३] ।
सोमाय स्वराज्ञे ऽनोवाहावनड्वाहावित्येतेषु सप्तथैतेषां त्रय-
स्त्रयः समानरशना । मुख्यस्यैवैषां चतुर्थी भवति । समानं
कर्मा पर्यग्निकरणात्पर्यग्निकृतानामेतेषां पशूनामूनविꣳशति-
रुत्सृज्यन्त[४] एकचत्वारिꣳशतमतिशिष्यन्ते । द्विचत्वारिꣳशत-
मेषाꣳ[५] ग्रामा[६] भवन्त्यथैव[७] ऽश्व[७] द्वौ समासं गच्छतो । ऽथेत-
रेषां प्रतिपशु[८] संपद्यन्त[९] इन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविति ।
6. ग्रामसङ्ख्यावेवैतावुक्तौ[१०] भवतो । ऽथैतस्मिन्कल्मलिशर्वे[११]

---

१ ०नथानन्तराय MSS. (only G ०नन्तरा see m and M ०नर्थान्तरायं)।

२ इति supplied by me

३ ०निति तेष्वष्टौ G U Be

४ जन om. M, क्रन्ता read Be U.

५ श्वेषां instead of एषां G U H.

६ Thus M, गत्वा G Be, ग्रामा Ben U H

७ Thus M Be G (see m), ०श्वेन Ben, यत U H.

८ Thus Be G, ०पशुꣳ or ०पशुं the other MSS.

९ ०पद्यते Ben H,

१० Thus G M Be; सप्तसंख्या० Ben, सप्तसंख्या० U H.

११ Thus (सन्नमलिमर्थं श्चा०) M, ०शव Be Ben H U, ०सर्वाङ्गपि० G (see m.).

श्यामाकपिष्टानि[1] संयुत्येत्याशुकानामेवैतानि व्रैहीणां पिष्टानि
शल्मलिमिश्रेण संयुतानि[2] भवन्ति । पृथक् प्रतिप्रस्थातारो ऽव-
II. 240. 4 द्यन्ति । तेषां मैत्रावरुणा एवानुब्रूयुर्यथार्थमेवैतानि प्रदानानि[3]
भवन्तीलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेति । सूर्याचन्द्रमसा-
वेवैतावुक्तौ भवतो । ऽथाप्युदाहरन्ति संवत्सरो वा इलुवर्दः
II. 242. 5 परिवत्सरो बलिवर्द इति । तस्य मूर्ध्नि जुहोति[4] जृम्भकाय
स्वाहेति । किंदेवत्या उ खल्वियमाहुतिर्भवतीति । वारुणी-
II. 242. 10 त्येव ब्रूयात्किंकिदीविर्विदीगय इति । विदिदिहीविकीदी[5]ह
II. 243. 4 किकिदीविर्भवति । पृषत उ[6] पतंगो[6] विदीगयो[6] । ऽथैता-
न्पशूनुपाकरोत्याग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनमिति । यमा एवैते छागाः
समानयोनयो भवन्ति । तेषामुक्तं चरणं यथैकादशिनानां
II. 244. 2 पशूनां । किंदेवत्या उ खल्वृतुपशवो भवन्तीत्यृतुदेवता
इत्येतदेकमथापरमाग्नेयाः प्रथमा ऐन्द्रा द्वितीया वैश्वदेवा-
स्तृतीया मैत्रावरुणाश्चतुर्था बार्हस्पत्याः पञ्चमाः सावित्राः षष्ठाः
संवत्सराय निवक्षस इति प्राजापत्याः । ॥ ११ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Thus (शल्मलिमिश्रं श्या॰) M, ॰मश्च Be Ben H U, ॰वबाशुपि॰ G (sec. m.).

२ संयुता Ben, संदुतानि the other MSS.

३ om. Be.

४ All the MSS. exc. G ins. इति ।

५ Wholly uncertain reading. I have accepted the reading given by Be; विदीदिदीविदी M, विदिद्वदहीकिदी U, विदिदिहहीकोदी H, विद - - दिकाकति Ben, विदिभिः किदिहेति G (sec. m.).

६ Thus Be, ॰उरंगोविदी॰ M, उपतमगोविदो॰ the other MSS.

I 245. 1. अथायं द्वादशाह उभयविधो भवत्यहीनो वा सत्त्रं वा।
स[1] यद्यु[1] हैको[2] दीक्षतेऽहीनो भवत्यथ यदि बहवः सत्त्रं।
यदि चैवाहीनो यदि च सत्त्रमुभयथैवोभयतोऽतिरात्रो भव-
त्यन्यतरतोऽतिरात्रा ह्यहीना भवन्त्युभयतोऽतिरात्राणि
सत्त्राण्यादेशादेवोभयतोऽतिरात्रोऽहीनो भवत्यादेशात्तु[2]
सत्त्रमनतिरात्रं यथैतदग्निष्टोमायनꣳ सारस्वतमयनं[3] विश्व-
I. 245. 7. सृजामयनमिति। कथमु खल्वेषाꣳ संनिवापः स्यादिति।
सावित्रेभ्यः प्रथमꣳ संनिवपेरन्हुत्वा सावित्राणि विषमारोह्या-
ग्निहोत्राणि जुहुयुरथ वायव्याय पशवे संनिवपेरन्वायव्येनेष्ट्वा
विषमारोह्यैवाग्निहोत्राणि जुहुयुरथ यदि[4] दीक्षणीयायै
संनिवपेरꣳस्तेषां तत्संन्युप्तान्येव[5] स्युर्ध्रुदवसानीयाद्युदवसायैव[6]
प्रतिवेशा यज्ञपुच्छानि कुर्वीरन्कथमु खलु संदीक्षिता विष्णु-
क्रमान्क्रमेरन्निति। सह्यापाशाभिपरीता[7] वा क्रमेरन्नपि वा

---

१ Thus Ben, सयद्येको the other MSS

२ Before आदेशात्तु G (sec. m.) ins. आदेशादनतिरात्रोऽहीनो भवति; the Viv. makes no mention of these words.

३ Thus U G (pr. m.) Ben, °स्वतामयनं the other MSS, only H: सारस्वतायन।

४ यद् M G U H.

५ ततत् instead of तत् G U, तेतत् H.

६ स्युर्ध्रुदवसाना॰ Ben, स्युर्ध्रुदवसानीयाद्यु (द्यु) दव॰ Be M, स्युद्धदवसानीयाद्युदवसाय H, स्युदवसानीयाद्युदवसाय G; cp. Āp. XXI. 2. 15.

७ Thus, hesitatingly, emended; ॰पाशाभिःपरीता MSS. and the Viv.

पाप्मानमभिसंधित्वाभिक्रमः[1] स्यादथाह[2] क्रमस्वाथाह[2] क्रमस्वे-
II. 247. 1. III. 164. 1. त्यतिगुरुस्तथा[2] कल्पः स्यादथो एतत्सूत्रं भवति पश्चामुपसद्यु-
त्तरवेदिꣳ संनिवपन्त्यपि[3] वैकादश्यामित्यनग्निचय एवैतदुप-
II. 247. 11. पद्यते न त्वग्निचये । कथमु खल्वेषामहीनसंततिर्भवतीति ।
वसतीवरीणामभिग्रहणेनाध्वर्युः संतनोतीध्माबर्हिषोरुपकल्पनेन
च पयसां विग्रासनेन च वाचो[4] यम्येन[4] ब्रह्मातिप्रैषेण होता
पुनरभ्यासेन च सुब्रह्मण्ययोद्गाता[5] यज्ञस्य पुनरालम्भेन यज-
मानः[6] । प्रचरन्त एवैतद्ध्रुवाज्यꣳ समाददते । ऽथेमानि सव-
नानि बर्हीꣳषि संचिनुयुस्तेषां महारात्र उत्थायाग्नीध्र
आज्यानि गृह्णन्तो व्यवयेरन्निति । ॥ १२ ॥ अष्टमः ॥

I. 248. 3. कथमु खलु दिवा प्रातरनुवाकस्याङ्ग उपक्रमो भवतीति ।
तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य
राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं कृत्वा ग्रावो-
वायव्यꣳ संसाद्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं

---

१ Thus H U (without the visarga); पाप्मानभिः पर्यदित्वा॰ Ben, पाप्मनोऽभिसंधित्वाभिक्रम M Be G (the last two omitting the visarga at the end).

२ Thus G (which has only both times ॰थाहं instead of थाह); instead of the second क्रमस्वेति Be H U have: क्रम इति, M: क्रमस्व इति।

३ Thus H only; ॰वपन्त्यपि G U Ben, ॰वपन्त्येत्यपि M Be.

४ वाचयम्येन M. Is वाचंयम्येन the correct reading?

५ Thus G (see m.), ॰ण्यायोद्गाता all the other MSS.

६ Om. M.

हुत्वा समिद्वारा यन्त्यादृत्य समिध[1] आहवनीय उपसाद-
यन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ
संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायैभ्यावर्हिः संनह्य पयाꣳसि
विशिष्याग्नीध्रं हुत्वाग्नीध्रे संवेशनरूपाणि कृत्वा प्रातःकर्मणा
प्रतिपद्यते । प्रसिद्धेन महारात्रिकेण । सिद्धमत ऊर्ध्वमुप-
स्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्यास्त्वके गृह्णातीति । त्रिवृ-
त्त्रैकविꣳशस्य चक्रे आग्नेय उपस्तम्भनं । पञ्चदशस्य त्रिणवस्य
चक्रे ऐन्द्र उपस्तम्भनꣳ सप्तदशस्य[2] त्रयस्त्रिꣳशस्य[3] चक्रे सौर्य
65. 5. उपस्तम्भनं । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते निर्मन्थ्यो
मन्त्रवान्भवतीत्याध्वर्यवा एवात्र मन्त्रा आवर्तन्ते नाग्निमन्थ-
250 9. नीयाः । स्वयमृतुयाजमेवैतदहर्भवति[4] नैतदहरन्योन्यस्यर्तुयाजं
यजतीति । ॥ १३ ॥

आश्राव्याध्वर्युरन्यस्मै ग्रहं प्रदायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन
हविर्धाने उपविश्यर्तुसंप्रैषमुक्त्वोपोत्थाय कृत्वा व्यवनीय प्रद-
क्षिणमावृत्य यथायाचीत्तत्प्राङासीनो होतृभक्षं भक्षयेत्प्रत्य-
51 10. ङासीनो[5] ऽध्वर्युभक्षं । पारुच्छेपीर्होता शꣳसति वालखिल्या
मैत्रावरुणो विहरति वृषाकपिं[6] ब्राह्मणाच्छꣳसी शꣳसत्येवया-

---

१ M G Be U ins. आग्नीध्र ।

२ पंचदशस्य Be.

३ Thus Ben; ०त्रिंशतस्य the other MSS.

४ इति ins. U H, it is effaced in G.

५ Thus M; प्रत्यग० the other MSS

६ ०कपीं M.

मरुतमच्छावाकः। किंकर्मा[1] तर्ह्यध्वर्युर्भवतीति[2] प्रत्याहरणा-
II. 252. 11.तीत्येव[3] ब्रूयाद्यां एता अध्वर्युरनुष्टुभ उद्धृत्याहरति तासां तस्रो
गायत्र्यस्तास्तिस्रो अनुष्टुभः। सोम राजन्निन्द्रवरो हेत्येतस्यै गायत्र्यै
पदमात्रेण राजानमुपावहरेत्कथमु खलु दशममहर्भक्त्वा[2]
सर्वचतुर्विंशं[4] च भवति[5] त्रिष्टोमं[6] चान्यत्र[7] तूष्णींशंसोमा-
दिति। चतुर्विंशो बहिष्पवमानः पञ्चदशं ब्रह्मसाम[8] त्रय-
स्त्रिंशमग्निष्टोमसाम। तासामु[9] ह नवागच्छन्ति[9]। ताश्चतु-
र्विंशतिः संपद्यन्त। एतदेवापि दशममहर्भक्त्वा[10] सर्वचतु-
II. 256. 8.र्विंशं[11] च भवति त्रिष्टोमं चान्यत्र तूष्णींशंसोमादित्युपसृज-

१ Thus emended, किंकर्मतिर्ह्य॰ Ben, किंकर्मातंध्य॰ Be G U, किंकर्मा-तर्ह्य॰ M, किंकर्मातिर्ह्य॰ H.

२ Thus G (sec. m.), प्रत्याहरणातीं M Be U H, वस्त्रायायोनीत्येव Ben.

३ Thus Ben and the Vir. only; ॰र्भवतीति or ॰भवति the other MSS.

४ Thus (and cp. XXVI, 16 init.) M Ben Be, सर्वस्तु॰ G U H.

५ Om. G H Be

६ Thus G M Be; भवतित्रिष्टदग्निष्टोमं U H, भवतीत्यग्निष्टोमं Ben.

७ Thus M Be (Ben defective), वा अन्यत्र G U H.

८ ॰साम U (sec. m.) M G.

९ Doubtful and conjectural reading, नभासुरनन्वागच्छन्ति Ben, तासा-मुरनन्वागच्छतो M, तासामुरनगच्छन्ति G U H, Ben defective. The meaning is clear; त्रयस्त्रिंशानां मध्ये (? मध्यात्) नव पंचदशसु प्रक्षिप्यन्ते। तथा तयोः (i.e. the pañcadaśam brahmasāma or pañcadaśam mādhyandinam pavamānam and the trayastriṃśam agniṣṭomasāma) चतुर्विंशं भवति।

१० Thus G only (॰र्भक्त्वा), ॰र्भवत्वा all the other MSS.

११ सर्वचतु॰ Ben Be H

न्मात्रे वत्सं धारयन्त्यरुणो धयन्निति । किंदेवत्या ह खल्वियमाहुतिर्भवतीति । प्राजापत्येत्येव ब्रूयादिति । ॥ १४ ॥

॥ नवमः ॥

VII. 2. 8. अथेमं द्वादशाहं यद्यार्तिरेव प्रतिव्यूढमन्तस्य नवाहानि प्रतिव्यूढं गच्छन्ति यान्यन्यानि प्रायणीयोदयनीयाभ्यां दशमाद्वाह्नो । ऽथ[1] छन्दोमाहात्[1] षडेव[1] । स्वस्थानौ[2] हि[3] प्रथमस्त्रिरात्रो[4] । गायत्रीप्रातःसवने[5] प्रथमे त्रिरात्रे[6] ऽष्टौ कृत्वो ऽथ प्रथममुपांश्वभिषवमभिषुणुयादेकादश कृत्वो द्वितीयं । द्वादश कृत्वस्तृतीयं । महाꣳ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रं गृह्णीयाददब्धेभिः सवितः पायुभिष्ट्वमित्येतया जगत्या सावित्रमष्टाकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादेकादशकपालान्माध्यंदिनीयान्द्वादशकपालांस्तृतीयसवनीयान्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा प्रातःसवनीयानाचयेद्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा माध्यंदिनीयानादित्यवद्गणेन जगती-

---

१ ? Thus Bo U H, षच्छन्दोमाहात् षडेव M, षतुर्च्छन्दमात्षडेव G, षच्छन्दसात् षडेव Ben; the Vivaraṇa also has षच्छन्दसात् षडेव ।

२ स्वस्थानौ Ben, स्वधानौ M

३ Thus B G M, हि U हित् Ben H

४ *Thus, in accordance with the Vivaraṇa,* D, प्रथमस्त्रिरात्रो *the* other MSS.

५ गायत्री प्रा॰ G.

६ Instead of त्रिरात्रे here and in the similar passages further on some of the MSS. (Ben H U) तिरात्रे ।

च्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ जगतीप्रातःसवने[1] द्वितीये त्रिरात्रे द्वादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांश्वभिषवमभिषुणुयादष्टौ कृत्वो द्वितीयमेकादश कृत्वस्तृतीयं । महाँ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयादाममद्य सवितरित्येतया त्रिष्टुभा सावित्रं । द्वादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादष्टाकपालान्माध्यंदिनीयानेकादशकपालांस्तृतीयसवनीयानादित्यवद्गणेन जगतीच्छन्दसा प्रातःसवनीयान्प्रचरेद्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ[2] त्रिष्टुप्प्रातःसवने[3] तृतीये त्रिरात्र एकादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांश्वभिषवमभिषुणुयाद्द्वादश कृत्वो द्वितीयमष्टौ कृत्वस्तृतीयं । महाँ इन्द्रो य ओजसेत्येतां गायत्रीं त्रिरभ्यावर्तयेदनुपयामाँ । सा जगती संपद्यते । तया माहेन्द्रं गृह्णीयाद्धिरण्यपाणिमूतय इत्येतया गायत्र्या सावित्रमेकादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्याद्द्वादशकपालान्माध्यंदिनीयानष्टाकपालांस्तृतीयसवनीयान्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा प्रातःसवनीयान्प्रचरेदादित्यवद्गणेन जगतीच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा तृतीयसवनीयानिति । ॥ १५ ॥

॥ दशमः ॥

---

१ Corrected; जगतीप्रा॰ G M Be, जगत्प्रा॰ H U; Ben has a lacuna.

२ इति om. Ben G U.

३ Thus M Be; त्रिष्टुप्प्रा॰ Ben U H G (pr. m.), त्रिष्टुंप्रा॰ G (sec. m.).

61. 12 अथायं वैषुवतो लभेत मासगणानामित्येक आहुः सप्त-
I. 262. 8. दश दीक्षा द्वादशोपसदो वैषुवतं त्रिꣳशत्तमं । कथमु खलु
गोआयुभ्याꣳ स्तोमा[1] भवन्तीति[1] । गोर्नु खलु पञ्चदशो
बहिष्पवमानस्त्रिवृन्त्याज्यानि सर्वसप्तदशं[2] माध्यंदिनꣳ[2] सवनꣳ
सर्वैकविꣳशं तृतीयसवनꣳ सोक्थ्यमथायोस्त्रिवृद्बहिष्पवमानः[3]
पञ्चदशान्याज्यानि सर्वसप्तदशं[5] माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सर्वैकविꣳशं
II. 11, 8. तृतीयसवनꣳ सोक्थ्यमथैमौ विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ
सत्रगतौ भवतः । के[6] नु[6] खल्वेतयो स्तोमा[7] भवन्तीत्यभि-
जिन्नु[7] खलु त्र्युदयश्चतुरावृत्तो । ऽथ विश्वजिच्चतुरुदयस्त्र्या-
वृत्तः[8] । कथमु खल्वेकविꣳशतिगर्भौ भवतीत्यभिजितमुपेत्य
पृष्ठ्यꣳ षडहमुपेयुरथ त्रीन्परःसाम्नो ऽथ वैषुवतमथ त्रीन्प्रत्य-
क्साम्नो ऽथावृत्तं पृष्ठ्यꣳ षडहमथ विश्वजितं । कथमु खलु
गोआयुषी विद्यते जानीयादिति[9] । पुरस्तादभिजितो गामु-
पेयात्स्वस्थान एवायुर्भवतीति । कियन्तो नु खलु गवामयने

---

१ Thus Be G U and the Vrs., स्तोमा भवन्तीति H, स्तोमो भवन्तीति M.
२ Thus Be M, सर्वस॰ G U H Ben
३ Thus G (sec. m.; ॰ंदिवाना all the other MSS
४ ॰मानं MSS.
५ Thus M Bo; सर्वस॰ G U Ben, सर्वत स॰ H.
६ कोनु M H U Be G (pr. m.), कत्र G (sec. m.), कनु Ben.
७ Thus M Ben G; ॰मौ भवती H U Be.
८ ॰श्चतुरस्त्र्यावृत्. M H Bo (the last two ॰त्त), Ben defective.
९ इति Supplied by me.

ऽग्निष्टोमा भवन्तीति । ज्योतिरग्निष्टोमस्त्रिवृदग्निष्टोमो विश्व
जिदभिजितावग्निष्टोमौ वैषुवतं दशममहर्महाव्रतमिति यद्येति
ह वा इदं गवामयनं प्रज्ञातस्तोमं ब्रुवते । तस्य ह्योत्तरं पञ्च
आवृत्तं भवति यदन्यद्गोआयुर्भ्यां च दशरात्राच्च । अनीका-
नत्वावृत्तान्यहान्यतीयात् । ॥ १६ ॥

अथैमा द्वात्रिंशतमेकादशिन्यो गवामयने । तेषां[1] पूर्वे-
ष्मिन्पक्षसि षोडश निष्ठीयन्ते सप्तदश[2] एकादशिन्यै बार्ह-
II. 265. 11 स्त्यो वैषुवते[3] सवनीयः संपद्यते । तस्य नवाहान्यपशुकान्य-
तिरिच्यन्त इति । कतमानि खल्विमान्यहानि भवन्तीति ।
पृष्ठ्यस्य षडहस्योत्तराणि त्रीणि त्रयश्छन्दोमा दशममहर्महा-
II. 262. 12 व्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्यभिप्लवांश्चाचीयन्ति च तदङ्गि-
रसामयनमिति । पृष्ठ्यानामत्र स्थाने ऽभिप्लवानेव दधाति ।
पृष्ठ्यांश्चाचीयन्ति च तदादित्यानामयनमित्यभिप्लवानामत्र
स्थाने पृष्ठ्यानेव दधात्यग्निष्टोमांश्चाचीयन्ति च तत्प्रजापते-
रयनमित्युभयेषामत्र पृष्ठ्याभिप्लवानाꣳ स्थाने ऽग्निष्टोमानेव

---

१ Thus M G Ba Ben U, तासां H, cp. Ap. XXI. 23 2

२ Thus G (sec. m.) and the Viv.; सप्त ins. M Ben, भा ins. Ben U G (pr. m.), H. defective; meaning and interpunction uncertain; cp Ap XXI. 23. 2.

३ Thus M U Be H Ben; °वत H G (sec. m.), °वते: G (pr. m.), °वते: Ben.

267, 9. दधात्याघाटीभिः[१] पिच्छोलाभिः[२] कर्करीकाभिरित्याघाट्यो[३]
ऽह्न[३] कोलोष्ठा[४] भवन्ति। पिच्छोला[५] उ ह वीणाकाणभ्रमा[६]।
267, 5. वीणा[७] उ कर्करीकास्तं[८] काल एव प्रस्याहणन्तीत्यादित्यादि-
त्येवेदमुक्तं[९] भवति। ॥ १७ ॥ एकादशः ॥

१ अथ वै भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो
ऽग्निष्टोमेन यजमानो ऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति। चत्वारि
पञ्चदशान्याज्यानि। तौ द्वौ त्रिष्टुप्दर्गौ। तयोरितरस्मिंस्-
त्रिष्टुप्दर्गे तिस्र उपास्यति। तौ द्वौ त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ।
269, 16. गायत्रं पूर्वं ऽह्नस्साम भवति त्रैष्टुभमुत्तर इति होतुराज्य-

---

१ Thus G M U, ॰ढिभिः Be H

२ Thus (पिंश॰) H U G (sec. m), पिशो॰ G (pr. m) Be M, पिषो॰ Ben.

३ कर्करी॰ Ben, कर्करि॰ the other MSS —॰घाघोरव Ben H U, ॰घोषव Ben, ॰घाडघोरव M, ॰घाटउव G

४ ? कोलोष्ठो H, कोलोष्ठा G, कोलोष्ठो M U, कालोष्ठो Ben, कोलोषो Be (compound of काष्ठ-ओष्ठ?)

५ Thus M H U, पिशोला Be G पिडशोला Ben.

६ ??Thus read U H Be (with var. ॰श्रया), वीणाकाणकाश्रया M, वीणाकांश्रया G.

७ Thus G only; वीणाया Be H U M, वीणायां Ben.

८ MSS., exc. Ben, कर्करिका॰; perhaps the *form with short* इ is, after all, preferable.

९ Emended in accordance with the text proper; instead of ॰क्तमो॰ the MSS. read क्तंमो॰ ।

I. 270. 6. सैतानि[1] संपादयेदेवमेवोत्तरे ऽह्नि होतुरेवाज्ये । अथाप्येषा[2]
सङ्ग्रस्तमन्यतएनी कण्डूकृतोपक्लृप्ता[3] भवतीति । सङ्क्षेपविते-
त्येवेदमुक्तं भवति । कश्चित्तु खलु काले लक्षणं पष्ठौहीं
II. 273. 7. वार्त्रघ्नीं दद्यादिति । संग्रामं जित्वा राजन्य एनां[4] दद्यात्कंयसु
खलु गर्गत्रिरात्रेणर्तुमुखेषु विहृतेन यजेतेत्याषाढे वा[5] श्रावणे
वा पक्षे ऽग्निष्टोमेन वा[6] यजेत । तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदय-
शूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभि-
गृह्य प्राचीनसंततिं[7] कृत्वा ग्रावोवायव्यं संप्रचाल्य द्रोणकलशे
दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य
समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरी-
ष्वाहूतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधाये-
ध्माबर्हिः संनह्याविविच्य[8] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सव-
नेष्ट्या यजेत । तत[9] स्तम्बयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसती-

---

१ Thus G U H, होतुराज्यानि Be, होतुराज्यानि एतानि M, होतुराणि-वानि Ben.

२ ष्या॰ M.

३ Thus Ben M U, कंडकृतो॰ Be, ॰कंडूकृतो॰ G H.

४ एतां Be.

५ Om. all exc. Ben.

६ Is वा to be cancelled?

७ ॰वरीभिः परिगृह्य Ben H.

८ Thus G Be U H; ॰ह्यविवि॰ the other MSS.

९ तत om. M. Ben; are we to remove it or to read as infra (k. 19). तत स?

वरीः परिहरमाणश्चतुरो मासः सवनेष्ट्या यजते । नाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेश्वाबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विशिष्योपवसन्ति । ॥ १८ ॥

अथ श्वो भूत उक्थ्येन यजते । तत्तथैव पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[१] कृत्वा पानीवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्वारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेश्वाबर्हिः संनह्याविशिष्य[२] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ[२] श्वो भूते सवनेष्ट्या यजते । तत्र तथैव न[३] स्तस्वयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणो ऽपराꣳश्चतुरो मासः[४] सवनेष्ट्या[४] यजते । नैवाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेश्वाबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विशिष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते

---

१ ॰वरीभि. परिस्र॰ G U.

२ Thus M U G; संनह्य पयांसि विशिष्योप॰ the other MSS.

३ न read by all the MSS, but seems to be expunged in M.

४ Thus M U H; सवेत्सव॰ Ben G, मासास॰ Ben.

II. 273 1 sqq. इतिरात्रेण यजते सयज्ञपुच्छेनाथैताꣳ सहस्रतमीं प्राचीं
वोदीचीं वावर्तयꣳस्तया[1] विहारं चात्मानं च न व्यवेयादिति ।

॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

किंदक्षिणा उ खल्वहीना भवन्तीत्यहर्गणोऽहर्गणः सहस्र-
दक्षिणः स्यादित्येतदेकमेकैकमहः सहस्रदक्षिणꣳ स्यादित्येत-
देकं । द्वादशशतदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेकं । यथाश्रद्धदक्षिणꣳ
स्यादित्येतदपरमादेशादेवैतस्मिन्नतिरात्रे सहस्रमनुविहितं
ददाति । द्विरात्रप्रभृतयो ऽहीना भवन्त्यैकादशरात्रादथेमा-
न्यहीनाभिपरीतानि[2] सत्राणि भवन्ति यथैतत्संवत्सरगर्भं[3]
एकादशरात्र । उभयविधो हि भरतद्वादशाहो । द्वादशाग्नि-
III. 163. 10. ष्टोमा रथंतरसामानः । स ह भरतद्वादशाहो । ऽथोक्थ्योमेषु
चित्रप्रथममहः स्यात्पञ्चदशं द्वितीयꣳ सप्तदशं तृतीयमेकविꣳशं
चतुर्थमितीदन्वेकमथापरस्त्रिवृत्प्रथमस्याह्नः[4] प्रातःसवनं पञ्चदशं
माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीयसवनमथ[5] द्वितीयस्याह्नः

---

१ Thus M; वावर्तयन्स्तया G, वावर्तयस्तया U Ben H.

२ Thus G; ॰होनाभिः परी (or रि) तानि the other MSS.; अहीना-परितानि or अहीनाचरितानि the Vivarana; cp infra k. 21 s. fin.

३ Thus Ben; यथैतत्सं॰ the other MSS

४ ॰मितीन्वे॰ or मितीन्वे॰ MSS.; the following is doubtful; ॰कमथा-परस्त्रिवृ G U Ben U M, but in M स is effaced, ॰कमथापरं सर्वत्रिवृ॰ Ben. The Viv. has अपरस्त्रिवृ॰; if this is the correct reading, we ought to correct also एकम् into एको ।

५ The MSS. here are defective; the passage has been restored by me according to Sāyaṇa on TS. VII. 1. 8 (ed. Calc. Vol. VII, 198).

पञ्चदशं प्रातःसवनꣳ सप्तदशं माध्यंदिनꣳ सवनमेकविꣳशं
तृतीयसवनमथ तृतीयस्याह्नः सप्तदशं प्रातःसवनमेकविꣳशं
माध्यंदिनꣳ सवनं त्रिणवं तृतीयसवनमथ चतुर्थस्याह्न एक-
विꣳशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं
तृतीयसवनम् ॥ २० ॥

8.12. अथेम औपसदाः पुरोडाशाः शूर्पादानप्रभृतय
आप्यान्ताः । सुवाहृत्या चैनान्सह सकृज्जुहुयादौपमन्यवीयेन[१]
75. 8. कल्पेनाग्नेयानेककपालाननुसरस्वति[२] प्राञ्चो यान्तीत्याहवनीय-
सकाशाच्छम्यां प्रास्येत्सा यत्र निपतेत्तद्गार्हपत्यस्यायतनꣳ
स्यात्प्राचीनं[३] तत आहवनीयो । ऽथ यद्यपर्याण अप उपा-
धिगच्छेयुरपोनप्त्रीयं चरुं तृतीयसवनीयानामनुनिर्वाप्यं कुर्यु-
र्यथोपोत्तरेयुः समाप्लेव[४] शम्यां प्रास्येत्यद्वा भवन्ति पञ्चाद्वा
70. 5 भवन्तीत्यभिप्लवानामेवैते[५] ऽपच्छेदा[५] भवन्त्यष्टमे ऽह्नि वाज-
पेय इति[६] । तत्र यदेव सत्याभिपरीतं वाजपेयिकं कर्म

---

१ Thus Ben; °न्यवेन the other MSS

२ Thus G (sec. m.) only; °नुसरस्वती all the other MSS. and my two copies of the Vivaraṇa.

३ कुर्वन्ति instead of स्यात् G (sec. m.).

४ ? Thus M G; °प्लेव U H; समाप्येत Ben, सःसमाप्यप्लवेव Be; the Viv. gives the periphr.: उत्तीर्य समारे(दे)शात् ।

५ Uncertain; °वैतेपच्छदा Be, °वैतेपच्छेदा H, वैवे-च्छदा Ben, °वैतेपच्छेदा U and G (pr. m.), °वैतेनपदा G (sec. m.), °वैतपच्छेदा M. The Vivaraṇa periphrases: अभिप्लवानामेवान्ते लोपे (or °वान्तर्लोपे) न पाद्याः ।

६ इति Supplied by me.

I. 279. 11. तत्कुर्याद्यद्येनꣳ सꣳवत्सरामयनमच्छन्दोमं[१] भवतीति । विज्ञायत[२] उ खल्वस्य छन्दोमभक्तयश्चतुर्विꣳशं चतुश्चत्वारिꣳशमष्टाचत्वारिꣳशमिति । ॥ २१ ॥ त्रयोदशः ॥

II. 283. 1. अथायमतिरात्र उभयविधो भवत्यहीनो वैकाहो वापि तु खल्वस्याहीनस्यैव रूपं । द्वादशोपसदो ऽनेकमहरभिविधत्ते[३] । ऽथैकाहस्यैव रूपꣳ । सप्तदशस्तोत्रीरौर्व्व्रह्माति सक्-

I. 285. 13. त्पशूनुपाकरोत्यैकं[४] क्रतुकरणꣳ । समयाविषिते सूर्ये हिरण्येन षोडशिनं सोममुपाकरोतीत्यर्धास्तमित इत्येवेदमुक्तं[५] भवति । तस्य चेदनुपाकृत आदित्यो ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथ यद्योक्थ्ये ऽतिरिच्येतातिरात्रं कुर्वीतेत्यतिक्रान्ताः खल्वस्य दीर्घोपसदो ऽतिक्रान्तं क्रतुकरणमतिक्रान्तꣳ षोडशिनो ग्रहणमथ तदानीमेव षोडशिपात्रमुपकल्प्य तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णीयाद्यद्येतेन[६] पुरस्ताद्रात्रिपर्यायेभ्यश्चरेत्तचैवमेव संप्रैषः[७] प्रतिप्रस्थातराग्रयणक्तीयं गृद-

[१] Thus (and cp TS. VII. 4. 2. 3, Pañc br. XXIII. 19. 3) M G U H; °यनछंदोमं Be, °यनंमछंदोमं Ben.

[२] r. विज्ञायन्त ?

[३] Thus G (sec. m.), नेकम° Be, नैकम° M Ben G (pr. m.) U (sec. m.), चैकम° H.—Instead of अभिविधत्ते (thus M Be G U), Ben: अभिविधत्ते, H. अभिधत्ते। The Viv.: अहीनरूपकं द्वादशोपसत्त्वमनेकाहित्वमन्य समाप्तत्वं च।

[४] Thus M G U Be; °त्यक Ben, त्वेवं H.

[५] इति om. all exc. M.

[६] Thus M Ben; °येतेन G Be U.

[७] प्रैषः M G U.

तृतीयानि[1] जाघनीः पृषदाज्यं गोपायाग्नीदाश्विनं ते द्विक-
200. 11. पालꣳ शृतमप्यपररात्रे ऽस्त्विति । कस्मिन्नु खलु काल आश्विनो
द्विकपालो निरुप्यत इति । तार्तीयसवनिकैर्वा पुरोडाशैः[2]
सहापि वा पुरस्तादुत्तमस्य रात्रिपर्यायस्य । त्रिवृद्वै स्तोमाना-
309. 11. मवमस्त्रिवृत्परम इत्यतिरात्रब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथैयꣳ सौत्रा-
मणिकी सुरा पादकिण्वा[3] वा[4] भवत्यपि वा पञ्चिका ।
शष्पाणि च तोक्माणि[5] चेति । यवानामु[6] ह[6] शष्पाणि
300. 15. भवन्ति व्रीहीणामु ह तोक्माणि[5] मासरस्तु नग्नहुरथायं कारो-
तरो दारुमयो वा वैदलो[7] वा मृन्मयो वा चर्मणा लेवाभि-
विर्दि[8] स्यादयꣳ सुतासुतीति । सुतमु[9] ह्यस्यामुत्र भवत्या-
331. 7. सुतमु[10] ह्यस्येह भवत्यथास्मिन्दाक्षायणयज्ञे कुर्यादुपाꣳश्वयाज-
मिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

---

१ Om. G U H Be.

२ पञ्चपुरो० H, पौरोडाशैः M

३ पादकीण्वा H U, पाकीण्वा G, पादचिण्वा M, पादचिण्वा Be The Viv., although corrupt, mentions the word किण्वा।

४ वा om. H Ben.

५ ०णि both times G Be, once ०णि once ०नि M, ०नि both times Ben H U.

६ यवानांह Ben; read perhaps यवानामह।

७ वैदलो M H U Ben, वै० G Be.

८ Thus all exc. Ben (०र्विर्दि). The Viv. seems to give the paraphrase. कर्मणा (r. च०) बन्धोषु (var. बन्धोषा)।

९ r. सुतमस्यास्या०?

१० ०भवत्यसुतमु Ben, भवत्यासुतमो M Be H.

II. 292. 1. अथास्यामेकादशिन्यां यूपाहुतिस्तन्त्रं याम्नौ हूयते । ऽथा-
प्रस्वनजा संचारिणौ । षड्स्पर्शकं[1] कर्म तद्वत्यग्निष्ठां[2] प्रथम-
स्याश्रिं[2]षकदाहन्याद्विर्द्वितीयस्य त्रिस्तृतीयस्यैवमेवेतरेषामनु-
पूर्वं छेदनज्ञायाय चाथ वेदिविमानं । दशानां च रथाक्षाणा-
मेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[3] चतुर्विंशं भागमाद-
II. 293. 9. दीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतायेमावुपस्थावानौ
चतुरङ्गुलमात्रेण विकृष्टतमौ[4] स्यातामथेतरे रथाक्षान्तराला[5]
I. 293. 10. एव स्युरित्यथ वै भवत्युपरसंमितां मिनुयात्पितृलोककाम-
I. 293. 12. स्येति यावत्यग्निष्ठस्योपरं[6] तावन्मात्रा इतरे भवन्ति । चषाल-
संमितामिन्द्रियकामस्येति यावदग्निष्ठस्य रशना तावन्मात्रा
I. 293. 13. इतरे भवन्ति । सर्वान्समान्प्रतिष्ठाकामस्येति सर्वान्समान्प्रतिष्ठा-
II. 293. 14. कामस्य करोति । ये त्रयो मध्यमास्तान्समान्पशुकामस्येति
II. 294. 1. तान्समान्पशुकामस्य करोति । अतिषजेदितरानिति[8] स एवमेव
II. 294. 3. दक्षिणमुत्तरमित्यष्टौ यूपान्यतिषजत्यथ वै भवति यं कामयेत
प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ

---

१ षस्पर्शक Be. Instead of षड्स्पर्शकं कर्म a citation in the Mahâgni-sarvasva gives संस्पर्शि कर्म ।

२ Thus according to Ms. (text and comm.); ॰ग्निष्ठांतस्याश्रिं the MSS.

३ Om. Ben Be U; cp. XXX. 4.

४ विग्न॰ M Ben.

५ ॰क्षांतस्थाद्रा M Be, क्षांतस्थाद्रा H.

६ Thus MSS.; l. यावदग्नि॰ ?

८ M Ben ins. अतिषजति ।

ह्रसीयाꣳसमित्युत्तरार्ध्यमत्र वर्षिष्ठं मिनोति दक्षिणार्ध्यं ह्रसीयाꣳसमेव वै गर्तमितस्यैवं मिनोति नाजकु प्रमीयत इति
294. 6. ब्राह्मणं । दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठं मिनुयात्सुवर्गकामस्याथ ह्रसीयाꣳसमिति ॥ २३ ॥

अङ्गुष्ठपर्वमात्रेणाङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरमुत्तरं यूपꣳ ह्रसीयाꣳसं मिनुयादपि वा यूपावटानामेवैता मात्रा अतिखनेदपि वोपशयमेवोपनिदधते[1] । ताभिर्मात्राभिरभिसंपादयेत्कथमु खलु यूपावटाꣳश्च परिलिखतो यूपाꣳश्चोच्छ्रयतः[2] पशूꣳश्चोपाकुर्वतः संचरो[3] स्यादित्यन्तरेणाग्निष्ठं[4] चोपस्थावानं चोपातीत्य जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्यान्तरेणाग्निष्ठ[5] चैवोपस्थावानं[6] चोपातीत्यैकैकं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वापि वा यंयं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वा तंतं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरमपि वा सर्वानेवाग्रेण यूपान्परीत्यैकैकं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वा । अतिषङ्ग[7] तेन पूर्वाः संपद्यन्त । एवं

---

१ ०लिखते U.

२ ०च्छ्रयतां M, ०च्छ्रयतो Ben U

३ Corrected, कासचरो M G Be H, क संचारो Ben, कंसंचरो U. The Mahāgnisarvasva संचरः (without का) संचरो (cp also XXV. 20 : 251. 4) has the meaning of मार्गः (Viv.).

४ ०ष्ठां most of the MSS.

५ Thus M and a citation in the Ms , ०णाग्नि the other MSS.

६ च given by Ben only.

७ ०षंगे Ben, ०षग Ben, ०षंगं H.

व्यतिषक्तानेवैतेषां पशूनां[1] पञ्च दक्षिणार्धान्पशूनुपक्रम्यैव[2]
स्थापयेयुर्वासत्वं प्रथममत्यानयेयुरथानुपूर्वमितरानन्तरेण चा-
त्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य[3] प्रस्थान्या[4] निघ्नन्युरपि वा मण्डली-
कृतांस्तेषां वपा उत्खिद्याहरेयुर्यथा[5] वपाभिविहारं चात्मानं
I. 296. 3. च न व्यवेयुरथायं पात्नीवतो ऽङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरार्धाद्यूपाद्गवी-
यान्स्यादपि वा यथाब्राह्मणमवाङ्नाभिमचषालमनवस्तीर्णं-
. 297. 15. मथेदꣳ[6] सर्पाणामयनꣳ स्तोमतो विकृतं भवत्यथेदं विश्व-
. 298. 11. सृजामयनं कथमिदानीन्तनेषु स्यादिति। शतं दीक्षाः शत-
मुपसदः सहस्रं° प्रसुतः°। ॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥
I. 299. 10. अथेदं कुण्डपायिनामयनमग्निहोत्रपूर्वमेके ब्रुवते सोमपूर्व-
मुपयन्ति[8]। तत्पत्नीसंयाजान्तं वा षट्शूलान्तं वाहः कृत्वा

---

१ Om Ben Be.

२ पशून् ms. all the MSS. exc Ben (cp. XVII. 14 : 295. 10).

३ °क्रम्य G U.

४ Thus Ben only and Ms. (प्रस्थानुक्रमावस्थितान्), and the Vivarana (प्रस्थान्यथा स्थितानि (sic) स्युः); प्रतिप्रथाया U (pr. m.), प्रति-प्रस्थानाया the other MSS.

५ Thus the Ms. (तेषां संज्ञप्तानां वपाः अध्वर्युर्या उत्खिद्य परिक्रम्य आहवनीयं प्रति नयेयुः); उत्खिदेयुर्यथा the MSS.

६ अनवस्थितम् instead of अनवस्तीर्णम् G (sec. m.).

७ These words are missing in G Be U H; प्रसुतः M, प्रसूतं Ben.

८ Uncertain reading; °मुपयंति G (sec. m.) Ben; °मुपसं U L, °मुभयं M, °मुपैवयं Be; the Viv.: स एव चारम्भणीयमहः।

समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[1] कृत्वा ग्रावोपायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधोऽभ्याधायैषावर्हिः संनह्याविशिष्य पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूत आमावास्येन हविषा यजते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणा अष्टाविꣳशतिमहान्यामावास्येन[2] हविषा यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न पौर्णमासीं यजन्ते । स यत्र तृतीयसवने धिष्ण्यान्विहरति तदजस्रं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कृत्वा तैर्मार्जालीये प्रचरति । गार्हपत्य एव पिण्डपितृयज्ञꣳ श्रपयित्वा तेन मार्जालीय एव प्रचरति । प्रतिपूरुषमुवेवैषां[3] प्रवराꣳस्प्रवृणीत । एकैकस्यैवैषां त्रयस्त्रयः पिण्डाः स्युः पञ्चदश[4] । महापितृयज्ञे स्तीर्णं[5] बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति[6] न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि गृह्णीते । स यत्र

---

१ Emended (cp. XXVI. 18, 19); ॰वरीभिः परिगृह्या॰ U H, वरीरभिपरिग्रह्या॰ M G Ben, ॰वरीभिपरिगृह्या॰ Be.

२ Emended; ॰विꣳशतिरहा॰ MSS.

३ Thus M G U H and the Viv.; ॰पुरुष॰ Ben Be.—॰मुवेवैषां my conjecture (उवेव = उ एव), ॰मुवैवैषां MSS. exc. G (॰मुवेवैषां)।

४ पंचदशा M Ben Be.

५ स्तोर्णं M Be H.

६ After लिखति Ben ins. न खनति ।

तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदन्तं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींष्यपि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मारुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[1] परीयाद्वितीया[2] वेदिर्भवति प्रक्रमाणां तु तृतीयं नवमस्तु[3] भूमेर्भागो भवतीति ॥ २५ ॥ षोडशः ॥

I. 302, 12. अथ पञ्चहविषमिष्टिमिद्धान्वहं पुनरावृत्तमेकैकेन हविषा
यजेतैकं चेद्वे वा हविषी पर्यवेते स्यातामथ संवत्सरः समा-
प्येत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिकृष्येतस्य पक्षस्य पञ्चहविष-
I. 302, 16. मिष्टिं निर्वपेदथ संवत्सरतमेऽह्नि पञ्चहविः स्यादिति । प्रथमे
द्वादशाहेऽग्निं चिन्वीतेति । प्रथमे द्वादशाहेऽग्निं चिन्वान-
श्चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमयाष्टाहोनꣳ संव-
त्सरमुत्तमयाथेतरांश्चतुरहोनांश्चतुरहोनानेकैकया[4] चतुर-
श्चतुरो[5] मासानत्याददीत । चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छे-
च्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर एव
मासानेकैकयोपसदा गच्छेदित्युत्तमे[6] द्वादशाहेऽग्निं चिन्वी-
तेत्युत्तमे द्वादशाहेऽग्निं चिन्वानोऽष्टाहोनꣳ संवत्सरं प्रथम-

---

१ Thus M (sec m.) G, °रेदंतमथावभृथा Be; °रेदंतमेथावभृथः U H, °रेदंत एवावभृथ Ben; cp. the Vivarana: अवभृथोऽन्ते भवेत् ।

२ Thus (परीयात्) M Ben; प्रतीयात् the other MSS.

३ नवमंच Ben.

४ Instead of इतरान् (thus Ben M the Viv.) इतान् H Be G U.

५ Thus G U M H Be; चतुरश्चतुरश्चोमान् Ben.

६ इति om. G.

योपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयाथेतरांश्चतुरहोनानेकैकया[१] चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्रत्याददीत[२] ' चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर[३] एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदिति ' ॥ २६ ॥

393. 6. अथ लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति ' लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासं गत्वा त्रिंशत्तमस्यामहः[४] सर्वं प्रच्छादं प्रच्छादयेदपि वा त्रिंशतो ऽवकाशं कृत्वा लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति ' कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाथ पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथेष्टका[५] अथापराह्णिके[५] प्रवर्ग्योपसदौ मासि वसोर्धारेति ' मासं पुरीषेण यन्तीति ' कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाथ[६] पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथ पुरीषमथापराह्णिके प्रवर्ग्योपसदौ ' चतुरो मास उपसद्भिरे-

---

१ Instead of इतरान् some of the MSS. again इमान्;—चतुरहोनान् twice (as above) H, and one of my copies of the Vivaraṇa.

२ ? Thus (and is so to be read also supra, 308. 12 ?) M U G, चतुरश्चतुरोमासान्प्र° K, चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्र° Ben, चतुरश्चतुरोनान्मासान्प्र° Be.

३ Thus Ben H and one copy of the Viv ; चतुर the other MSS.

४ Are these words corrupt ? The Vivaraṇa periphrases: त्रिंशत्तमे ऽह्नि सर्वमुपधेय येनमुपदध्यात् ।

५ Thus according to the Viv. ; °थेष्टकामथाप° G, U Ben ; the other MSS. are incomplete.

६ अथ om. the MSS ; it is given in the Vivaraṇa.

तौति[1] । यदमुत्र[2] मासेन करोति तदिह दशरात्रेण करोति । चतुरो मासः सुनोतीति । कतमे नु खल्विमे मासा भवन्तीति । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ च मासौ यौ चाभितो

II. 306. 1. विषुवतः[3] सह वैषुवतेन । वसतीवरीषु मृत्पिण्डमन्ववधायेति[4] । किमर्थो नु खल्वयं मृत्पिण्डो भवतीति । संतत्यर्थ एष भवतीति । भिन्ने कुम्भे ऽन्यस्मिन्कुम्भ एतं मृत्पिण्डमन्ववधायाप[5] आनयेत्तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[6] कृत्वा ग्रावोपायण्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रे हुत्वा समिद्धारा यन्त्यावृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायैषावद्भिः संतस्थाविरिष्य[7] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सवनेष्ट्या यजन्ते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति[8] । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणाः संवत्सरꣳ सवनेष्ट्या यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते ।

---

१ Thus Ben and the Vir.; उपसद उपसद्भिरेतीति the other MSS.

२ Thus the Vir; यदत्र the MSS

३ वैषुवतो. Ben.

४ Thus Be U G H M, ०पिंडमवधाय Ben.

५ Thus Ben; the other MSS. om. अनु; Be defective.

६ Thus Be G U H; ०वरीरभिपरिगृह्य० M (sec. m.).

७ Thus M G U Be; संतस्थाविरिष्य Ben H.

८ ०हरेति MSS.

ऽथ संवत्सरतम्यां[1] पर्यवेतायां परिश्रुतासु वसतीवरीष्वाहृतायाऽ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेषावर्हिः संनह्य पयाऽसि विशिष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते[2] ऽभिजितेष्ट्वोत्तिष्ठन्ति[2] । ॥ २७ ॥ सप्तदशः ॥

306. 8. अथ वै भवति छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकाम इत्यभ्यादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[3] वायव्यात्स्र प्रत्यचं वायव्येन पशुना यजेत प्रत्यचं दीक्षणीयबोखासंभरणप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा वात्सप्रविष्णुक्रमेभ्यः । प्रत्यचं वात्सप्रविष्णुक्रमैः क्रमित्वा निगदेदेवेतरान्मन्त्रान्विहरेदग्निऽ[4] । रूपाणि[4] दर्शयेद्वर्चोदिरिणं । तत्र नैर्ऋतान्मन्त्रान्निगदेत्स[5] प्रत्यचं गार्हपत्यमुपतिष्ठेत । प्रत्यचं प्रायणीयया । प्रत्यचमातिथ्यया । कार्ष्णाजिनीप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[6] कर्षणवपनाभ्यां । प्रत्यचं कर्षणवपने । प्रथमां

---

१ Thus emended, •वत्सरतम्यां Be U H, •वत्सरंतम्या G Ben.

२ Thus Ben and G (sec. m.); भूतेभ्योत्तिष्ठंति U, भूतेयोत्तिष्ठंति H Be, भूते इष्ट्वोत्तिष्ठंति M

३ Corrected; इत्यभ्यादान• Ben, इत्यारभ्यादान• the other MSS.; The Vivarana details ऐवस्य नेत्यादिनाभ्यादान• (sic), cp. X. 2: 2. 3.

४ *Doubtful; G (sec m.) reads as given in our text and cp.* the Vivarana विहरेत् चिनुयादग्निम्; विहरेदग्निंतद्रूपाणि Ben, विहरेग्नींद्रूपाणि Be, विहरेदग्नोद्रूपाणि H U, विहरेदग्नोद्रूपाणि M; the comm. on the Sulba cites the passage with अग्निरूपाणि ।

५ Emended; नैर्ऋतीर्मंत्रा• M Be G (sec. m.); नैर्ऋतिमंत्रा Ben U, नैर्ऋतिमत्रा• H.

६ Thus (कार्ष्णाजिनी•) M Be H U (cp. X. 23: 21. 17); •जिनि• G (sec. m.) •जिन• Ben.

तीति[1] । यदमुत्र[2] मासेन करोति तदिह दशरात्रेण करोति । चतुरो मासः सुनोतीति । कतमे नु खल्विमे मासा भवन्तीति । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ च मासौ यौ चाभितो II. 306. 1. विषुवतः[3] सह वैषुवतेन । वसतीवरीषु मृत्पिण्डमन्ववधायेति[4] । किमर्थो नु खल्वयं मृत्पिण्डो भवतीति । संतत्यर्थ एव भवतीति । भिन्ने कुम्भे ऽन्यस्मिन्कुम्भ एतं मृत्पिण्डमन्ववधाय[5] आनयेत्तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[6] कृत्वा ग्रावोतायच्यं संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्यावृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहूतायां सुब्रह्मण्यायां संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविशिष्य[7] पयांस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सवनेष्ट्या यजन्ते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति[8] । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणाः संवत्सरं सवनेष्ट्या यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते ।

---

१ Thus Ben and the Viv.; उपपद उपपद्भिरेतीति the other MSS.

२ Thus the Viv; यदत्र the MSS.

३ वैषुवतो: Ben.

४ Thus Be U G H M; •पिंडमवधाय Ben.

५ Thus Ben; the other MSS. om अनु; Bo defective.

६ Thus Be G U H; •वरोरभिपरिगृह्या• M (sec. m.).

७ Thus M G U Be; संनह्यविमिच Ben H.

८ •हरति MSS.

ऽथ संवत्सरतस्यां[1] पर्यवेतायां परिवृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाऽ सुब्रह्मण्यायामपरेद्युः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायैषाबर्हिः संनह्य पयाऽसि विशिष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते[2] ऽभिजितेह्योत्तिष्ठन्ति[2]। ॥ २७ ॥ सप्तदशः ॥

106. 8. अथ वै भवति छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकाम इत्यभ्यादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[3] वायव्यात्। प्रत्यचं वायव्येन पशुना यजेत प्रत्यचं दीचणीययोखाभरञ्जनप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा वात्सप्रविष्णुक्रमेभ्यः। प्रत्यचं वात्सप्रविष्णुक्रमैः क्रमित्वा निगदेदेवेतरान्मन्त्रान्विहरेदग्निऽ[4]। रूपाणि[4] दर्शयेद्यद्येद्रिरिणं। तत्र नैर्ऋतान्मन्त्रान्निगदेत्स[5] प्रत्यचं गार्हपत्यमुपतिष्ठेत। प्रत्यचं प्रायणीयया। प्रत्यचमातिथ्यया। कार्ष्णाजिनीप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[6] कर्षणवपनाभ्यां। प्रत्यचं कर्षणवपने। प्रथमां

---

१ Thus emend[illegible]र्यां Be U H, ०वत्सरतस्या G Ben.

२ Thus Ben[illegible]m.); भूतेष्वोत्तिष्ठंति U, भूतेयोत्तिष्ठंति H Be, भूते इष्टौत्तिष्ठंति[illegible] pa de[illegible]

३ Correct तानि जानीयान्मी[illegible]यापस्यादानं० the other MSS.; The Vivara[illegible]ध्यादान० (sic), cp. X. 2 : 2. 3.

४ Doubtful; G (sec. m.) reads[illegible] as given in our text and cp. the Vivaraṇa विहरेत् चिनुयादग्निम्; [illegible]विहरेदग्निंतद्रूपाणि Ben, विहरेग्नींद्रूपाणि Be, विहरेदग्नोद्रूपाणि H U, विहरेद[illegible]ोद्रूपाणि M; the comm. on the Sulba cites the passage with चग्निरूपाणि।

५ Emended, नैर्ऋतीन्मंत्रा० M Be G (sec. m.), नैर्ऋतिमंत्रा Ben U, नैर्ऋतिमंत्रा० H.

६ Thus (कार्ष्णाजिनी०) M Be H U (cp. X. 23 : 21. 17); ०जिनि० G (sec. m.) ०जिन० Ben.

चितिꣳ सपुरीषां निगदेदेवं द्वितीयामेवं तृतीयाꣳ । सर्वां[१] चितिꣳ सपुरीषाꣳ सवर्ज्जां चितिꣳ सपुरीषां[१] निगदेद्या[१] अहान्तःमार्जीका[२] आऊतयः स्युर्जुहुयादेव ता । अथ य औत्तरवेदिका मन्त्राः स्युर्निगदेदेव तान् । ॥ २८ ॥

अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानं दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुरित्येक आनुपूर्व्यं[३] ब्रुवते । उपाप्युदाहरन्त्याग्न्याधेयं पूर्वस्यां तताऽवेकादशमयाजꣳ सर्वꣳ सहोत्पन्नन्ततः षड्ढोतेति । पाण्मास्य[४] एष पशुबन्ध उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति षट्सुषट्सु मासेष्वाहिताग्निना पशुना यष्टव्यं भवत्युभे काष्ठे अभियजेत । माघमासे[५] धनिष्ठाभिरुत्तरेणैति भानुमानर्धाश्लेषस्य श्रावणस्य दक्षिणेनोपनिवर्तत इत्येते काष्ठे भवतस्तदन्ततो ऽनीजानस्य[६]

---

१ The reading of this passage is wholly uncertain; I have accepted the reading of M (on which cp. [illegible] 25 and 26); सर्वांचितिः सपिंडां चितिं सपुरीषां U H; सर्वांचितीः सपि[illegible] र्यां G, सर्वांचितीः संपिंडां - - - चितेसपुरीषां Be, सर्वांचिते[illegible] देशं [illegible] माषाभ्यां रीषां Ben.

२ Thus G (sec. m.), which [illegible] other MSS. exc. U, reads °चांतःमा° instead [illegible] त मार्जिका G (pr. m), निगदेदेवंयाश्चाचांतः मार्जीका M., निगदेदेयाचांताः मार्जिका H, निगदेदेवंयाचांतः मार्जिका U, निगदेदेवं - - - चांताः मार्जीका Be, निगदेदेवंयाश्चांताः मार्जीका Ben.

३ Thus M Ben U G (sec. m), °पूर्वं Be, चनुपूर्वं H G (pr. m.).

४ Thus Be U G and the Viv. (one copy); षण्मास्य M H Ben and the Viv. (another copy).

५ °मासेन Ben U (sec. m.).

६ Are we to read with the Vivaraṇa ऽनीजानस्य ?

II. 6. संवत्सरो नातीयादथ चातुर्मास्येषु सोमेषु पञ्चहोता सप्तहोतु
स्थानं प्रत्येत्यथ य एष चातुर्मास्यसंयोजनो निर्मन्थ्य उत्सीद-
त्येष पशुसंयोजन एव[1] भवति । परिधौ पशून्नियुञ्जीतेति[2]
J. 17. ब्राह्मणमेतद्रूपा एव तदस्माकं भवन्त्यथ[3] महापितृयज्ञे सौर्यं
बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति न स्तम्बयजुर्हरति नाघ्यानि
स्तृणीते । स यत्र तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदजस्रं
मार्जालीयं करोति । महाहविर्भिश्चरित्वा समासन्नेषु हविःषु
गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींष्यपि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रच-
रेदाहवनीये माहत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[4] परीयात्तस्य प्रथमा
चितिः पुरीषवती[5] मन्त्रवती भवतीति । प्रथमैवास्य चितिः
पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीका । यांयां चितिं
सपुरीषां भुवते सासैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भव-
त्यथेतरास्तूष्णीकाः । ॥ २८ ॥ अष्टादशः ॥

43. 1, 1 अथेम एकाहास्तेषां यान्यहान्यनादिष्टान्यग्निष्टोमा इत्येव
तानि जानीयादथाहीनरात्रिसत्त्रेषु यान्यहान्यनादिष्टान्युक्थ्या
4. 12. इत्येव तानि जानीयान्माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्रजन्तो

---

१ एष the MSS.

२ पशुं instead of पशून् M.

३ Thus M G U H Be; एतद्रूपा एवतस्माकं भवत्यथ Ben.

४ Thus Ben (only चरेत् instead of प्रचरेत्); चरेदंतमेवावभृथः G H, चरेदंतमेवावभृथ: U, चरेदंतमेनावभृथ. Be, प्रचरेदंतमेनवावभृथा M; cp. XXVI. 25 : 308. 3.

५ सपुरीषवती MSS.

यन्तीति[१] । सदस्यासीनं माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निष्ट-
II. 344. 13. जन्तो यन्ति सचार्थाश्चतुर्विंश एष भवति । शुक्रामन्थिनोः
II. 345. 4. संस्रावेणाभिषिञ्चतीति । यजमानायतन आसीनं शुक्रा-
II. 345. 9. मन्थिनोः संस्रावं समानीयाभिषिञ्चति[२] । चतुष्टोम एष
भवति । सप्त हवींषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो
ऽष्टाकपालः पौष्णश्चरुः सावित्रो[३] द्वादशकपालस्त्वाष्ट्रो ऽष्टा-
कपालो वारुणो दशकपालो वैश्वदेवश्चरुर्मारुतः सप्तकपाल
II. 346. 4. इत्यंशो हवींषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ऽष्टाकपालः
सौम्यश्चरुः सावित्रो[२] द्वादशकपालो बार्हस्पत्यश्चरुरग्नीषोमीय
एकादशकपालः सारस्वतश्चरुर्वारुणो[४] दशकपालो द्यावापृथिव्य
II. 346. 17 एककपाल इति । यत्किंच राजसूयस्तेमोमं तत्सर्वं भव-
तीति । मारुतं चात्रैकविंशतिकपालं प्रतिषेधयन्त्यौपसदा-
II. 347. 14 श्चेष्टीरर्धचतुर्दशैरेव[५] मासैः संतिष्ठते । यत्किंच राजसूयमनु-
त्तरवेदीकं[६] तत्सर्वं भवतीति । द्विपशुं चात्र पशुबन्धं प्रतिषेध-
II. 348. 19. यन्ति[७] चातुर्मास्यानि चार्धर्धनैव[८] मासेन संतिष्ठते । सिद्धे

---

१ इति om. M Ben U.

२ Thus G H U Be, समवनीया॰ M, च्यवनीया॰ Ben.

३ The words द्वादश॰ unto सावित्रो (incl., l. 6) are given only by Ben, which, however, reads सावित्रो दशकपा॰ instead of सा॰ द्वादश॰।

४ Thus Ben, वारिवश्च the other MSS

Thus M Ben; ॰षेधंन्तो॰ Be U H, ॰षेधयन्तोन्तो॰ G.

॰वैदिकं all, but cp. T Br. II. 7. 5. 2.

Thus Be, ॰धंति the other MSS.

Thus G only; माच॰ all the other MSS.

350.14. व्याघ्र उत वा पृदाकाविति। किंदेवत्या उ खल्वियमाहुति-
र्भवतीति। ॥ ३० ॥

354.16. इन्द्राणीदेवतेत्येव[1] ब्रूयात्सप्तदशिना पशुबन्धेनेष्ट्वोखाः
संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेतापि वा पुरस्ता-
देव तूष्णीं[2] संभृताः[3] संभृत्य मन्त्रवतीं मृदं संभृत्य तयानु-
356.8. प्रलिप्य[4]। नियुनक्त्युक्थ्यस्योपयामगृहीतोऽस्यग्नये त्वा बृहद्वते
वयस्वत उक्थायुवे यत्ते अग्ने बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा
जुष्टं गृह्णामीति। परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वोक्था-
58.14. युव इति। नियुनक्ति ध्रुवस्य मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
मघवन्नमृताय जातमग्निम्[5]। कविं सम्राजमतिथिं जनाना-
मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय
त्वा मघवते जुष्टं गृह्णामीति। परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
359.3. रिन्द्राय त्वा मघवत इति। नियुनक्ति पात्नीवतस्योपयाम-
गृहीतोऽसि बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो[6] इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं
ग्रहं गृह्णामीन्द्राय[7] पत्नीवात इति। नियुनक्ति हारियोजन-

---

१ इंद्राग्नी॰ Ben.

२ तूष्णीमेव M.

३ संभृतां all, but cp. the Vivarana· तूष्णीं संभृता उखा संभृत्य।

४ Thus M, तयानुप्रपल्पिय Be, तयानूपलिप्य G (sec. m.), तय Ben H U

५ जातमिंद्रमग्निं M.

६ Thus M G U, इंद्रो the other MSS.

७ Uncertain, ॰मींद्रा३र G (sec. m.), ॰मींद्यार Be, ॰मींद्रायार H ॰मींद्रग्न्यार U, ॰मीन्द्राया - उ Ben, ॰म्यग्नाए M.

स्योपयामगृहीतो ऽसि रोहिदसि रोहिद्धोजनो रोह्यो स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य रोहिद्वन्तं ग्रहं गृह्णामि रोही स्थ रोह्योर्धाना: सहसोमा अग्नये स्वाहेति। यो ऽग्निष्टुतीन्द्रस्यांशमुत्सादयेदा इन्द्रस्तुत्यग्निस्यांशमुत्सादयेन्नित्या अन्या देवता:। किंदेवत्यानि

II. 360. 10. खल्वतिरिक्तस्तोत्राणि भवन्तीत्याश्विनानीत्येव ब्रूयाद्यच्च[1] किंच रात्रिमुपातिरिच्यते सर्वं तदाश्विनमितीन्वेकमथापरमाग्नेयं[2] प्रथममैन्द्रं द्वितीयं वैश्वदेवं तृतीयं वैष्णवं चतुर्थमिति।

॥ ३१ ॥ एकोनविंशः ॥

II. 366. 11. स सौमस्य जघन्याहःसु प्रजह्नितेषु[3] यवेष्विति। प्रमुदि-
II. 366. 12. तेष्वित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यधिकरणेनेत्येवेदमुक्तं भवत्यृत्विज:[5] पदे-
II. 367. 1. नाक्रापयतीति[6] तत्पूर्वं[7] वेत्यथैनमभ्यक्य पवयित्वोदानयतीति।

सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादोत्तरस्मादुपघातादेत-स्मिन्नस्य काले त्रीणि वर्षींषि यजुषा कुर्याद्दीक्षणीयाया:

१ ०स्वदि M.

२ ०मितीन्वेक०, मितीचेक०, मितिन्वेक० the MSS.

३ Thus M G (sec. m,) and the Viv.; वृक्षितेषु Be, प्रजतितेषु H U G (pr. m.), प्रजंतितेषु Ben.; the meaning is, acc. to the Viv., प्रपक्वेषु।

४ प्रमुदिते० Ben.

५ भवतीत्यृत्विज Ben.

६ पदंना-पयतीति Ben, पदंनाक्रापयंतीति Be U, पदंनाक्षयंतीति G, पदंना-क्रयंतीति H, पदंनासोदयपतीति M, but द cancelled.

७ Conjectural reading. तत्पूर्वंमभ्यथै० Ben G (sec. m), सत्पूर्वंत्वथै० Be H U M G (pr. m.).

प्रायणीयाया आतिथ्याया इत्येष निर्वपेद्दीक्षणीयां प्रायणी-
यामातिथ्यादाज्येन[१] वर्तयेद्यावद्रथा[२] आगच्छेयुः[२] सहनिरुप्त-
माज्यं तिसृषु स्थालीषु विग्रहीयाद्यां दीक्षणीयायै मन्स्या[३]
तया[३] दीक्षणीयां संतिष्ठापयिषेत्प्रणीताभिः प्रायणीयस्य
368.2 प्रतिपद्येतैष[४] एवातिथ्याया उपक्रमो भवतीति । त्रिवत्सेन
माण्डेन वत्सतरेण राजानं क्रीत्वोह्यातिथ्य निर्वपतीति । त्रि-
हायणेनेत्येवेदमुक्तं[५] भवति[६] । कथमु खल्वस्य मन्त्रानभिनमये
368.3 च्चिदसि[७] मनो[८] ऽसि[८] धीरसि दक्षिणो ऽसि यज्ञियो ऽसि
क्षत्रियो ऽस्यदितिरस्युभयतःशिराः[९] स नः सुप्राङ् सुप्रत्यङ्
संभवेत्येकगणा[१०] उपसद्‌गो भवन्तीति । पूर्वाक्षिका एवैता उक्ता
368.13 भवन्ति । खलेवाली यूपो भवतीत्येतामेवैषां[११] मेथीं कुर्वन्ति ।

---

१ २ Thus Be U H •थ्यामाज्येन G, •थ्योपुषदाज्येन M, Ben utterly corrupt

२ Thus the Vivarana, all the MSS are hopelessly corrupt, G has the least corrupt reading यावंद्रथमागच्छेयु ।

३ Thus M G U Be, संस्थाया H, सख्यान Ben

४ Thus M G U, प्रतिपद्यश्चेतैष Be Ben, प्रतिपद्यतैषपया H.

५ •हायनेनै• MSS exc Ben

६ भवतीति MSS. exc M

७ •भिमंत्रमये• G

८ मनासि MSS exc. H

९ Thus Be G U Ben, •शिरो H, •शीर्षासि M

१० •सुपा MSS.

११ •न्येतयैवैषां Ben, are we to correct : •त्येतामेवैषां (sic) ~ Viv. एतामेव यज्ञेवामार्धं कुर्वन्ति ।

स खल्वेषाखौ यूपस्तंस्थे कटे परमिव चषालभाजनं भवतीत्या-
II. 369. 1.कुट्ट[1] इत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतान्पशूनुपाकरोत्यग्नीषोमीयमाग्नेय-
मनूवन्ध्यमिति । यमा एवैते छागाः समानयोनयो भवन्ति ।
तेषामुक्तं चरणमथास्याऽ मद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामति-
क्रियामवभृथप्रभृत्यस्तमिते[2] यज्ञपुच्छं । तासां प्रथमैव सरथा[3]
प्रथमा चित्ससोमक्रयणी प्रथमाग्निहोत्रोच्छेषणव्रतोथास्याऽ[4]
मद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां चित्तनदिस्तनैक-
स्तनव्रतस्य[5] रूपाणि[5] कुर्वन्ति । क[6] उ[6] खल्वेकाहे दृष्टः[7]
संनिवापो भवतीति । व्रात्यस्तोमे चेन्द्राग्न्योश्च कुलाय इत्येव
II. 371. 5.ब्रूयादथाभिन्नव्रात्यस्तोमे[8] बहव एकस्मै दीक्षन्ते[9] । अदीक्षिता[10]
II. 371. 8.एवैनान्याजयन्ति[10] । दण्डोपानहऽ[11] माक्षुलाजिनमिति । धा-

---

१ Thus G M Ben, •कट U H, •कुट Be; the Vi reads चाकुठ and details चाद्दतस्थानं निम्नकृतम्।

२ Instead of चतिक्रियाम् here and l. 7 the MSS. read चधि•, चवि• or इति•।

३ Thus corrected, सरथा Be M G, सुरथा H U, सपथा Ben

४ Corrected, •पयवाह तोमंथास्थां M G U Be, •पयवक्षतमथास्थां H Ben.

५ Corrected, •कस्तनव्रतरूपाणि Ben H, •कहनस्य रू• M Be G U.

६ Thus M G Be U, कव H क Ben

७ दृष्टः Ben, दृष्ट Be

८ Thus M Ben, •चैतभिन्ना• the other MSS.

९ Thus M G. दीक्षते Be U H, एकस्मिन्नदीक्षते Ben.

१० दीक्षित ... जयति H.

११ ? दंडोपानदं G (sec m.) Ben, दंडोपदनं G (sec m.), दंडोपनदनं Be, दंडोपनदन H. दंडोपिनदनं M

क्षुल्लकानामु[1]ह दर्भमिश्राः[2] कम्बला भवन्ति स च भवति[3] श्वेतं[4] चौरश्वाजिनम्[5] । ॥ ३२ ॥

374 3, 4 स एष[6] ज्येष्ठानामग्निष्टोम । एष एव सन्कनीयसामुक्थ्य-
386. 6. र्यांतुष्टोमं पूर्वमहर्भवति पञ्चस्तोममुत्तरं[7] । रथो हविर्धानं ।
386 8 कुर्यात्तन्यत्रूपमुत्तरं हविर्धानमुत्सीदेयुः शकटमन्त्रा । द्वौ त्रय-
स्त्रिꣳशौ मध्यत स्तोमौ भवत इति । पृष्ठ्यस्तोमावेवैतावित-
रथामुतस्य[8] प्रतिलोमौ[8] भवतो । ऽमावास्यायां[9] प्रतिममस्य
383 10 चान्द्रमसं पिण्डपितृयज्ञं दद्यात्तं ब्रह्मणः मन्त्रं पर्युपविश्य
भक्षयन्ति यद्हुत मन्यन्ते तेन ब्राह्मणं । ब्राह्मणो वै वर्णानाꣳ
श्रेष्ठो[10] ऽग्निर्देवानामित्येतेन वा भक्षयेदपि त्वा व्याहृतीभि-
383 12 रग्निष्टोम एष भवतीति[11] चतुरुत्तरीय[12] एष[13] दिशां चतु-

---

१ Thus M Be and Viv , मासुल्लाका° the other MSS

२ Corrected according to the Viv दर्भमिश्रा M G (sec m), दर्भमि Ben, गर्दभमिश्रा Be U H

३ भवंति MSS

४ श्वेतं MSS

५ चोर° Ben (च चौरश्व अजिनम् ।)

६ °एष Ben and Viv , एव the other MSS

७ Thus M only , °मुत्तरमथा the other MSS

८ Thus M G (sec. m) Be Ben ; °तथाप्रति° U H G (pr. m.).

९ Refers acc. to the Vivarana to the दुरश (XVIII, 37).

१० Thus M Ben, श्रेष्ठो G U Be H

११ Ben om. इति, rightly ?

१२ Corrected , °रुत्तरीयादेष M G U Be, °त्तरीयादेष H, °त्तरायादेष Ben

II 393. 6 होमो भवत्यथास्मिन्कानान्ध्ययज्ञे[1] ऽवभृथप्रभृत्यस्तमिते यज- II 395 8 पुच्छं । तस्य दशसु बहिष्पवमानः शते सहस्रे ऽयुते नियुते प्रयुते[2] ऽर्बुदे न्यर्बुदे समुद्रे मध्ये ऽन्ते परार्धे पद्दे[3] पद्मे नित्यमुक्ता[4] मनसैव स्तुवानो मन्यत एतावति[5] से स्तुतमित्यथ महाप्रवर्ग्य II 405. 18 एकमेवाग्निहोत्रमथास्मिन्कुनखकर्णयज्ञे । तिलमिश्रमशिला म- ल्यास्तादिला[6] चारमात्रं[7] पिबेदथ ग्रामपथे प्रविशेत्स्वप्नादेव II 406 8 स्वप्ने गच्छति । राशिकृतं[8] धान्यं ददाति मरायकृतं धान्यं II. 407 4 ददातीति । मूलकृतमित्येवेदमुक्तं भवति । प्रचरन्ति प्राञ्चः प्रत्यञ्चः प्रचरन्तीति । यः प्रत्यङ् विहारो दक्षिणतउपचार एष भवत्येतेनैवापि सर्वतोमुखो व्याख्यात । एतेन सहस्र- शालो । ऽथैनमिहह[9] पवयित्वामुत्र पवयन्तीति[10] । सिद्धमचा-

---

१ काण्ड° (or कानाद°?) M

२ Om. G U

३ पद्दे G U Ben and probably also M, पद्मे Be, द्दे H, are we to correct here and XVIII. 43. बद्दे?

४ Thus Ben, नित्यमुक्ता the other MSS

५ Thus M G U, एतावतिमेव H, एतावतीमे Be, एतावतीमेव Ben.

६ °स्तादिला H.

७ Thus G U, °मात्र M, चारमात्र H, चरम Ben, मचारमात्रं Be.

८ राशी° G Be U H

९ Conjectural reading, वैनमिह MSS (वैनमूह M). I have not been able to point out the passage in the text proper here referred to.

१० °यन्तीति G (sec. m.) Be.

312 4. ग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादुत्तरस्यैव[1] शालायै स द्वौ त्रिरात्रौ[2] कुरुत एकं च द्विरात्रमिति[3] । द्वौचोपसद्भिरेवास्यैतान्यहान्यभिविधत्ते । ऽहीनविधौ[4] ऽति यज्ञं दद्यात्तदिदं[4] प्रोक्तं यद्कृष्टं सूत्रतः । सामयिकं त्वेव क्रतुयोग[5] यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनो यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनः । ॥ ३३ ॥ विंशः ॥

॥ इति षड्विंशः प्रश्नः ॥

। कर्मान्तः समाप्तम् ।

---

१ Thus the MSS , read •दुत्तरस्यै च ?

२ द्विरात्रौ G U

३ त्रिरा• MSS exc. M

४..४ Wholly uncertain, •ह्रीनविधौतियज्ञदद्यात्तदिदं G, ह्रौनविधौतियज्ञं दद्यात्तदिदं U, ह्रौनविधौतियज्ञदद्यात्तदिद Ben Be, ह्रौनविधौतियज्ञं दधातोदं H, ह्रौनविधोतियज्ञं दद्यात्तिदिदं M. The Viv. seems to point, at least also to the reading यज्ञं दद्यात् ।

५ Thus M G U H, क्रतुयेमं Be, क्रतुयेमं Ben

प्रायश्चित्तसूत्रम् ॥

अथातो मन्त्रगणाम्नातानि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । सर्वत्रोपरिष्टान्मन्त्रकृतं यद्यधस्तान्निपतेद्भूमि प्रतिष्ठा मनस इत्येतया प्रतिष्ठापयेत्तयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्धुत्वा वा[1] प्रतिष्ठापयेद्धुतानन्तरं[2] कर्म कुर्यादेवमन्येष्वप्यतिक्रान्तं कर्म नाद्रियेत यद्यर्थलुप्तं भवति । सर्वत्राश्रावितप्रत्याश्रावितवषट्काराणामत्यक्तानुक्तहीनेष्वाश्रावितमत्याश्रावितमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवोच्चारणेषु[3] भागिनीं देवतामनुच्चारयित्वा[4] योन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवतावाहनेषु भागिनीं देवतामनावाहयित्वा योन्यामावाहयेदेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यच्च स्मरेत्तदुपोत्थायैनां मनसावाहयेद्यातिरिक्तामाज्येन यथोढां यजेत । सर्वत्र प्रणीतानां प्रणीयमानानां प्रणीतानां[5] वा यदि[6] विप्रुषो[6] विपतेयुः[6] स्वेदा चमस[7] आपो[7] हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरद्भिः पूरयित्वा ततं म आपस्तदु तायते पुनरित्ये-

१ Om H

२ Thus H U C' B Viv., हुतावानन्तरं Tr.

३ Thus H U B, देवतोच्चरणेषु C', ॰चारणे Tr.

४ देवतामुच्चा॰ B

५ प्रणिहितानां H B.

६ Thus Tr., विप्रुषो यदि पतेयुः the other MSS,

७ Thus C' H, चमसं आपो U. चमसमापो B, चमसाआपो Tr.

तथा स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र वितते यज्ञकर्मणि यदि सूर्यो नाविर्भवत्यन्यत्रादेशादुदयं[1] तमग्ने त्वं चित्रमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्यदि सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[2] विद्यत एतदेवाथ यदि यजमानस्त्विर्जो वा स्वप्ने रेतोविसर्गः स्यादिमं मे वरुण तत्त्वा यामीत्येताभ्यां स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वत्र[3] हविर्देवतायाज्यापुरोनुवाक्याहुतीनां हुताहुतसंदेहेष्वन्तरिते विपर्यासे च त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इत्येताभ्यां स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वत्र दर्विकूर्चप्रस्तरपरिधिबर्हिर्विधृतिपवित्रवेदोपवेषेध्मद्रव्यसंभाराणां[4] छेददाहोपघातेषु नाशे विनाशे वान्यं यथालिङ्गं कृत्वा यथालिङ्गमुपसाद्य त्वमग्ने अयासि प्रजापत इत्येताभ्यां स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वत्र वितते यज्ञकर्मणि ॥ १ ॥

यदि पुरा प्रजाजेभ्यो वह्निःपरिश्वङ्गारा अभिपर्यावर्तेरन्नाह्मणोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वेमं जीवेभ्यः परिधिं दधामीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र वितते यज्ञकर्मणि यदि यज्ञमेष आगच्छेद्दिष्टेभ्यः स्वाहा[5] वषडनिष्टेभ्यः[5] स्वाहेत्येतैरष्टाभिः[6] स्रुवाहुतीर्जुहुयात्सर्वत्र वितते यज्ञकर्मणि यदि जन्यं भयमा-

---

१ Thus U C' Tr Viv., •न्यत्रदेशा• B, न्यत्रादशा॰ H.

२ Thus C' U Viv ; स्वर्याचद्रमसोर्ग्र॰ B, ॰स्वर्याचंद्रमसोय• Tr H.

३ B U ins. वितते यज्ञकर्मणि ।

४ दर्वि• Tr C' U Viv, दर्वी B H and Pray. [illegible] of •वेदोपवेषेध्म• Tr B read वेदेध्मोपवेष• ।

५ Om. Tr

६ •त्यष्टभिः C', •त्येताभिः Tr

गच्छेयन इन्द्र भयामहे स्वस्तिदा विशस्पतिरित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयादभये वा पुनर्यजेत । [१]सर्वत्रोपांशुप्रभृति वाच[२] स्थानानाꣳ स्वरावरपदहत्तभ्रेषेष्वाभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्रानाज्ञातप्रायश्चित्तेष्वनाज्ञातं पुरुषसमित इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वत्रेष्मावर्हिषः प्रयाजानूयाजानां[३] पाकत्राकर्मसु[४] यत्पाकत्रा मनसेत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र स्कन्ने भिन्ने छिन्ने भग्ने[५] नष्टे[५] वामे विपर्यास उद्दाहे[६] ऊनातिरिक्ते वा[७] यत्र आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वेष्वभ्युपघातेषु पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया समिधमादध्यादेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वेषु यज्ञक्रतुषु पर्वौः संयाज्य प्राड्त्य ध्रुवामाप्याय्य ध्रुवातः सर्वप्रायश्चित्तानि जुहोति ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतेनानुवाकेन सत्यृचमेव वै भवति समिष्टयजूꣳषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै । यद्वै यज्ञस्य क्रूरं यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापिकरोति ॥

---

१ In H U the prāyaścitta सर्वत्रेष्मावर्हिषः (l. 5) is given here, but cp T. Br. III. 7. 11. 5.

२ वाचि U, वाचि H

३ °नुयाजा° H Tr.

४ पाकयज्ञकर्मसु B Tr

५ Om. Tr, B; the last om. also भिन्ने छिन्ने।

६ [?] उद्दाह Tr, दुराहो H, उद्दाह B U, विपर्यासेदुरदाहे C[?] the Vr. explains as उद्देषने।

७ Om. Tr.

तदेव तैः प्रीणातीति ब्राह्मणमेतान्येव ब्राह्मणविधिविहितान्याप्यायनानि[1] मन्त्रवन्ति[2] भवन्तीति बौधायनो मन्त्रगणाम्नातानि नैमित्तिकानीति शालीकिः ॥ २ ॥ **प्रथमः** ॥

अथ कपालकरणे रथचक्रचित्याकृत्यश्वशफमात्रꣳ स्थानं कल्पितं भवति संकल्पो[3]ऽधिकारः कपालवृद्धिः कपालह्रासो वा कपालानामनभिप्रथने व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्येतावदेव नानाप्रथने चातिप्रथने चाथ हविषामशृतनद्धवदाहोत्सेकनिस्रावे[4] प्रायश्चित्तिरशृते रुद्राय स्वाहेत्याहवनीये[5] स्रुवाहुतिं जुहुयाद्दग्धे वायवे विदग्धे निर्ऋत्यै यदि दग्धꣳ स्याद्यत्तत्र[6] शृतꣳ स्यात्तेन[7] प्रचरेदथ यदि सर्वमेव दग्धꣳ स्यादपोऽभ्यवहृत्य मिन्दाहुती जुहुयादथान्यं निर्वपेदाज्येन वा प्रचरेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्यस्यैयस्यै[8] दिश्युत्सिच्येत तस्यैतस्यै देवतायै स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यदि प्रागग्नये यदि दक्षिणतो यमाय यदि पश्चाद्वरुणाय यद्युत्तरतः

१ U ins. sec. m. नित्यानि. B ins. प्रायश्चित्तानि नित्यानि।

२ मंत्रवर्ज्जवन्ति B and U (sec. om.)

३ संकल्पे B.

४ °स्रावेषु Tr.

५ आहवनीये om. Tr. B.

६ Thus C' Tr. and Viv., स्यात्तत्र H, स्याद्यद्यत्र B U.

७ अथ Tr. ins. after स्यात्।

८ Thus also the Vivarana

सोमायाथ[1] यदि सर्वत एवोत्सिच्येतैताभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यः स्वाहुतीर्जुहुयात्संमार्ष्ट्येनाप्यायनीभ्यामाप्याययत्याप्यायस्व सं त इत्यथ हविषामुद्वासनकाले पतनस्खलनखण्डनोद्वर्तनसंसर्पणविपरीतव्यवायकरणेषु[2] [3]व्याहृतीभिराहवनीये स्वाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथान्तरेण वेद्युत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य तमितोऽदङ्ङुपनिःसृप्य[4] व्याहृतीरुक्त्वा व्याहृतीभिरेव प्रतिपद्यते[5] । ॥ ३ ॥

व्याहृतयस्तु[6] चतुष्पादा सर्वाः सप्ताक्षराः ।
चतुर्णामपि वेदानामादिमध्यावसानिकाः[7] ॥
मन्त्रोनं वातिरिक्तं वा दुरिष्टं वापि यद्भवेत् ।
अपोहयन्ति[8] पाप्मानं तस्माद्व्याहृतयः स्मृता इति ॥

यद्युक्तो यज्ञश्लेष आगच्छेद्भूरिति गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि यजुष्टो भुव इत्यन्वाहार्यपचने । यदि सामतः सुवरित्याहवनीये । यदि सर्वतः सर्वा जुहुयात् ।

---

१ अथ om. B U

२ Instead of ॰स्खलन॰ B काखन॰ ।— Before संसर्पण॰ B U have चलनक्षेपन॰ ।

३ Before व्या॰ A B ms प्रायश्चित्तं, C' प्रायश्चित्तिः ।

४ Thus U C', ॰परिसृप्य H (pr m), ॰सृप्य Tr H (sec. m.), उद्धृ॰ त्याप्य B.

५ ॰पद्यते Tr H, ॰पद्येते B U C' (प्रतिपद्येत् the Viv)

६ व्याहृतीश्च U only

७ ॰सानकाः H U.

८ Thus H U B C', पोहन्ति च Tr.

उद्धृते तु पुरोडाशे वेपिते स्यन्दिते[१] तथा ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि[२] प्रायश्चित्तं कथं भवेदिति ॥

विज्ञायते

उद्धृते तु[३] कुलꣳ हन्याद्वेपिते नश्यति प्रजा[४] ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि यजमानः प्रमीयत इति ॥

अथ[५] पतनफालनखण्डनोद्वर्तनसꣳसर्पणेषु[६] प्रसिद्धमुद्वास्य बर्हिषदं कृत्वा प्रभूतेन सर्पिषावसिच्याभिमन्त्रयते किमुत्पतसि किमुत्प्रोष्ठाः शान्तः शान्तेरिहागहि[७] । अघोरो यज्ञियो भूत्वासीद सदनꣳ स्वमासीद सदनꣳ स्वमिति । ब्रह्मणे वरं दत्वान्तर्वेद्यासादयेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायाꣳ सुरभिमतीं निर्वपेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायां तन्तुमतीं निर्वपेत् ।

आयुष्मत्यस्तु कर्तव्या उत्तराश्छन्दसः[८] क्रियाः ।
हविर्भ्रेषविधिस्त्वेष[९] विहितस्तत्त्वदर्शिभिरिति ॥

---

१ संदिते Tr C

२ वापि U

३ Thus C' U Tr, नु H, B om

४ प्रजाः U C'.

५ Instead of अथ Tr प्राप्यम् ।

६ B again ॰क्षालन॰ instead of ॰फालन॰ ।

७ शान्तेरि॰ Tr

८ ? Thus U Vjv. (sec. m.), ॰राश्छन्दसः H, ॰राश्छांदस॰ C', ॰रार्श्छदस Vjv (pr. m.) Tr B.

९ पविर्भेष॰ Tr.

स्कन्ने प्रस्रणनिर्वापे[1] द्रव्याणां चानुमन्त्रणे ।
यस्मिन्काले विजानीयात्तत्कुर्यात्कर्मसंस्तरे[2] ॥
प्रणवो व्याहृतयश्चैव[3] यज्ञ एष परो ऽवरः ।
तस्माद्यज्ञस्य यत्स्कन्नं विपरीतं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं व्याहृतीभिः[4] कुर्यादन्यत्र च वषट्कृतात् ॥
अज्ञानद्भिः कृतं यच्च त्वरमाणैश्च यत्कृतम् ।
व्याहृतीनां प्रयोगेण यत्कृतं कृतमेव तदिति ।
कपालानां प्रमाणानि ब्रूयादाध्वर्यवे विधौ ।
समानि चतुरश्राणि ह्यङ्गुलानि समन्ततः ॥

हविर्विकाराणां प्रमाणेन समविषमाणि[5] वर्धयन्तीति[6] बौधायनः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

अथारणिगतानामात्मगतानामजस्राणामन्वाहितानां[7] स-वनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां[8] प्रायश्चित्तिररणिगतं मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतु-

---

१ प्रस्रणनि० Tr

२ ? Thus Tr B, स॰स्मरेत् C', संचरेत U H

३ Thus H Tr C', °हृतिश्च B U

४ Thus Tr, ०तिभि H C' U (pr. m.), ०हृतिः B, ०हृति U (sec. m.)

५ स ins. Tr B U (sec. m.).

६ Thus Tr U (sec. m.), वर्धयन्तीति B, वर्धयेदिति C' H U, the Vivarana periphrases छेदयन्ति।

७ अजस्राणाम् om T

८ वाग्नी० U H.

गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संततौ[1] जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्येतत्प्रायश्चित्तमनुगते ऽस्तमिते ऽभ्युदिते ऽभिनिम्रुक्ते चैतत्परिवित्तस्यैतत्परिविन्नस्यैतत्परिविविदानस्यैतत्सोमवामिने[2] सोमातिपविताय[3] भवान्तरितस्यैतद्व्रतचरितस्यैतत्परीष्टस्यैतत्परियष्टुरेतदेव यस्य पुरुषो रथो ऽश्वो गौर्महिषो वराहो ऽहिर्मृगः श्वा वान्यद्वा श्वापदमन्तराग्नी गच्छेदेतदेव[4] [5]यस्याग्नेरेकदेशमपहरेयुरेतदेव सर्वास्वेवाग्निहोत्रस्यार्तिषु मनस्वत्या प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवतीति ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वार ऋत्विजस्तेषामेकस्मिन्नविद्यमाने त्रयः प्रचरेयुर्द्वौ वाथ[6] यद्येक एव स्यात्पुरा प्रयाजेभ्य आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातमेकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि जुहोति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो मधुमत्त-

---

१ Thus Tr, सततिं C', संतति B U, संतति H

२ Thus (and cp Āp. IX 12 11) B, after परिविन्नस्यैतत् Tr H C' U ins परिविदानस्यैतत्, Tr reads instead of परिविविदान॰ परिविदान॰।

३ ॰पवितस्यैतत् U C'

४ After गच्छेत् H C' and U ins. the following passage (which, however, is put between brackets in U) एतदेव विप्लुत (H. C' वद्याप्लुत) पुरोपलोहितमरेतोमासाक्षिमज्ज्वामिथ्याभ्यादाने समारोप्य मथित्वा पवमानेष्टिर् (॰नेष्टिस्तद् U).

५ Before यस्य B U H C' ins अथ।

६ स found only in Tr C' and the Vivaraṇa.

म्निन्मा धाः सरस्वत्यै स्वाहा ॥ इमामेवाश्विना यज्ञस्य यद्वाचो यद्दुरिष्टम् । तदश्विनौ भेषजेन संदधाताꣳ[1] स्वाहा ॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳ हवेहवे सुहवꣳ शूरमिन्द्रम् । ह्वये नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः स्वाहा । यन्मे मनसश्छिद्रं यद्वाचो यच्च मे हृदः । देवास्तच्छमयन्तु सर्वꣳ सोमो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ यद्विद्वाꣳसो यदविद्वाꣳसो मुग्धाः कुर्वन्त्यृत्विजः । अग्निर्मा तस्मादेनसः श्रद्धा देवी च मुञ्चताꣳ स्वाहा । यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिꣳसिम । अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेहसꣳ स्वाहा ॥ ब्रह्मत्वे हौत्र आध्वर्यव आग्नीध्रे याजमाने[2] चैक एव यज्ञे यत्पर्याण्वि[3] तन्मे[2] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहा ॥ अहं ब्रह्माहꣳ होताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रो ऽहं यजमान एक एव यज्ञे पर्याण्वि[3] तन्मे[2] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहेत्यैकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि जुह्वदन्तर्वेद्यासीनः सर्वा देवता यजतीति विज्ञायते ।

अतिक्रान्तेषु होमेषु पर्वस्वाग्रयणेषु च ।
अरण्योर्ध्रियमाणेषु कथं तन्त्रं न लुप्यते ॥

---

१ Thus H C', संधातारौ Tr, संदधातारौ B U.

२ Om. H C Tr.

३ Thus Tr B, पर्यक्षिकमे or तन्म C' H U. I take पर्याण्वि as standing for परियाण्वि, 1st conj. praes. cp अपर्याक्ष ।

शुचिश्च पावमानौ च तन्तुमानथ पाथिकृत् ।
एता इष्टयः[1] प्रयोक्तव्यास्ततस्तन्त्रं न लुप्यते ॥
शुचिः शोधयते पापं तन्तुस्तन्त्रं न लोपयेत् ।

पथिकृत्पन्थानमारोहेत्[2] पावमानौ तु पावयेदिति नु[3] बौधायनस्य कल्पो दर्शे व्यतीते पाथिकृतौ कार्यौ पौर्णमासे व्यतीते वैश्वानरौ कार्यावुभये व्यतीत उभे[4] कार्ये बहुषु व्यतीतेष्वन्वारम्भणीया[5] स्यादिति[6] शालीकिः ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥

अथ यद्यरणी जीर्णे स्यातां जन्तुभिर्मन्थनेन वा समाने नवे अन्ये अरणी आहृत्यामावास्यायामुपोष्य[7] श्वो भूते दार्शेनेष्ट्वा तमग्निं जीर्णे शकलीकृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य दक्षिणेनोत्तरारणिमादाय[8] सव्येनाधरारणिमुपर्यग्नौ धारयन्नपत्युद्धृष्यस्याग्ने प्रविशस्व योनिमन्यां देवयज्यां वोढवे जातवेदः । अरण्या अरणिमनुसंक्रमस्व जीर्णां तनुमजीर्णया निर्णुदस्वेत्ययं[9] ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योरग्नीन्समारोप्य[10] मन्थन-

१ इष्टेः प्रयुञ्जीत तत॰ Tr
२ Thus Tr, ॰मयामारोहेत् C, ॰स्थानमारोहेत् B, प्रासमारोहयेत् H U
३ नु given by U C only
४ उभये B U
५ ॰भणी Tr.
६ कार्येति U.
७ ॰आमावास्यायामुपोष्य om. Tr B.
८ ॰रणीमादाय H
९ निर्णु॰ Tr, after ॰दस्वेति H U C ins. यथा ।
१० ॰प्ति instead of ॰प्योत् B; ॰रोप्य Tr B

स्वाहुता गार्हपत्यं[1] मथित्वा[1] विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संततीं[2] जुहोति मनो[3] ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। शरावं[4] दक्षिणां ददाति। सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते। ॥ ७ ॥
पञ्चमः ॥

अथारण्योर्व्यापत्तिं[5] व्याख्यास्यामो। अष्टाभिर्निमित्तैर्विनश्यत्यसेधश्वचाण्डालशूद्रवायसपतितरासभरजस्वलाभिश्च[6] सꣳस्पर्शने ऽरण्योर्विनाशस्तयोरुत्सृज्य[7] समाने नवे अन्ये[8] अरणी आहृत्याग्निसहमन्वाधेयमरण्योगतं[9] पुनराधेयं नष्टारणी अप्सु निमज्जति[10] भवतं नः समनसावित्यथोत्तरां छित्त्वा भित्त्वा

---

१ Tr om. स्वा॰ म॰, B om. स्वा॰।

२ Thus Tr B U, संततिं H C'.

३ All the MSS abbreviate the mantra.

४ Thus Tr C' H and the pray. candrikā; सारावं B U.

५ अथारण्योरण्यो॰ B U C';— ॰र्व्यापत्तौ॰ Tr

६ शुभि॰ instead of श्वभि॰ Tr B U — ॰चण्डाल॰ Tr.

७ ? Thus (॰स्तयोरु॰) Tr C' and the Viv, ॰स्तयोर॰ H, ॰स्तयोर॰ B U.

८ Om. H U.

९ ? ॰सह॰ Tr C' H B and the Viv, ॰सत॰ U— ॰मारभ्या॰ Tr.— ॰रण्याभ्रतं Tr and the Viv., ॰रण्योगतं C' H U ॰रण्यगतं B.

१० निमज्जति B C', निमज्ज्य Tr H B and the Viv.

प्रकृतीकृत्य मन्थनसामर्थ्यꣳ समारोपणसामर्थ्यं मन्थनशेषं वा प्रमन्थनं[1] च कुर्यात्समस्तप्रत्यवर्जꣳ । संतिष्ठते ऽरण्योर्व्यापत्तिः । ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

अथ हविर्दोषान्व्याख्यास्यामो यद्येतन्नीलमक्षिकाश्मातिका[2] मत्कुणश्चैलशिरसोर्यूके[3] कीटो वा पिण्डकारी स्यात्क्षुद्रकीटमक्षिकापिपीलिकावर्जꣳ श्वमार्जारनकुलकुक्कुटमर्कटध्वाङ्क्षाखुपुरीषविक्लपदकेशमन्तनखकुनखपूतिद्रप्सस्वेदाश्रुश्लेष्माशुकासृचवध्यार्द्रमणैर्वोपहतमन्यैर्वोपहतꣳ[4] रजस्वलया वा स्पृष्टं तथाप्रयतेन[5] भ्रूणघ्नेन वा दृष्टं तथापपात्रेणासंध्ये वा देशे । स्कन्नं दुष्टꣳ हविरपो ऽभ्यवहरन्ति । शीते[6] भस्मनि वा निधापयति[7] । भिन्दाङ्कतौ कुलायान्यन्निर्वपेदाज्येन[8] वा प्रचरेदपि[9] तु[10]

---

१ Thus B H and the Viv., प्रयनं U C', प्रमंथं Tr

२ Thus (०मातिका i. e. श्याममातिका according to the Viv.), B and the Viv., ०शांनिका H C' ०मौनिका U, Tr om

३ Thus (०चैल०) U H C' and the Viv., ०चेल B, ०चेल० Tr.

४ ०स्रवष्वा० my conjecture, ०स्रवब्धा० Tr, ०स्रवथा० H, ०स्रवब्धा U, ०स्रवया C', ०बर्धा० B.; the Viv.. स्रवथु च्युतं ।

५ ०प्रयतेन H; स्वप्रयतो नामाशुचिः the Viv.

६ शीत Tr C'

७ ०यंति Tr H U.

८ ०यान्यग्नि० Tr, ०यान्यनि० B, ०यान्यंनि० C' U, ०याश्वंनि० H.

९ After प्रचरेत् H U C' ins. सैव तत्र प्रायश्चित्तिः ।

१० Thus Tr C' Viv. (sec. m.), नु H U B Viv. (pr. m.).

खलु चिप्रसंस्कारमाज्यं[1] ब्रुवत इति। मिन्दाहुती हुत्वा मनस्वतीं जुहोति। सैव ततः[2] प्रायश्चित्तिः[3]। ॥ ८ ॥ सप्तमः ॥

अथातो ऽग्नीनामुद्धातानां प्रायश्चित्तिराहुतयः संस्कारार्था दृष्टा भवन्ति। चतुर्होतार इत्येके। व्याहृतय इत्येके। मिन्दाहुती इत्येके। मनस्वतीत्येके। महाव्याहृतय[4] इत्येके[4]। ऽथ यदि सर्व एवोद्वायेयुरायतनेभ्यो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्य[5] मन्थनस्याहृता गार्हपत्यं मन्थतीतः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया[6] त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयतीति ब्राह्मणमथ[7] यदि मथ्यमानो न जायेत यत्रान्यं पश्येत्तत आहृत्य होतव्यमित्यथान्यमलरमाणः[8] पुनर्मन्थेदथ यदि जात एवोद्वायेत्समारोपणमन्त्रं जपित्वा पुनरेव मन्थेदथैनमुप-

[1] •सस्कारममा• U (pr. m.) Vir. (sec. m.), •संस्कारतमा• C'.

[2] ततः Tr, तत U B H C'

[3] H U C' add इति विज्ञायते।

[4] Om. Tr C'.

[5] •रोप्य B U H

[6] गायत्र्या MSS.

[7] After ब्राह्मणम् H C' insert the passage (l. 11-12): अथ यदि... पुनरेव मन्थेत्।

[8] Instead of the words: अथान्यमलरमाणः ...पुनरेव मन्थेत् (l. 11-12) H C' have (and cp. Rudradatta on Āp. IX. 2, 3): लौकिकमग्निमाहृत्य विहृत्याग्नीन्मारारणी निधाय जुहुयात्पुनरेवालरमाणो मन्थेयुर्मन्थनम्; these last two words not in C'.

तिष्ठत इषे रय्यै रमस्व सहसे द्युम्नायोर्जे ऽपत्यायेत्यथैनमुपसमिन्द्धे सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धाताꣳ सम्राडसि विराडसीत्यथैनमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय[1] गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दशहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङाद्रुत्य[2] गार्हपत्ये दशात्मकं ब्राह्मण एकहोतेत्येतस्यानुवाकस्य दश स्रुवाहुतीरथ यद्यन्वाहार्यपचन उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्यान्वाहार्यपचने चतुर्होतारं जुहोति गार्हपत्ये दशात्मकमथ यद्याहवनीय उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्याहवनीये पञ्चहोतारं जुहोति[3] गार्हपत्ये दशात्मकमथ[3] यदि सवनगतानामग्नीनामाग्नीध्रीय[4] उद्वायेच्छालामुखीयादेनमुद्धृत्याग्नीध्रीये षड्ढोतारं जुहोति शालामुखीये दशात्मकमथ यद्यौत्तरवेदिक आहवनीय उद्वायेदाग्नीध्रीयादेनमुद्धृत्यौत्तरवेदिक आहवनीये सप्तहोतारं जुहोत्याग्नीध्रीये दशात्मकम् ॥ १० ॥

एतयैवावृतैकस्मिन्नुद्वाते द्वयोर्वा प्रतिविभज्य होतॄञ्जुहुयाद्व्याहृतीर्येद्युस्ताः समस्ताञ्जुहुयात्तथा मिन्दाहुती जुहुया-

१ These two words found in C′ H U (in U they are cancelled), U ins. अथ after ॰धाय।

२ These two words om. Tr C′ H

३ H B read हुत्वा and insert जुहुयात् after दशात्मकम्।

४ सवनगतानामग्नीनाम् om. Tr.

ऽनसन्तौ चेदाहवनीये जुहुयात्तेषामजस्राणामन्वाहितानाᳫं सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिरेतदेव[1] होमकाले ऽन्वाधानवर्जमेव यस्याग्निरुद्धृतो[2] ऽहुते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति यथासूत्रं[3] वा कुर्यादपि वा गार्हपत्यादिध्माददीय[4] मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्राञ्जिपेदपि[5] वा ज्योतिष्मतीमिष्टिं निर्वपेदपि वा ज्योतिष्मतीभ्यामृग्भ्यां पूर्णाहुतिं जुहुयादपि वा ज्योतिष्मतीᳫं स्रुवाहुतिं जुहुयादग्नये ज्योतिष्मते स्वाहेतीष्टिपूर्णाहुतिस्रुवाहुतीनां पूर्वपूर्वं विधिं बलीयाᳫंसमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः ।
कर्म तैर्न प्रसङ्गेन कुर्यादापत्सु तद्भवम्[6] ॥
विशेषान्सर्ववेदेभ्यः[7] प्रयत्नेनोपधारयेत्[8] ।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु[9] च समाप्नुयादिति ॥

---

१ Thus C′ H B U (pr. m.) and the Viv.; °त्रिवैव Tr, °त्रिरेवाथ यदि U (sec. m.).

२ यस्यस्याग्नि° Tr.

३ Viz. according to the ritual exposed in XIII. 7 : 124. 1

४ Instead of °माददीय H U उद्धृत्य ।

५ अधिमंथनम् found in C′ Tr H U (pr. m.).

६ बहुतं H U.

७ °देवेभ्यः H Tr and once in the Viv.

८ प्रयत्नेनो° B.

९ प्रतिचारा° B U.

यदि प्रसङ्गेन हुतं च[1] लौक्ये[1] मुग्धैर्वा[2] वालैर्हुतं स्याद्विहुतं[3] च पत्न्या तानरण्योरग्नीन्[4] समारोह्योदवसाय[5] मथिलाग्नीन्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्येत्यथ यद्यप्रसङ्गेन हुतं च[6] लौक्ये[6] मुग्धैर्वा[7] वालैर्हुतं[8] स्याद्विहुतं च पत्न्या तान्याहवनीभिर्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्येति । ॥ ११ ॥ अष्टमः ॥

अथ वै भवति[9] निर्ऋतिर्वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति यस्य कस्यै च हविः क्षायति[10] यद्यवदानानि विन्दन्ति नात्र प्रायश्चित्तं कुर्वन्ति । दहति ह वा एषो ऽध्वर्युरवदानानि । ममू[11]हैतान्येव[11] तर्पयति[11] । दहति ह वा एष य[12] आज्यं[12]

---

१ ? चलोक्य Tr U, चलोके C′ the Viv. चेलोके H, चेलोके B

२ Thus B C. मुग्धैर्नवा H, मुग्धेनवा Tr U the Viv.

३ विहुते H U

४ Thus Tr and the Viv., लानारण्यो॰ H, यारण्यो॰ B U, तारण्यो॰ C′.

५ समारोह्योदवसाय H U, समारोप्य B, समारोह्य Tr C′

६ Thus Tr C′ the Viv., चैलाके B, चालोके H, लौकिके U.

७ Thus B, मुग्धैनवा H, मुग्धेनवा U C′, मुलेधनवा Tr.

८ Thus Tr B, वालैर्हुतं C′, वालैर्वाहुतं H U.

९ These three words not in H Tr

१० Thus (and cp. Āp. IX 1. 17) Tr B U the Viv. चारयति C′, चरयति H.

११ ममूर्हैतान्येव संतर्पयति U, ममूहैतान्येव तर्पयति Tr, ममूर्हैनान्येव संत॰ H, ममूर्हैनंतान्येव संत॰ B, ममूर्हैतान्येव संत॰ C′.

१२ Thus Tr and the Viv., यदाज्यं the other MSS.

पुरस्ताद्धुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टान्नाभिघारयति । तेषाꣳ संदग्धानां न देवास्तृप्यन्ति[1] न यजमानो । ऽथ हैनान्येष संतर्पयति य आज्यं पुरस्ताद्धुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टादभिघारयति । तेषाꣳ संदग्धानां तृप्यन्ति[2] देवास्तृप्यति[2] यजमानो[2] । ऽथ यद्याग्नेयात्पुरोडाशादग्नीषोमौ यजेताग्नीषोमीयादाग्निं यजेत नैतत्प्रदानमित्याश्वनीथे सुवाहुतिं जुहुयाद्यद्दो देवा अतिपादयानीति । देवपवित्रमाग्नेय्यो याज्यापुरोनुवाक्या देवपवित्रमैन्द्रियो[3] देवपवित्रं प्राजापत्या देवपवित्रं व्याहृतय इत्यथ यदि होता याज्यापुरोनुवाक्यासु सुह्वेन सर्वाभिराग्नेयीभिर्यजेतेति । विज्ञायते ऽग्निः सर्वा देवता इत्यैन्द्रीभिर्विज्ञायत[4] इन्द्रो वै सर्वा देवता इति । प्राजापत्याभिर्विज्ञायते प्रजापतिः सर्वा देवता इति । व्याहृतीभिर्विज्ञायते सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यद्व्याहृतय इत्यथ यदि यजमानो याजमानेषु सुह्वेन व्याहृतीभिरेवान्तरेण वेद्युत्करौ प्रपद्य[5] व्याहृतीभि-

---

१ देवतास्तृ॰ U (sec. m.).

२ Thus Tr, देवा (or देवता) स्तृप्यंत्यथ यज॰ U (sec. m.) B, देवास्तृप्यति यजमानो H; C' incomplete.

३ Thus U, ॰मिंद्रियो C', ॰मैन्द्र्यो Tr U the Viv., ॰मैन्द्रिया H.

४ After the instrumental here and infra some of the MSS. ins. वा ।

५ प्रपाद्य Tr. C'.

रेवोपनिष्क्रमणं व्याहृतीभिरेवानुमन्त्रणं। विज्ञायते[1] सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यज्ञाहृतय इत्युपासते ह वै यज्ञं देवा[2] अन्तरिता[3] इदमु नो हविर्न ऊतं तद्धोष्यत[4] इत्या स्विष्टकृत इत्येक। इडाया इत्येक। आनुयाजेभ्य[5] इत्येक। आ शंयुवाकादित्येक। आ समिष्टयजुष इत्येक। ऊर्ध्वं चेत्समिष्टयजुषः स्मरेत्सꣳस्थाप्यैतामिष्टिमन्यामिष्टिमनुल्बणां तन्वीत। यज्ञो ह[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्तिरिति विज्ञायते। ॥ १२ ॥ नवमः ॥

अथ सांनाय्यदुहो[7] धयेयुश्चेद्वत्सा वायव्यया[8] यवाग्वा[8] सायं यजेताप्येकस्यां दुग्धायां न[9] धीतां[9] दोहयेद्दुग्धाभिः सꣳस्थाप्यादुग्धानां[10] वत्सानपाकृत्य श्वः सांनाय्येन यजेत।

---

१ ध ins. H U C'

२ देवता H C'

३ Thus H U C', अंतर्हिता Tr B

४ तस्माद्धो॰ Tr

५ Thus, not आनू॰ the MSS

६ हैव Tr.

७ सान्नायदो Tr, साय्यदुहो H.

८ Thus C' Tr and the Viv.; वायव्यया यवाग्वा B C', वायव्यया-दंवाग्वा C'.

९ ॰ नाधीतां Tr, नधीता B, नधीतां H U C' The Vivaraṇa periphrases अन्नामानीय वा दोहयीत (sic)।

१० ॰स्थाप्य दुग्धानां Tr H.

सायंदोहश्चेदार्तिमार्च्छेदिन्द्राय[1] प्रोचीं निरुप्योपवसेदिति यथासमाम्नातमपि वा प्रातर्दोहं द्वैधं कृत्वान्यतरदातञ्च[2] सायंदोहस्थाने कुर्याच्छृतस्थाने[3] इतरत्प्रातर्दोहश्चेदार्तिमार्च्छेदैन्द्रं वा माहेन्द्रं वा पुरोडाशं निरुप्य तेन दध्ना सह प्रचरेदुभयं चेदार्तिमार्च्छेदैन्द्रं[4] पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रसिद्धमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्सर्वाणि चेद्धवींष्यपि दुष्येयुर्नश्येयुरपहरेयुर्वाग्नेयैता देवताः प्रतिसंख्यायमिष्टेतामिष्टिमन्यामिष्टिमनुल्बणां[5] तन्वीत । यज्ञो ह[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्तिरिति विज्ञायते । ॥ १३ ॥ दशमः ॥

अथातश्छन्दस्यनाम्नातानि[7] कृतानुमन्त्रणानि व्याख्यास्यामो । वैमृधमिष्टमनुमन्त्रयत इन्द्रस्य वैमृधस्याहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यसपत्नो वीर्यवाञ्छ्रीमान्भूयासमित्यसपत्नो वीर्यवान्भूया-

---

१ After इन्द्राय C' H U and the Vir. ins. वा महेन्द्राय वा but cp. T Br. III. 7. 1. 6.

२ °न्यतरज्ञातञ्च B U, °न्यतरदातिञ्च C'.

३ कुतस्थान इतरत् only in H U C'.

४ आर्तिमार्च्छेत् om. Tr H C'.

५ प्रतिसंख्यातमि° Tr ; C' : प्रतिसंख्याप्यामि° ; the Vir. and B U as given in the text.

६ हैव Tr.

७ The Prāyaścitta candrikā makes the interesting statement, that these anumantraṇa formulas are taken from the Kāṭhaka (कठोक्ताः sic). Some of them occur indeed in the Kāṭhaka (v. i · 44. 5 sqq.).

समिति वा[१] । पर्जन्यस्याहं देवयज्यया सुयवसो[२] भूयासम् । सोमस्याहं देवयज्यया प्र प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय सुरेता रेतो धिषीयेति वा । सवितुरहं देवयज्यया स्वस्तिमान्पशुमान्भूयासम् । सरस्वत्या अहं देवयज्यया वाचमन्नाद्यं पुषेयम् । सरस्वतोऽहं देवयज्यया श्रद्धामना भूयासं । पूष्णोऽहं देवयज्यया पुष्टिमान्पशुमान्भूयासं[३] । मरुतामहं देवयज्यया प्राणैस्समंध्यासं । विश्वेषां देवानामहं देवयज्यया प्राणैः सायुज्यं गमेयं । द्यावापृथिव्योरहं देवयज्ययोभयोर्लोकयोर्ऋध्यासं भूमानं प्रतिष्ठां गमेयमिति वा । वाजिनामहं देवयज्यया रेतस्वी भूयासं । वरुणस्याहं देवयज्यया धर्मभाग्भूयासं । कस्याहं देवयज्यया शविष्ठो[४] भूयासं । विश्वकर्मणोऽहं देवयज्यया विश्वानि कर्माण्यवरुन्धीयादित्या अहं देवयज्ययाऽंहसो मुच्येय । वायोरहं देवयज्यया रत्नभाग्भूयासम् । सूर्यस्याहं देवयज्यया सुदृशीको भूयासमग्नाविष्णवोरहं देवयज्यया वीर्यवान्भूयासं । विष्णोरहं देवयज्यया

---

१ H U C′ ins. पर्जन्यमिदमनुमन्त्रयते H U C′, and thus each time further on, mutatis mutandis, before each formula (e.g. after सुयवसो भूयासमिति सोममिममनुमन्त्रयते सोमस्याहं etc.). But cp. the expression (p. 312. 2.) यथादेवतमिदमनुमन्त्रयते।

२ सूयवसो Tr only.

३ पशुमान् in Tr C′ and Prāy. candrikā only.

४ शविष्ठो Tr B

शिपिविष्टो भूयासमर्यम्णो ऽहं देवयज्यया सुवर्गं[1] लोकं गमेयमिति । यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयत[2] एवमनादिष्टानष्टाकपालानाग्नेयविकारानाचक्षत एकादशकपालानग्नीषोमीयविकारान्द्वादशकपालान्वैश्वदेवविकारानेककपालं भूमिकपालं च द्यावापृथिव्यविकारावतो[3] ऽन्यानाग्नेयविकारांश्चरूंत्सौम्यविकारान्दधिपयश्चामिक्षापशवः[4] सांनाय्यविकारा[5] वनस्पतिः स्विष्टकृद्विकार । उपांशुयाजानुपांशुयाजविकारानाचक्षत[6] इत्यथाप्युदाहरन्ति[6] हविःसामान्यं देवतासामान्यं कपालसामान्यमिति हविर्देवताकपालसामान्ये हविःसामान्यं बलीय[7] इत्यपि[7] वास्य यज्ञस्यागुर उद्गृचमप्रीयेति सार्वत्रिकम् । १०

॥ १४ ॥ एकादशः ॥

॥ इति सप्तविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus U C′ Prāy. candr., स्वर्गं Tr B H.

२ °दैवत° H U C′.

३ Thus B U H Viv., °विकारानतो Tr C′

४ Thus (°विकारान्दधि°) U C′ and Viv ; °विकारांदधि° Tr, °विकारादधि° H, °विकारानिति शाल्मीकिर B. — C′ breaks off after पयश्चामिक्षापशून् (sic).

५ Thus Tr U B, °विकारान् H.

६ Thus U ; °कारावचक्ष इत्य° H, कारानित्यथा Tr B.

७ Thus B H U and the Viv., बलीयोऽपि Tr

अथ वै भवति यः पापयक्ष्मगृहीतः स्याद्यो वापरुध्येत देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो गोभ्यो ब्राह्मणेभ्य[1] स्तेनाभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वा स एतयेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं | तस्याः प्रज्ञात उपवसथो | ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुराणां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रꣳ शतोद्यामꣳ हिरण्मयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या । यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ट्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये ऽꣳहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति श्रपयित्वासादयति | तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः | समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[2] | पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नी[3] रक्षाꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्य इति

---

१ B U ins. पयाम, which is neither found in the Pray. pradipa देवेभ्य. पितृभ्य ऋषिभ्यो गोभ्यो ब्राह्म॰ Tr, देवेभ्य ऋषिभ्यो ब्राह्मणेभ्यः पितृभ्य H.

२ द्वाभ्यां Tr B, द्वे H.

३ एव given by Tr only.

पुरोनुवाक्यामनूच्य यन्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति[1] यो धारया पावकया परि-प्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्विय[1] इति पुरोनुवाक्या-मनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्रेर्मन्ये प्रथमस्य प्रचेतस इत्ये-तस्मिन्ननुवाके याज्यापुरोनुवाक्याः षड्भंशाज्या भवन्त्यथ[2] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्ये-तेनानुवाकेन प्रत्यृचं[1] प्रसिद्धेडाथान्वाहार्यमामाद्य हिरण्यं ददाति[1] समानं कर्म पत्नीसंयाजेभ्यो[1] ऽथ पुरस्ताद्गृह-पतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचश्[1] संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा[1] विसृजते व्रतमेतयैव यजेतत्र्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत पातकोपपातकसंयुक्तो[4] दाद्ग्राह्य महा-पातकसंयुक्तो मासं पुण्यमित्यब्धसंवत्सरस्तुं वा नामैतां महा-पवित्रेष्टिरित्याचक्षते मृगारेष्टिरिति वा रुद्रेष्टिरिति[5] बौधायनः[5] [1] ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

---

१ Thus Tr U H, कृत्व B.

२ भवन्तीत्यथ Tr

३ यजेतर्वतिक्रमे Tr

४ पातकोपपातक॰ Tr, पातकोपातक॰ B. The Vir.: पातकोपपातक-महापातकानां रहस्यकृतानाम्।

५ Tr B H repeat the last three words.

यथो एतद्यो ऽपरिमितं प्रवसतीति[1] न संवत्सरमति प्रवसतीत्येवेदमुक्तं भवति स उ चेदति प्रवसेत्पवित्रेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं । तस्याः प्रज्ञात उपवसथो । ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुराग्नां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामꣳ हिरण्मयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या । यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सरस्वत्यै प्रियाया उपाꣳश्वाज्यमग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सवित्रे सत्यप्रसवायोपाꣳश्वाज्यमग्नये शुचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति वायवे नियुत्वत उपाꣳश्वाज्यमग्नये व्रतपतये[2] पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति विष्णवे शिपिविष्टायोपाꣳश्वाज्यमग्नये वैश्वानराय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति दधिक्राव्ण उपाꣳश्वा-

---

१ इति not in the MSS., but cp. III. 14 · 85. 2.

२ °तय इति Tr.

ञ्चमिति । श्रपयित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्व इति द्वे[1] । पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्य इति पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति । यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्विय इति पुरोनुवाक्यामनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्न आयूंषि पवसे ऽग्ने पवस्वेत्यग्नेः पवमानस्योत नः प्रिया प्रियास्विमा जुषाणा युष्मदिति सरस्वत्याः प्रियायाः अग्ने पावक स नः पावकेति पावकस्या विश्वदेवमा सत्येनेति सवितुः सत्यप्रसवस्याग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति शुचेर्वायुरग्रेग वायो शुक्रो अयामि त इति वायोर्नियुत्वतस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति व्रतपतेः प्र तत्ते अद्य किमित्ते विष्णो परिचक्ष्यं भूदिति विष्णोः शिपिविष्टस्य वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीति वैश्वानरस्य दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्रा इति दधिक्राव्णो । अथ कृतानुमन्त्रणमग्नेः पवमानस्याहं देवयज्यया शुचिः पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमग्नेः पावकस्याग्नेः शुचेरग्नेर्व्रतपतेरग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्यया शुचिः

---

१ दाय्यौ Tr B

पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमित्यु पांशुयाजायामुपांशुयाजवदित्यथ[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचमतिथिवत्यौ[2] दमूनवत्यौ संयाज्ये जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान्। विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्य शत्रूयतामाभरा भोजनानि॥ मर्त्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः। सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाꣳ अग्ने सहसा प्रास्यन्यानिति प्रसिद्धमिडान्ताथान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्यो ऽथ पुरस्ताद्गृहपतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचꣳ संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा विसृजते व्रतमेतयैव यजेताभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वैतयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत संवत्सरमर्धपादमेकविꣳशतिरात्र[4] वा तिर्यग्योनिगतान्ज्ञातीञ्जात्यन्तरे[5] वर्तमानान्दुष्कृतेरपहृान्दश पूर्वा-

---

१ ॰शुयाजविकारवदित्यथ H U.

२ ॰सत्यौ U.

३ Thus B U H and Prāy. candr.; Tr omits the passage.

४ Thus (अर्धपादम्)' H and Prāy. candr., ॰मूर्धपाद॰ U, मध्यपाद॰ Tr B. The meaning acc. to the Vivaraṇa is: द्वौ माषौ।

५ प्रासीन Tr and the Vir. ॰ज्ञाताम् U; B and H. om.

न्दशापरानात्मानं चैकविंशं[1] पङ्क्तिं च पुनाति न[2] च[2] पुनरावर्तत[2] इत्यथाप्युदाहरन्ति

वैश्वानरीं व्रातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव च।
ऋतावृतौ प्रयुञ्जानः पुनाति दशपूरुषमिति[3] ॥ २ ॥

द्वितीयः ॥

अथातो नक्षत्रेष्टीर्व्याख्यास्यामो ऽग्निर्वा अकामयतान्नादो देवानाꣳ स्यामिति ता ब्राह्मणेन[4] व्याख्याताः सा या वैशाख्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या भवति स सकृत्संवत्सरस्यापभरणीभिः[5] संपद्यते तस्यामारभेतेति तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योद्वसाय[6] मथित्वाग्नीन्विहृत्याजस्रान्वापि वा[7] पौर्णमास्याममावास्यायां वोपवसेद्यस्यां[8] तस्य

---

१ Thus B U, विंशति H Tr and Prāy. candr.

२ These words omitted by Tr as also the following इति; the Prāy. candrikā reads न च पुन॰।

३ Thus (and cp Baudh. dhś I. 2. 17, Vas. dhs. XXII. 10) Tr B (the last only ॰पुरुष॰ and U (sec m.) and Prāy. candr.; पवित्रेष्टिमताहतो। अमारेष्टिं प्रकुर्वाण पुनात्याविंशतिं (or पुनाति वि॰) कुलमिति H and U (pr. m.).

४ See T Br. III. 1. 4 sqq.

५ Thus Tr B U (sec. m.) ॰भरण्या H U (pr. m.) Prāy candr.

६ ॰रोप्यो॰ B U H Prāy. candr.

७ Om. U B.

८ उपवसेत् om. Tr.

संपद्यते । तस्यैषो ऽत्यन्तप्रदेशो । हविरुच्छिष्टमतो[1] यजमानो[2] भवतीति विज्ञायते ऽपि वा जन्मनक्षत्रे कुर्यादायुष्कामस्य[3] यावज्जीवं[3] संवत्सरार्धो वा प्रयोगो । जीववन्तावाज्यभागौ यजत्या नो अग्ने सुकेतुना[4] त्वं सोम महे भगमित्यथ[4]

९ निर्वपत्यग्नये कृत्तिकाभ्यो जुष्टं निर्वपामीत्यग्निं[5] कृत्तिका यजेति संप्रेष्यत्याग्नेयमष्टाकपालमनुमत्यै चरुमिति[6] सर्वत्रानुषजति नक्षत्रहविर्मध्ये । अपविलासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानो च समिद्धो चान्तरेण श्रीमत्यौ धाय्ये दधाति स्वादुषा यस्य श्रियो दृशे ऽदाभ्यः पुरएतेति ।

१० रयिमन्तौ पुष्टिमन्तावाज्यभागौ[7] यजत्यग्निना रयिमश्नवद्गयस्फानो अमीवहेत्यथ हविषामग्निर्मूर्धा भुवो ऽनु नो ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वमिति सर्वयोर्याज्यापुरोनुवाक्या ।

१ ०वतोपायो H U

२ Om. Tr.

३ Thus reads Tr; the three other MSS ०दायुष्कामस्यार्धो; the manuscript tradition, however, seems to be defective, the Vivarana runs . अपि वा जन्मनि क्रियेतायुष्काम किं तत्र स्वजन्मनक्षत्रे इत्यासिद्धं यावज्जीवमथ वा संवत्सरार्धे प्रयोग । जन्मनक्षत्रे इत्यासिद्धं जन्मनक्षत्रे विरामर्षेदायुष्कामोऽत ऊर्ध्वं यथाश्रवमायुष्कामस्य ।

४ The two mantras are given Sakalapāṭhena in B.

५ इति om. U B H.

६ इति om. Tr B H

७ पुष्टिमन्तौ om. Tr.

नक्षत्रविधानमग्निर्नः[1] पातु कृत्तिकाः[2] इति यथासमाम्नातमेव पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहेति यथासमाम्नातꣳ[3] । स्विष्टकृतौ[4] संयाज्ये हव्यवाहꣳ स्विष्टमिति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विसृजते व्रतम् । ॥ ३ ॥

एवमुत्तरमुत्तरं[5] प्रतितन्त्रमुत्तरउत्तरे[6] ऽहनि यजेत । विशेषान्व्याख्यास्यामः । प्रजापतिः सवितेत्युपांशु सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य[7] आज्ये करम्भमिति । सर्वं यदा भवत्यधिश्रयण-काले तिरः पवित्रमाज्यमानीयाधिश्रित्य[8] तिरः पवित्रं कर-म्भानावपति[9] । पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशꣳ षट्कपालमिति । पैतृयज्ञिकेन निर्वपणप्रोक्षणाधिवपनसंवपनादीनि[10] व्याख्यातानि भवन्ति । तार्तीयसवनिकेन[11] सौम्येन प्रचरणकल्पो व्याख्यातो ।

---

१ °हविषोऽग्नि° H

२ Tr gives a longer citation of the pratika.

३ Tr. ins. अथ ।

४ °कृतौ U H.

५ एवमेवमु° U H.

६ Thus Tr, प्रतिमत्रमु° H U, संतमु° B and the Viv.

७ Thus (°श्रे°) B and Prāy. candr. as T Br. III. 1. 4. 7; °ले° U H Tr.

८ अधिश्रित्य given only by Tr.

९ Thus Tr B H and Prāy. pradipa; °मवामपति U.

१० °संवपन° om. Tr; °संपवनादीनि the Viv.

११ °सवनीयेन Tr.

ऽथैतद्वायवे निष्ट्यायै गृष्ट्यै दुग्धमिति । पयसः प्रातर्दोहवत्संस्कार[1] । श्वो[1] विशाखाभ्यामिष्ट्वा तदानीमेव पौर्णमासीमाज्येन यजेताथ श्वो भूते मित्रायानूराधेभ्यश्चरुमित्युत्तराभिरषाढाभिरिष्ट्वा[2] तदानीमेवाभिजिता यजेताथ श्वो भूते विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं त्रिकपालमित्युत्तरेषु प्रोष्ठपदेषु पुरोडाशं भूमिकपालमिति । कपालमात्रं[3] भूमौ परिक्षिप्याङ्गारमधिवर्तयति[4] । तस्यैककपालवत्संस्कार[5] । आपभरणीभिरिष्ट्वा[5] तदानीमेवामावास्यामाज्येन यजेताथ श्वो भूते चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालमित्यभिनीयैवाह्नि[6] निर्वपेदुदिते चन्द्रमसि प्रचरेन्नैतमहोरात्राभ्यां चरुं निरवपतां द्वयानां व्रीहीणां शुक्लानां च कृष्णानां च सवात्योर्दुग्धे श्वेतायै च कृष्णायै चेत्यभिनीयैवाह्नि[6] निर्वपेदस्तमिते प्रचरेदपि वा मध्याह्न एव निर्वपेन्मध्याह्न एव प्रचरेन्निर्वपणन्यायेन[7] प्रचरेदथैतमुषसे चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुषसि प्रचरेदथैतस्मै नक्षत्राय चरुं निर्वपति । यथा त्वं देवानामस्येवमहं मनुष्याणां भूयासमिति निर्वपण-

१ ? Thus Tr B, ॰रोधावि॰ H, ॰रोथवि॰ U

२ ॰यानुराधे॰ Tr.

३ ॰मर्चं Tr.

४ प्रक्षि॰ U H.

५ ? Thus B; ॰रोधापभ॰ U, ॰रोपभ॰ H Tr.

६ श्विर् ins. H.

७ निर्वपणन्यायेन प्रचरेत् in Tr only.

काले यजमानायतन आसीनो यजमानो जपत्यभिनीयैवाहनि[1] निर्वपेदुदितेषु नक्षत्रेषु प्रचरेदथैतꣳ सूर्याय नक्षत्रेभ्यश्चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुदिते सूर्ये प्रचरेदथैतमदित्यै चरुमथैतं विष्णवे चरुमिति यजति[2] । यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रतितिष्ठतीति ब्राह्मणं । वरो[3] दक्षिणा भवतीति[3] विज्ञायतेऽपाघावद्दा[4] । प्रसिद्धः पशुः । पाथिकृत्येष्ट्वा दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत नक्षत्रसत्त्रेण द्युतिरानन्याय । [5]ज्योतिषामयनेनेष्ट्वा पापं निर्णुद्य[6] ज्योतिष्ठमुपजायतेऽप पुनर्मृत्युं जयतीति ह[7] स्माह[7] बौधायनः । ॥ ४ ॥

तृतीयः ॥

नवैरेवामावास्यायां[8] पौर्णमास्यां[8] वा यजेत नवैर्वाभि-

---

१ हविर् ins. H.

२ Om. Tr.

३ वरा दक्षिणा भवन्तीति Tr.

४ Thus (and cp. the Journal of the German Oriental Society, Vol. LVII, p. 742) U Tr, पाद्यावद्दा B, पाकदा H. The Vivaraṇa runs : अपाघावद्दा दक्षिणा इति शेष । यथा अपाघास्तु कृयन्ते दक्षिणाः मासिषिढि पष्ठौही वराम्वद्यास्कꣳसं च शिवे चामाꣳ मस्तका इति (cp TBr. III. 12. 4. 7).

५ Tr ins ज्योतिषा ।

६ निर्णुद्य Tr.

७ Om. B.

८ Thus Tr H and the Viv., ॰मावास्यां पौर्णमासीं वा U, नवैरेव पौर्णमासीममावास्यां वा B, the accus. instead of the locat. also Āp. VI 30. 13.

होत्रं[1] जुहुयादपि वाग्निहोत्रीं वा[2] नवानादयित्वा[2] तस्याः पयसा जुहुयादपि[2] वा[2] नवानां[2] यवाग्वा[2] सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयादपि वा गार्हपत्ये चतुःशरावमोदनं[3] श्रपयित्वाग्रयण-देवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो[4] जुहुयादपि वा नवैरेव ब्राह्मणा-न्भोजयेत्[5] एष[5] दृब्युपचारकल्पो[6] हरितयवश्यामाकधान्यौषधि-वनस्पतिमूलफलशाकानामनिष्ट्वाग्रयणं[7] यथाकामी[8] स्यात्पंक्ति-वैषम्याद्व्रीहिभिरिष्ट्वा[9] व्रीहिभिरेव[10] यजेत यवेभ्यो यवैरिष्ट्वा यवैरेव[10] यजेत व्रीहिभ्यो ऽपि वा व्रीहिभिरेव[11] यवैर्वा यजेत संतिष्ठन्त आग्रयणानि ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ Thus H U and the Viv , नवैरेवा॰ B Tr

२ Thus U and the Viv., वा नवानदयि॰ Tr, वानानादयि॰ H, वैनानादयि॰ B

३ Om. Tr, cp Ap l c 15

४ Thus (as gṛhyasutra and Hir sts III. 8 23) Tr B, ॰थीभ्यो (as Āp. l. c. 16,) H U

५ Thus U and the Viv., ॰ष एवैष Tr, H B om ष।

६ Thus Tr, दृब्युपचार॰ B U, दृब्युपचारि॰ H.

७ ॰शिंबी॰ instead of ॰शमी॰ H; ॰फलमूल॰ instead of ॰मूलफल॰ U; ॰निष्ट्वापि instead of ॰निष्ट्वाग्रयणं (thus B U H and Viv) Tr.

८ Thus B H, यथा॰ Tr U Viv.

९ Thus U and the Viv.; स्यात्पंक्तिवै॰ B, स्यात्तान्पंक्तिवै॰ H, स्याद्यतान् पङ्क्तिवै॰ Tr.

१० एव om. Tr.

११ एव om B U.

अथातः पशुप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । स यदि पशुरुपाकृतो वाश्येत यदस्य पारे रजस इत्येताꣳ हुत्वा नैमित्तिकीं[1] द्वितीयां जुहोति यस्माद्भीषावाशिष्ठास्ततो नो अभयं कृधि । प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड नमो रुद्राय मीढुषे स्वाहेति[2] । यस्माद्भीषावेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः शकृदकृथा मूत्रमकृथा इत्येतेषु[3] निमित्तेषु च इदमकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहेति तृतीयाꣳ । स यदि निषीदेद्यस्माद्भीषा न्यषद इत्येताꣳ हुत्वा तं मैत्रावरुणदण्डेनोत्थापयेदन्येनौदुम्बरेण वौर्वा उदुम्बर ऊर्क् पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवरुन्द्ध इति ब्राह्मणमुदुस्र तिष्ठेत्युस्रमुदश्वेत्यश्वमुच्छागेति छागमुन्मेषेति मेषमुदग इति वशां । स उ चेत्प्राक् पर्यग्निकरणान्म्रियेत याश्वमेधे प्रायश्चित्तिस्तां कृत्वाथान्यं[4] तद्दैवत्यं[5] तद्वर्णं[6] तद्वयसं[6] तद्रूपं तज्जातीयं पशुमालभेत । तस्योपाकरणादि सर्वमावर्तते निर्मन्थ्य सामिधेनीतन्त्रेणाघारसंप्रैषसंमार्गप्रवरप्रयाजवर्जमथ[7] यदि तज्जातीयं न विन्देताजावयोर्[8] गोऽश्वा इत्यन्योन्यस्य प्रति-

---

१ •त्तिकां H U.

२ इति only in U (sec. m.)

३ Thus U (pr. m.) इत्येषु B, इत्येवमेतेषु Tr, इत्येवमेदेषु H.

४ Thus (and cp. XVIII. 11. 355. 15) Tr B; H U om अथ ।

५ तद्दै• Tr and the Viv.

६ तद्वयसं तद्रूपं H U.

७ •सामिधेनिभि• Tr, •सामिधेनीस्त• H U.

८ Thus Tr, •जावयो H U, •जावि B.

निधयो भवन्तीति[1]। तेषां छागस्य[2] मेषस्योपाकरणीयावलाभे[2]ऽन्यतममालभेत[2]। त्वाष्ट्रेण प्रचरणकल्पो व्याख्यातो[3]ऽथास्य[3] शरीरमप्सु प्रवेशयति न वा उवेतन्म्रियस आशानां त्वा विश्वा आशा इति द्वाभ्याम्। ॥ ६ ॥

अथ यद्यङ्गहीनः पशू रूपतो वर्णतो वाग्नेयीमाग्नावैष्णवीमैन्द्रीं वायव्यां प्राजापत्यामिति च कृत्वा तमेवोपाकुर्यादथ यदि वपामाह्रियमाणाꣳ श्येनो ऽपहरेत्तमभ्येदा[4] पात्र्याꣳ हिरण्यमन्तर्धाय[5] चतुर्गृहीतं[5] गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमान उद्यन्त्सुपर्णो[6] न विभाति सर्वꣳ हिरण्यकुक्षिः सप्तशिराः पुरस्तात्। सर्वेषु लोकेषु विभुः प्रविष्टो गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[7] स्वाहेत्यथैतस्यै[7] वपायै स्थाने यत्किंचिन्मेदोरूपमवशिष्टꣳ स्यात्तदुत्पाद्य[8] तेन प्रचरे-

---

१ भवंति B U H.

२ Partly conjectural reading, छागस्य मेषस्येदुपाकरणीयावुपाकरणीयाभ्यामन्यतम॰ U, छागचेदुपाकरणीया उपाकरणीयामामन्यतम॰ H, छागं च मेषं चोपाकरणीयावालाभदन्यतम॰ Tr, छागस्यमेषस्योपाकरणीयावलाभेन्यतम॰ B. The Viv. तेषां छागस्य मेषस्योपाकरणीयाविति।

३ U ins. after व्याख्या यदन्यमनभिविदर्भयति, H ins. before याख: (व्याख्यात)रेयास्य यदन्यमनभिविद्भयति (cp. IX. 19 : 296. 3)

४ Thus B Tr U; H corrupt.

५ Om. Tr.

६ उद्यन्त्सु॰ H, उद्यत्सु॰ U Tr, उद्युत्सु॰ B.

७ Thus Tr, विंदस्मा॰ B H U.

८ Thus B, ॰दुत्पाद्य Tr U H.

दंष्ट्र यद्येनां पुनर्विन्देत नैनामाद्रियेतोप यदि वपा प्रविरव-
दानं वा स्कन्देदा त्वा ददे यशसे वीर्याय चास्मास्वग्रिया
यूयं दधाथेन्द्रियं पय इत्यादाय जुहोति यत्ते द्रप्सो यस्त
उदर्षो दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाहि रिष्टै
स्वाहेत्यथ यद्यसंस्थिते पशौ शकुनिर्वपाया उपविशेद्वपाया
प्रक्षाल्य यूपं प्रोक्ष्य तयैवाज्येन जुहोत्यापवस्व वदस्व[1] वा[1]
सोमपीतये गातुमग्निर्यज्ञे यजमानाय विन्द[2] स्वाहेति[2]
॥ ७ ॥ पञ्चमः ॥

अथातश्चातुर्मास्यान्तरालव्रतानि व्याख्यास्यामस्तत्रैतद्व्रतं[3] नानृतं वदति न मांसमश्नाति न स्त्रियमुपैति नास्य[4] पल्पूलनेन वासः पल्पूलयन्त्यन्यत्राप्यशूद्रोच्छिष्टी स्वयं पादौ प्रक्षालयते[4] न लवणमश्नाति न कौशीधान्यमन्यत्र[5] तिलेभ्यो नासन्द्यां शयीत न स्त्रियमुपेयात्काममृतौ जायामुपेयाद्यद्यजातपुत्रः स्यादुभयोः कालयोर्मधुपूर्वं व्रत-

१ ? Thus U, मदस्व H, वद्युवा B, वदस्प्रुवा Tr.

२ Thus Tr again, विंदस्वा॰ B U H, विदास्वा॰ Prāy. candr.

३ Thus B· व्याख्यास्यामोऽव्रत चरेदिति तस्यैतद्व्रतं Tr; after व्याख्यास्यामः H and U have a passage which seems to be interpolated (from XXI. 1. · 69. 2, 3): तान्यस्य (these two words only in H) यावज्जीव-प्रयोगीत्येवं चातुर्मास्यानाम(व)न्तरधिकारानि प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति।

४...४ om. Tr.

५ Thus (and cp. II. 20: 67. 1) B, कौशी॰ H U Prāy. candr. कौशि॰ Tr.

सुपैति। मध्वश्नातीति ब्राह्मणं[1]। हतमित्येवेदमुक्तं[1] भवति[1]। दैव्यं मध्विति। विज्ञायते ऽञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येनेति। नान्यस्योच्छिष्टं भुञ्जीत। नान्यस्यातिथ्यं कुर्वीत। नाश्नीत। नाभ्यञ्जीत। न श्राद्धं[2] भुञ्जीत। न लोमानि वापयीत[3]। न दतो धावते[4]। न नखानि निकृन्तते[4]। कामं पर्वसु[5] केशश्मश्रुलोमनखानि[6] वापयीत। चतुर्षुचतुर्षु मासेषु निवर्तयेतेति ब्राह्मणम्। संवत्सरादूर्ध्वं दार्शपौर्णमासिकमेव[7] व्रतमुपदिशन्ति तस्य चेदैवदेवस्य कालो[8] नातीयाद्यद्यतीयादग्नये[8] व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति[9]। सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठत आमावास्यकालादिति[10] व्याख्याताः। कालातिक्रमेष्वापदि[11] यजेत। ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Thus Tr B, °वं वेदमुक्तं भवति हतमित्येतद्दै H. ° मे चैवेदमुक्तं भवति हतमित्येतद्दै U, on this passage cp Rudr. on Āp. VIII. 4. 11

२ श्राद्धानि Tr.

३ Thus U H, वापयते B, छिंदीत Tr.

४ Thus MSS, we expect the optat.

५ पर्वणि Tr

६ लोमनखानि om. Tr.

७ दार्शपूर्णमासिकं Tr

८ Thus is the reading of U sec. m. U (pr m) B and Tr. om the words यद्यतीयात् and B has कालोतीयाद् instead of कालोनाती°।

९ मरावं दक्षिणां ददाति U ms. on the margin.

१० °स्यस्य कालादिति Tr.

११ Thus also the Vivarana, कालात्ययतिक्रम° H. (rightly ?).

अथातो ऽध्वरदीक्षाप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो' दीक्षितश्चेदनृतं वदेदिदं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इति चतस्रो वारुणीर्जपेत्' कृष्णाजिनाद्वाविच्छिन्नो दण्डाद्वा देवाञ्जनमगन्यज्ञस्ततो मा यज्ञस्याशीरवतु। वर्धतां भूतिर्दध्ना[1] घृतेन मुञ्चतु यज्ञो यज्ञपतिमंहस इति जपेद्' मेध्यमनिष्टं वा दृष्ट्वा जपतीत्युक्तमेतद्' अभिवृष्टो ऽभिवृष्यमाणो वा[2] जपतीत्युक्तमेतद्' व्रतयित्वाप आचम्य जपति शिवाः पीता भवथ यूयमापो ऽस्माकं योनावुदरे सुशेवाः। इरावतीरनमीवा अनागसः स्वस्ति नो भवथ जीवस इति' छर्दयित्वा निष्ठीव्य वा जपति यदचापि रथस्य से निरष्ठविषमसृतः[3]। अग्निष्टोमः पृथिवी पुनरात्मन्दधातु म इति' रेत स्कन्नमनुमन्त्रयते यन्मे रेतः परीतोषात्तदर्पिय[4]। अग्निहोत्रमिव[4] सोमेन तदहं पुनरादद इति' मूत्रं करिष्यन्पुरीषं वा पृथिव्या[5] जोष्टमादत्त इयं ते यज्ञिया तनूरिति' करोत्यपो मुञ्चामि न

---

१ दध्ना om. H

२ om Tr.

३ निरष्ठविषम् B U H and the Prāy. candrikā, निरष्ठीविषम् Tr and a prayoga of the collection Burnell;—असृत or असृत Tr B H and the same prayoga, असृतं B and the Prāy. candrikā.

४ परीतो° Tr B, परितो° U H Prāy candrikā—°पिय अग्नि° Tr. °पिथा । अग्नि° prayoga Burnell, °पिपेग्नि° H, °विंशाग्नि° U, °पिताग्नि° B, cp Āp. X. 13. 10

५ पृथिव्यां Tr U

प्रजामंहोमुचः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति लोष्टं प्रतिनिदधाति पृथिव्याः संभवेति बीभत्सा नाम[1] स्थापः[1] स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेत्यश्रु[2] कफस्या[3] नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्नुहानं[4] तपस्या नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्वेदं दुःस्वप्नं दृष्ट्वा जपत्यभिपर्यावर्तते[5] दुःस्वप्न पापस्वप्नादभूत्यै[6]। ब्रह्माहमन्तरं करवे न हि स्वप्नमुपपद्य[7] इति स्वप्ने ऽन्नं भुक्त्वा जपति यदन्नमद्यते नक्तं न तत्प्रातः क्षुधो ऽवति। सर्वं तदस्मान्मा हिंसीन्न हि तद्ददृशे दिवेति लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा कण्डूयं वा जपति नमो रुद्रियाभ्यो ऽद्भ्यः स्वाहेति न वर्षति धावेद्यदि धावेन्नमो रुद्राय[8] वास्तोष्पतय[9] इत्येतामृचं जपेन्नान्येन दीक्षितेन समेयाद्यदि समेयात्कया नश्चित्र आभुवदित्येतामृचं जपेद्देव-

१ Thus (and cp Āp X 14. 1) Tr, मासाप स्थ H U Viv and Prāy. candrikā, B om. this passage.

२ Thus the prayoga Burnell, ॰श्रो Tr, ॰श्रुपाते U, H totally corrupt and B defective

३ Thus Tr, Viv and prayoga Burnell, कफे निर्ते कफस्या U

४ Thus the prayoga Burnell, स्रोदं Tr, स्वेदं B and Viv, स्वप्ना H.

५ Thus MSS., read with Av VII 100 जपति पर्यावर्ते।

६ The original reading of Baudh. is difficult to restore. ॰मारुप-भुज्यते B, ॰मोभुज्यते Tr, ॰मोपभुङ्क्ते U Prāy. candr. ॰मापभुङ्क्ते H.

७ Thus B U Tr and Prāy. candr., ॰प्रद्य H.

८ Thus MSS.

९ वायते Tr.

यजनादन्यत्राभ्युदितो ऽभिनिम्रुक्तो वा सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पात्विति जपेदितीन्वा[1] इमानि[1] सर्वाण्येवाध्वरदीक्षासु प्रायश्चित्तानि भवन्तीति[2] बौधायन[1] आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः[1] ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातः सर्वयज्ञानां प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः[1] सर्वत्र 1
स्कन्नच्छिन्नभिन्नभग्ननष्टदुष्टविपरीतहीनेषु[3] [4]हविःस्यन्दनास्रावितपतितस्फुटितेष्वद्विजश्वानविडालकाकखरमृगपशुपक्षिसरीसृपादीनामन्यत्कीटानामृत्विजो[5] ऽग्नीनामन्तरागतानां[5] द्वादशगृहीतेन[5] स्रुचं पूरयित्वा दुर्गां[6] मनस्वतीं[6] महा-

---

१ Thus Tr (reading only •न्वा), जपेदितीमानि B U H.

२ ब स्मादे ins H U

३ Thus the Prāyaścittapradīpa, and H and the Viv., the last two omitting, however, •भिन्न•; स्कन्नच्छिन्नभिन्न भग्न• B U, स्कन्नभिन्नच्छिन्नभग्न• Tr; •हीन B.

४ हविस्यदना• B, हविस्यंदना• H, हविस्यन्दना• Tr, हविर्विस्यदन• U.

५ One of the most difficult passages! स्फुलितेष्वविद्विज• U, स्फुटितेषुद्विज B U, •स्फुटिताद्विज• Tr. The Viv reads •द्विज• (द्विजातिरिक्ताः शूद्रादयः) – श्वानवि (or वि)डाल• all, but the Viv. •श्वामोविडाल• explaining श्वा शुकडम्; this points to •द्विजश्वामोविडाल• – Before खर B U have शुक• – •सरीसृपादिर् H U and the Viv., सरीसृपादि• Tr, सरीसृपादीनाम् B. – अन्यत्कीटानाम् the Viv., अन्यत्कीटे• B, अन्यत्कीटानाम् H, U. – ग्नीनामंतरागतानांद्वा• U (sec. m.), ग्नीमन्तरागतानांद्वा• H U (pr. m.) ग्नीनामंतरागमद्वा• B Tr, ग्नीनामंतरागवद्वा• Viv.—Read perhaps instead of अग्नीनामन्तरागतानाम्: अन्तरागमने। In the Gṛhyasūtra (IV. 8) this passage also is to be found equally corrupt.

६ Thus Tr, दुर्गामनस्वतीं B U H

व्याहृतीस्तिस्रो जुहुयाज्जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः। स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहेति[1]। कार्यविपर्यासे च[2] मन्त्रब्राह्मणमात्रं[3] दर्भश्वावर्हिःपरिधिविधृतिपवित्रहविःकपालस्रुक्स्रुवारणिकृष्णाजिनप्रणीताम्युदासनेन[4] यत्किंचित्कार्यविपर्यासः स्याद्ये चान्ये चाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोति प्रजापतये स्वाहा हिरण्यगर्भाय स्वाहेत्यथ पितामहां जुहोति भृगूणां पतये स्वाहाङ्गिरसां तपसे स्वाहेत्यथ महाव्याहृतीर्जुहोति भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवः सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहेत्यथ व्याहृतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेति ॥ १० ॥

॥ **अष्टमः** ॥

११ मन्त्रहीने ऽतिरिक्ते वा दुरधीते दुरागते।
अनागते ऽवषट्कारे[5] ऽतीते[6] वापि[7] यद्भुते[8] ॥

---

१ दुर्गा ins B.

२ च found in H Tr and the Vivaraṇa.

३ Thus B, °मात्र Tr, °मचमेदे च U, °मात्रीमेदे च H.

४ This whole passage is incomprehensible to me, च्चिः om. B K. – °कपालनामयु° H U – °भरणी° B K U – प्रणीतानामग्न्युदासनादि H U

५ °टूकवे H.

६ Thus Tr, ऽतीते H U, यतीते B.

७ चापि Tr, B

८ ? °ते B Tr, °र्त H U.

हविषः[१] स्कन्दनादग्नेर्होतुर्हीनस्वरेण[२] च।
अतिदाहे च हविषां यत्किंचित्पात्रभेदने॥
कपालनाशे भेदे च चतुष्पाद्यन्तरागते[३]।
प्रणाशे च पवित्रस्य[४] श्राज्यस्यैवावलोडने[५]॥
हविषां च विपर्यासे ऋत्विक्प्रयतेषु च।
यज्ञप्रसारणीकाले[६] द्वैधीभावे समुत्थिते॥
मिन्दाहुती च होतव्ये व्याहृतयः प्रणवादिकाः।
वारुण्यस्तन्तुमत्यश्चाग्निश्च[६] मनस्वती॥
महाव्याहृतयः सप्त प्राजापत्या तथैव च।
प्रसंधानाय यज्ञस्य[७] लेते[७] मन्त्राः प्रकीर्तिताः॥
अप्रायश्चित्तिको यज्ञो ह्यसुरैः संप्रयुज्यते।
असुरैर्भुक्तयज्ञस्य[८] देवान्दोषेण[९] सङ्ग्रयेत्॥

---

१ Thus Tr and the Viv. हविषाऽ U, हविषां B, हवि H.

२ होत्र॰ Viv.

३ *Thus Tr B and the Viv*, ॰प्यादन्तरागतौ *U*, ॰प्यादन्तरागतौ *H*.

४ Thus U, ॰चस्याज्य॰ Tr H, ॰चस्यचाज्य B.

५ ? Thus U H, प्रसारणा॰ Tr, प्रासारणा॰ B, प्रसारणिकाले यज्ञप्रसारिणि (sic) यज्ञविस्तार the Vivarana.

६ Thus Tr H T U, ॰मत्यश्चायाग्न॰ B

७ Thus Tr, यज्ञस्यैवे U (pr. m.) and H, स्येवैते U (sec. m.) स्यतत्ते B.

८ Thus H U B, ॰यज्ञस्य Tr.

९ Thus Tr B, यज्ञेन U, इयज्ञन H.

ऋत्विजो यजमानं[1] च[2] आयुषो[2] ब्रह्मवर्चसात्[3]।
प्रच्यावयेद्दुरिष्टं तत्तस्माद्दोषात्प्रणाशयेदिति[4] ॥

॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथातो ऽनुपस्थाव्याख्यास्यामः[5] । सायꣳहोमं चोपोदयं[6] जुहुयात्प्रातर्होमं चोपास्तमयं[6] कालेन कालमनतिक्रम्य । कालो[7] दर्शपूर्णमासयोरग्निहोत्रस्य च न[8] स्कन्दते[8] न व्यथत इति[9] विज्ञायत । आ प्रातराहुतिकालात्सायमाहुतिकालो नातीयादा सायमाहुतिकालात्प्रातराहुतिकालो । ऽथ यदि सायꣳ सायं दोषा वस्तोर्नमः[10] स्वाहेत्यहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयाद्यदि प्रातः प्रातर्दोषा वस्तोर्नमः[10] स्वाहेत्याहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयादथ यदि पूर्वस्यामाहुत्याꣳ हुताया-

१ Thus B K U (pr m.), ॰मानस्य Tr, मानं वा U (sec m)

२ ह्यायुषो Tr.

३ ॰वर्चसः Tr.

४ Thus H U, ततस्मा॰ B, तुतस्मा॰ Tr—The last words repeated in B Tr.

५ Thus Tr B and the Viv, नुकल्पाख्या॰ H U

६ Thus U H, वो॰ B Tr and the Viv.

७ Thus H; काले U, कालेन B कालेन च Tr

८ Thus H U, नस्कंदते B, स्कन्ने Tr; ॰होत्रस्य च स्कदनं व्यथते Viv., cp. the citation of Bhāradvāja in Rudradatta's comm. on Āp IX. 7. 3

९ च ins, H U.

१० वस्तर्दोषा U and Prāy candrikā.

माहवनीयो ऽनुगच्छेदग्निर्दारौ दारावग्निरिति वदन्नकाले[1] हिरण्यं निधायोत्तरामाहुतिं जुहुयात्कालातिक्रमेष्वापद्धोमः । आमावास्यस्य[2] कालात्पौर्णमासस्य कालो नातीयादा पौर्णमासादामावास्यस्या मौह्याग्रयणस्य कालाच्छ्यामाकाग्रयणस्य कालो नातीयादा यवाग्रयणस्य कालाद्व्रीह्याग्रयणस्या[3] श्यामाकाग्रयणाद्यवाग्रयणस्या[4] वरुणप्रघासानां कालाद्वैश्वदेवस्य कालो नातीयादा साकमेधेभ्यो[5] वरुणप्रघासानामा शुनासी-र्यात्साकमेधानामा वैश्वदेवाच्छुनासीर्यस्या दक्षिणायनपशोः कालादुत्तरायणपशोः कालो नातीयादोत्तरायणपशोर्दक्षिणा-यनपशोरोत्तरवसन्तज्योतिष्टोमस्य[6] कालात्पूर्ववसन्तज्योतिष्टो-मस्य[7] कालो नातीयात्सर्वमस्य संवत्सरस्या[8] निक्ष्यासुत्या[8] । ऋषयो ह स्म तत्प्रयोयुगा[9] आसन्नुस्ते ऽर्धमासायार्धमासायाग्नि-होत्रमजुहवुः[10] । प्रतिपदि सायं चतुर्दशगृहीतानि गृह्णाति ।

---

१ Thus U, वदन्न° Tr, वदेव° B H.

२ Thus Tr, °होमसामा° U, होमामा° B U.

३ Thus Tr, °यणाद्व्रीह्याग° B H, °यणकालाद्व्रीह्याग° U.

४ श्यामोकाग्रव° Tr.

५ Thus U, °धानां H B, °धानां कालाद° Tr.

६ Thus Tr, °पशोरुत्तरवसंत° B U.

७ Thus Tr, °पूर्ववसंतस्यज्यो° B, °पूर्ववसंतज्यो° U.

८ ? Thus Tr U, °त्सरस्य चानी° B; H om. this passage.

९ तत्प्रयोयुगा Tr, प्रयोगा H and the Viv. (pr. m.) तत्प्रयोगा B, प्रयोग U. प्रयोयुगा Viv. (sec. m.) which explains अतिप्रयोग प्रयोगविदः ।

१० Thus Tr B, र्धमासेर्धमासेऽग्नि° H U — °मजुहवुः Tr, °मजुहुयु U H, °मजुहुवु° B; on this passage cp. Hir. pi. sū. II. 9 · 56, 11.

मरुद्वयते हविरेका[1] मभिसंक्रुद्वोमः[2] मरुद्वयस्थानृ । मरुत्पाणिनिमार्जनमेतं प्रातरंथ पव्साधानऋते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ठाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति[3] पुरोडाशान्निरुप्याग्निहोत्रवृ कृत्वा[4] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ठाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः[5] पशुबन्धेन चापि संवत्सरमऋते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ठाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पवमानायाग्नये पावकायाग्नये शुचये ऽग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति पुरोडाशान्निरुप्याग्निहोत्रवृ कृत्वा[6] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ठाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन च । ॥ १७ ॥

अथ हविषामर्थं व्रीहियवौ । तयोरलाभे[5] प्रियङ्गवः कोद्रवोदारवरकवर्जंृ[6] श्यामाकनीवारवेणुयवास्तरमंपाककन्दमूलफलान्यापः[7] मक्तुमिति[8] । हतमाज्यार्थं । गव्यमिति प्रत्यय-

[1] Thus Tr B. रकाृ मभिषृम॰ U H

[2] B U H put व्रतपतये before वैश्वानराय ।

[3] Tr ins अग्निहोत्रं जुहुयात् ।

[4] ॰मांस्यैः Tr.

[5] Thus B Tr, the Vy. and the Prāy. candr.; ॰लाभे H U.

[6] Thus Tr H U, ॰कोद्रव॰ B; ॰दारवरकनाववर्जं the Prāy dīpikā.

[7] Uncertain reading; ॰संपाककंदमू॰ Tr, ॰संपाकंदमू॰ B U, ॰संपाकंमू॰ H, ॰मकंदमू॰ Prāy. pradīpa.

[8] Thus H U, मक्तमिति B ॰मक्तुमिति Tr.

स्तेषामलाभे माहिषमाज्यं वा हतमाज्यार्थे प्रयुञ्जीत[1] भोजनेष्वविरुद्धं मन्यन्त[2] एके तयोरलाभे तैलं प्रतिनिधिस्तस्यालाभे ऽर्तिलतैलमतसीकुसुम्भसर्षपवार्क्षवैद्या[3] इति[2] शिष्टप्रामाण्यादन्न ऊर्ध्वमलाभे यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाद्भिः संसृज्याज्यार्थे प्रयुञ्जीत कुशा स्तरणार्थे[4] तेषामलाभे शरमयकुतपाश्ववालमुञ्जसुगन्धितेजनार्जुनादारदूर्वाश्मामाकाः[5] वीरणा इत्येत इत्येतेभ्यः प्रस्तरबर्हिर्विधृतिपवित्रयूपरशनाशाखाकपरिस्तरणान्तर्धानासनशयनस्तोत्रोपाकरणार्थाः कार्याः सर्वतृणेभ्यो वा शुष्कशुण्डिनलवल्वजकणमूलतृणवर्जं[6] पालाशः खादिरो वेध्मस्तयोरलाभे याज्ञिकानां वा[7] वृक्षाणामन्यतमस्तेषामलाभे ऽरत्नकपित्थकोविदारश्लेष्मातकनीपनिम्बतिलकबाधकबिभीतकराजवृ-

---

१ Thus B U, प्रयुंजते Tr., H omits the passage.

२ B U ins. इति।

३ Emended; ०वार्चवैद्यविशिष्ट० Tr, ०वार्चावावैद्याच्छ्य० B, वार्चवावैद्या इति शिष्ट० H U.

४ ०स्तरणा० H U.

५ शरमय० Tr, शरमय्य० U, शरमय्य H U -- ०र्जुनादार० Tr, ०र्जुनादारा० B U, र्जुनशरा H.

६ Thus Tr (reading only शुष्कं instead of शुष्कि); शुक० H U, ०मौर्वबिल्वकुश० B; ०शुण्डिनवल्वजकण० H, ०शुण्डिनवल्वल० U. Sāyaṇa (citing in his bhāṣya on the darśapūrṇamāsa) gives शुष्क instead of शुष्कि०।

७ Om. by Sāyaṇa in his citation

चकरञ्जपलाण्डुवर्जं[१] । सर्ववनस्पतीनामित्यो भवतीत्येके[२] । दक्षिणानां काले गौर्हिरण्यं वासस्तेषामलाभे फलानां मूलानां भक्ष्याणां[३] दद्यान्न त्वेव न यजेत ।

नित्यं[४] नित्येषु युक्तः स्यात्तथैवाजस्रिकेषु च ।
यस्य नित्यानि लुप्तानि[५] तथैवाजस्रिकाणि च ॥
विपर्यस्तो[६] न स[७] स्वर्गं गच्छते पतितो हि सः ।
तस्मान्मूलैः फलैर्वापि[८] मधुना तरसेन[९] वा[९] ।
नित्यं नित्यानि कुर्वीत न च नित्यानि लोपयेत् ॥
न च नित्यानि लोपयेदिति ॥ १३ ॥ दशमः ॥

॥ इत्यष्टाविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus Tr and B (B reading however, मन्मलो॰ and ॰पर्णार्जुन instead of ॰पलाण्डु॰ both have ॰वाभ्रीपम॰ instead of ॰वाभक॰) Sāy in a citation agrees with the above given reading, putting only करञ्ज between कपित्थ and कोविदार, U reads नीपनिंबतिलकबाभक विभीतकराजवृक्षशाल्मलिरक्तां (see in करञ्ज करजपित्थकोविदारश्लेष्मातक-पलांडु (see in पर्णार्जुन वर्जं. H नीपनिवविल्वाकवाभ्रीपकवैभीतकराजवृच-शालमर्कटकपित्थकरञ्जककोविदारश्लेष्मातकपलाडुवर्ज।

२ After एके the MSS exc. Tr and the Viv. ins यदि।

३ Thus H U, भक्ष्याणां B, भक्षणानां Tr

४ Thus B U and Viv , नित्या Tr. नित्यं H

५ युक्तानि Tr

६ Thus Tr B and Viv., विपर्यस्ता U H

७ सः U च Tr.

८ Thus U H and Viv., मूलफलैः Tr B

९ Thus B and Viv. तरसापिवा Tr U H.

अथाभिदग्धानि[१] सदोहविर्धानानि समस्तदेवयजनमाहु-
तेव[२] क्रियेरन्ननाहृता[३] वा[४] वसतीवरीः प्रथमं गृह्णीयादिति[५]
वाधूलकस्य मतमंयेतरानानुपूर्वमित्यथ[६] यदि [७]भिन्नेषु कपा-
लेषु सर्वाणि[८] निपतेयुस्तत्र यावन्मूतं[९] पुरीषमादाय वसती-
वरीभिः संयुत्य[१०] विसाद्य प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं यद्वाणामेकेन १
जुहुयादाग्नीध्रीयविनाश आग्नेय्यर्चा[११] जुहुयादग्निर्मूर्धा दिव
इति। वैष्णव्या हविर्धाने[१२] विष्णो त्वं नो अन्तम इत्याग्नेय्या[१३]
सुच्चयमग्निः सहस्रिण इति। वायव्यया वायव्येषु वायो शतं
हरीणामित्यैन्द्रिया[१४] सदसीन्द्रं विश्वा अवीवृधन्निति। वैश्व-

---

१ अथाति० H U and the Vivaraṇa.

२ Thus Tr H U and Pray. candrikā, समस्तदेव० B.

३ Thus B and the Viv., क्रियेरन्नाहृता Tr H U, cp. Rudradatta on Āp. XIV. 25. 2.

४ Om. T B, given by U H and the Vivaraṇa.

५ Thus Tr B, गृह्णीरन्निति H U.

६ Thus B, ०तरानानुपूर्वमित्यथ Tr, ०तरानानुपूर्व्यं भवत्यथ U, ०तरान्यनुपूर्वं भवत्यथ H.

७ Om. H.

८ कपालानि यत्र ins. B, यत्र ins. Tr

९ यावन्मूतं U and Viv., यावन्मृतं B H, यावन्मूतं Tr.

१० Thus U, ०युत्य H B, ०सृज्य Tr.

११ ०ग्नेय्या B U H.

१२ ०र्धाने B Tr.

१३ The passage आग्नेय्या...हरीणामिति found in H U only.

१४ ०त्यैन्द्र्या H B ०त्यैन्द्रा Tr, त्यैन्द्रा U.

देव्या प्राग्वꣳशे विश्वे देवाः शृणुतेमꣳ हवं म इति । सर्वेषु मिन्द्राहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चापि वेष्टिं निर्वपेदगारदहने[१] क्षामवान्[२] सर्वविनाशे तन्तुमती[३] । दग्धेषु[४] सोमेषु वा नष्टेषु वा सोमानामुपघातापहारेषु[५] वा यथालाभमꣳशूनाहृत्य वसतीवरीभिः[६] संयुत्याभिषुत्य[६] प्रचरेत्सर्वविनाश ओषधीभिरभिषुत्य प्रचरेत्तत्कृत्वा[७] पुनर्यजेतेति श्रुतिरेवमेव कुर्यात्सा[८] प्रायश्चित्तिरिति । ॥ १ ॥ **प्रथमः** ॥

अथ होत्रकाणामन्योऽन्यस्य मैत्रावरुणश्चोदयेदपि[९] वान्योऽन्यस्य याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां[१०] यजेत[१०] तस्य प्रायश्चित्तं । ब्राह्मण एकहोतेत्यस्यानुवाकस्य प्रथमेन होतुर्जुहुयाद्द्वितीयेन मैत्रावरुणस्य तृतीयेन ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्चतुर्थेन पोतुः पञ्चमेन नेष्टुः षष्ठेनाच्छावाकस्य सप्तमेनाग्नीध्रस्याध्वर्युः प्रधानदेवतामनुच्चारयित्वा योऽन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयाद्दशात्मकेनाष्टमेन नवमेन पूर्वोक्तं

१ Thus Tr U Viv °दाहे B H

२ Thus all the MSS and the Vivarana.

३ Thus Tr and the Viv, मती B H U

४ दहनेषु Tr

५ Thus Tr B, वोपघातापहारेषु U, वेषघातापहारेषु H

६ °वरीभिरवकृष्य U, °वरी सूष्य H, Tr B om. these three words.

७ तत् om. H U

८ सा om. U Tr

९ Thus Tr °चोदयत्यपि वा B U H and the Viv.; H om. अपि वा ।

१० Thus Tr B and the Viv, °वाक्याभ्यामभयजि H, °वाक्या भयजि U.

प्रायश्चित्तं कुर्यादुक्थ्यपर्यायेषु[1] यथाक्रमेण जुहुयाद्दशमेन षोडशिराक्षिपर्यायेभ्यो[2] राथंतराय संधये। तथा शिपिविष्टस्तोत्रे वाजपेये। तथातिरिक्तस्तोत्रेष्विति[3] यथाचोदितमन्यो यजेत्तत्प्रथमो[4] यजेज्जपेद्वा स्वयं चोदितः स्वयमेव यजेद्द्वितीय एव[5] प्रायश्चित्तं भवेत्सोमे ऽन्यत्रैवं कुर्याद्धोताप्येन यजेदन्येनैव[6] मैत्रावरुणो वा पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात्तथा याज्यापुरोऽनुवाक्यास्वन्यथान्यत्प्रायश्चित्तं[7] भवेदथाश्वमेधस्यात्र होमेष्वारण्यानां पशूनाꣳ स्रुवाहुत्या ऊनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेषु[8] मिन्दाहुती जुहुयात्तथेष्टकोपधाने। ऽप्य[9] देवसुवाꣳ हविषामन्यद्धोममन्यदैवतस्य[10] कुर्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य यजेदतिशिष्टꣳ सह यजेज्जपेद्वा। पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादिति। ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ ॰क्थ॰ H U

२ Thus B H, षोडशिनिराक्षि॰ Tr U.

३ इति in Tr only.

४ Thus Tr U, यजेतत्प्र॰ B, यजेतप्र॰ H.

५ एवं B only.

६ Thus B U, यजेतान्ये देवत Tr (H om.).

७ ? Thus Tr, ॰क्यास्वन्यथान्यतप्रा॰ B, ॰क्यास्वथान्यथान्यत्र प्रा॰ H, ॰क्यास्वथान्यत्र प्रा॰ U.

८ ? Thus Tr, ऊनातिरिक्तेषु पुनरुक्तव्याघातेषु U, ऊनातिरिक्तेषु H, न्यूनातिरिक्तेषु B

९ अ om. H U.

१० ? ॰ममन्यद्धोममन्यदैव॰ B, ॰षामन्यं होममन्यदैव॰ Tr H, ॰षामन्य॰ दन्यदै॰ U.

अथ वितते यज्ञकर्मणि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामस्त-त्रौषधं पयः पशुः सोम आज्यमित्येतेषु न्यूनेषु वा नष्टेषु वापहृतेषु[1] वा[1] पुनरुत्पाद्य यच्छोयार्थंच भारेभ्यात् स्विष्टकृत उत्पादनं भवति । स्विष्टकृत ऊर्ध्वं स्मरेत्तत्संस्थाप्यैतेनैव[2] पुनर्यजेत्सह यजेद्वाथ यदि निरुप्य स्मरेदन्यं[3] दैवतमसुष्मै त्वेति प्रतिविभज्याभिमृश्य[4] सर्वं जुहुयादसुष्मै स्वाहेति । यत्र[5] स्मरेत्तत्रैवमेव कुर्यादासादनादर्थ[6] यथासाद्य स्मरेद्न्यायात्य स्थानेषु जुहुयादन्यदा[7] पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादन्यास्तु देवता-स्विष्टास्[8] नष्टेषु दुष्टेषु वा[8] दोषवति[9] तन्त्रे प्रधानमावर्तये-त्सर्वेष्टिरग्रेपतंस्तस्य[10] कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । भागिनो दैवतस्य शूर्पादानप्रभृति कर्म कृत्वा अपयित्वामाद्य स्वस्थाने[11]

---

१ These two words in Tr only

२ तत् om. B H

३ ॰न्यदेवतं H

४ तदानीमेव ins. U.

५ वा ins. B U H

६ जुहुयात् instead of कुर्यात् Tr

७ अन्यत् in U only. Is it to be cancelled ?

८ Thus B U, ॰ष्टासुनेषुदुष्टेषु वा H, ॰ष्टुंनष्टेषु वा Tr

९ Thus B U, दोषवति Tr, – षवति B.

१० H आवर्तयेत् instead of आवर्तयेत्, ॰सर्वेष्टिरग्रेपेतस्य Tr, ॰सर्वेष्विष्टिर-ग्रेषतस्तस्य B U, ॰सर्वेष्टिरग्रेतस्य H ; सर्वेष्टिरग्रेता gives the Vivarana.

११ स्व om Tr.

प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं मिन्दाहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चैव[1] पशावुपाकरणप्रभृत्या[2] स्विष्टकृतः[2] पूर्वोक्तं[3] प्रायश्चित्तं[3] कुर्यादथ[3] यदि प्रातरनुवाकमनुपाकृतमादित्यो ऽभ्युदियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तं भवतीत्युषाः केतुना जुषतां यज्ञं देवेभिरन्वितम् । देवेभ्यो मधुमत्तमꣳ स्वाहेति मिन्दाहुती व्याहृतीश्च हुत्वोपाकुर्यादथ यदि प्रातरनुवाके प्रस्तूयमान आदित्यो ऽभ्युदियादुदयं तमस्परि उद् त्यं चित्रमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयादथ यदि सोमो नाविः स्यान्नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीत्येताभ्याꣳ[4] स्रुवाहुती[4] जुहुयाद्यदि[4] सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[5] विद्यत एतदेव[6] ॥ ३ ॥

अथ यदि यज्ञान्गृह्यमाणो भागिनीं देवतामगृहीत्वा योन्यां गृह्णीयात्तथामुष्मै[1] स्वाहेति तदानीमेव सर्वं जुहुयाद्भागिनीं पुनर्गृहीत्वा मिन्दाहुती जुहुयादपि वा यज्ञाणामेकेन जुहुयात्सर्वांश्चावमृते विधे नामन्नित्येवमादीन्यज्ञाश्चोत्तमाणां[7] ग्रहेषु वा चमसेषु वा हविर्दोषोऽकदोषो[8] भवे-

1. °द H U.
2. Thus Tr, °प्रभृतिनत्याश्विष्ट° H U B.
3. Thus Tr, पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तमथ B, °हुतमथ H U.
4. एताभ्यां सुवाहुतीर (sic) and यदि only in Tr.
5. सूर्यचन्द्र° B U H.
6. °यादेवा° H U.
7. Thus Tr, °षोडशा or षोडशां B U H.
8. Before भवेत् H U ins वा ।

न्थापो[1] ऽभ्यवहृत्य[1] तत्प्रायश्चित्तं कृत्वा तथा पुनर्गृहीत्वा जुहुयाच्चमसेषु[2] पुनरुन्नीय जुहुयाद्धुत्वा वा तस्मिन्हिरण्यमन्तर्धायाप आनीय भक्षयेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिरथ यदि सवनकालो ऽतिक्रामेदग्निर्मूर्धा दिव इत्येतस्यानुवाकस्य प्रथमेन गायत्रेण[3] जुहुयात्प्रातःसवने[4] तथा त्रैष्टुभेन[5] माध्यंदिने सवने तथा जागतेन[5] तृतीयसवने ऽत ऊर्ध्वमतिरात्र[6] उत्तरमहर्नाधिगच्छेद्यदि गच्छेदन्यमेव आगच्छेत्तच्च प्रायश्चित्तं सर्वान्होतॄन्जुहुयाद्विज्ञायते ब्रह्म वै चतुर्होतार इति तस्माच्चतुर्होतृभिरेव जुहुयादत ऊर्ध्वमहःसंख्यां[7] नाधिगच्छेदेकाहेष्वथ[8] सवनीयानां प्रायश्चित्तिरथ यदि पूतिगन्धः[9] स्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य प्रचरेदपि वोष्णोदकेन प्रक्षाल्याज्ये[10] ऽवधाय[10] पुनः श्रपयित्वा प्रचरेत्तत्रापि यदि[11] पूतिगन्धो भवेत्तदुत्सृज्य पुनरेवोत्पाद्य प्रचरेत्तथा सवनीयानां पुरो-

---

१ °न्थापहृत्य Tr.

२ Thus Tr, चमसेषुवा B H U.

३ गायत्र्या Tr.

४ प्रातः सवने जुहुयात् B H U.

५ त्रिष्टुभा, जगत्या Tr.

६ °तिरात्रादुत्तर° Tr

७ Thus H and Viv. ; सख्या B U, सङ्ख्यं Tr.

८ यदि ins Tr.

९ Thus B and Viv , पूतीगध U, पूतीगधः H, पूतीगध Tr.

१० Thus U, °श्येनावधाय H, °ज्येन—B, °ज्येन, *omitting* ऽवधाय, Tr.

११ in U only.

ब्राह्मणानां' तथा सांनाय्यानामथ यदि स्तोत्रꣳ शस्त्रं प्रतिगरं वोत्सृजेदिन्द्राहुती हुत्वोपाकुर्यादथ यद्येकाꣳ स्तोत्रीयाꣳ सूक्तं वर्चं वार्धर्चं वा प्रतिगरं वोत्सृजेदिन्द्राहुती हुत्वा जपेत्स्तोत्रोपाकरणप्रभृत्या[1] होमाद्वाचं यच्छेद्यदि वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेदथ यद्याय्राय वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेद्विष्णो त्वं नो अन्तम इति' पुनरेवाग्राय[2] यद्येदूनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेष्वन्येषु वान्येत्र प्रायश्चित्तं[3] मिन्द्राहुती जुहुयात्सर्वेस्थानेषु मिन्द्राहुती यज्ञशरीरमिति श्रुतिस्तस्मात्सर्वेषामाचार्याणां प्रशस्तमिति' ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथ यदि हुताहुतौ सोमौ सꣳसृज्येयातामाहवनीयादुदीचो[4] ऽङ्गारान्निरूह्य[5] तेषु जुहुयाद्यज्ञस्य त्रि स्व स्वलियाविन्द्राग्नी चेतनस्य च । हुताहुतस्य द्रप्सतमहुतस्य हुतस्य च ॥ हुतस्य चाहुतस्य चाहुतस्य हुतस्य च । इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य वीतं पिबतं जुषेथाꣳ स्वाहेति' तस्य नित्यभक्षमनुवर्तयति[6] मा[6] यजमानं तमो विदन्मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः । मा यः सोममिमं पिबात्सꣳसृष्टमुभयं हुतमित्यथ यदन्य-

१ Thus Tr B, ०स्तोत्राद्दानप्रभृत्या U H.

२ एव om. Tr.

३ ०त्तेषु Tr.

४ ०याद्द्वोदीचो Tr B.

५ Thus Tr U, ०न्निर्वर्त्य B H.

६ ०वर्तयेन्मा U.

हुताद्यमथ अन्यहुतैः मंऽसृज्येरन्सोमे वा सोममभिगृह्णीयादित्येतदेवाथ यद्यन्यहुता स्वलिङ्गो ऽन्यहुतैः मंऽसृज्येरन्दीक्षिता[1] दीक्षितैर्वान्यैश्च प्रात्यस्तोमात्सत्त्वाच्चेत्येतदेवाथ यदि सुतः सोमो ऽभिहृष्येत[2] तदित्पदं[2] प्रत्यस्मै पिपीषत इत्येताभ्यां सुवाहुती हुत्वा[3] तस्य[3] नित्यभक्षमनुवर्तयतीन्दुरिन्दुमवागादिन्दोरिन्द्रो ऽपात् । तस्य त इन्द्रविन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीत्यथ यदि सुते सोमे यजमानो म्रियेत भयं वागच्छेत्सर्वाणि हवींष्यपि पात्राणि समवधाय द्रोणकलशे सोमं जुह्वामाज्यं पशुमन्यस्यामित्येकामाहुतिं जुहुयाद्ये[4] देवा येषामिदं भागधेयं बभूव येषां प्रयाजा उतानूयाजाः । इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो ऽग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति हुत्वात ऊर्ध्वं पैतृमेधिकं कर्म प्रतिपद्येताभये[5] वा[6] पुनर्यजेत जीर्णस्याप्रकृतस्य[7] चाग्निहोत्रचेष्टायामात्मन्यग्निसमारोपणं[7] विद्यत इत्यात्मनि समारूढेष्वग्निषु[8] न खादेन्न पिबे-

१ ॰दीक्षितो B H U

२ ॰हृष्येततदित्पद H, ॰हृष्येत्तदित्पदं B U, ॰हृष्येत्तदित्पद Tr

३ जुहुयात्तस्य Tr.

४ जुहोमि ये Tr.

५ ॰पद्यतेभये Tr.

६ H. om. वा ; it is added sec. om. in U and found in B Tr.

७ Thus Tr, ॰तस्याग्निहो॰ H U B.—॰मन्यग्निसमा॰ Tr, ॰त्मसमा॰ B U H.

८ स्वग्निषु om Tr

नोपरि शय्यायां[1] शयीत नाप्सु निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेत्कामं खादेत्कामं पिबेत्कामं त्वेवोपरि शय्यायां[1] शयीत नैवाप्सु[2] निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेदिति[3] । प्रक्षालितपादपाणिरप आचम्य प्राङ्मुख उपविश्याग्निहोत्रयजुषा[4] यावन्मात्रं व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयेत्प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नित्येवमेवोपासीता शरीर-विमोक्षणात्[5] । ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथ वै भवति[6] यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एवं वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्य उद्वायति । यन्निर्मन्थ्यं कुर्याद्विच्छिन्द्याद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः । स्वादेवैनं योनेर्जनयति । नास्मै भ्रातृव्यं जनयतीति ब्राह्मणम् । उख्यश्चेदुद्वायेदप्सु भस्म प्रवेश्योखाꣳ शकृत्पिण्डेन परिलिप्य पुनरेवैनां[7] प्रवृज्य परिदायाहुतिपात्रं ह्लायैनाꣳ[8] स्रुवाहुतिभिरभिजुहोति[9] सुवर्न घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्न शुक्रः स्वाहा सुवर्न ज्योतिः स्वाहा सुवर्न सूर्यः स्वाहेत्यर्कवतीभ्यामर्कमभिधावन्त्या-

---

१ शय्यायां H B U.
२ नैवाप्सु B U (H def.).
३ इति om. Tr.
४ Thus the Vtv., ॰होत्रं यजुषा the MSS.
५ ॰वि॰ om B H U.
६ See T S. V. 7. 5. 1.
७ पुनरेवैनं B, पुनरेवास्यां Tr.
८ ॰थैनं Tr, ॰थैनां B.
९ ॰हुतीभि॰ Tr H U.

दधात्यर्कः पवित्रं पवित्रमर्को रजसो विमान इति द्वाभ्यां । मुञ्जकुलायप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येता कृष्णाजिनवाचनादन्धं वै भवति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्य उद्वायति । मृत्युस्तमः । कृष्णं वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणेति । कृष्णं वासः कृष्णां धेनुꣳ शतमानꣳ[1] हिरण्यमिति ददाति[2] । तमसैव तमो मृत्युमपहते । ऽथो तेजो वै हिरण्यं । तेज एवात्मन्धत्त इति ब्राह्मणमथ यद्यासन्दी शिक्यमगारं वा दह्येत वैश्वानरीभिः समिधो ऽभ्यादध्याद्वैश्वानरो न ऊत्यैत्येतेनाष्टर्चेनाथ यदि वसतीवरीकलशः[3] पात्रेजन[4] एकधनाः[4] कुम्भेष्टकाः कपनेष्टका[5] वा परासिच्येरन्यूपो वा भिद्येत रशना वा छिद्येत चषालं वा भिद्येतौदुम्बरी वा भिद्येत ग्रावा वा भिद्येत द्रोणकलशो वा दीर्येतान्यद्वा यज्ञे दारुमयं मृन्मयं[6] वा पात्रं भिद्येत तत्स्वेनैव यजुषा स्व[7] आयतने[7] निधायोपधायाभिमन्त्रयते[8] भूरायुर्मे धारयत प्राणं मे धारयत प्रजां मे

---

१ Tr ins च ।

२ Found in Tr only and in a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ Thus Tr, the Viv and the Prāy Candrikā, वसतीवरकल० H U, वसतीवर कल० B

४ Thus B and the Prāy Candrikā, पात्रेजना H, पात्रेजनीरेक० U, पत्रेजनीरेक० Tr.

५ Thus Tr B, कथने० U, कपने० H.

६ मृण्मयं Tr.

७ Thus Tr. and the Viv. स्वस्थाने U, स्वस्थानि B H.

८ Thus Tr, निधायोपधायाभि० B, निधायोपधायाभि० H U.

धारयत पशून्मे धारयत मा म आयुः प्राणः प्रजाः पशवः परामिच्चेरन्नित्यथ यदि दारुमयं पात्रमाहवनीये[1] ऽनुप्रहरेदथ[2] यदि[2] मृन्मयमपो[3] ऽभ्यवहरेद्भूमिर्भूमिमगान्माता[4] मातरमप्यगात्। भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति ॥ ६ ॥ **पञ्चमः** ॥

[5]अथातोऽग्निहोत्रस्य लौकिकविधिं व्याख्यास्यामः पुराग्निहोत्राद्गार्हपत्यादरण्योरग्नीन्समारोपयन्त्यथ[6] ते योनिर्ऋत्विय इत्यन्तर्वेद्यरणी निधाय लौकिके[7] ऽग्नौ जुहुयात्सायमुद्धरति[7] सायमाहुतिं हुत्वा[8] प्रातरुद्धरति प्रातरुद्धरति प्रातराहुतिं हुत्वेति विज्ञायते ऽथाग्निहोत्रं चतुर्भिर्लुप्यते[9] होमोपस्थानव्रतदर्शपूर्णमासैरिति तन्तुमत्येष्ट्वा[10] दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत संतिष्ठते विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः[11] ॥ ७ ॥ **षष्ठः** ॥

---

१ After पात्र H U B ins. भिन्नम्।

२ अथ यदि om. Tr.

३ मृण्मय Tr.

४ ०वहरेद्भूमि० H U.

५ The first part of this kh. differs considerably in the MSS. I have given the text of Tr, which, on the whole, agrees with the Vivaraṇa.

६ पुराग्निहोत्रस्य कालाद्गार्हपत्यमस्मिनारण्यौ मरुत्सुष्मा (or मरुत्स्पर्शा)रण्योः समारोपयत्यथ B U H.

७..७ लौकिकमग्निमाहृत्य सायमुद्धृत्य B U H.

८ इति विज्ञायते ins. B U H.

९ Thus the Viv., ०र्लुप्येत the MSS.

१० इष्टा om. Tr.

११ Thus Tr and the Vivaraṇa; ग्निहोत्रस्य लौकिकविधिः B U H.

अथाप्यग्निहोत्राणाꣳ[1] समासस्तद्यथा राष्ट्रविभ्रमो व्याधयो ऽध्वगमनं गुरुकुलवासो देशकालद्रव्यानुपपत्तिरन्यैर्वायोगो[2] यासु[3] विद्यत इति । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वाग्निहोत्रवेलायां वा यथासूत्रं[4] वा कुर्यात्प्रसिद्धं वा[4] यजमानस्या प्रमावात्प्रसूतः[5] प्रसिद्धं प्रतिपदि भाय[5] चतुर्दश चतुर्गृहीतानि गृह्णाति सोपवसथे पार्वणे वाथेतरस्मिन्पञ्चदश[6] । प्रसिद्धꣳ सर्वꣳ समित्प्रभृति कर्म । मन्त्राꣳश्चैकवत्सꣳस्थाप्य सायमग्निहोत्राणि[7] कृत्वा प्रातरग्निहोत्राणि[8] जुहुयात्सायमुपक्रमः प्रातरपवर्गः । काले[9] पार्वणे न यजेत । नोर्ध्वं[10] पाक्षिकात्समासो न प्रसङ्गे नाश्रद्दधानस्याथाप्युदाहरन्ति[11]

---

१ Thus Tr and the Viv , अथाप्यग्नि० B U H.

२ Tr ins होम after ०कात्र० ।

३ Thus H U, यासु Tr (grantha !), वान्यासु B

४ Instead of these four words Tr प्रसिद्ध only

५..५ Thus Tr, प्रवमत प्रसुत प्रतिपदीष्टाय U H, प्रवमत् प्रतिपदि भाय B.

६ वा only in Tr

७ Thus U, ०त्राणा Tr B H.

८ Thus U, ०त्राणां Tr B, ०त्राणा H.

९ कालेष H

१० Thur Tr, नोर्ध्वं B U H.

११ Thus Tr, ०दधानस्य यथाप्यु० B, ०दधाननेव B ०दधानेनेव U (the last two om. यथाप्युदाहरन्ति)

अश्रद्धा परमः[1] पाप्मा पाप्मा ह्यज्ञानमुच्यते ।
अज्ञानाल्लुप्यते धर्मो लुप्तधर्मोऽधर्मः[2] स्मृतः ॥
श्रद्धया शुध्यते बुद्धिः श्रद्धया शुध्यते मतिः ।
श्रद्धया प्राप्यते ब्रह्म श्रद्धा पापप्रणाशिनी[3] ॥

तस्माच्छ्रद्दधानेनाप्रसङ्गेन[4] संपन्ने[4] काले[4] तन्त्रमत्या यजेतैवं लौकिकप्रयोग एवमङ्गत एवं विध्यपराधे चाथाप्युदाहरन्ति न वृथाग्नीनुद्वासयेन्नैवानापत्सु । वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयत इति । तस्माच्छ्रद्दधानस्याप्रासङ्गिकस्य[5] चान्यत्रापि[6]

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः ।
तैः कर्मसङ्करे[7] कुर्यान्न्यायोपेतं यथा भवेत् ॥
स्वशास्त्रे विद्यमाने[8] यः परशास्त्रेण वर्तते ।
भ्रूणहत्यासमं तस्य स्वशास्त्रमवमन्यतः ॥
आर्षेयस्य स्वशास्त्रस्य प्रदेशास्तद्गुणैः समाः ।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु च समाप्नुयादिति ॥ ८ ॥

---

१ परमा MSS.

२ Thus B H U, धर्मः Tr.

३ Thus Tr, ॰प्रनाशिनी U, ॰प्रमोचनी B H.

४ ? Thus Tr (only सपन्नेन), ॰प्रसङ्गेन प्रसंगेन सपन्नेकाले U, ॰प्रसंगेन काले B H; the Viv. also has प्रसन्नेकाले ।

५ ? Thus H U, ॰धानस्याप्रसंगिक॰ B, ॰धानेनाप्रसंगिकस्य Tr.

६ Thus Tr, ॰कस्यान्यत्रापि B, ॰कस्य च अन्यत्रापि U, ॰कस्य च H.

७ Thus B U H, ॰सङ्करेः Tr.

८ ॰माने H U.

यथो एतस्मो ऽपरिमितं प्रवसति न संवत्सरमति प्रवसतीत्यविशेषाज्जायापत्योराहिताग्न्योरित्येवेदमुक्तं भवति । विज्ञायते चार्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नीत्यथ यदि प्रवसति यजमाने पत्न्याः प्रवासनिमित्तꣳ स्यात्तदास्तोष्यतीयꣳ कृत्वाध्वर्युः समारोपयेदयं ते योनिर्ऋत्विय इति । यत्र गच्छेत्तत्रानो हरेत्तत्र प्राप्याग्निं[१] मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संततीं जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति । शरावं दक्षिणां ददाति । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथ यदि यजमानस्यैव[२] पत्नी चोभौ त्वेव[३] निष्क्रामतो ग्रामान्ते ग्रामसीमान्ते वा वसतो[४] ऽग्निहोत्रमेव[४] लुप्येताविकृतमग्न्याधेयं कुर्वीतानीन्हरन्तो नोच्छ्वसेयुर्यद्युच्छ्वसेयुरग्नयो लौकिकाः संपद्येरन्नो विना समारूढेष्वग्निषु[५] नाद्रियेत[५] ग्रम्याप्रासे[६] मन्त्रनिदर्शनात्[६] । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

---

१ प्राप्य only in Tr.

२ °नस्य H U

३ त्वेवमेव H U

४ ? Thus B, वसातेग्नि° Tr, वसेताग्नि° U, वसत्यग्नि° H, वसेते the Vivarana.

५ स्वग्निषु नाद्रियेत om Tr.

६ ? गम्याप्रवासेमन्त्रनिद° Tr, गम्याप्रासेमन्त्रेतनद° B, गम्याप्रासेनदोमन्त्रनिद° U, गम्याप्रासेनदोत्लनिद° H.

अथ वै भवति सर्वान्वा एषो ऽग्नौ कामान्प्रवेशयति यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदनिष्ट्वा प्रयायादिति । स यदनिष्ट्वा प्रयास्यन्भवति तद्गार्हपत्य[1] आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमेति । यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदुदायतीति तत्पुरस्ताद्व्याख्यातं । यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति यावच्छम्यया प्रविध्येद्यदि तावदपक्षायेत्तꣳ संभरेदिदं त एकं पर उ त एकमिति । संभृत्यानुप्रहरेदग्निहोत्रकालेषु[3] वान्येषु[3] वा[2] । यदि परस्तरामपक्षायेदनुप्रयायावस्येदित्यनुप्रयायावस्येत्तत्रैवावस्येत्तत्र[4] वोदासयेयुरोषधीर्वा[4] एतस्य पशून्वयः प्रविशन्ति यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति । तान्यदुह्या यातयाम्ना हविषा यजेत । यत्र दुह्याद्यजपद्दक्षारियादायव्यां यवागूं निर्वपेदित्यथैतेषां दोहयित्वा[5] तस्मिन्नप आनीय नीहिमुष्टिं सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्य सायं दुग्धꣳ हविरार्तिमार्च्छेदिन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति । निर्वपणान्तं[6]

---

१ Thus B, तद्गार्ह॰ H U, गार्ह॰ Tr.

२ ऊ Tr. H.

३ Thus Tr U and the Viv. (only चान्येषु instead of वा॰), कालेषु वा H, कालेचान्येषु वा B.

४ Thus H U, ॰वस्येत्तत्रैवावस्येरोषधी॰ Tr, ॰वस्येत्तत्रैवास्योषधी॰ B.

५ किंचिद् ms. Tr and the Viv.

६ निर्वापणान्त Tr, निर्वापणं Viv.

कर्म कृत्वा श्वो भूत आग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेच्छृतस्थानं तत्कुर्यादथ[1] यस्योभयꣳ हविरार्तिमार्च्छेत्यैन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रकृत्या वा निर्वपेच्छरावेण वेति । प्रकृत्या[2] निर्वपेत्तथा[3] शरावपरिमाणार्थꣳ शरावमिति वदन्तस्तथा[3] चतुष्पात्रं निर्वपेदित्यथ पात्र्यामेव निर्वपेत्सांनाय्यस्थाने[4] कुर्यादस्य[5] मत्ये ऽहन्पत्न्यनालम्भुका भवति तामपरुध्य यजेतेति । तामपरुध्यैव[6] यजेत सर्वेणैव यज्ञेन यजते । तामिष्ट्वोपह्वयेतामू[7] हमस्मीत्यृतुकाल[7] उपगमनमन्त्रो । ऽग्न्याधानप्रभृत्यपरुध्यैव यजेत तथैकाहानाम् । ॥ १० ॥ **नवमः** ॥

अथ यदि[8] दीक्षोपसत्सु[8] तथाहर्गणेष्वन्येष्वहःसु वा[9] यया[9] ग्रहे पर्यवेते गोमूत्रेणोष्णोदकमिश्रेण लोहितं क्लिन्स्नेत्युक्त्वा[10]

---

१ Thus Tr and B, U and H read (after कृत्वा) येनाग्नीध्रीकूपे ममुष्याद्भिरभ्युक्ष्यामजर्वेदथ वागते मधुमादर्यत्प्रोक्षणप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्योभयꣳ etc.

२ These three words not in Tr.; प्रकृत्येव B

३ तथा not in Tr.

४ After निर्वपेत् Tr has : न प्रकृत्या प्रसिद्धमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत् ।

५ कुर्यात् only in Tr.

६ एव not in Tr.

७ ॰येतामोहम॰ U and the Viv. (pr. m.) ॰येतेत्यमोहम॰ Tr, but cp. T Br. III. 7. 1. 9.

८ यदो॰ Tr, यदी॰ B.

९ ? वाच Tr.

१० ? क्लिन्से॰ Tr, क्लिं॰ B H U and the Viv.

प्रचाल्य दर्भपुञ्जीलैः पवयतीति । विज्ञायत आपो वै दर्भास्तैर्हि[1] स्नाता भवतीति । विज्ञायते ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णं प्रतिमुच्यास्त इति । तस्माद्दुर्विनान्वीक्षेत न स्पृशेदित्यथ सूतिकायाः[2] दशाहे पर्यवेते यथाम्नातꣳ शौचं कृत्वा पत्नीं कर्मसु योजयेत्तत्कर्म पुत्रो[3] ब्रह्मचारी वा कुर्यात्तन्मन्त्रं यजमानो जपेदेषा पत्न्यकुशली[4] यदि स्यादेवमेव कारयेदित्यथ यदि[5] सांनाय्ये घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो न स्यादेन[5] केन चिदुपायेन किंचित्पयो[6] दोहयित्वाद्भिः सꣳसृज्य प्रचरेन्नैवान्यत्पय आनीय कुर्यात्तेन ततः[7] प्रायश्चित्तिरथ यदि सोमाधानमारभ्य पुरा[8] दीक्षणीयाया अनालम्भुका भवति नाग्निहोत्रं जुहोति । त्र्यहे पर्यवेते[9] ऽग्निहोत्रप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि पुरा व्रतदोहनादनालम्भुका भवति त्र्यहꣳ हविष्यमश्नीयाद्यदि व्रते[10] दुग्धे[10] हविष्यमेव[11] व्रतमपो ऽभ्यव-

१ Thus H U, दर्भा इति तैर्हि B, दर्भा इति तेन Tr.

२ Thus H °कायां Tr B U.

३ तत्पुत्रो Tr.

४ Thus Tr and U (sec. m.); कुशली B H U (pr. m.).

५..५ Thus Tr; सांनाय्य वा घर्मो वा प्रवृत्ता नस्याद्येन B, सांनाय्ये वा घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो नस्याद्येन U, H is corr but reads at the end पयोनस्याद्येन ।

६ किंचित्कस्मिन् Tr.

७ तत्र B H.

८ पुरस्ताद् Tr.

९ यथाम्नातं शौचं कृत्वा ins. U.

१० Thus B U H and the Viv., °त दुग्ध Tr.

११ Only in Tr.

हरेत् । श्वेऽ[1] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[1] यदि पुरा प्रवर्ग्यस्य[2] स्यान्न[2] प्रवृञ्ज्याद्धविष्यप्रभृति यथाम्नातꣳ शौचं कृत्वा गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि प्रवृक्ते[3] ऽनालम्भुका भवति हविष्यमेव[4] तदहः[4] सꣳस्थाप्य श्वेऽ[5] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[5] दीक्षित वाचं यच्छ व्रत्य वाचं यच्छ[6] पत्नि[6] वाचं[6] यच्छेति संप्रैषादेकस्तनप्रभृत्यानालम्भुका[7] भवति सिद्धमावभृथात्कृत्वा श्वेऽ पर्यवेतेऽवभृथमवयन्ति । सुत्येऽहनि मार्जालीये सिकतोपोप्ते परिश्रित्योपविशेदन्येष्वहःसु पत्नीशालायामेवोपविशेत्प्राग्वꣳशं[8] न प्रपद्येत ॥ ११ ॥ दशमः ॥

अथातः प्रायश्चित्तसमुच्चयं व्याख्यास्यामः । सर्वत्रानादिष्टेषु मनस्वती मिन्दाहुती व्याहृतयो होतार इति जुहुयात्सर्वेष्वव्रत्येषु[9] मिन्दाहुती पितृयज्ञलोपे सप्तहोतारमिति[10] जुहुयादथ[10] यद्यग्न्याधेये सर्वमौपासनमभिप्रव्रजेयुः पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा[11] लौकिके

१ श्वे..ऊर्ध्वम् only in Tr
२ ? Thus U B, प्रवर्ग्यस्य न Tr, प्रवर्ग्यस्यासन्न H.
३ प्रवृक्ते MSS. and Viv.
४ Thus Tr, ॰पसेतदह B H U
५ Instead of श्वे..ऊर्ध्वम् Tr has only सिद्धम् ।
६ Only given by Tr.
७ Thus Tr, संप्रैषादेक॰ B H U
८ उपविशेत् om. H U.
९ Thus Tr, ॰षु व्रत्येषु B U H.
१० इति जुहुयात् in Tr only.
११ तस्मिन् ins. Tr.

ऽग्नौ गृह्याणि कर्माणि प्रयुञ्जीत[1] यद्यर्धमवशिष्येताथ[2] यदि बह्वौदनिको धारितः स्यादौपासनवत्स्यात्तथोद्धाते पाकादूर्ध्वं जयादींश्च जुहुयादथ यदि गार्हपत्यमनाहितमादित्यो ऽभ्युदियादादित आरभ्यान्यस्मिन्काल आदध्यान्मध्ये चेदग्निविनाश एतदेवाथ[3] यदि पत्नीमृत्विय[4] विन्देत प्राग्दक्षिणाया एतदेवात ऊर्ध्वमपरोधो ऽग्निहोत्रे च सोमे[5] चावभृथादिषु[5] सर्वेष्टिपशुसोमेषु[6] तावन्मात्रं[7] पत्न्या वा सर्वमथ यदि गार्हपत्याहवनीयावुद्वायेतामभिनिम्रोचेदभ्युदियाद्वाग्न्याधेयं[8] तत्र प्रायश्चित्तिः । पुनराधेयमित्येके । ऽथ[9] यदि पत्नी बहिः सीमां पुनराधानमथ यद्यात्मनि समारूढेष्वनत्यं चरेदरणिविनाशोक्तदोषो[10] वा[11] भवेदग्न्याधेयमरणिविनाशेनाग्निविनाश[12] उक्तो । ऽथ यदि ग्राममर्यादां नदीं वाग्नीननिर्हरेयुरेताने-

---

१ अथ ins. Tr.

२ Thus H U, ॰शिष्येदथ Tr, ॰शिष्येतानग्निन्कुर्यादथ B.

३ अथ in Tr only.

४ Thus Tr, पत्नृत्विय B U H.

५ Thus B H, सोमे चावभृथात् U, सोमेनावभृथादिषु Tr.

६ Thus Tr B, सर्वेष्टि॰ U H.—॰सोमेषु Tr B, ॰तन्त्रेषु U H.

७ च ins. U H.

८ Thus Tr, आहवनीयगार्हपत्यावु॰ B U H.—उद्वायेताम् Tr.

९ In Tr only.

१० ॰दर्शी B U H.

११ In H U only.

१२ Tr om. अग्न्याधेयम्, rightly?

वाग्नीन्ह्रियमाणानन्वारभेयातां[1] प्रवसति यजमाने न[2] पत्नी[2] प्रवसति[2] नात्र प्रायश्चित्तं भिन्नयोनिश्चेदन्वाहार्यपचन उद्वायेद्या[3] प्रकृतिस्तत[4] आहरणं पृथगरणी वा ॥ १२ ॥

अथ यद्येककपालः परावर्तेत[5] प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तस्वेत्यध्वर्युः स्वस्थाने प्रतिष्ठापयेत्प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे विश्वमन्याभिवावृध इत्येताभ्यां यजमानोऽनुमन्त्रयतेऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्संस्थिते वैश्वानरीमिष्टिं[6] निर्वपेद्विज्ञायते च यत्प्राङ्[7] पद्येत देवलोकमभिजयेद्यद्दक्षिणा पितृलोकं यत्प्रत्यग्रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युर्यदुदङ् मनुष्यलोकमभिजयेत्प्रतिष्ठितो होतव्य इत्यथ यदि पशुबन्धः सोमो वा लुप्येत वैश्वानरीमिष्ट्वा पुनर्यजेत[8] सर्वं चेत्सुत्यमपरनिक्रामेत्समन्वारब्धाः[9] प्रागुपवेशनादपच्छिद्येरन्समाप्य पुनर्यजेत सोमेन दीक्षितो न[10] दद्यान्न[10] जुहुयान्न[10] पचेन्न जपेदित्यादित[11] एव विभजेदित्याहुर्मैतो-

१ Instead of एतानेव B U H एतदेव ।

२ Thus Tr, B om. न, प्रवसति H, S प्रवसति वा U

३ Thus Tr B, ॰येद्या U H.

४ Instead of तत Tr तद् ।

५ पराडावर्तेत Tr.

६ इष्टिम् alone in Tr.

७ प्राक् H

८ एकाहेषु ins. U.

९ After ॰क्रामेत् U ins सर्पेणे ।—Instead of ॰रब्धा (thus Tr.) ॰रब्धा वा U, रब्धा वा H B.

१० न जुहुयान्न दद्यान्न Tr.

११ इति om. Tr.

ऽग्नौ गृह्याणि कर्माणि प्रयुञ्जीत[1] यद्यधर्मवाग्निर्य्येतार्थ[2] यदि ब्रह्मौदनिको धारितः स्यादौपासनवत्स्यात्तयोदाते पाकादूर्ध्वं जयादीश्च जुहुयादथ यदि गार्हपत्यमनाहितमादित्यो ऽभ्युदियादादित अरण्यान्यस्मिन्काल आदध्यान्मध्ये चेदग्निविनाश एतदेवार्थ[3] यदि पत्नीमृत्विय[4] विन्देत प्राग्दक्षिणाया एतदेवात ऊर्ध्वमपरोधो ऽग्निहोत्रे च सोमे[5] चावभृथादिषु[5] सर्वत्रेष्टिपशुसोमेषु[6] तावन्मात्रं[7] पत्न्या वा सर्वमथ यदि गार्हपत्याद्धवनीयावुद्यायेतामभिनिम्रोचेदभ्युदियाद्वान्वाधेयं[8] तत्र प्रायश्चित्तिः । पुनराधेयमित्येके । ऽथ[9] यदि पत्नी बहिः सीमां पुनराधानमथ यद्यात्मनि समारूढेष्वव्रत्यं चरेदरणिविनाशोक्तदोषो[10] वा[11] भवेदन्वाधेयमरणिविनाशेनाग्निविनाश[12] उक्तो । ऽथ यदि ग्राममर्यादां नदीं वाग्नीनतिहरेयुरेताने-

१ अथ ins Tr.

२ Thus B U, ॰ग्निर्योदय Tr, ॰ग्निर्येतानग्निन्कुर्यादथ B.

३ अथ in Tr only.

४ Thus Tr, पत्न्यृत्विय B U H.

५ Thus B H, सोमे चावभृथात् U, सोमेनावभृथादिषु Tr.

६ Thus Tr B, सर्वेष्टि॰ U H.—॰सोमेषु Tr B, ॰तंत्रेषु U H.

७ च ins. U H.

८ Thus Tr, आहवनीयमार्हपत्यावु॰ B U H.—उद्वायेताम् Tr.

९ In Tr only.

१० ॰दोषौ B U H.

११ In H U only.

१२ Tr om. अन्वाधेयम्, rightly?

वाग्नीन्ध्रियमाणानन्वारभेयाताम्[१] । प्रवसति यजमाने न[२] पत्नी[२] प्रवसति[२] नात्र प्रायश्चित्तं । भिन्नयोनिश्चेदन्वाहार्यपचन उद्वायेद्वा[३] प्रकृतिस्तत[४] आहरणं पृथगरणी वा । ॥ १२ ॥

अथ यद्येककपालः परावर्तते[५] प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तस्वेत्यध्वर्युः स्वस्थाने प्रतिष्ठापयेत्प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे विश्वमन्याभिवावृध[६] इत्येताभ्यां यजमानो ऽनुमन्त्रयते । ऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्संस्थिते वैश्वानरीमिष्टिं[७] निर्वपेद्विज्ञायते च यत्प्राङ्[७] पद्येत देवलोकमभिजयेद्यद्दक्षिणा पितृलोकं । यत्प्रत्यग्रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युर्यदुदङ् मनुष्यलोकमभिजयेत्प्रतिष्ठितो होतव्य इत्यथ यदि पशुबन्धः सोमो वा लुप्येत वैश्वानरीमिष्ट्वा पुनर्यजेत[८] । सर्वं चेत्सुत्यमहरतिक्रामेत्समन्वारब्धाः[९] प्राणापवेग्रनादपच्छिद्येरन्नसमाप्य पुनर्यजेत । सोमेन दीक्षितो न[१०] दद्यान्न[१०] जुहुयान्न[१०] पचेन्न जपेदित्यादित[११] एव विभजेदित्याहुर्मतो-

---

१ Instead of एतानेव B U H एतदेव ।

२ Thus Tr, B om. न, प्रवसति H, S प्रवसति वा U.

३ Thus Tr B, ॰येद्वाथा U H

४ Instead of तत Tr तद् ।

५ परावर्तते Tr.

६ इतिम् alone in Tr

७ प्राक् H.

८ एकाहेषु ins. U.

९ After ॰क्रामेत् U ins सर्पणे ।—Instead of ॰रब्धाः (thus Tr.) ॰रब्धा वा U, रब्धा वा H B

१० न जुहुयान्न दद्यान्न Tr.

११ इति om. Tr.

प्रेतो[1] न[1] स्नायान्नापोऽवगाहेत न वासो जह्यान्न रजः[2] प्रक्षालयेत्सर्वत्र यजमानस्यर्त्विजां च यावत्कर्म व्रतमुपदिशन्ति नर्त्विजामार्त्विज्यमन्यत्र विद्यते न सहर्त्विजाꣳ समासो[3] न[3] सर्वत्र[3] यजमानस्यार्त्विज्यमन्यत्र सत्त्रात्सर्वेषु[4] सोमेषु सोमापचारकालातिक्रमान्तरितविपर्यासव्यवायसमासादिष्वन्येषु[5] चाज्ञातेषु[6] ज्ञातेषु च दोषेषु[6] प्राक् समिष्टयजुष आज्यस्याज्याः स्रुवेणोपघातꣳ सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयाज्जयानित्येकेऽभ्यातानानित्येके राष्ट्रभृत इत्येकेऽमात्यहोमानित्येके छन्दाꣳसीत्येके सौरीरित्येके तनूरित्येके होतृनित्येके दशात्मकमित्येके पौरुषीरित्येके वैष्णवीरित्येके महाव्याहृतीरित्येके व्याहृतीरित्येके प्राजापत्यामित्येके[7] प्रणवमित्येके सर्वानित्याचार्यः[8] सर्वानित्याचार्यः ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

॥ इत्येकोनत्रिंशः प्रश्नः ॥

---

१ व० न स्नायात् in U only.

२ Thus Tr, वास॰ B U H.

३ ? Thus reads U, समासोन चार्त्विज्ये (यज०) Tr, समासोमेन सर्वत्र B, समासोमेन सर्वत्र H. The meaning of the whole passage is unclear to me.

४ सत्रात्सर्वेषु Tr.

५ सोमोपचार॰ Tr.—॰सादिषु चान्येषु B.

६ Thus (only वाज्ञा॰ instead of चाज्ञा॰) Tr, वाज्ञातेषु दोषेषु B, सदोषेषु U H.

७ Thus Tr, प्राजापत्यानि॰ H B, प्राजापत्यानी॰ U.

८ ॰चार्यः Tr H, ॰चार्या B U

अथेमे ऽग्निचयास्तेषां भूमेः परिमाणविहारान्व्याख्यास्यामो । ऽथाङ्गुलप्रमाणं चतुर्दशाणवश्चतुस्त्रिंशत्तिलाः पृथुसंश्लिष्टा इत्यपरं । दशाङ्गुलं क्षुद्रपदं । द्वादश[1] प्रादेशः[1] । पृथोत्तरयुगे त्रयोदशिके । पदं पञ्चदशाष्टाशीतिशतमीषा चतुःशतमक्षः । षडशीतिर्युगं । द्वात्रिंशज्जानुः । षट्त्रिंशच्छम्याबाहू । द्विपदः प्रक्रमो । द्वौ प्रादेशावरत्निरित्याप्युदाहरन्ति पदे युगे प्रक्रमे ऽरत्नावियति शम्यायां च मानार्थेषु याथाकामीति । पञ्चारत्निः पुरुषो व्यामश्च[2] । चतुररत्निर्व्यायामश्चतुरश्रं[3] चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावतीं रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । लेखामालिख्य तस्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य[4] लक्षणेन मण्डलं परिलिखेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशं प्रतिमुच्य पाशेन मण्डलं परिलिखेदेवमपरस्मिंस्ते यत्र समेयातां तेन द्वितीयं विष्कम्भमायच्छेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन मण्डलं परिलिखेदेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतस्तेषां ये ऽन्त्याः संसर्गास्तच्चतुरश्रं संपद्यते । ऽथापरं । प्रमाणाद्द्विगुणां रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । स प्राच्यर्था । ऽपरस्मिन्नर्धे चतुर्भागोने

---

१ द्वादशांगुलप्रादेशं M.

२ Thus T, च not in my copies.

३ Thus throughout B U M; ◦स◦ instead of ◦श्र◦ throughout H.

४ प्रमुच्य B M H.

लक्षणं करोति । तस्याञ्छनमर्धं ऽंसार्धं । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्छनेन दक्षिणापायस्यार्धेन श्रोण्यंसान्निर्हरेद्दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावत्यां भूम्यां[1] द्वौ शङ्कू निहन्याद्द्वौ द्वावेकैकमभितः[2]. समौ । यावती तिर्यङ्मानी तावतीं रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । पूर्वयोरन्त्ययोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे लक्षणं करोति । मध्यमे पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणस्योपरिष्टाद्दक्षिणापायस्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्सो ऽंस । एतेनोत्तरो ऽंसो व्याख्यातस्तथा श्रोणी । यत्र पुरस्तादंसौ मिनुयात्तत्र तदर्धे लक्षणं करोत्यथापरं प्रमाणादध्यर्धां रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वापरस्मिंस्तृतीये षड्भागोने लक्षणं करोति । तस्याञ्छनमिष्टे[3] ऽंसार्धे[3] । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्छनेन दक्षिणापायस्येष्टेन श्रोण्यंसान्निर्हरेत्समचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति । प्रमाणं तिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणी । तृतीयकरणेतेन व्याख्याता । नवमस्तु[4] भूमेर्भागो भवतीति[5] । दीर्घचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी[6] तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति ।

---

१ Thus my copies, भूमौ T.

२ ॰वेकमभितः B, ॰वेकैकमभितः H.

३ ॰नमिष्टेन सार्धं M.

४ Before नव॰ M ins. विभागस्तु तार्या ।

५ भवति M.

६ च ins. M.

तासां[1] त्रिकचतुष्कयोर्द्वादशिकपञ्चिकयोः[2] पञ्चदशिकाष्टिकयोः[3] सप्तिकचतुर्विंशिकयोर्द्वादशिकपञ्चत्रिंशिकयोः[4] पञ्चदशिकषट्त्रिंशिकयोरित्येतासूपलब्धिः ॥ १ ॥

नानाचतुरश्रे समस्यन्कनीयसः करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्याक्ष्णयारज्जुः[5] समस्तयोः पार्श्वमानी भवति । चतुरश्राच्चतुरश्रं निर्जिहीर्षन्यावन्निर्जिहीर्षेत्तस्य करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसंहृरेखां यत्र निपतेत्तदपच्छिन्द्याच्छिन्नया निरस्तं । समचतुरश्रं दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षंस्तदक्ष्णयापच्छिद्य भागं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्याद्यथायोगमपि[6] वैतस्मिंश्चतुरश्रं[7] समस्य तस्य करण्यापच्छिद्य[8] यदतिशिष्यते तदितरत्रोपदध्याद्दीर्घचतुरश्रं समचतुरश्रं चिकीर्षंस्तिर्यङ्मानीं करणीं कृत्वा शेषं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्यात्खण्डमावापेन[9] तत्सम्पूर-

---

१ Found in all my copies; not given by T.

२ M om. द्वादशि..कयोः ।

३ पचिकषट्टिकयोः M.

४ •त्रिंशत्कि• instead of •त्रिंशि• M.

५ वृद्ध instead of वृध्र the MSS. here and infra. cp Thibaut, Pandit X, pp. 17, 18.

६ •वुपदध्या• M U B.

७ Thus अपि वैत• my copies, not अपि चैत•, as Thibaut reads.

८ Thus B H U, •च्छिद्याद् M only.

९ Instead of पार्श्वयोः T: विपर्यस्येतरत्र ।; उपदध्या• B H U.

येत्तस्य निर्हारं[1] उभयतश्चतुरश्रमेकतोऽणिमच्चिकीर्षन्नणिमतः करणौ तिर्यङ्मानौ कृत्वा शेषमक्ष्णया विभज्य विपर्यस्येतरत्रोपदध्याच्चतुरश्रं प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं समचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोः श्रोण्योर्निपातयेद्बहिस्पन्द्यमपच्छिन्द्याच्चतुरश्रमुभयतः प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं दीर्घचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोर्मध्यदेशयोर्निपातयेद्बहिस्पन्द्यमपच्छिन्द्यादेतेनापरं प्रउगं व्याख्यातं। चतुरश्रं मण्डलं चिकीर्षन्नक्ष्णयार्धं मध्यात्प्राचीमभ्यापातयेद्यदतिशिष्यते[2] तस्य सह तृतीयेन मण्डलं परिलिखेन्मण्डलं चतुरश्रं चिकीर्षन्विष्कम्भमष्टौ भागान्कृत्वा भागमेकोनत्रिंशधा[3] विभज्याष्टाविंशतिभागानुद्धरेद्भागस्य च षष्ठमष्टमभागोनमपि वा पञ्चदश भागान्कृत्वा द्वावुद्धरेत्सैषानित्या[4] चतुरश्रकरणी। प्रमाणं तृतीयेन वर्धयेत्तच्चतुर्थेनात्मचतुस्त्रिंशोनेन[5]। सविशेषः। ॥ २ ॥

अथाग्न्याधेयिके विहारे[6] गार्हपत्यादाहवनीयस्यायतनं।

---

१ निर्हांस B U, cp. Z D M G. LV, p. 579.

२ ॰भ्यापातये॰ B M.

३ ॰त्रिंशधा H M.

४ Thus U M; ॰द्धरेत्सा॰ H B and T.

५ Thus my copies.

६ Thus, not विहारो, my copies.

विज्ञायते ऽष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्यायामहतीयेन त्रीणि चतुरश्राण्यनूचीनानि कारयेदपरस्योत्तरस्याꣳ[1] श्रोण्यां गार्हपत्यस्तस्यैव दक्षिणे ऽꣳसे ऽन्वाहार्यपचनः पूर्वस्योत्तरे ऽꣳस आहवनीयो । ऽपि वा गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं पञ्चधा षोढा वा संभुज्य षष्ठꣳ सप्तमं वा भागमागन्तुकमुपसमस्य[2] समं त्रैधं विभज्य पूर्वस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति । गार्हपत्याहवनीययोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवत्यपि वा प्रमाणं पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं पञ्चधा संभुज्यापरस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवति । विपर्यस्तेतेनोत्करो व्याख्यातो । ऽपरेणाहवनीयं यजमानमात्री भवतीति दार्शपौर्णमासिकाया वेदेर्विज्ञायते । तस्यास्त्रिभागोनं पश्चात्तिरश्ची । तस्या एवार्धं पुरस्तात्तिरश्चीवं[4] दीर्घचतुरश्रमेकतोऽणिमद्विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्याद्यावती पार्श्वमानी

१ ०दपरस्योत्तरस्योत्तरस्यां B M.

२ ०मंतुमुपसमस्य H U.

३ Thus (and cp. Thibaut's remark) B; the other MSS. अन्त्यात् instead of अन्ताद् ।

४ ०तिरश्ची यावद् M.

द्विरभ्यस्ता[1] तावतीः[1] रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति। दक्षिणयोः पार्श्वयोः[2] पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणं पार्श्वं परिलिखेदेतेनोत्तरं पार्श्वं व्याख्यातं। पूर्वं पार्श्वं तया द्विरभ्यस्तया परिलिखेदेवमपरं। दशपदा पश्चात्तिरश्ची द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्तात्तिरश्चीति पाशुबन्धिकाया वेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातो। रथसंमितेत्येकेषां। विराट्संपन्नेत्येकेषाम्। शम्यामात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्युत्तरवेदेर्विज्ञायते[3]। समचतुरश्राविशेषाद्द्वितीया वेदिर्भवतीति पैतृक्या[4] वेदेर्विज्ञायते। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृतायास्तृतीयकरणी[5] भवतीति[6]। नवमस्तु भूमेर्भागो भवति[7]। यजमानमात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्येकेषां। दिक्षु स्रक्तयो भवन्ति। वेदिद्वतीये यजेतेति सौत्रामणिकीं वेदिमभ्युपदिशन्ति। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृताया अष्टादशपदा पार्श्वमानी भवति। तस्यै दीर्घकरण्यामेकतोऽणिमत्करण्यां च याथाकामीति। ॥ ३ ॥

---

१ द्विस्तावती B.

२ ? Found in H M U; B. om. Thibaut omits the word.

३ चतुष्क॰ the MSS.

४ पैतृयज्ञिकाया B, and U originally.

५ ॰कृतायाः करणी तृतीयकरणी B U, and cp. Thibaut's remark on this passage.

६ भवति M U, भवती H.

७ भवतीति M.

प्राग्वंशः षोडशप्रक्रमायामो द्वादशव्यासो[1]ऽपि वा द्वादशप्रक्रमायामो दशव्यासस्तस्य मध्ये द्वादशिको विहारस्त्रिंशत्पदानि प्रक्रमा वा पश्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिंशत्प्राची चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्चीति महावेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातः। आहवनीयात्षट् प्रक्रमान्महावेदिस्तत एकस्मिन्सदस्तद्दशकमुदक् सप्तविंशत्यरत्नयो। ऽष्टादशेत्येकेषां। ततश्चतुर्षु हविर्धानं। तद्दशकं द्वादशकं वा। मानयोगस्तयोर्व्याख्यातो। यूपावटीयाच्छङ्कोरर्धप्रक्रममवशिष्योत्तरवेदिं विमिमीते। दशपदोत्तरवेदिर्भवतीति सोमे विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातश्चात्वालः शम्यामात्रो ऽपरिमितो वोर्ध्वोपरवाः प्रादेशमुखाः प्रादेशान्तरालाः। अरत्निमात्रं समचतुरश्रं विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्यादर्धप्रादेशेनार्धप्रादेशेनैकैकं मण्डलं[2] परिलिखेत्सदसः[3] पूर्वार्धाद्विप्रक्रममवशिष्य धिष्ण्यानां[4] द्विप्रादेशो विष्कम्भस्तथान्तरालाः। आग्नीध्रागारस्य[5] पार्श्वमानी पश्चादरत्निरतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीचीं द्वारं कुर्वन्ति। रथाक्षान्तराला यूपावटा भवन्तीत्येकादशिन्यां

---

१ द्वादशपदव्यास॰ M, which omits the following words up to दशव्यास॰ I.

२ परिमंडल M and U (sec. m.).

३ ॰सदः H.

४ Thus, not धिष्णिया॰, the MSS.

५ आग्नीध्रीया॰ T.

विज्ञायते । तस्या[1] दशानां च रथाक्षाणामेकादशानां च
पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः
स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[2] । ऽथाश्वमेधे[3] विंशत्याश्च रथाक्षाणा-
मेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाद-
दीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[3] । ऽथ[4] प्राच्ये- ५
कादशिन्यां[4] यूपार्थं वेदेः पूर्वार्धात्पदार्धव्यायाममपच्छिद्य[5]
तत्पुरस्तात्प्राञ्चं[6] दशारत्नीश्चाष्टाङ्गुलं विध्यते । न व्यतिषक्तो ।
यूपावटाः पदविष्कम्भास्त्रिपदपरिणाहानि यूपोपराणीति ।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथाष्टमाः[7] पुरुषाः[7] प्रथमो ऽग्निरर्धनवमा द्वितीयो । १०
ऽर्धदशमास्तृतीय । एवमुत्तरोत्तरो[8] विधाभ्यास ऐकादश-
विधात्तदेतत्सप्तविधप्रभृत्येकशतविधान्तमत ऊर्ध्वमेकशतविधा-
नेव प्रत्याददीतानग्निकाश्चा यज्ञक्रतूनाहरेदन्यत्राश्वमेधादश्व-
मेधमप्राप्तं चेदाहरेदत ऊर्ध्वं विधामभ्यस्येन्नेतरदाद्रियेतेतीति[9]

---

१ तस्यै U originally and a citation in the Mahāgnisarvasva.

२ ०मीतायाश्वमेधे M, cp. XXVI. 23 : 304. 6.

३ ०मीताय again M.

४ प्राच्ये० M, प्राच्यै० the other MSS.; ०न्या U.

५ Thus M; पूर्वार्धात्पदार्धव्या० U, पदार्धव्या० B, पूर्वार्धमदार्धव्या० H.

६ ०प्राञ्चं M.

७ अर्धाष्टमपुरुषाः T.

८ ०त्तरे M.

९ ०भ्यस्येदन्यतरदाद्रि० M.

चेदाहरेदाहृत्य क्षतान्तादेव मत्याददीत । कथमु खलु विधामभ्यस्येदन्यत्प्रकृतेस्तत्पञ्चदश भागान्कृत्वा विधायां-विधायां द्वौद्वौ भागौ समस्येत्ताभिरर्धाष्टमाभिरग्निं चिनुयादूर्ध्वप्रमाणाभ्यासं जानोः पञ्चमस्य चतुर्विंशेनैके[1] समामनन्त्यथ हैक एकविधप्रभृतीनपक्षपुच्छांश्चिन्वते । तन्नोपपद्यते पूर्वोत्तरविरोधादथ हैकेषां ब्राह्मणं[2] भवति श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिरित्यथापरेषां[3] न ज्यायांसं चित्वा कनीयांसं चिन्वीतेत्यथास्माकं[4] । पक्षौ भवति । न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरत्निना पक्षौ द्राघीयांसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयांसि वयांसि । व्याममात्रौ पक्षौ च पुच्छं च भवतीति । नापक्षपुच्छः श्येनो विद्यते । न चासप्तविधस्य पक्षपुच्छानि विद्यन्ते न च सप्तविधं चित्वैकविधप्रसङ्गस्तस्मात्सप्तविध एव प्रथमोऽग्निर्भेदान्वर्जयेदधरोत्तरयोः पार्श्वसंधानं भेदा इत्युपदिशन्ति । तदन्त्यन्तेषु न विद्यते[5] न स्रक्तिपार्श्वयोः । साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वान इति[6] । पञ्चमायां वा चितौ

---

१ °शेनैके T

२ See XXIV 5 183 14.

३ °थापर M.

४ ब्राह्मण ins. U on the margin; the brāhmaṇa is found T. S. V. 2. 5. 1.

५ विद्यते U.

६ See T. S. V. 6 8. 2.

विज्ञायते। तस्या[1] दशानां च रथाक्षाणामेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत। स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीत[2]। इत्याश्वमेधे[3] विंशत्याश्च रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत। स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीत[3]। अथ[4] प्राच्येकादशिन्यां[4] यूपार्थं वेदेः पूर्वार्धात्पदार्धव्यायममपच्छिद्य[5] तत्पुरस्तात्प्राञ्चं[6] दध्यात्प्राचाष्टाङ्गुलं विद्यते। न व्यतिषङ्गो। यूपावटाः पदविष्कम्भास्त्रिपदपरिणाहानि यूपोपराणीति।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथाष्टमाः[7] पुरुषाः[7] प्रथमो ऽग्निरर्धनवमा द्वितीयो। ऽर्धदशमास्तृतीय। एवमुत्तरोत्तरो[8] विधाभ्यास ऐकादशविधात्तदेतत्सप्तविधप्रभृत्येकशतविधान्तमेत ऊर्ध्वमेकशतविधानेव सत्यादददीतानग्निकाम्या यत्रकत्नाहरेदन्यत्राश्वमेधादश्वमेधमप्राप्तं चेदाहरेदत ऊर्ध्वं विधामभ्यस्येन्नेतरदाद्रियेतातीतं[9]

---

१ तस्यै U originally and a citation in the Mahāgnisarvasva.

२ ॰मीताश्वमेधे M, cp. XXVI. 23 : 304. 6.

३ ॰मीतास्य again M.

४ प्राच्ये॰ M, प्राच्यै॰ the other MSS.; ॰न्या U.

५ Thus M; पूर्वार्धात्पदार्धव्या॰ U, पदार्धव्या॰ B, पूर्वार्धात्पदार्धव्या॰ H.

६ ॰प्राच्यां M.

७ अर्थाष्टमपुरुषाः T.

८ ॰त्तरे M.

९ ॰भ्यस्येदन्यतरदाद्रि॰ M.

चेदाहरेदाहृत्य कृतान्तादेव मत्याददीत । कथमु खलु विधामभ्यस्येदन्यत्प्रकृतेस्तत्पञ्चदश भागान्कृत्वा विधायां-विधायां द्वौद्वौ भागौ समस्येत्ताभिरर्धाष्टमाभिरग्निं चिनुयादूर्ध्वप्रमाणाभ्यां जानोः पञ्चमस्य चतुर्विंशेनैके[१] समामनन्त्यथ हैक एकविधप्रभृतीनपक्षपुच्छाꣳश्चिन्वते । तन्नोपपद्यते पूर्वोत्तरविरोधादथ हैकेषां ब्राह्मणं[२] भवति श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिरित्यथापरेषां[३] न ज्यायाꣳसं चित्वा कनीयाꣳसं चिन्वीतेत्यथास्माकं[४] । पक्षी भवति । न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरत्निना पक्षौ द्राघीयाꣳसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयाꣳसि वयाꣳसि । व्याममात्रौ पक्षौ च पुच्छं च भवतीति । नापक्षपुच्छः श्येनो विद्यते । न चासप्तविधस्य पक्षपुच्छानि विद्यन्ते न च सप्तविधं चित्वैकविधप्रसङ्गस्तस्मात्सप्तविध एव प्रथमो ऽग्निर्भेदान्वर्जयेदधरोत्तरयोः पार्श्वसंधानं भेदा इत्युपदिशन्ति । तदभ्यन्तेषु न विद्यते[५] न स्रक्तिपार्श्वयोः । साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वान इति[६] । पञ्चमायां वा चितौ

---

१ ॰शेनैकें T

२ See XXIV. 5 188 14.

३ ॰थापर M.

४ ब्राह्मण ins. U on the margin; the brāhmaṇa is found T. S. V. 2. 5. 1.

५ विद्यते U

६ See T. S. V. 6. 8. 2.

संख्यां[1] पूरयेद्द्विमताश्चेच्चिकीर्षेत्पञ्चचोडाभिर्नाकसदः[2] समानसंख्यं[3] प्रतीयात् । ॥ ५ ॥

पशुधर्मा[4] ह वा अग्निर्यथा ह वै पशोर्दक्षिणेषामस्थ्नां यद्दक्षिणं पार्श्वं तदुत्तरेषामुत्तरं यदुत्तरेषां दक्षिणं तद्दक्षिणेषामुत्तरं यद्वाक्[5] चोर्ध्वं[5] च[5] तत्समानमेवमिष्टकानाᳪ रूपाण्युपदध्याद्धा दक्षिणावृतो लेखास्ता दक्षिणत उपदध्यात्सव्यावृत उत्तरत । ऋजुलेखाः पश्चाच्च[6] पुरस्ताच्च भवन्ति । व्यालिखिता मध्ये । ऽथ या विग्रथस्था[7] यथा ह वै पशोः पृष्ठवᳪशो नैवैकस्मिन्पार्श्वे व्यतिरेकेण वर्तते नैवापरस्मिन्नेवं तासामुपधानं प्रतीयादथापि ब्राह्मणं[8] भवति प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्ङाथर्वणस्तस्येष्टका अस्थानीति । तस्माद्बहिस्त्वचं चेच्चिनुयात्त्वचोपक्षयमध्येरात्मोपक्षयमध्यात्संदध्यात्मांसेन[9] चिनुत इति विज्ञायते । ऽसन्मयीभिरनिष्टकाभिर्न[10]

---

१ om. M.

२ ०मताएृचे U, ०मताचे० B.—०चोडानाकसदः M.

३ ०ख्य H U, ख्यां M, ०ख्याः B.

४ ०धर्मा B M U.

५ यद्वाचं M; यद्वाक् चो० B.

६ Thus H M U, पश्चात् B.

७ Thus with T; विपर्य० my copies.

८ T. S. V. 6. 6. 3.

९ Some of the MSS. write (as Lāṭy I. 5. 7.) उपक्षय or क्षय, some (as Drāhy. II. 1. 10.) उपक्षव ।

१० ०यीभिरिष्टकाभि० M B.

संख्यां पूरयेदिष्टकचिद्दा[१] अन्यो ऽग्निः पशुचिदन्य इत्येतस्माद्ब्राह्मणात्पशवो एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्विक्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियत[२] इति च[३] । लोकम्पृणीनि[४] इत्याद्यवटेषूपदध्यान्मण्डलमृषभं विकर्णीमितीष्टकासु[५] लक्ष्माणि प्रतीयादिष्टकामन्त्रयोरिष्टकाव्यतिरेके लोकंपृणाः संपद्यन्ते परिमाणाभावादतीतानेव[६] वेष्टकागणानत्रोपदध्यात्पञ्च[६] लोकंपृणा । मन्त्रव्यतिरेके ऽश्मः शर्कराः संधिषूपदध्यात्प्राचीरुपदधाति प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रौतिवादः । प्राचीमुपदधाति प्रतीचीमुपदधातीति कर्तृमुखवादः । पुरस्तादन्याः प्रतीचीरुपदधाति पश्चादन्याः प्राचीरित्यपवर्गश्चेतुरश्राखेवैतदुपपद्यते । ॥ ६ ॥

न खण्डामुपदध्यान्न भिन्नामुपदध्यान्न कृष्णामुपदध्यान्न जीर्णामुपदध्यान्न लक्ष्मणामुपदध्यान्न[७] स्वयमातृण्णाः स्वयंचितावुपदध्यादूर्ध्वप्रमाणमिष्टकानां जानोः पञ्चमेन कारयेदर्धेन

---

१ See T. S. I. 5. 8. 2

२ °यत इति B U, but we have one single citation: T. S. V. 2. 10. 1.

३ om. H.

४ With च my copies: T. with व ।

५ विकर्णी is, according to the Mahāgnisarvasva, विशाखकर्णी स्त्री ।

६ Thus B U, °तीतानेवे° M, H is incompl. T reads as M, *inserting, moreover,* एव *after* °गणान् ।

७ Thus H, लक्षासु° M U; लक्षणसु° T.

नाकसदां पञ्चचोडानां च । यच्चोपपाकाभ्यां प्रतिद्रवेत्[1] पुरीषेण तत्संपूरयेत्पुरीषस्यानियतपरिमाणत्वाद्व्यायामसमात्री भवतीति गार्हपत्यचितेर्विज्ञायते । चतुरश्रेत्येकेषां । परिमण्डलेत्येकेषां । चतुरश्रꣳ सप्तधा विभज्य तिरश्चीं त्रेधा विभजेदपरस्मिन्प्रस्तार उदीचीरुपदधाति । समचतुरश्रा उपदध्याद्व्यायामषष्ठेनेष्टकाः कारयेच्चतुर्थेन तृतीयेनेति । तासां तत्र प्रथमा द्वादश द्वितीया इति पूर्वस्मिन्प्रस्तार उपदधाति । पञ्च तृतीयाः षोडश प्रथमा इत्यपरस्मिन्परिमण्डलायां यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं कृत्वा तन्नवधा विभजेत्सधीꣳस्त्रिधा त्रिधेत्यपरं[2] प्रस्तारं[2] तथोपदध्याद्यथा प्रश्नतीकेषु स्रक्त्यो भवन्ति । धिष्ण्या एकचितीकाश्चतुरश्राः परिमण्डला वा । तेषामाग्नीध्रीयं नवधा विभज्यैकस्या स्थाने ऽश्मानमुपदध्यादथ होतुर्धिष्ण्यं[3] नवधा त्रिभज्य पूर्वाꣳस्त्रिभागानेकैकं द्वेधा विभजेदथेतरान्नवधानवधा विभज्य मध्यमपूर्वौ द्वौ[4] भागौ समस्येदथ मार्जालीयं त्रेधा विभज्य पूर्वापरौ भागौ पञ्चधा विभजेदुख्यभस्मना सꣳसृज्येष्टकाः कारयेदिति । संवत्सरभृत[5] एवैतदुपपद्यते न रात्रिभृत[5] । एवमस्य मन्त्रवती चितिक्लृप्तिर्भ-

---

१ Thus U and T; °वेत् H M B.

२ °परस्मिन्प्रस्तारे M B.

३ °धिष्ण्य H M.

४ द्वौद्वौ M.

५ See X. 12 : 11. 13.

न्दधितं[1] त्रिपादूसस्य परस्ताच्चिन्वीत काममविवेकान्तस्य रूपऽ श्येनाकृतिर्भवतीति ।[2] ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

अथ वै भवति[3] श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकाम इत्या-कृतिद्वैविध्यं । चतुरश्रात्मा श्येनाकृतिश्च । विज्ञायत उभयं[4] ब्राह्मणं[4] । पञ्च दक्षिणायाऽ श्रोण्यामुपदधाति पञ्चोत्तरस्यां । वस्तो वय इति दक्षिणेऽंऽस उपदधाति । वृष्णिर्वय इत्युत्तरे । व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपदधाति । सिंहो वय इत्युत्तरे[5] । पुरुषो वय इति मध्य इति चापरं । वयसां वा एष प्रतिमया चीयते यदग्निरित्युत्पततां छाययेत्यर्थः । समचतुरश्राभिरग्निं चिनुते[6] दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्त्या इति मैत्रायणीयब्राह्मणं[7] भवति । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थेन पञ्चमेन षष्ठेन दशमेनेत्यथाग्निं विमिमीते । यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावदन्तराले वेणोश्छिद्रे[8] करोति मध्ये तृतीयं ।

---

१ See XVII. 28 · 306 8. and XXVI 28 : 311. 5.

२ H adds प्रकृतित्वात् and thus also T, but see the comm.: इतिकरणः परिभाषासमाप्त्यर्थः ।

३ See T. S. V 4. 11. 1.

४ The first brāhmana is found T S V. 3. 1. 5. (cp. Baudh. X, 38: 30. sqq.) the second T. S. V. 5. 3. 2.

५ U and Mahāgnisarv. ins. पक्षयोरेव वीर्यं दधाति ।

६ Thus my copies; चिन्वीत T.

७ I have not been able to trace this passage in the agniciti-brāhmaṇa of our Maitrāyaṇī Saṃhitā.

८ Thus M; वेणोः छिद्रे H U, वेणोश्छिद्रे B and Thibaut.

यदमुत्र रज्ज्वा करोति तदिह वेणुना करोति। तस्यात्मा समचतुरश्राश्चत्वारः पुरुषाः। पक्षः समचतुरश्रः पुरुषः। स तु दक्षिणतो ऽरत्निना द्राघीयानेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पुच्छः समचतुरश्रः पुरुषस्तमवस्तात्प्रादेशेन[1] वर्धयेदेवꣳ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत। उपधाने पश्चात्प्रागुत्तरतः पुरुषतृतीयवेलायां चतस्रः पञ्चम्यस्तासामभितो द्वे द्वे पादेष्टके। ततो ऽष्टौ चतुर्थ्यः। पक्षशेषꣳ षड्भागीयाभिः प्रच्छादयेदेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पूर्वापरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतुर्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोः पादेष्टकाः। शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्वितः प्रस्तारो। ऽपरस्मिन्प्रस्तारे पश्चात्प्रागुत्तरतो ऽर्धव्यायामवेलायां तिस्रस्तिस्रः षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति विपर्यासमुपदध्यात्तथोत्तरे[2]। दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यां नव षष्ठ्यश्चतुरश्रकृतास्तथोत्तरस्यां। नवनव षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति दक्षिणादꣳसादोत्तरादꣳसाद्विपर्यासमुपदध्याच्छेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्वितः प्रस्तारो व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्। ॥ ८ ॥

अथापरः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्धाः प्राचीस्तोपधाने पूर्वापरयोः पक्षपार्श्वयोरर्धेष्टका उदीचीरुपधात्तथोत्तरे। दक्षिणोत्तरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतस्रश्चतस्रो[3] ऽध्यर्धा उदीचीः। पुच्छस्यावस्ताच्चतस्रो ऽर्धेष्टका उदीचीस्ता-

---

१ अधस्तात् instead of अवस्तात् M.

२ ॰दध्यादेवमुत्तरे B.

३ पुच्छपक्षयो॰ B.

सामभितो द्वे पादेष्टके । जघनेन पुच्छाप्ययोरेकैकामर्धेष्टकां[1] प्राचीꣳ । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेद्द्विगतः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तार आत्मस्रक्तिषु चतस्रः[2] पादेष्टका उपदध्यात्तासामभितो द्वे द्वे अर्धेष्टके । पूर्वस्मिन्ननीके पञ्च । पक्षाप्ययोस्तिस्रस्तिस्रो ऽध्यर्धा उदीचीस्तासामन्तरालेष्वेकैकामर्धेष्टकां प्राचीꣳ । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेद्द्विगतः प्रस्तारो । व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत् । ॥ ९ ॥[3]

अथ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छस्तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः पाद्याश्च[4] । नित्यमक्ष्णयापच्छेदनमनादेशे । पादेष्टकाश्चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धपदेन पदेनाध्यर्धपदेन पदसविशेषेणेति । ते द्वे यथा दीर्घमꣳश्लिष्टे स्यातां तथार्धेष्टकां कारयेदथाग्निं विमिमीत । आत्मा द्विपुरुषायामो दशपदव्यासस्तस्य दक्षिणादꣳसादुत्तरतो ऽध्यर्धप्रक्रमे लक्षणं करोत्येवमपरतस्तयोरुपरिष्टात्स्पन्द्यां नियम्याꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतराꣳसा[6] स्रक्तीनामपच्छेदा व्याख्याताः । स आत्मा । शिरो

---

१ पुच्छस्य॰ U, पुच्छपार्श्वयो॰ M.

२ पादेषु M ; T om.

३ Here ends probably the third adhyāya ; no indication of it is found in my copies.

४ ॰येति B U H.

५ ॰ष्टकांचतुर्भिः my copies.

६ Between नियम्य and अꣳसम् M ins. अनुसन्दि ।

ऽर्धपञ्चपदायाममर्धपुरुषव्यामं । तस्याङ्गौ प्रक्रमेणाप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्पुच्छस्य षट्पदा प्राची द्विपुरुषोदीची । तस्य पूर्वे स्रक्ती त्रिभिस्त्रिभिः प्रक्रमैरपच्छिन्द्यात्प्राची द्वादशपदायामो दशपदव्यासस्तस्य मध्यात्प्राञ्चि[1] षट् पदानि प्रक्रम्य शङ्कुं निहन्यात्तच्छ्रोण्योरेकैकमर्थेनं रज्ज्वया परिलिखेयादन्तस्सन्ध्यमपच्छिद्य तत्पुरस्तात्प्राञ्चं दध्यात्स निर्णाम । एतेनोत्तरस्य पक्षस्य निर्णामो व्याख्यातः । पक्षाग्रयोः प्रक्रमप्रमाणानि पञ्चपञ्च चतुरश्राण्यनूचीनानि कृत्वा सर्वाण्येवाग्रमक्ष्णयापच्छिन्द्यादर्धान्युद्धरेदेवं सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत । उपधाने शिरसो ऽध्यर्धे चतुर्थीमुपदध्यादूर्ध्वमुखीं पुरस्तात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टकाः । अपि वा शिरसो ऽग्रे ऊर्ध्वमुखीमुपदध्यात्तस्य अवस्ताच्चतुर्थीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टकाः । शिरसो ऽवस्तात्पञ्च पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्तथा पुच्छस्य पुरस्ताद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्यादेकैकमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्ताभिः सार्धाभिः संख्यां पूरयेदेव[2] द्विशतः[2] प्रस्तारो[2] ऽपरस्मिन्प्रस्तारे ऊर्ध्वमुखीश्चतस्रश्चतसृभिः पादेष्टकाभिः संयोजयेद्यथा दीर्घचतुरश्रं संपद्यते । तत्तिर्यक्

---

१ प्रांच M.

२ These three words not in B; T omits them.

पक्षाग्रयोरेकैकामुभयीमुपदध्यादेकैकामपरयोर्दिशे शिरसः पार्श्वयोः । पुच्छस्यावस्तादध्यर्धाः प्राचीर्यथावकाशं पार्श्वयोः पाद्याः साष्टमभागाः[1] । पक्षयोश्चाध्यर्धाः सावयवाः । शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं[2] चोपदध्यात् ॥ ११ ॥

कङ्कचित्[3] एतेनात्मा पुच्छं च व्याख्यातम् । शिरसि पञ्चोपदध्यात्तस्याकृतिर्व्याख्याता । सप्तपञ्चाशद्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । व्यायामेन सप्रादेशेन पक्षयोरपनामः । पञ्चमभागीयार्धाभिः षट्षट् पक्षाणि कुर्यादध्यर्धाविशिष्यते । तथा पुच्छस्यावस्तात्पादावरत्निमात्रावरत्न्यन्तरालौ प्रादेशव्यासौ भवतस्तयोरवस्तादभितो द्वौ द्वावष्टमभागौ प्राग्भेदावुपदध्यादेवम् सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते[4] । इष्टकानां विकाराः । पञ्चमभागीयाः सावयवाः । पादेष्टका[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धप्रादेशेनाध्यर्धप्रादेशेन प्रादेशेन प्रादेशसविशेषेणेत्यध्यर्धेष्टका[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धव्यायामेन द्वाभ्यामरत्निभ्यामरत्निसविशेषेणेति । ताः षट् । तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागाः पादयोरुपधाय शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं[2] चोपदध्यात् ॥ १२ ॥

---

१ ०भागीयाः M.

२ यथार्ध्यं my copies throughout.

३ See XVII. 28 : 207. 1.

४ शिरसो नित्या ins. M.

५ पादेष्टकाश्चतुर्भिः M.

अलजचित्[1] एतेनात्मा शिरः पुच्छं च व्याख्यातं पदावपोद्धृत्य । चित्रपङ्क्तिर्द्विचित्रे पक्ष उपदध्यात्तयोरन्तरे । पुरुषेण पक्षयोरपनामो । ऽपरस्मादपनामात्प्राञ्चमरत्निं मित्वा तस्मिन्नसद्यां नियम्यापरं पक्षपक्षापच्छेदमन्वायच्छेदेवं[2] पञ्च पञ्चम्यः मार्ध्या उद्धृता भवन्ति । पादेष्टकामपनाम[3] उपधाय तासां चतुरश्रपादाः साष्टमभागा अपोद्धृत्य शेषं[4] यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं चोपदध्यात् । ॥ १३ ॥

प्रउगचितं चिन्वीतेति[5] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावत्प्रउगं कृत्वा तस्यापरस्याः करण्या द्वादशेनेष्टकास्तदर्धव्यासाः कारयेत्तासामर्धाः पादाश्च । तासां द्वे अर्धेष्टके बाह्यसविशेषे[6] चुबुक उपदध्यादर्ध्यास्वान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः[7] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे ऽपरस्मिन्ननीके सप्तचत्वारिंशत्पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्याच्चुबुक एकां सूक्तपाद्यां[8] । दीर्घे चेतरे चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्यास्वान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १४ ॥

---

१ See XVII 28 307. 4.

२ पक्षपत्रमपक्षे॰ M, पक्षयंनापक्षे॰ B

३ पादेष्टकामवनाम B.

४ Thus (not शेषा as T) my copies

५ See XVII. 28 : 307. 7.

६ Thus my copies; बाह्यविशेषे T.

७ M ins. प्राचीभिः, rightly ?

८ Not given by T in the text.

शेषान्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । चतुरश्र आत्मा भवति । तस्य त्रयः पुरुषास्त्रिभागोनाः पार्श्वमानी । पश्चात्पक्षो भवति । तस्यार्धपुरुषो दशाङ्गुलानि च[1] प्राची । त्रिभागोनः पुरुष उदीचीत्येवम्[2] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । ऽथेष्टकानां विकाराः । पुरुषस्य षष्ठ्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्धास्तिर्यग्भेदाः पुरुषस्य चतुर्थ्य इति । तासां स्रक्त्योरन्तरालयोः षट् षष्ठीरुपधाय शेषमग्निं बृहतीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे दक्षिणे ऽंसे ऽध्यर्धामुदीचीमुपदध्यात्तथोत्तरे । पूर्वस्मिन्नीके षड्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोश्चतुर्भागीयास्तयोः पुरस्तात्पार्श्वयोर्द्वे चतुर्भागीये उपदध्यात्तयोरवस्तादभितो द्वे द्वे अध्यर्धे विषूची । तयोरवस्तान्मध्यदेशे[3] द्वे[4] षष्ठ्यौ प्राच्यौ । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[5] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १७ ॥[6]

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशमतम्[7] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासामेकामपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति । तत्पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातम् । षोडशीं पुरस्ता-

१ Only in U.
२ इति om. U.
३ मध्येदेशे B.
४ om. B.
५ om. U.
६ End of sixth adhyāya ?
७ ०विंशमत B. विंशतिमत M.

द्विशय उपधाय तथा सह मण्डलं[1] परिलिखेद्यदवस्तादपच्छिन्नं तत्पुरस्तादुपदध्यात्प्रधीनाꣳ सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः प्रक्रमव्यामा भवन्ति । चतुरश्राणामर्धाभिः संख्यां पूरयेद्-परस्मिन्प्रस्तारे प्रधिमध्यमामोष्ठ उपधाय यदवस्तात्तद्द्वेधा विभजेत्स एष नवकरणो द्रोणचित्परिमण्डलः । समूह्य-परिचाय्यौ[2] पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातौ । समूह्यस्य दिक्षु चात्वालान्खानयित्वा तेभ्यः पुरीषꣳ समूह्योपदध्यात्परिचाय्य इष्टकानां देशभेदस्तꣳ सर्वाभिः प्रदक्षिणं परिचिनुयात् ।

॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

श्मशानचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[3] । सर्वमग्निं चतुरश्रान्यष्टदश भागान्कृत्वा तेषामाख्यातमुपधानं । त्रिभिर्भागैर्भागार्धव्यासं[4] दीर्घचतुरश्रं विहृत्य पूर्वस्याः करण्या मध्याच्छ्रोणी[5] प्रत्यालिख्यान्तावुद्धरेत्तस्य दशधा विभागस्तानि विꣳशतिः सर्वो ऽग्निः संपद्यते । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे प्रउगमध्ये[6] ऽनूचीनं विभजेत्तस्य षड्धा विभागस्ते द्वे पार्श्वयोरुपदध्याद्भागतृतीयायामाश्चतुर्थव्यासाः कारयेत्तासामर्धास्तिर्यग्भेदास्ता अन्त्ययोरुपधाय

---

१ परिमंडलं M.

२ See XVII. 29 : 309. 6, 8.

३ See XVII. 30 : 309. 1.

४ भागार्धं om. B.

५ Thus my copies (cp. the bhāṣya) ; कर्णाच्छ्रोणी Thibaut

६ प्रधिमध्ये B.

शेषमग्निं दृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदूर्ध्वप्रमाणमग्नेः पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं त्रेधा विभज्य द्वयोर्भागयोश्चतुर्थेन वा नवमेन[1] वा चतुर्दशेन वेष्टकाः कारयेत्ताभिस्तिस्रो वा नव वा चतुर्दश[2] वा[2] चितीरुपधाय[2] शेषमवान्तमत्त्रयापच्छिन्द्यादर्धमुद्धरेत्तस्य नित्यो विभागो यथायोगमिष्टकानाᳬ ह्रासवृद्धी ॥ १९ ॥ अष्टमः ॥

कूर्मचितं चिन्वीत यः कामयेत ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति विज्ञायते[3] द्वयाः खलु कूर्मा भवन्ति वक्राङ्गाश्च परिमण्डलाश्चाविशेषात्तु[4] मन्यामहे ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते चतुरस्र आत्मा भवति तस्य दश प्रक्रमाः पार्श्वमानी भवति तस्य द्वाभ्यांद्वाभ्यां प्रक्रमाभ्याᳬ स्रक्तीनामपच्छेदः पूर्वस्मिन्ननीके प्रक्रमप्रमाणानि चत्वारि चतुरश्राणि कृत्वा तेषां ये अन्त्ये ते अक्ष्णयापच्छिन्द्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतः स आत्मा शिरः पञ्चपदायाममर्धपुरुषव्यासं तस्याᳬसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्संत्यपच्छेदे[5] पादानुच्चयेत्तेषु द्विपदाक्ष्णया तिरश्ची तद्द्विगुणायाममनूची तस्य द्विपदाक्ष्णया पूर्वमᳬसमपच्छिन्द्यादेतेनेतरेषां पादाना-

---

१ पचमेन M

२ वभीरुपधाय M.

३ See XVII. 30 : 309. 6.

४ परिमंडलांश॰ U.

५ प्रक्रमेण once M.

सपच्छेदा व्याख्याता । अपरयोः पादयोरपरावंसावपच्छिन्द्यादेवं[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः[2] पाद्याश्चाध्यर्धपाद्याश्चतुर्भिः[3] परिगृह्णीयात्मकमेण द्वाभ्यां पदाभ्यां पदसविशेषेणेति । ते द्वे[4] यथा दीर्घसंश्लिष्टे स्यातां तथैकां कारयेद्द्विपदाद्व्यणार्धेन समचतुरश्रामेकामुपधाने शिरसो ऽग्रे चतुरश्रामुपदध्याद्वंससमुख्याववस्तात्पञ्चपञ्च चतुरश्रा द्वेद्वे पादेष्टके इति पादेषूपदध्याद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टका[4] उपदध्याच्चैवमग्निं[5] चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे शिरसो ऽग्रे वंससमुखीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितो द्वेद्वे अध्यर्धपाद्यौ[6] विषूचौ । तयोरवस्तादभितश्छेदसंहिते द्वे पादेष्टके । द्वेद्वे द्विपदे तिस्रस्तिस्रो ऽर्धेष्टका इति पादेषूपदध्याद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोपदध्याच्चैवमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ॥ २० ॥ नवमः ॥

---

१ °रपराउंसावप° M.

२ चतुर्थीस्ता° B, but cp, XXX. 10 : 403. 9.

३ °अध्यर्धपाद्यां चतुर्भिः Thibaut, but cp. XXX : 10 . 403. 10.

४ om. T, but cp. l c.

५ Thus M ; तस्मिन्नर्धेष्टकाश्चोप° B, and Thibaut ; तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोप° U (rightly ? cp. XXX. 10 : 404. 16).

६ अध्यर्धा° T.

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशशतं[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासां पञ्च षोडशीरपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति । तदुत्तरेण द्रोणचिता व्याख्यातमथ ताः पञ्च षोडश्यस्ताभिरवान्तरदिक्षु पादान्नयेच्छिरः[2] पुरस्तात्तासां परिकर्षणं व्याख्यातं । सर्वासां सप्तधा विभागः । अधिमध्यमाः[3] प्रक्रमव्यामा भवन्ति । यदतिरिक्तं संपद्यते तच्चतुरश्राणामध्यर्धाभिर्योजयेत्तस्मिन्प्रस्तारे पादानां शिरोवद्विभागः शिरसः पादवर्ज्यं त्र्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारांश्चिकीर्षेत्कूर्मस्यान्ते तत्पुरीषमुपदध्यान्मध्ये वक्रलमेतदेव[4] द्रोणे विपरीतमथ हैक एकविधप्रभृतीन्सगरुडादीन्ब्रुवते । समचतुरश्रानेक आचार्यास्तस्य करण्या द्वादशेनेष्टकाः कारयेत्तासामर्धाः पाद्यार्ध्याया-श्चैधिकस्यांसैः पुरुषाभ्यासो नारत्निप्रादेशानां । प्राकृतो[5] वा त्रिगुणस्त्रिंशतो ऽग्निर्भवतीत्येकत्रिंशतो ऽग्निर्भवतीत्युभयं ब्राह्मणमुभयं ब्राह्मणम्[6] । ॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति शुल्बसूत्रं समाप्तम् ॥

---

१ ०विंशंशतं B U, विंशतशत M.

२ Thus my copies; before शिरः Thibaut reads पश्चात्सु० but the locat. cannot be correct and पश्चात् would be superfluous.

३ Thus my copies; अधिमध्याः Thibaut, but cp. XXX. 18 : 411. 2.

४ एव only in U and in one of Thibaut's MSS.

५ Thus H U, प्रकृतो B, ता M.

६ See XXVI. 10 : 285. 4, where, however, only the first brāhmaṇa is found.

अथातः प्रवरान्व्याख्यास्यामः । सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानां[१] प्रवरा भवन्ति । त्रयः प्रवरा भृगूणां पञ्चार्षेया वत्सा विदा आर्ष्टिषेणाश्चत्वार एवाङ्गिरसः कौमण्डा दीर्घतमा रौक्षायणा[२] गर्गाश्च । गर्गाणां त्र्यार्षेयो विकल्पो । विश्वामित्रपक्षे[३] पूरणा द्व्यार्षेयाः । शुनकवसिष्ठा[४] एकार्षेया । अतो ऽन्ये त्रिप्रवरा भवन्त्येतेषु भृग्वङ्गिरसो मिश्रविवाह[५] कुर्वते न चेत्समानार्षेया स्युरिति मतं बौधायनस्येति[६] । ॥ १ ॥

अथात[७] ऊर्ध्वानध्वर्युर्वृणीते[८] ऽमुतो ऽर्वाचो होतेत्येव प्रवोभयोः सर्वत्रोद्दिष्टो । द्व्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहस्त्र्यार्षेयाणां । त्र्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहः पञ्चार्षेयाणामसमानप्रवरैर्विवाह[९] ।

१ ०षामागस्त्याष्ट० Bo U.

२ रौक्षा० G M T.

३ ०क्ष Bo U.

४ शुनकावसिष्ठा BU.

५ According to the Pravaramañjarī the reading ०मिश्र० is also admissible.

६ Here ends the first k. according to Bo U; according to the other MSS. it ends after ०होतेत्येव (line 9); but the Pravaramañjarī remarks इतिकरणमध्यायपरिसमाप्तिद्योतनार्थम् ।

७ *Thus all the MSS. and Āp.* XXIV. 5. 8; r. अथ and cp. Āp. II. 16. 9.

८ एवोर्ध्वान० Bo U.

९ Thus T M; ०र्षसमान० Bo G; Bo U and Pm om. the two words असमा० विवाहः; cp. Āśv. śrs. pariśiṣṭa (p. 891 of the Calcutta edition).

एक एव ऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते । तावत्समानगोत्रत्वमन्यत्र[1] भृग्वङ्गिरसां[2] गणादिति[2] पञ्चानां त्रिषु सामान्यादविवाह-स्त्रिषु द्वयोः । भृग्वङ्गिरोगणेष्वेव येष्वेको[3] ऽपि[4] वारये-दिति[4] ॥ २ ॥

भृगूणामेवादितो[5] व्याख्यास्यामो मार्कण्डेया माण्डूका[6] १
माण्ड्याः काश्यप[7] आलेखना दार्भायणाः[8] शार्कराक्ष[9]

---

१ Instead of अन्यत्र Be U भवेत् ।

२ ०ङ्गिरोगणा० Be U, ०ङ्गिरसां गणाच T M G, omitting the following passage; मयेदिति Bu, equally omitting the following passage.

३ एके instead of एको Be U.

४ This śloka is found only in Be U of the MSS.; it is not treated by the author of the Mañjarī, but we find it cited in the Gotrapravaranirṇaya of Raghunātha, in the Saṃskāraratnamālā p. 418, the Prayogaratna fol. 64 C. 1, the Nirṇayasindhu, III, fol. 30. a. 5. Instead of एव we find I sometimes cited with एव (rightly ?). Instead of विवारयेदिति Be U have विवारयेदिति and the metric bhāsya on the Pravarapariśiṣṭa of Kāty. (Verz. der Berl. HSS. I p. 62, 25) has निवारयेत्; Gopīnāthadīkṣita (Ratnamālā l.c.) remarks : येष्वेको ऽपि प्रवरः समानश्चेत्तद्विवाह वारयेदित्यर्थः ।

५ भृगूनेवादितो Be U; एव om. Bu T Pm Pn.

६ Thus M G Bu, मांडका T; माडूकेया Be U Pm Pn Rm.

७ Thus G T Pn: काश्यप Pm, कासिव M, कांस Bu; कांसेया Be U Rm

८ दर्भा० M Bu.

९ Thus G Pn; शा (or सा)र्कराक्षा the other sources.

देवतायनाः[१] शौनकायना माण्डूकेयाः[२] पार्षिकाः[३] साङ्काः[४] प्रान्तायनाः[४] पैलाः पैङ्गलायना दाभ्रेयको[५] वाष्कयो[६] वैश्वानरयो वैडीनरयो[७] विरोहिता[८] वार्षा[९] गौद्रायणा[१०] ऐडेयवः[११] काशकृत्स्ना वाग्भूतया[१२] ऋतभागा[१३] ऐतिशायना आनायनाः[१४]

---

१ Thus Bu U Rm Pn, देवता॰ or दैवता॰ the other sources.

२ Thus M G Rm; मडूकेया Bu; T om., माथूकेया the others.

३ Thus M G Bu Pn Pm, T om.; वार्षिका the others.

४ ? सांकशान्तायनाः Bu (grantha), साकप्रान्ता॰ M G, सांकाप्रांता॰ Be U, सांकाः प्रन्नायनाः Pm, साकाप्राना॰ Sk, साका प्राता॰ Rm, सांकाः प्रान्ना॰ Pn (cp. gana *aśvādi*)

५ ? Thus M G T Pn, दाभ्रेय Bu, दाभ्रेयकयो U, दाभ्रेयकाकयो Be, दाभ्रेयका Sk, राभ्रेयकयो Pn

६ वा॰ M Pn Be U.

७ Thus M T Rm Pn; वैडीनरा Bu, वैभीनरयो G, वैडीतरयो Be U, वैडित॰ Sk (cp PW. s. v विडीनर)।

८ Thus Be U Pm Pn; विलोहिता M G T Bu, वैरोहिता Sk Rm.

९ ? Thus M Pm, वर्दा G T, बर्भाः Bu, वार्ष्या the others.

१० ? Thus M G T Bu, गोद्रायणा Pm, गोद्रायना Rm, कौकायना Be U.

११ Conjecturally यडेयव M G T, यडेयव॰ Bu, ऐ (or हे)केया Be U Pm, हीकय॰ Rm, टीकया॰ Sk, ऐकयः Pn.

१२ ? Thus G T, वातभू॰ M, वार्कभू॰ Bu, वाङ्कतका Be U, वाद्गतका Rm Pm, वाङ्घतका Sk, वाहतका Pn.

१३ चत॰ Be U, क्षत॰ Rm Sk Pn.

१४ Thus (and cp. gana *aśvādi*) T Bu Pm Pn, आयाः॰ M, आना॰ G, आतायनाः Be U Sk, शानायना Rm.

पाणिनिर्वाल्मीकि ख्यौलपिण्डयः गैखावता[1] जिह्वीतयः[2] सावर्णिर्वाकायना[3] वालायना सौकृतयो मण्डविक्षौविष्टयो[4] हस्त्यायप्रयः[5] पौदुकयो[6] वैकर्णा[7] औपजिङ्घय[8] औरप्रयः[9] काम्बलोदरयः[10] काठोरकृदेवलिर्विकृपाचा[11] वृकाश्वा उच्चैर्मन्यवो दैवमत्या[12] आर्कायणा[13] मार्कायणाः काङ्कायना[14] ५

१ ? Thus M G; गैखामिताः Bu, गौखावता T, गोपावता Be U, गोपावताः Sk Pn, गैपावता Pm, गैवालवा Rm.

२ Thus Be U Pm Pn Rm; जिह्वि॰ T Sk, जिह्नतयः G, जिह्नतीयः M, जिगीतयः Bu.

३ Thus Be U Pm Pn Rm Sk, वाकायना T, वार्कायणा G, वाकायणा M, वाकायनाः Bu; वाकायनि Mān. sū., वागायना Laugākṣi.

४ सौविष्टयो M G T, सौविष्टकपयाः Bu.

५ ? Thus Be U Pm Sk; हस्त्ययप्रयः G T, गस्त्यप्रयः M, भगस्त्यप्रय Bu, हस्त्याप्रयो Pn, हस्तायप्रः Rm, हस्ताप्रयः Sk.

६ Thus M G T Sk Rm Pn; पौ॰ Pm, पैद्रकयः Bu, पौदकायो Be U.

७ Thus Bu Rm; the others have वैकर्णा, वैकर्णेया, वैकर्णया or वैकरार्णा (cp. Pāṇ. IV. I. 117).

८ Thus G only; द्रौ॰ M T; द्रो॰ Be U Pm, औ॰ Bu; द्रौपकजि॰ Rm Sk, द्रौकजि॰ Pn

९ Thus M G T Bu, शौरपयः all the others.

१० कांबरोदरयः M G T, कावनो॰ Bu, कांबोदयः Be U, कांबलोदरयः Sk Rm, कांबलोदयः Pm.

११ ? Thus M G T; काठकत् Bu, कांबोरकृत् Be U Pn, वाकारकृत् Rm Sk, कचोरक Pm (cp. कौठार? gaṇa *śivādi*).— वैकृपाचा U, वैकृपाच्या Be.

१२ Thus M Bu T; दैवमत्यां G, देवमत्या Pm, दमत्या the others.

१३ Thus (as Laugākṣi) M G T Bu, आर्यायणा the others.

१४ Thus M Bu Be U Sk Pn; काम्बायना G, कांबायना T.

वायवायनिनो[१] शांकरवाः[२] कारववश्चान्द्रमसा[३] गाङ्गेया अनुपेया[४] याज्ञिंका[५] जावालिर्वाङ्कमित्रायणा[६] आपिस्र-लयो[७] वैष्टपुरेया लोहितायना[८] उष्ट्राचा नाडायनाः[९] शार-दतायना[१०] राजितवाहा[११] वत्सा वात्स्यायना[१२] इत्येते वत्सास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व जाम-दग्न्येति होता। जमदग्निवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदि-त्यध्वर्युः॥ ३॥

१ ? Thus M G Bu, वायवोऽश्वनिनः T, वायव (or वा)वभ्रायनाः Be U, वायवायनिन' Pn, वायनवायनिनः Rm, वापनय' वायनिनः Sk, वायकावावाया-यिनः Pm (cp. वायव्यायन Mān sū).

२ Thus (with Mān. sū.) Pm, शांकरवः M G T, शांकवः Bu, शांक-रायाः Be U, शार्ङ्करवा Rm, शार्करवाः Sk.

३ कारवव॰ G, कारवङ्ग॰ T, कारश्वव' Bu, कारवर्द्धः M, कारवचः Pm. Not found in any of the other MSS or nibandhas; cp perhaps काण्वव of Āp XXIV. 9. 1, although there as Viśvāmitra.—॰मसा Be U T Sk Rm, ॰मसो M Bu G Pm Pn

४ ? Thus M G T Bu, नौपेया Be U Pn, नौपेया Pm, नौषेया Rm, लौधेय Sk.

५ Thus M G T Bu Rm, याङ्गिया Be U, याज्ञिया the other nibandhas

६ Instead of जावालि' (cp. Āp. XXIV. 5. 14.) M G T Bu have पारिमण्डलिः, cp पारिमडनि of Laugākṣi

७ Thus Be U Pm Pn Sk Rm: आपिशालेयो or आविशालेयो M G T Bu.

८ रो॰ Be U, लौ॰ Pn (perhaps better).

९ See Pāṇ IV. 1. 99; नाळायनाः M G T Bu; नालायनाः the others.

१० Thus all exc. T and M, which have शावद॰।

११ *Thus M G Bu T;* राजजितवाहा Be U Pm, राजतवाहा Pm Sk.

१२ Thus Be U Pm Rm Pn Sk; वानावाद्या G, वानावाष्या M T, नवाष्याः Bu.

विदाः शैला अवटाः शैलाः[१] प्राचीनयोग्या[२]अभयजाताः[३] काण्डरथयो वैदभृताः[४] पुलस्तय[५] आर्कायणा[६]मार्कायणा[६] नाड्डायणाः क्रौञ्चायना मुञ्चायना[७] जामलायना[८] इत्येते विदास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व वैदेति होता विदवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः । ॥ ४ ॥

आर्ष्टिषेणा नैरथयो[९] याम्यायणाः[१०] काण्वयश्चान्द्रायणाः[११] मौढकलायनाः[१२] मिद्धाः सुमनायना गौराभिराभिरित्येत[१३]

---

१ Found only in M G T and Be U.

२ °योगा M G T Bu.

३ Thus also (and cp. gana *gargādi*) Laugākṣi and Mānava; अभयदानाः Be U and the nibandhas.

४ Thus (and cp gaṇa *gargādi*) corrected in acc. with the Mānava text; वैत° M G T Bu, वैन° Be U and the nibandhas.

५ Thus M G T Bu; इलस्तय Pm, पुलस्त्य the others.

६ Perhaps these two (cp. p 418. 5), the last of which is missing in Bu, ought to be cancelled.

७ Thus M G T Bu; मुञ्जा° Be U; fails in all the nibandhas.

८ ? Thus Be U; जामला G, जाली M, जमला T, बौधाः भार्गवः Bu; माड्डामला Pm.

९ Thus the MSS. and Pm Pn; नैषध्यथो Rm Sk.

१० याम्यायण्यः Rm perhaps rightly, cp. gaṇa *tikādi* and याम्यायणि of Laugākṣi.

११ ? काण्वय° M T, काण्वया° G, कण्वक Bu; काम्यायना° Be U, कार्वायनाः Rm Pn, कारखायुना Pm, कारायनाः Sk.

१२ Thus M G T, पाञ्चकायनाः Bu, पौढकलायनाः Be U Pn Pm Rm, पौढकलायनाः Sk.

१३ Thus M T Pm; गौराभिरांभि° G, गारांभि° (omitting आभिः) Be U, गौरा Bu, मौराभिः Sk Rm, गौरांभिरांभिः Pn.

आर्ष्टिषेणास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्न-वानार्ष्टिषेणानूपेति[१] होतानूपवदार्ष्टिषेणवदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगु-वदित्यध्वर्युर्बेक्षा विदा[१] आर्ष्टिषेणा इत्येतेषामविवाह। एते पञ्चावत्तिनः[२]। ॥ ५ ॥

६ यस्का मौनो[३] मूको[४] वाधूलो वर्षपुष्पो वालेयो[५] राजितवायिनो[६] दुर्दिनो[७] भास्करो दैवन्तायनो[८] वाष्कलेयो[९] माध्यमेया वाश्रयः[१०] कौगाम्बेयाः कौटिल्याः[११] सत्यकश्चित्रसेना[१२]

---

१ Thus the pravaıa m Be U and all the nibandhas (cp Āp. XXIV 5 15); the four other MSS are more or less confused.

२ The words after अध्वर्यु given only by Be U T Bu Pm, but in Be U . ०विवाहस्तेषां पञ्चावत्तिन इति।

३ Thus Be U and the nibandhas, मौना G, मूनो T M, यमुन Bu

४ मुको Be मूका G, मौको Rm.

५ ? Thus T Bu M, वाळायो G, मातावाक्रोयो Be U, मातलयो Pm, भागलेयो Rm Sk, नागलेयो Pn.

६ Thus all (०तापिनो Be U, रातिव० Pm), the other nibandhas *substitute a name from the Laugıksi pravarasūtra* (भागविज्ञेयो)।

७ दुर्दितो Be U

८ ? (cp p 417. 1) *Thus M G Be U Pn*, देवतायना T, दैवतायना Pm, दैवजायनो Sk

९ ? Thus Be U, वाष्कलयो T G, वाकळेय Bu, वाकलयो M, वाकलया Pm, वार्कलेयो Pn Rm Sk

१० Thus M Bu पाश्रय G T वासय Be U and the nibandhas.

११ Thus Be U, कौटिल्याः M, काटिल्याः Bu, कौटिल्याः T, कौपडल्याः G; after this name Be U have यन्त्रेयाः कौन्दिल्या, the last name (instead of कौटिल्या) also Rm Sk Pn कौन्दिल्या Pm.

१२ Instead of सत्यक० (thus Be U M T Pm) सम्यकि० G, सत्यकः Bu, सत्यकयः Pm, सत्यकया Rm, सत्यकपयः Sk.

भागन्तयो वार्काश्वकय[1] श्रौक्ष्या[2]·श्रौग्रचितयो[3] भागुरित्यय इत्येते यस्कास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वैतहव्य सावेतसेति[4] होता । सवेतोवद्वीतहव्यवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[5] । ॥ ६ ॥

मित्रयुवो[6] रौक्ष्यायनाः[7] ग्रायण्डिनाः[8] सापिण्डनाः[9] सुराभिना[10] माल्या[11] वाल्या[12] मह्वावाल्यामाल्यायणा ।

---

१ Thus emended (cp. इकाश्वकि of the Laugākṣisūtra); वार्काय-क्रय M G T, वातार्कायक्रेय Be U.

२ ?? श्रौत्या M, श्रौक्ष्या T, श्रौचा G, श्रौत्स्याः Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

३ ? श्रौर्गचित्रयो G, श्रौग्रचितयो Be U, श्रौक्यितयाः T, श्रौकचितया M, श्रौर्गाः चितयाः Bu.

४ The MSS exc. Bu (which has सावेतसेति) and Pm Sk, have all सावेदसेति ।

५ Instead of सवेतोवत् MSS, exc. Bu (which has सचेतसवत्) and Be U (which have सवेदोवत्), all सवेदसवत् ।

६ Thus Be U and the nibandhas; मित्रयूपा M G T, मित्रायणा Bu.

७ Thus (and cp Census p. 120) Be U (after ग्रायण्डिना, after मित्रायुवो they have रौक्षायणाः), रैक्ष्यायनाः Rm, रैाचायणाः Pm, रैक्ष्यायनाः Sk, रैक्ष्मायणाः G, रौगयायणाः M T, रौग्यायणाः Bu.

८ ? Thus T, ग्रायण्डीनाः M, ग्रण्डीनराः Bu, ग्रारंडिना Be U. All the other MSS. and the nibandhas om. this name. Be U ins. after it (cp. foregoing note) रौक्ष्यायनाः ।

९ ? Found only in Be U (सापिंडायनाः) G (सापिण्डीनाः). Sk and Rm (सापिण्डिनाः), Pn (सापेण्डिनाः) Pm (सापिण्डिताः). The Census l c. has *sāpindana*.

१० Thus T Bu, सुराभीना G, सुरांभिनमाना M, सुरभिनेया the others.

११ ? Thus Be U and all the nibandhas; वाल्या M G, वल्या T, वह्याः Bu.

१२ Thus Be U, यवाल्या M, यवल्या G, यावल्या T, यावह्याः Bu; all the nibandhas om. this name.

औरच्छायणा[1] वाजायना[2] मादाघय:[3] कैतवायना इत्येते मित्रयुवस्तेषां[4] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वाध्र्यश्व दैवोदासेति होता । दिवोदासवद्वध्र्यश्ववद्भृगुवदित्यध्वर्युः । ॥ ७ ॥

वैन्याः पार्था वाष्कलास्तेषां[5] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । *भार्गव वैन्य पार्थेति होता । पृथुवद्वेनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः*[6] । ॥ ८ ॥

शुनका गार्त्समदा यज्ञपथ:[7] सौगन्धय:[8] खार्दमायना[9] गाङ्गायना[10] मत्स्यगन्धाश्चौचा:[11] श्रोत्रियास्तैत्तिरीया:[12]

---

१ ? Thus Be U; उरच्छायणा M G, उच्चायणा Pn, उरच्छमायणाः Bu, T and the other nibandhas om.

२ ? Thus Be U Pm, वाङ्गायना M G T, वाजीयनाः Bu; not in the nibandhas.

३ Thus (and cp मदाघ) M G, मादापय T, मदार्पयः Bu, माजायना Be U, माजादाया Pm.

४ मित्रयव॰ M T, मित्रायणा॰ Bu

५ Instead of वाष्कला॰, Bu पाष्कला, T पाष्कस्का॰, *Pm* वाष्कला॰। After this name Be U add शाकला, Bu adds श्येता, Sk, श्येना, Rm and Pn श्यैता (cp Āśv XII. 10 11) In M the *vainyāḥ pārthāḥ* are left out The Census report has as fourth name *shveta*.

६ वैन॰ instead of वेन॰ MSS. exc Be U.

७ ? Thus all (perhaps better with the Laugākṣisūtra याज्ञयप) the MSS. and Pm Pn, यज्ञपतय G and Sk only.

८ Thus Be U Sk Pm; सौभंकयः Bu. सपयः M T, षौपयः G.

९ कार्द॰ G *only* (कर्दमायनाः Lau., Mān.).

१० गाद्दायनाः Bu.

११ Before चौचाः Be U *have* गार्भायणाश् and after it चैत्रियाः।

१२ Thus Be U Pm Sk; ॰त्तिरियां M G T, ॰त्तिमरीय॰ Bu.

पत्पूला[१] इत्येते शुनकास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति । शौनकेति होता । शुनकवदित्यध्वर्युर्गार्त्समदेति होता गृत्समदवदित्यध्वर्युर्वा[२] । ॥ ९ ॥ प्रथमः ॥

अङ्गिरसो व्याख्यास्याम । आयास्या आश्वेया[३] काचायनो[४] मूढाः[५] सात्यकयस्तैदेहाः[६,७] कौमारवत्यास्तौक्षिदर्भिर्दैवकिः[८] सात्यमुग्रिः[९] कौवाद्या[१०] वौभ्या[११] नैकरिः[१२] खलैपकिः[१३]

१ ? Thus T G, पत्पूला M, चापत्पूलाः Bu, पित्पला Be, विपला U ;— प्रत्यूपाः Sk, प्रत्युपाः Pn, both probably after the Laugākṣi—(प्रत्यूपाः) and the Mānavasūtra (प्रत्युपाः) ।

२ After the first अध्वर्यु Bu ins., omitting वा at the end, गार्त्समदानामेकार्षेयः ।

३ Conjecturally (cp. gaṇa *śubhrādi* on Pāṇ IV. 1. 123); आनिचेयाः M T, अनिचेयाः Bu, योषौवेधाः G, औपिचेयाः Be U Pm, औपिवेयाः Pn, औषिवेधाः Sk Rm.

४ कौचा॰ Bu; all the nibandhas om. this name.

५ ? Thus M G T Bu, मूढमत्याः Be U, मूढरत्याः the nibandhas.

६ सात्य॰ M G T Bu, सत्य॰ Be U and the nibandhas.

७ तैदेहाः Bu, तैदेयाः T, तैन्देहाः G M; खैदेहाः Be U, खैदेहाः Sk, खैदेहाः Pm Pn Rm, r. perhaps तौदेयाः ?

८ Instead of तौक्षिदर्भिः (thus Be U) तौक्षिभिः M T, तौक्षिकिः G Bu; instead of दैवकि, दैवकिः Rm Sk.

९ ॰मुपि T, ॰मुप M G, ॰मद्कि॰ Bu; सत्य॰ Be U Pm.

१० Thus (or कौवा॰) Be U and the nibandhas; कोवाद्यो or कोवाद्या M G T Bu.

११ वौभ्या or बौभ्या Be U Pm Pn Rm, वैभ्याः Sk; भौभ्या M G T Bu (cp. Pāṇ. IV. 1. 107).

१२ Thus (नैकरि॰) MSS. exc. Bu (करि॰), Rm (नौकरि॰), Sk (नौकरिः) ।

१३ I have adopted the reading, however doubtful, of Be U, which is supported by Sk Rm Pn; the four other MSS. have (in connection with the foregoing name) नैकरिखौरैपोकिः (G), नैकरिखिकिः (M), नैकरिखिडैपिकः (T), कैरिख-ऐचकि (Bu).

कौन्नालय:[१] काहृषि:[२] काठोरिः काग्नीवाजाः[३] पार्थिवा इत्येत आयास्या गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसायास्य गौतमेति होता[1] गोतमवदयास्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[B] ॥ १० ॥

५ शारद्वता[४] आभिजिता[६] रौहिण्या: चीरकरञ्जाः सौमुचय:[७] सौयमुना[८] औपबिन्दवो[९] राङ्गणा[१०] राणयो[११] मार्षण्या[१२] इत्येते शारद्वता[१३] गौतमास्तेषां[१४] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-

---

१ किज्ञा॰ Bu G Pm Pn.

२ काहषि M only; the nibandhas, however, all point to का॰ ।

३ काग्नि॰ M G T Rm Pn, after this name Be U add काचीया: ।

=४ Instead of गोतम॰ and अयास्य॰ (thus Be U) गो॰ and आ॰ the other MSS

५ Corrected; शारद्वन्ता T, शरद्वन्ता M G Bu and the nibandhas; शरद्वन्तो Be U, cp Pāṇ. IV 1 102

६ Thus Rm only, अभि॰ all the MSS. and the other nibandhas

७ ? Thus Be U and the nibandhas, सौमुच्य M G T, सौमुच्यः Bu.

८ ? Thus Be U, सौधामुरा G T, सौधाकुरा M, सौधाकुरा Bu. Perhaps two names सौधाः, मुरा ?

९ R. औपबिन्दवयः ? cp. gaṇa *bāhvādi*; औपबिन्दवो Sk Rm Pn; कोपबिदवो Be U Pm, रौपबिदवो M G T Bu.

१० Thus Be U, रङ्ग॰ or रङ्गो॰ the other MSS. and the nibandhas.

११ Thus (and cp. gaṇa *pailādi*) M G T, राणेयाः Bu, गणयो Be U and the nibandhas.

१२ ? मापण्या Be U Pm Pn, मार्षण्या M G, मर्षण्या T, मापण्या Bu, आपण्याः Rm

१३ शरद्वतम् Be U Bu (omitting गौतमास्), शरद्वता G M, शरद्वता T.

१४ गौतमास् om. Be U T.

रस गौतम शारद्वतेति होता[1] शरद्वद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१] ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेपणा[२] मासुराचाः काष्टरेपय[३]ऊर्जायना[४] वाजजायना[५] वाश्रय[६] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[७] काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता[1] कुमण्डवद्गोतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[८] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[९] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य काक्षीवत गौतम दैर्घतमसेति[१०] होता[1] दीर्घतमोवद्गोतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[११] ॥ १३ ॥

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्गोतम॰ the other MSS.

२ Be U add मामरेपयः।

३ Thus M G Bu, कापरेपय T, काष्ठ॰ Be U Pm, कापरेखयः Sk, काष्ठरेखय Rm.

४ Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1) M G, ऊर्जया T, चौजायनाः Bu, चांजायना Be U Pm Rm Sk.

५ ? Thus MG, वाजा T, Bu om.; याजायनाद्या Be U, वाजायन Pm, वांजायनाः Sk Rm.

६ Thus Be U P G Sk, पाश्रय M Bu.

७ ॰तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत्।

८ Thus Be U only ॰त्कक्षीवतव॰ the other MSS.

९ Corrected (see, however, p. 415. 3); दीर्घतमस्य Be U, दीर्घतमानां the other MSS

१० Thus Be U (r. दैर्घ॰ ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव॰ the other MSS.

औशनसा दिश्याः[1] प्रशस्ताः सुहपावा महोदरा विगदकाः[2] सुबुध्या[3] निहिता[4] गुहा[5]. इत्येत औशनसा गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतमौशनसेति होतो'-शनसवद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः.' ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्याः[6] श्वेतीयाः पौश्चिष्ठय[7] औदज्ञायना[8] वान्धुक्या[9] आजगन्धय[10] इत्येते कारेणुपालयो गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति होता ' करेणुपालवद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] ' ॥ १५ ॥

वामदेवानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम वाम-

---

१ Thus Be U G and the nibandhas, दिश्याः M Bu, दिश्यः T.

२ ? Thus M G T, पिगरका Bu, विकहता Be U and the nibandhas.

३ ? सुबुद्धा Be U Pm, सुबुध्रिया G, सुबुधन्या M, सुबुदय· Bu, सुबुध्रा T, [सु]बुद्धा· Sk, सुबुध्या Rm.

४ निहता Be U and the nibandhas exc Rm

५ Om. Be U Pm

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौश्चिष्ठा MG, पजिष्ठा· Bu, पैजिष्ठा Be U Rm, पौजिष्ठा· [S]k Pm.

८ ? (cp. औदज्ञायनि gaṇa *tikādi*) औदुञ्जायना M G, औदुजायना T, [औ]दुज्ञायना: Bu, औदुवजायना Be U, औदजा॰ the nibandhas.

९ ? Thus M G T, वन्धान्या Bu, मधुवारा Be U and the nibandhas [e]xc. Sk (माधु॰)।

१० ? अजगधा Be U, राजगन्धय· M G T Bu, आजगन्धाः Rm, [अ]जगधा Sk.

११ करेणुपालिव॰ Be U, कारेणुपालव॰ the other MSS.

रस गौतम शारद्वतेति होता। शरद्वद्वौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१]। ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेषणा[२] मासुराक्षाः काष्टरेपय[३]ऊर्जायना[४] वाजायना[५] वाग्नय[६] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[७] काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता। कुमण्डवद्गौतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[८] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[९] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य काक्षीवत गौतम दीर्घतमसेति[१०] होता। दीर्घतमोवद्गौतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[११] ॥ १३ ॥

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्गौतम॰ the other MSS.

२ Be U add मामरेषय।

३ Thus M G Bu, कापरेपय T, काष्ट॰ Be U Pm, कापरेषय Sk, काष्टरेषय: Rm.

४ Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1) M G, ऊर्जया T. श्रौज्ञायना: Bu, श्वांजायना Be U Pm Rm Sk.

५ ? Thus MG, वाना T, Bu om.; याजायनाथा Be U, वाज्ञायन Pm, वांजायना: Sk Rm.

६ Thus Be U T G Sk, पाग्नय M Bu.

७ ॰तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत्।

८ Thus Be U only ॰त्कक्षीवतव॰ the other MSS.

९ Corrected (see, however, p. 415. 3); दीर्घतमस्य Be U, दीर्घतमानां the other MSS.

१० Thus Be U (r. दैर्घ॰ ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव॰ the other MSS.

औशनसा दिश्याः[1] प्रशस्ताः सुरूपाचा महोदरा विगदकाः[2] सुबुध्या[3] निहिता[4] गुहा[5]. इत्येत औशनसा गौतमास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतमौशनसेति होतौशनसवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः । ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्याः[6] श्वेतीयाः पौञ्जिष्ठय[7] औदज्ञायना[8] वाभ्रुक्या[9] आजगन्धय[10] इत्येते कारेणुपालयो गौतमास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति होता । करेणुपालवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] । ॥ १५ ॥

वामदेवानां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम वाम-

---

१ Thus Be U G and the nibandhas, दिश्या॰ M Bu, दिश्य॰ T.

२ ? Thus M G T, पिंगरकाः Bu, विकद्धताः Be U and the nibandhas.

३ ? सुबुद्धा Be U Pm, सुबुध्रिया G, सुबुधन्या M, सुबुद्धय॰ Bu, सुबुध्या T, सुबुद्ध॰ Sk, सुबुध्या Rm

४ निहता Be U and the nibandhas exc Rm.

५ Om. Be U Pm.

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौञ्जिष्ठ्य MG, पजिष्ठा॰ Bu, पैञ्जिष्ठा Be U Rm, पौजिष्ठाः Sk Pm.

८ ? (cp. औदज्ञायनि gaṇa *tikādi*) औदुज्ञायना M G, औदुंजायना T, औदुज्यायना॰ Bu, औदुवजायना Be U, औदज्ञा॰ the nibandhas.

९ ? Thus M G T, वभ्वान्या Bu, मधुचारा Be U and the nibandhas exc. Sk (माधु॰) ।

१० ? अजगधा Be U, राजगन्धयः M G T Bu, आजगन्धाः Rm, अजगधा Sk.

११ करेणुपालिव॰ Be U, कारेणुपालव॰ the other MSS.

रस गौतम शारद्वतेति होता । शरद्वद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१] ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेपणा[२] मासुराक्षाः काष्टरेपय[३]ऊर्जायना[४] वानजायना[५] वाभ्रय[६] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[७] काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता । कुमण्डवद्गोतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[८] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[९] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य काक्षीवत गौतम दीर्घतमसेति[१०] होता । दीर्घतमोवद्गोतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[११] ॥ १३ ॥

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्गौतम॰ the other MSS.

२ Be U add मासरेपयः ।

३ Thus M G Bu, कापरेपय T, काष्ठ॰ Be U Pm, कापरेखय Sk, काष्ठरेखय Rm.

४ Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1) M G, ऊर्जंया T, औजायनाः Bu, श्वाजायना Be U Pm Rm Sk.

५ ? Thus MG, वाना T, Bu om ; याजायनाया Be U, वाजायन Pm, वांजायनाः Sk Rm.

६ Thus Be U P G Sk, पाभ्रय M Bu.

७ ॰तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत् ।

८ Thus Be U only ॰त्कक्षीवतव॰ the other MSS.

९ Corrected (see, however, p. 415. 3); दीर्घतमस Be U, दीर्घतमानां the other MSS.

१० Thus Be U (r. दैर्घ॰ ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव॰ the other MSS.

औशनसा दिश्याः[1] प्रशस्ताः सुरूपाचा महोदरा विगदकाः[2] सुवुध्या[3] निहिता[4] गुहा[5] इत्येत औशनसा गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतमौशनसेति होतोशनसवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्याः[6] श्वेतीयाः पौञ्जिष्ठ्य[7] औदज्ञायना[8] वाम्बुक्या[9] आजगन्धय[10] इत्येते कारेणुपालयो गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति होता करेणुपालवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] ॥ १५ ॥

वामदेवानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम वाम-

---

१ Thus Be U G and the nibandhas, दिश्याः M Bu, दिष्ट्यः T.

२ ? Thus M G T, पिगरका Bu, विकदता Be U and the nibandhas.

३ ? सुबुद्धा Be U Pm, सुबृभिया G, सुबुधन्या M, सुबुद्धय Bu, सुबुभ्रा T, सुबुद्धाः Sk, सुबुध्या Rm.

४ निहता Be U and the nibandhas exc Rm

५ Om. Be U Pm.

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौञ्छिष्ठ्य MG, पञ्जिष्ठा॰ Bu, पैञ्जिष्ठ्या Be U Rm, पौञ्जिष्ठाः Sk Pm.

८ ? (cp. औदज्ञायनि gaṇa *tilādi*) औदुश्चायना M G, औदुंजायना T, औदुज्यायना॰ Bu, औदुदज्ञायना Be U, औदज्ञा॰ the nibandhas.

९ ? Thus M G T, वम्बान्या Bu, मधुचारा Be U and the nibandhas exc. Sk (माधु॰)।

१० ? अजगभा Be U, राजगन्धय M G T Bu, आजगन्धाः Rm, अंजगभा Sk.

११ करेणुपालिव॰ Be U, कारेणुपालव॰ the other MSS.

देवेति होता[1] वामदेववद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गोत-मानाङ् सर्वेषामेवाविवाहः[1]. ॥ १६ ॥ द्वितीयः ॥

भरद्वाजाः[2] चाम्यायणा मामण्डा[3] देवाग्या उदद्रव्याः प्राग्वङ्गयो वाह्लया[4] वाह्योगा[5] वाशिनायनास्तेदेहा[6] आश्वा[7] श्रौचा[8] भूरयः पारिपन्द्रेयाः[9] गैखेयाः[10] गौद्धकय[11] ऊह्ढाः[12] खारिग्रीवय[12] श्रौपग्रयो वयोविभेदा आग्निवेश्या

१ The last three words in M T Be U only, the last two omitting एव and adding इति at the end.

२ भर० (here and infra 432, 1) U only (and Sk Pm), all the others भार० ।

३ ? Thus M G, मामथा T, मामण्डाः Bu; मंगदा Be, मंगडा U Pm, मेङ्गडा Rm, मेगया Sk.

४ ? वाह्लला M G T, वाह्लकाः Bu, वाह्लचाः Sk, वद्राजभा Pm, वाह्-ल्कश्रा Rm, देवहेला Be U

५ ? Thus Be U and the nibandhas; वन्ध्योगा T G, वन्द्योगा M, वद्ध्योगाः Bu.

६ (cp. वाशिनायनि P W) वाशिनायना० G, वाशिना० T M, वशिना० Bu; वासनायना० Be U, वशीनायना Pm, वाशीतायना Rm, वशीतायनाः Sk.

७ ? ? Thus M G T Bu, वाश्वा Be U, Sk Rm, वत्ताश्वा Pm.

८ ? Thus Be U Bu Sk Rm Pm, श्रौया M, श्रोक्या G, श्रौधा T.

९ Thus Rm only, पारी० G, पारिपद्रेयाः Sk, परिपद्वेयाः Be U M, परिधेया T, परिनद्वेया Pm वारिचेकेयाः Bu

१० Thus M G T Bu, केशखेयाः Be U and the nibandhas.

११ Thus M G, शौद्दिकय T, शौकय Bu, मौद्दय Be U Sk, श्रोद्दय Rm Pm.

१२ Thus G T Be U Rm, ऊह्दाः M, श्रौल्दाः Bu, उह्दाः Sk, उह्ग Pm.

१३ खार० Be U Rm.

वेधाः[1] षठा[2] गौरिवायनाश्वेलका[3,4] स्तनकर्णा ऊरुचा[5] माणभिन्द्याः[6] काङ्कोदङ्कास्तौञ्चलयो[7,8] वेलाः[9] खारणाद्यो[10] भारुण्डेया माद्रपथयः[11] मौरोभङ्गाः[12] शुङ्गा[13] दैवमतय[14]

---

१ वेयाः Be U (the nibandhas om. this name).

२ Thus M Bu Pm, सग Be U, श्वला T, शां G शयः Sk, शवा Rm.

३ Thus (with न) Bu G Rm; भौरिवायनाः M, गोरिवायनाः Pm, मौरिवावनाः Sk, गौखालारेखायनाः Be U.

४ ? Thus Be U T, ॰थेळका M G, खेलकाः Rm Sk, वेलकाः Pm, घौरुकाः Bu.

५ ? Thus M G, चौरुचा Bu, उरुचा T, वच Be U, रूचाः Sk Pm Rm.

६ Thus M T; माणभिन्द्या G, माणभन्द्याः Bu, माणभिंद्याः Be U Rm, माणिभिद्या Sk (to be taken together with the foregoing name ?).

७ ? Thus M G, काखोदका॰ T, काभोदकाः Bu, कद्दोदकाः Be U (which add : कांञोवकाः), कद्दोदका Rm, कद्दादका Sk

८ ? Thus M T Bu, ॰सोजलयो G, सोम्बलयो Be U, सोम्बलयो Pm, मौञ्चलाधा Sk Rm.

९ ? Thus Bu Sk Rm, वेला Be U Pm, वेणा M G T.

१० Thus emended, cp gana *bāhvādi*, खारपाद्यो M G, ॰द्यो T, खारपाःरेयाः Bu, खारडारेवेया Be U, खारूडाद्यो Pm.

११ Thus M G T, माच॰ Bu, भद्रपथा Be U, भद्रापथः Pm, भद्रादय Rm Sk.

१२ ? Thus M G T, मौरभंगाः Bu, मौरभद्राः Be U Sk Pm, मौरभद्राः Rm

१३ Thus Bu Pm Sk Rm, शृगा Be U, शुभाङ्गा M G, शुभगा T.

१४ Thus, and cp. gaṇa *lauhalyādi*, M G T, देवमतय Bu Be U and the nibandhas.

55

दपुनता[1] श्रौटसेघव:[2] प्रवाहणेया: कल्माषा राजस्तम्बि:[3] सुधूपकद्वाराध्वयो[4,5] वलभिकय[6] उपांगता[7] पाञ्चाह्वलयो देववेला[8] मह्यावेला[9] निविद्यायना[10] धन्यायना:[11] शाक्कालय: शार्दूलय: काल्कला[12] वाक्कला[13] मैद्यकेला:[14] क्रौडायणा:[15]

---

१ R. रेपुन्ता ?

२ Thus, and cp. gaṇa *pailādi*, Be U Rm; श्चौदमे० Sk; बोदो-मेवय: M G, वैदाद्दोदमे० T, दोद् मेघय- Bu.

३ Thus M G Bu T Pm, ०लव: Be U, ०स्तय: Rm Sk.

४ Thus M G T Bu, सध्युपकतयो Be U, संधोपद्वनय: Sk Rm, सयोभोपद्वत Pm.

५ Thus (and cp वाराह्य P W) M G T, पराह्वया Bu, रादयो Be U, पराह्वयो Pm Rm Sk.

६ Thus M G T, वलभीकयो Pm, वलभीकया Rm Sk; उपलंभिकया: Bu, वलभयो Be U

७ ? ? Thus M G T, रन्धोदता: Bu, रुद्रांगयथा: Be U Sk, रुद्रांगपया Pm Rm

८ Thus M G T Bu, वेदवेल Be U, वेला: Sk, वेदचेला Rm, वेदवेला-यना Pm.

९ Only in M G T Bu

१० ? Thus M G, निपिद्यायना T, रव्यायना: Bu; न्वत्यायना Be U Pm Rm Sk

११ Thus (and cp. धान्यायन gaṇa *aśvādi*) M G T Bu, Be U and the nibandhas omit this name.

१२ ? Thus G Bu, कार्कला: T, (cp perhaps Pāṇ. IV. 2. 145), काक्कला M, काशाचला Be U, काचला Rm Pm, काचलप: Sk.

१३ ? Thus M G, वाल्कला: Bu, फाल्कला: T, वा (or बा)ष्कला: Be U and the nibandhas

१४ ? Thus G; ०कला: M, मैद्या: कैन्दा. Bu, मद्यकेला: T, सात्यवेशा: Be U, मत्यकेया. Sk, मैद्यकेया Rm, मैद्यकेभा: Pm.

१५ क्रोवा० T, क्रोडा० M G Bu, कौडा० Be U, क्रोदा० Pm, कोदा० Sk, कौडा० Bu (क्रोडायन Kāty.).

कौण्डिन्या[१] ब्रह्मस्तम्भा राजस्तम्भा अग्निस्तम्भा वायुस्तम्भाः सूर्यस्तम्भाः[२] सोमस्तम्भा[२] यमस्तम्भा इन्द्रस्तम्भा विष्णुस्तम्भा यज्ञस्तम्भा[३] आपस्तम्भा ये चान्ये स्तम्भशब्दाः[४] शिष्टा[५] आरुणसिन्धुः[६] कौमुदगन्धिः[७] शक्तिः[८] कौशिनायना[८] आत्रेयायणाः[९] भामण्डा[१०] धूमगन्धाः[११] कुक्ताः[१२] कौकासयो नेतुन्दयो दार्भयः श्यामेया मत्स्यकाथाः[१३] कौकायनाः[१४] काश्यपयः

१ ? Thus M G Pm, कौण्डि॰ T, काण्डिन्या Bu, कौडिन्या Be U कौण्डिन्याः Rm Sk

२ Thus Be U and the nibandhas; सोम॰ सूर्य॰ M G; Bu om सोम॰; in the following names the order is somewhat different in the MSS

३ Only in M G T Bu

४ स्तम्भस्तम्भशब्दा Be U (cp. Āp XXIV 7 1)

५ Om Be U and the nibandhas

६ Thus M G T, आरुण्यकिसिधु Pm अम (or अम)धकिधव Be U, आरुण्य (or आरुण्या) सिन्धव Sk Rm.

७ गन्धय Be U and the nibandhas

८ Instead of these two names Be U and the nibandhas have one name : शिखायना ।

९ Thus (and cp. gaṇa *aśvādi*) Be U Pm, मात्रेयायणा Rm Sk, आत्रेयणा M G T, आयणा Bu.

१० ? Thus Be U; भामाण्डा the nibandhas, मामण्डा M G T, यत-मासत Bu.

११ Om Bo U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T, कोकाः Bu, कुचा Be U Pm Rm Sk

१३ ? Thus Be U Pm Rm, ॰कापाः Sk, मत्स्यक्रोडाः Bu, ॰काथाः M G T.

१४ ? Thus (and cp. Āp. XXIV 7. 1) T, वैको॰ M G, काव्यायणा Bu, काव्यायनाः Be U and the nibandhas.

कारोपायणाः[1] काम्बल्याः[2] इत्येते भरद्वाजादीषां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाजेति होता। भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १७ ॥

रौक्षायणानां[4] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज वान्दन मातवचसेति होता। मतवचोवद्वन्दनवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १८ ॥

गर्गाः सांभरायणाः सखीनयो[5] गन्धरायणा[6] वाङ्कलकयो[7] भष्टका[8] भ्राष्ट्रबिन्दवः[9] कौष्टुकयः[10] मौयामुनिर्भ्राजि-

१ कारो॰ Be U G Pm, कारि॰ the other MSS. and Sk Rm.

२ ? कांबल्या Be U, काबल्या G T Bu, कावाल्या M, काबल्या Pm Sk Rm.

३ भार॰ M G T Bu Be, भर॰ U Pm

४ रौक्षा॰ (and cp p. 415. 4) G Be U Sk Rm; रौक्ष्या॰ M G Bu — In Be and U of the MSS. only and in Sk Rm Pn of the nibandhas (*not* in Pm), a list of nine names is given finishing: इति रौक्षाः, taken, as it seems, from the Kātyāyana pravarasūtra, cp. Verz. der Berl. HSS. vol. I, p. 56, l. 30 sqq. The raukṣāyaṇas correspond with the ṛkṣas of Āp and Āśv. and the rukṣabharadvājas of the Mānavasūtra (cp. also Verz. l.c. p. 60, l. 23).

५ Thus Be U G Pn; सखीन (or न)यो the nibandhas; सांखिनयो T M, सांखनायो Bu — After this name Be U add श्यसांख्यायनाः।

६ माधरायणाः Sk Rm.

७ Thus Be U M G Pm Pn, वङ्क॰ T, वाङ्कलका Bu, नाङ्कलयो Sk Rm.

८ Thus (and cp gana *upakādi*) M G T Bu Pm; भाष्टका Be U, भाष्टकतो Sk Rm Pn.

९ भ्राष्ट॰ M T, भ्रष्ट॰ Bu.

१० क्रौष्टकय Be U Pm, क्रोष्ट॰ Rm Sk, कौष्टुकयः G T, कोष्ट॰ M, कौष्टकाः Bu.

नाचन्नेया[१,२] होत्रापचयः मत्यापचयः काणायना[३] श्रौपमत्क-टायना[४] जाणवत्यलाग्गाखानन्तयः[५] संघहतुल्या[६] वैडुहा[७] निखोहताः[८] कारिरौतिः कैवल्या[९] राजयः[१०] पौलय इत्येते गर्गास्तेषां पञ्चार्षेयस्त्यार्षेयो वा प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्ह-
१ *स्पत्य भारद्वाज शैन्य गार्ग्येति* होताङ्गिरस शैन्य गार्ग्येति वा । गर्गवच्छिनिवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गर्ग-वच्छिनिवदङ्गिरोवदिति वा । भरद्वाजानाञ्च सर्वेषामेवा-विवाहः[११] । ॥ १९ ॥ तृतीयः ॥

---

१ सौभ्रा॰ G T, मौञा॰ Bu.

२ ? भाजिनाचन्नेया T, भाज॰ M G भाजिनाचधा Bu, भामीनाच्यो Be U, भागिनाचयो Pm भाजिनाचयो Pn Rm Sk

३ *Be U* om this and the *following name In the nibandhas* none of the following gargas is found

४ Thus (and cp Kāty Verz d Berl. HSS p 55, l 40) T only; श्रौपत्कटायना M G, श्रौपवत्कटा यना Bu; r. perhaps श्रौपमर्कटा-यना, cp. उपमर्कट of the Mānava— and Laugākṣi sūtra

५ Thus M G T, सोणव॰ Bu, जनवानव॰ Be U.—॰पचयः instead of ॰वन्तयः Be U

६ Thus T G, ॰तुल्यो Be U, सपव॰ M, सभव॰ Bu.

७ ? वैळुहा M G, वैळुहका T, वैदुहाः Bu; वेणुभरि. Be U

८ ? निखोरताः M G, निखोतथाः T, रिखोहताः Bu; श्रौपद (but cp. the last syllable of the foregoing name in these two MSS). Perhaps the first name ends on ॰रिः।

९ Thus M G T Bu, क्रोचाश्चौ *Be U.*

१० ? Thus M G T Bu, रां (or रा)कुवत् Be U

११ The four last words only in M T (here भा॰) but they are quoted in Pm Pn

[1]विष्णुवृद्धाः शठमर्षणा[2] भद्रणा[3] मद्रणाः[4] शाम्बुरायणा[5] वादरायणा वाम्प्रायणाः[6] सात्यकिः सात्यकायना नैतुन्दा स्तुत्या[7] भारुण्या[8] वैडोढा[9] दैवस्थानय[10] इत्येते विष्णुवृद्धानामेषां

---

† Be U begin no new adhyāya, but take adhy. 3 and 4 together as the third Moreover, in these two MSS., the sequence of the *Kaṇḍikās is somewhat different : here, after the gargāḥ*, follow the kapayaḥ, the haritāḥ, kāṇvāḥ, rathītarāḥ, viṣṇuvṛddhāḥ, mudgalāḥ, saṃkṛtayaḥ and finally *again* the kapayaḥ. Pm agrees on the whole, giving, however the kapayaḥ only once, at the end.

२ शटामरणा Be U Pm.

३ भद्रिणा MSS and Pn, मद्रणा Sk, मद्णा Rm, भद्राष Pm.

४ मद्रिणाः M T, मद्रीणा Bu, मन्त्रिणाः G, भद्रणा Sk Rm, मद्राणां Pm.

५ ? Thus M G, शाबु॰ T, शांव॰ Bu; शालु (or लू)लायना Be U, not given in any of the nibandhas as belonging to the Baudh. pravara; Pn Sk mention further on शांबरायणाः ।— After this name Be U Sk have वत्सरायणा ।

६ मात्स्य॰ Be U.

७ Thus Be U T and the nibandhas; स्तन्वा G Bu, स्तुन्या M.

८ Thus Be U Bu and the nibandhas; भारण्या M, भारुण्या G, भा-ण्या T.

९ Thus T and the nibandhas; वैदोडा M G, वैदोवौ Be U.

१० Thus M G (and cp. *gaṇa pailādi*), दैवस्था॰ T, नैस्था॰ Bu, दैव॰ Be U and the nibandhas.

त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस पौरुकुत्स त्रासदस्येति[1] होता त्रसदस्युवत्पुरुकुत्सवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[2] ॥ २० ॥

काण्वा औपमर्कटायना[3] वाष्कला[4] पैलादश्विनो[5] मौञ्जिमौञ्जयो[6] मौञ्जिगन्धा[7] वाजिवाजयो[8] वाजयवसा इत्येते १ कण्वास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाजमीढ काण्वेति होता कण्ववदजमीढवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः ॥ २१ ॥

हरिताः कौत्सा[9] शाङ्ख्या[10]दार्भा[11] भैमगो[12] भैमगवो[13]

---

१ Thus MSS. r. •दस्यवेति।

२ MSS. exc Bo U त्रसदस्युव•।

३ Thus G Rm Sk, •माकरायन्ना Pm, •पमार्कण्डायना Bo U.

४ वाल्कलाः M, बल्कला Bu. वल्कला T, cp. Census report, p 121.

५ ? Thus M पैलादश्विनो T, शैलादलयो G, दलनाः Bu, पौलदाश्विनो Be U, पौलदश्विनो Sk, पौलादश्विनो Rm, पौलदाश्विनो Pm, पौलदश्विनो Pn.

६ ? Thus M, माजिमाजयो Be U, माजिमाजयो Pm, मौजिमाजयो Pn, मौञ्जिमाजयो Rm Sk मौञ्जीमौञ्जयो G मौर्जीमौजयो T, माजायाः Bu

७ Thus G Sk Pn मौजि• Bu M, माजि• T Be U, मौधि• Pm, मौनि• Rm

८ ? Thus M G, वाजि वाजय Bu, वाजिवाजयो T, विजया Be U, विजिवाजयो the nibandhas

९ Thus Bu, कोत्सा T, कौत्साः M G कुत्समेयाः Bo U.

१० Emended (cp. Āsv XII 12. 3), शांख्यो M G T Bu Pm, शङ्ख Rm Pn Sk, शाखया Be U.

११ Thus Bo U, दर्भाः M G T, दर्भ Bu, दर्भय Rm Pn Sk.

१२ Thus M G, भैवमगो T, हेमवः Bu; सोभगा Be U, शौभग्याः Sk, शैभागा Rm Pm Pn

१३ Thus Bo U Pn, हैमगवो M G T; cp. Āsv. l. c.

मनायुर्लम्बोदरो[1,2] महोदरो नैमिश्रयो[3] मिश्रोदनाः[4] कौठपाः[5] कारोषयः[6] कौलयः पौलयः[7] पौण्ड्रको[8] मान्धूपो[9] मान्धातुमांद्रकारय[10,11] इत्येते हरितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाम्बरीष यौवनाश्वेति होता[1] युवनाश्ववदम्बरीषवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1] ॥ २२ ॥ १

---

१ ? मतायु॰ Be U, मलायु॰ Pm, मतायवो Pn, मतायवाः Sk Rm, गवमनायु॰ M G T

२ ? Thus T, लाबोदरो G, लबोदरो M; वाल्होदरो Be U, वाल्होदराः Sk Rm, वल्होदरा Pn.

३ Thus (and cp. gana *taulvalyādi*) Bu and the nibandhas, नैमिश्रेयो M G T, वैमिश्रयो Be U.

४ Thus Pm, विमिश्रोदनाः Be U, चित्रोनः Bu, मिश्रोदराः M G T, मिश्रोदकाः Sk Rm

५ ? Thus M, कौतपाः Be U and the nibandhas; कौटपाः T, काद्रुपाः Bu, कूपोदरः G.

६ कारौ॰ G Pn, कारि॰ M T Pm, करौ॰ U Bu Sk Rm, करि॰ Be.

७ cp. p. 433, 3.

८ ? Thus M G, पौडलो Be U Pm, पौण्ड्रः Bu, पैरेयो T, पौण्ड्रा Sk, पौठला Pn, पडोलय Rm.

९ Thus G Be U, माधुपो Pm, माडुको T, माण्डूपो M, मण्डूपः Bu.

१० ? Thus M G T, मन्धातृ Bu, माधातु Pm, मांधाछ Be U. Why the genitive? मान्धातारो Pn points to मान्धाता, मधातवो Sk Rm as from a nom. sing. मान्धातुः।

११ Thus G T, मद्रकारय M, मांदकार Be U, मांडकारयः Sk Pm Rm.

संकृतयो लमकाः[1] पौत्यमाण्डिः[2] शम्भुः[3] शैवगवः[4] परिभवमारकाया[5,6] हारिग्रीवा[7] वैतलेयाः[8] श्रौतायनाश्चारायणा[9] आग्रायणा[10] आर्षेयश्चान्द्रायणा[11,12] आपप्रापयः[13] प्रतिमाषा[14] इत्येते संकृतयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस सांकृत्य गौरिवीतेति होता[1] गौरिवीतवत्संकृतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[15] ॥ २३ ॥

---

१ ? लुमसका Bu, लमगा M G लमवा T मलुका॰ Bo U Pm

२ Thus M G T पौत्यक Bu, पौल॰ Be U Pm

३ शम्भू Bu (शम्भु Āsv XII 12 5)

४ Thus (cp Āsv l c.) Bo U Pn, शैभव M G T Bu Pm

५ ॰भवा॰ Be U Pm.

६ Thus M G T Pm, ॰स्तारका Be U Bu.

७ ? Thus Be U Pm, हारिद्रा M G T, हारिन्द्र॰ Bu

८ ? Thus M G T Bu , शैभयः Be U, शेपया॰ Pm.

९ श्रौता॰ Bo U T, श्रोता॰ M G, शांता॰ Bu श्वौता॰ Pm

१० Thus Be U ; आयाथणा M G Bu (T om) राधा॰ Pm.

११ Thus M G T, आर्षभय Bu , Be U Pm om.; आर्षि occurs also in the Mānavasūtra

१२ In M G T Bu only

१३ ? आपप्रापय G, आपप्रपथ M. आपपपय॰ T, अपपय॰ Bu ; अप्रापयः Be U, आप्रापय॰ Pm.

१४ Thus Bo U Pm, ॰माषा M G T Bu.

१५ Corrected (cp the var. lect. on Āp. XXIV. 10 8) ; गुरवीत॰ Bo U M. Pm, गुर्वीत॰ G, गुरवीत॰ Bu, गुर्वित॰ T.

पौष्टिका[1] माङ्गलयः[2] ग्रैवाम्क्षागलाम्तृणविन्दवो[3,4,5] भागन्तयो मालकुभो[6] व्याडलः[7] गाम्ब्यायनाः[8] कार्मर्यायणयो[9] दाचिलैदेहा गाणिस्तय[10] औद्दालकिद्रौणभावा[11] गौरिग्रीवयो गाविष्ठिराः पिङ्गपालाः कृष्णात्रेया गौरात्रेया[12] अरुणात्रेया नीलात्रेयाः श्वेतात्रेयाः श्यामात्रेया महात्रेया श्यात्रेया[13] हालेया[14]

---

१ Thus Bu Pm, पौष्ठिका Be U, पौष्यिका G Rm Pn, पौष्यका T M, मौपिका Sk.

२ ? Thus M G T Bu, मौद्गलयः Be U Pn, माङ्कलय Pm, मौद्गलयः Sk, मौद्गलयः Rm.

३ Thus M G Bu (T om.), ग्रैपा॰ Be U, मैपा॰ Pm, मौवा॰ Sk, धौपा॰ Rm, सौपा॰ Pn

४ Thus (and cp Pāṇ IV. 1 17) Sk Pm Pn, क्षामकः Bu, क्षगल॰ M G T Be U Before this name Be U Pn have कदागाम् and Sk Rm लगलाम् ।

५ ॰बिन्दुर् G M T Bu

६ ? Thus M G T, मळकुभा॰ Bu, मालवचो Be U and the nibandhas.

७ With ळ instead of ड M G T Bu, with ल the others.

८ Thus T and (with मां॰ instead of ग्रां॰) Rm Sk; ग्रांबव्यानय G, ग्रांबर्यायनाः Bu, ग्रांबव्यायनयः M; सावच्या Be U

९ Thus (and cp Schol. on Pāṇ. IV. 1. 155) T only, कार्मर्यायनयो M, कार्मर्यानयो G, कर्मेर्यायण॰ Bu; कामर्यानयो Be U, कामा (or म)र्या- (or र्य)नयो Sk Rm.

१० ? Thus M T, गाणपतय G, गणपतय Be U, गार्ग्यः स्तनय॰ Bu.

११ Thus M G Bu and the nibandhas; द्रोणभावनः T, द्रोणिभवो Be U.

१२ This and the following names, up to महात्रेया are given by M G T Bu in the singular, the nibandhas also have the plural.

१३ In M G T Bu only.

१४ Thus (and cp. Kāty. śrs. X. 2. 21) M G Bu, हलात्रेय॰ T, गालेया Be U and the nibandhas

वालेयाः[१] गौभ्रेया[२] वामरथीना[३] वैतभावयः[४] शौद्रेयाः कौद्रेया गोपवनाः[५] कालपवय[६] आनीपायणा[७] आनङ्गिर्मानङ्गिर्दौरङ्गिः[८,९] मौरङ्गिः पुष्पयः[१०] शैखयः[११] माकेतायना भारद्वाजायना[१२] इन्द्रातिथिरित्येते ऽत्रयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानस श्यावाश्वेति होता । श्यावाश्ववदर्चनानसवदत्रिवदित्यध्वर्युः[१३] । ॥ २७ ॥

---

१ Thus G Bu Sk Rm Pn; दलेयाः T; M. om; बैलेयाः Be U, बोलेयाः Pm

२ Thus (cp Kāty. l c) T M G, गौचेया Bu, त्यौगेय Pm, सौगेया Be U, शौभ्रेया Pn

३ Thus Pm only, वामरथीना G, वामरथिना M T, वाम॰ रथीनर Bu वामरथिनो Be U, वामरथ्या Pn

४ ? Thus M G Bu, वैतभाव T, वैतभाव Bo U, वैतभावा Pm, श्वेतभावा॰ Sk Rm, श्वैतभावा Pn

५ गोपवमान M G T Bu.

६ ? कालावय M G T, कालाश्रयाः Bu, कालापचय Bo U, काला (or ल) पचय(or या) the nibandhas, कालयवयो Pn

७ ? Thus M G T Bu, आनीलायना Be U Pm, नौलायना Pm.

८ मारङ्गि instead of आनङ्गि Bu G

९ गौरङ्गि instead of दौ॰ G, यौरङ्गिः Bu M, दौरगिः T.

१० ? पुष्पायनः Be U (? पौष्पायनाः), सौपुष्पयः Pn (cp Kāty. in Verz d. Berl HSS. p. 59. 2).

११ Thus M, गखय॰ G Bu, शाखय T, मैत्रयः Pm, this name not found in Be U and the other nibandhas.

१२ Thus Be U Bu and the nibandhas, भारद्वाजायनय M G T.

१३ Thus MSS, we expect अर्चनानावत् instead of ॰नानसवत् ।

वाङ्गुतकानां[१] आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसार्चनानस वाङ्गुतकेति[१] होता। वङ्गुतकवदर्चनानसवदङ्गिरवदित्यध्वर्युः[१]। ॥२८॥

गविष्ठिराणां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसार्चनानस गाविष्ठिरेति होता। गविष्ठिरवदर्चनानसवदङ्गिरवदित्यध्वर्युः।॥२९॥

मुद्गलाः[२] शालिमंधय[३] श्रौर्णनाभयो[४] दाक्षिवैतवाह्वाः[५,६] भिरौपयः[७] शालिमतो ब्रौह्विमतो[८] गौरौषितो[९] गौरिकयो[१०]

---

१ वङ्गु॰ and वाङ्गु॰ the MSS promiscue.

२ Bu, in reading मद्गला, stands alone: nevertheless this might be a better reading (cp. Āp. XXIV. 8. 14: समद्गल), as the mudgalas it is true as a gotra of the Bharadvājas, have been treated already whichever may be the right reading, this branch answers to the atithis of Āpastamba, the pūrvātithis of Vaikhanasa.

३ ? Thus G, शाल्मन्भिष्ट् M T, शालिसंभय॰ Pn, शाल्मन्या: Bu, लिसधयो Be U, शालिसंधय Sk Rm, शालिमयि Pm

४ Thus Pn Sk, श्वर्षकावौ Be U, श्वारपचवौ Pm, चौर्षवावां M T, चौर्णपा वौ Bu, चार्षवाव्ौ G

५ Conjecture, भाक्षा Be U, and the nibandhas भवाक्षिकि॰ T, भवाक्षौकि॰ M G, भवाचिकि Bu; दाक्षि is mentioned amongst the pūrvātithis in the Mānavasūtra

६ Thus Be U and the nibandhas; वैतभायय the other MSS

७ Thus (also the Mānavas) Be U and the nibandhas; श्रौपंय: Bu, ग्रेपय: M G, ग्रायय: T.

८ Only in M G Bu.

९ ? गौरिग्रीत्रौ Be U, गौरिता: Rm Pn Sk, गौरितयो Pm. om. by T Bu.

१० गौरकयो Rm Pm Pn

वायवना[1] वायुप्रष्टा[2] इत्येते मुद्गलानामार्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानसपौर्वातिथेति होता । पूर्वातिथिवदर्चनानसवदत्रिवदित्यध्वर्युः । ॥ ३० ॥ पञ्चमः ॥

[3]विश्वामित्रान्व्याख्यास्यामः । कुशिकाः पार्णजङ्घा वारक्या[4] औदरिर्माण्डिर्बृहदग्निरालविराघद्विरापद्यपा[5-9] अन्तकाः[10]

---

१ Thus Be U Pm; वावायना M G, वापायना T, वाञवत॰ Rm Pn Sk, वाञ्चायना Bu.

२ Only in M G T Bu (the last वायुचूडाः)।

३ The arrangement of the text differs for the following adhyāyas in the MSS. Be U treat firstly of the Viśvāmitras, then of the Kaśyapas, then of the Vasisthas, in the other MSS. (M G T Bu) we have first the Kasyapas, then the Vasiṣṭhas, then the Viśvāmitras I have adopted the sequence proffered by Be U for two reasons, the first is that the text of Baudhāyana seems to point to it, as treating in its paribhāsā (p. 415, 4) of the Viśvāmitras *before* the Vasisthas; the second reason is, that Āpastamba Hiranyakeśin and Āśvalāyana observe the same order

४ *Thus Be U and the nibandhas, (amongst the Viśvāmitras a* वारकि is mentioned by Hiranvakeśin). पारक्या Bu, पारलुक्या M G T.

५ Thus M G T Bu (and cp. औदरि of Kāty.), औदलि Be U, औदलयो the nibandhas

६ हृदर्चि instead of ॰दग्नि॰ M G T (Bu as Be U)

७ Thus (आलवि, read perhaps आलम्बि) Be U; ॰रलवि॰ Pm, आलवय॰, आलपयः or आलुवयः the nibandhas; ॰रानचि G, आल्यवरा॰ Bu; M T om this name.

८ Thus (आघद्विः) G T, घद्वि॰ Bu, ॰राघत्ति॰ M, ॰राद्यचि॰ Be U Pm; आदायः or आघद्वय॰ the nibandhas

९ ? Thus M G, ॰रापद्या T, आपद्यवः Bu, आपयव्या Be U, आपद्य (or घ)याः the nibandhas

१० Found in M G T only (perhaps dittogr. from the following name ?).

कामन्तका[1] वाप्यकयविकिता[2] लामकायना[3] शालङ्कायना[4] शाङ्कायना[5] लौका[6] गौराः मौगन्तयो[7] यमदूता अनभिम्लाता-[8] स्तारकायणाश्चौक्ला[8,9] जावालयो[10] याज्ञवल्का[11] विदण्डा[12]

१ Thus Be U Bu and the nibandhas, कामन्तयो M G T

२ ? Thus M G Bu, पाप्यय॰ T; वइकथा॰ Be U and the nibandhas

३ Thus Be U, कामकायना Rm Sk, लामकीयना॰ Pn, लामकरायनाः Pm; ला कायना॰ Bu, लमदायनाः M G, लुमगायनाः T.

४ Thus (cp. Āp XXIV 9 1) the nibandhas only; भालंकायनाः Bu, सालकवायिनाः Be U, not found in M G T.

५ Thus Be U Pm; Pn om; काम्यायनाः Sk Rm; मादायनाः Bu, मांके (or को)तायना M G T

६ ? Thus the nibandhas, लौक Be U, लौका M G T Bu.

७ ? *सामन्तयो M G Bu, स्यांयतयो T, मौगंतायना Be U, मौगन्तयाः the nibandhas*

८ Thus (and cp gana *śivādi*) Be U, अनभिघाता॰ M, अनभिम्लता अभिनिघृता॰ G, अभिनर्माता॰ T, अयनहिता अनभिहिता॰ Bu; the nibandhas are still more corrupt.

९ Thus (तारकायणा) Be U G and the nibandhas (also amongst the Viśvāmitras acc to Hir.) ॰तारायणा॰ M— ? ॰चैल्लका Be U and the nibandhas, चौलका॰ M G T, चौलकायनाः Bu.

१० *Thus Be U and the nibandhas*; जालालयो *M G*, जाबालयः Bu, लयो T. Before this name M G T ins. चोदुवला, Bu वैमवला ।

११ Thus (cp Āp 1 c) M G T; याज्ञवल्क्या Be U and the nibandhas. After this name M G T have a few names more: पदजालाः (वादजाला), अद्वचलौका॰, दार्लयो याज्ञवल्क्या ।

१२ ? Thus Be U, विदण्डा Pm, विनण्डा Sk Pn Rm, चण्दण्डा M G, भवहडा T.

भौवनयः[1] सौवभ्रवय[2] औपदहनय औदुम्बरिर्भारिष्टिकयः[3,4] श्यासेयाश्चैचेयाः गालावता[5] मयूराः सौमत्याश्चितन्तवो[6] मनुतन्तवो[7] मान्तवो[8] ये चान्ये तन्तुशब्दा[9] बाभ्रव्याः[10] कलापा[11] उत्तरय[12] इत्येते कुशिकास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति ।

---

१ Thus M T, भौवनः G, नुवलय Bo U and the nibandhas.

२ ? Thus M G, मोबभेवय T (Bu wholly corrupt), सौद्गुनय Bo U, सौद्गुतयाः Sk, *मौद्गलयः Rm*, *मौद्गलयः Pn*.

३ Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 173) M G T Bu, उद्परि॰ Be U Pm, उद्परयो Sk Rm Pn.

४ ? Thus M G T, भारद्य Bu, भारद्यांग्याः Be U, भारद्याः Rm, भारद्याः Sk Pn Pm

५ Thus (and Hir also mentions them amongst the Viśvāmitras) M G T Bu, तालवतो Be U, ताल्लोवता Pm Pn, तालोवतरा Rm Sk

६ Thus conjecturally, चित्रतवय Be U and the nibandhas; चिततन्वय Bu, चित्रन्तया M G, *चित्रतयो T, to which answers more or* less श्वेतन्तयो which now follows in G only; Be U add सततायना (मातनायना, स्याततायना, मथततायना the nibandhas).

७ Conjecturally, cp. the plural मनवस्तन्तवः of the nibandhas; मनुतपाः Bu, मनुतयो T, मनुतपो M G; अश्वतनतवो Bo U.

८ Thus Bc U; and the nibandhas, मान्तपो M G T.

९ Conjecturally; *येचान्येन्दुशब्दा M*, येचान्येन्तशब्दा G, यचान्येदुशब्दा T, येचान्येद्न्द्रशब्दाः Bu, *यचान्दत्वशब्दा Bo U All the nibandhas* corrupt

१० See Pāṇ IV. 1. 106 · बाभ्रव्य कौशिकये (Schol.).

११ Thus Rm, कालाया Bo U Pn Sk, कालावा M G, खालावा T, ककालाः Bu.

१२ ? Thus Bo U and the nibandhas, उत्तराद्रकय G, उत्तरद्रतय M, उत्तरश्चनय T, वागुमरय Bu.

वैश्वामित्र देवरातौदलेति होतो दलवद्देवरातवद्विश्वामित्र-वदित्यध्वर्युः। ॥ ३१ ॥

लोहिता दाण्डकयशाकवर्मायणा[1,2] अक्षायना[3] वाज्जायना[4] माद्रायणः[5] कैतवायनयो[6] वाम्रय[7] इत्येते लोहितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्राष्टक लौहितेति होता। लोहितवदष्टकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३२ ॥

विश्वामित्रदेवश्रवसदैवतरसः श्रौमतकामकायना:[8] कामकायनिनस्तेषां[9] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति वैश्वामित्र दैवश्रवस दैवतरसेति होता। देवतरसवद्देवश्रवसवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः।[10] ॥ ३३ ॥

१ दण्डकय॰ Be U M Pu, ताण्डकय Bu, दण्डाकया॰ T, कुडवया॰ M.

२ Thus M; चाक्रवर्मायना G and the nibandhas, वार्कवर्मायणा T, चाक्रायणा Be U.

३ ! missing in Be U and the nibandhas, badly corrupted in the other copies. M. reads as given above and probably also Bu; भर्भान्तिधयिना G, रथरथायना T.

४ Thus Be U Pm; वाजायना: Bu, वज्जायना M G T.

५ Only in M G T (the last - माद्रायणा:)।

६ (cp. gaṇa kitava). Only in M (कैतवानायो) G (कैतवानयो) and T (कैतवायनायो)।

७ Thus M G T, वश्रय Bu, वाम्रव Be U.

८ Thus T; श्रौमति॰ the other MSS.; ॰कामकायना: T M, कामकायः Bu, G om.; आमकायना Be U, श्यामका॰ the nibandhas.

९ Thus M G T Bu and Pm; कामकायना॰ Be U and the other nibandhas

१॰ Thus all.

रौचकाश्चौडूहला[1,2] रैणवाश्च[3] तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र रौचक[4] रैणवेति[5] होता । रैणवद्रुचकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[6] । ॥ ३४ ॥

[7]कताः मैरिन्धाः करभा[8] वाजायनाः मांद्दितेयाः कौशल्याः गैगिरेया औदुम्बरायणाः पिण्डग्रीवा नारायणा नाराय्या[9] इत्येते कतास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र कात्यात्कौलेति होतात्कौलवत्कतवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३५ ॥

धनंजयाः कारीषय आश्वतास्तुलभ्याः[10,11] मैन्धवायना

---

१ Thus G and the nibandhas (also the Census report, p. 120 : *rauksak*) रौक्ष्यक० T M Be U, रौक्षा का Bu.

२ Hopelessly corrupt : ०श्चोद्दहका Be U, ०श्चोद्दहला Rm Pm Pn, ०चौदोषळा M, ०चौडूहला G.

३ *Thus G Be U,* रैवण० *T Bu M and the nibandhas*

४ Thus G, रौक्ष्यक० the other MSS.

५ रैवणेति MSS. exc. G Be U.

६ Thus (रेणुवत्) Be U only, रैवणवत् or रैवणवत् the other MSS.; instead of वचक० (thus my emendation) the MSS. have रौचकवत् or रौक्ष्यकवत् (उक्थिवत् *M only*).

७ The Katas and Dhanamjayas are missing in Be U, the nibandhas differ wholly from the other MSS.

८ कारभा Bu.

९ नाराय्या M Bu (T corrupt).

१० श्वाश्वा० *M Bu*.

११ ? तुलभ्या M, ना-लभ्यः Bu, ०ना० नालभ्याः T, ०सा (स्वा)श्वयालभ्याः G.

पुष्टाश्वा महाश्वा इत्येते धनंजयास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र माधुच्छन्दस धानंजयेति होता। धनंजयवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३६ ॥

अजानां[1] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र माधुच्छन्दसाजेति होताजवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३७ ॥

अघमर्षणाः[2] कुशिकास्तेषां[2] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्राघमर्षण कौशिकेति होता। कुशिकवदघमर्षणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३८ ॥

इन्द्रकौशिकास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्रैन्द्र कौशिकेति होता। कुशिकवदिन्द्रवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३९ ॥

पूरणा वारिधापयन्तास्तेषां[3] द्व्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र पौरणेति होता। पूरणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[4]। ॥ ४० ॥ षष्ठः ॥

कश्यपान्व्याख्यास्यामः[5]। कश्यपाश्रयागरयो[6] मठरा ऐति-

१ Thus Bo U only, आजानजाना T G, आजानजानां M, आजायना: Bu.

२ Thus Bo U, ०र्षणा: कौशि० T Bu, ०र्षणकौशि० M G

३ Thus all the nibandhas; पूरणा वारिधापयंत्य० Bo U, ०णा: पारिधापयन्त्य० G, ०णा: पारिधावन्त० M, ०णा: परिधावन्त० T.

४ Only T adds विश्वामित्राणां सर्वेषां विवाह: (sic)

५ MSS. exc. Bo U G, काश्य०।

६ Thus M G T Bu, ०पाश्रयिरयो Bo U, कश्यपाश्रयिरयो Pm, ०पाश्रयांगिरयो the other nibandhas.

गायना आभूत्या[1] वैग्रिग्रा धूम्रा[2] धूम्रायणा धौम्या[3] धाम्यायणा[4] औदव्रजिरायायणा[5] वैम्बकयः[6] प्रावाहार्या[7] वृद्धोगाः[8] काम्यातपा[9] आपाम्वानिका[10] मौषीतकिम्क्षागमयो[11,12] माप-

१ ? Thus Be U Pm आभुत्या Pn, आम्रुत्या Sk Rm, आञ्जत्या M G T, अश्वत्याः Bu

२ Thus Be U and the nibandhas, धूम्रा M G Bu, धूद्रा T.

३ Thus (in accordance with Hir.. स्वमविक्रतो धौम्यामिषेण्यमाठरायाम्,) corrected; मौम्या Be U and the nibandhas, धौमा M Bu, धौमद्या T, यौम्यायौमा G

४ Corrected, घाम्यायणा Be, धर्म्यायणा Pm Pn, धार्यायणा U, धौर्म्यायणा M, धौम्यायना T, धौम्यायणा Bu, यौम्यायणा G (cp gaṇa *aśvādi*).

५ Corrected (cp gaṇa *palādi*), औधप्रजरायायणा M G T, औधप्रकरा आयायणा Bu औदइचा करायाo Be U औदश्चायेंयाo Pm, मौवदचारायाo Rm, ववदृचारायाo Sk (औडवजो Kāty औदवघी Mānavasūtra).

६ Thus corrected acc to Pat on Pāṇ IV. 1 97; वैवकयः Pn, चवकय Rm, पैमकय M G T, वैमव्कय Bu, पैधक Be U, पैद्कय Pm.

७ Thus M T, प्रवाहथ्या Bu, प्रवाचा G, प्रषर्या Be U Pn, प्रार्षयो Rm, त्रवर्या Pm

८ Thus Be U and the nibandhas, वृद्धोगय G Bu, वृद्धोमयः M, द्रद्दौगयः T

९ ? (viz काम्ये आतापा ?) काम्यातया M G, काम्रतया T, काम्यातयः Bu,—आतवा (without काम्ये) Be U and the nibandhas.

१० ? *Thus M G*, *पापावानिका T*, *आर्पावानि Bu* (but cp. the following), याचमनि का U, यावनि का Be, पाद्यायनिका Rm Pn, पांचयत्तिका Pm

११ ? Thus M G, काठमोद्वि Bu, T, om.; मेयानकि Be U, मेयातकयो *Rm Pa*, *नेयातकि Pm* (*मौषिकिटि Kāty.*, मौषिकिये *Mān.*, *मौषकरिनि* Laug.). After this name Be U add • माघमयो and M T काम।

१२ ? Thus T, कामसुयो M, कामस्मया G, काश्मय Bu; मायमयो Be U, भागमयो Rm Pn, मासामयो Pm.

मरावयः[1] मौधवयः[2] मायस्या[3] आसुरायणाश्छागव्याः[4] मौनद्या[5] श्यौलकेभयो वार्षकय[6] औपव्या[7] लाम्मणयः[8] क्रोष्टा[9] जौवतयः खार्दमायणा[10] लौहितायना[11] मितकुम्भा[12] पिङ्गाक्षय औडलयो[13] मारायणा — — —[14] वैकर्णेयाः[15] कौषीतकेया[15]

१ Thus M G T, मापरावरय Bu; माघमरावयः Be U Rm Pn.

२ ? Thus Be U; मौबचयः Pm, मैन्धवयः Rm, मौषधंवयः G, but these have been enumerated already amongst the Viśvāmitras, p. 445. 1, if our constitution of the text there is correct.

३ Thus Be U M G and the nibandhas; मापस्या T, मयमः Bu.

४ Thus Be U Pm Sk, ०कागन्याः Rm, ०स्यागव्याः M T Bu, ०स्यमव्याः G.

५ Thus M G T; मौनद्याः Pn, मौनम्यः Bu, मौनयः Pn, मौनय Rm Sk, मौमपाः Be U.

६ Thus Be U and the nibandhas; to this reading also points Bu (वार्षकय०), वांढकय M G T.

७ Thus M G Pm Sk Pn, औपाव्या Rm, औपव्या Be U, औपश्रा T, औश्वपर्याः Bu

८ Thus in accordance with the texts of the Mān. and of Kāty.; लाचायणा Be U and the nibandhas, लक्ष्मणा the other MSS.

९ ? Thus M G T Bu; क्रोष्टवो Rm Pn, क्रोष्ट Be U, क्रोष्टा Pm, क्रोष्टका Sk.

१० Thus M Bu T, खार्दु० G; खाद्रायणा Be U Pm, खाद्रायिणो Pn, माद्रायणा Rm, स्याद्रायणाः Sk.

११ ? रौहि० Be U and the nibandhas.

१२ मित्र० M G.

१३ ? Thus Be U Sk औडुलयः Pm, औदुलयो Rm Pn, औज्जलयो T G (M only औ—यो), औज्वलयन Bu.

१४ Utterly doubtful; ययव Be U, पचव Pm, पौलयो Rm Pn, पैलयो Sk, एव प M G, Bu is useless and T has a blank of three akṣaras.

१५ cp. Pāṇ IV. 1. 124 (कार्कर्ये)।

धूमलक्ष्मणयः[1] सुरा गौरिवायणा[2] विमत्या[3] आग्निग्मर्यायणा[4] औक्ष्यायनाः[5] काम्बरोदरयो दैवयाता वैदो[6]ऽग्वा वेलया[6] महाचक्रेयाः पैठीनसा[7] पानस्या[8] विपगणा दाचायणयो[9] भालन्दनाः शाङ्खमित्रेया[10] हरित्याः[11] पाञ्चाला[12] जारमाण्यो[13] वार्षगाणिः[14] सौविश्रवसो[15] वैशंपायनाः खैरकिः कालभय[16]

---

१ Thus M G T; ॰लक्ष्मण्य Bu, धूमलुयायनय Be U, धूमलुचायणयः Pm Pn Sk, धूमलुद्दायणा Rm

२ Thus T only, गौरिवायना M G and all the nibandhas; गौरिवापायन Be U.

३ This and the next seven (?) names in M G T Bu only.

४ Also in the Kātyāyana Laugākṣi texts

५ चौस्यायना M

६ Thus M G only, T om this and the following names up to भालन्दना, Bu वैदरवा लेला।

७ ॰स्या Be U and the nibandhas

८ ? Thus Be U and the nibandhas, पानडा M G, पातमा Bu.

९ Thus Sk only, दाचायणयो Be U, दाचयाणयो Pm, दाचमायणो M G Bu Pn Rm

१० Thus Be U Pn Rm Pm, शख॰ Sk, सांख्यमित्रेयो M G T, सांख्याः मित्रेया Bu

११ Thus Be U and the nibandhas, हरिता M T Bu, हरिण्या G

१२ In M G T Bu only

१३ Conjecturally (cp gaṇa *gargādi*); जारमाण्यो T, जारमात्यो Be U Pm, जारमात्या Pn, जा मात्या॰ Sk, आमात्या Rm, आमराण्यो M, राजमाण्यो, वारकाणा Bu

१४ ? Thus M G T, रमाणि Be U Pm, रमाणयो Pn, रमाणयः Sk Rm.

१५ Thus M G T, भौरि॰ Bu; सावित्र॰ Be U and the nibandhas.

१६ ? Thus M G T, कालभय Bu; कामलाय Be U, Pn Sk Rm कामलाय Pm.

औक्षायणिमार्जायना:[१,२] कांसायना[३] दैवो होता[४] शुचयः खरेभा आयस्थूणा भागुरयः पाथिकार्या[५] गौमायना[६] हिरण्यपापा[७] आग्निदेविस्तयासूर्या[८,९] सुमत्ता[१०] आत्रिश्रेण्या उत्तरतोगण्डमाना[११] मन्त्रिता[१२] वैकर्णय[१३] स्थूलविन्दव[१४] इत्येते

१ ? Thus M G, औक्षायणि॰ T, औक्षायणिः Bu; उल्कायनि॰ Be U, उक्षायणि Pn, उल्कायनयो the other nibandhas.

२ ? Thus M G T, Bu, मार्जालायना: Be U, मार्जेला॰ the nibandhas.

३ ? Thus M G T, कांसलायना Be U Pm, कासकायना Rm Pn Sk.

४ ? Thus Pm; दैवो होतुः M G T, दैवहोतु Bu, दैवोहोता Be U, दैवा होतारः the other nibandhas

५ Thus (and cp gana *kurvādi*) M G T, पथिकय Pm, पाथिकयो Be U, पाथिकया Rm Sk Pn.

६ Thus corrected (cp gana *aśvādi*); गोमायना Be U and the nibandhas (some गोमयना); गोमयाक्षा G, गोमयता M, गोमयाः T, घोमयाताः Bu

७ ? Thus M G Bu (T om. this and the following); हिरण्यवायाः Sk Rm Pm, हिरणपव Pn, हिरण्यपा Be U.

८ Conjecturally; अग्निदेवि॰ or ॰वी॰ the MSS. and Pm, आग्नयो देवयो the other nibandhas.

९ ? ॰यासूर्या M G Bu, ॰यासीर्वा Be U, ॰याशौया Pm; शौर्या (without तया) the other nibandhas.

१० cp. gana *gargādi*.

११ Doubtful. I have accepted the reading of M G · उत्तरतोगर्भमानाः Bu, उत्तरतोगर्भपूदला Be U, उत्तरतोगर्भपुष्पनदला Pm, उत्तरतोगर्भव Pn, उदली Rm Sk.

१२ Thus (cp. gana *kaṇvādi*) the nibandhas; आमन्त्रिता Be U, मत्रवतः Bu, मन्त्रवतः G M.

१३ Thus Be U and the nibandhas; वैकर्णेयाः the other MSS (cp. p. 450. 4).

१४ Thus Be U and the nibandhas; स्थूल॰ M G Bu.

निध्रुवा:[1] कश्यपास्तेषां[2] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार नैध्रुवेति होता । निध्रुववदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः । ॥ ४१ ॥

रेभाणां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार रैभेति[3] होता । रेभवदवत्सार-त्कश्यपवदित्यध्वर्युः[3] । ॥ ४२ ॥

१ खण्डिलाः कौहडाः[4] पावकाः[5] पार्यका[6] कौद्मेघाः मौद्गानवः मावचमः कारेयाः[7] कौकुण्डेया[8] ऐषिकयो[9] मद्दो-दकयः[10] कौश्रयो[11] कामशयो[12] मौञ्जायना[13] जापावत्साः[14]

---

१ Thus Bo U, निध्रुव॰ the other MSS.

२ काश्य॰ all but Pm

३ Thus Bo U Pm only; with फ instead of भ the others.

४ कौहळाः M, कौहडाः Bo U, कोहळा॰ (or ला॰) the others.

५ Thus G M T Rm; पाचकाः Pm, पायकाः Be U Pn, पापकाः Sk.

६ Thus M T Bu, पर्यका G, पाथिका Bo U, वाथिका Pm, वापिका Pn Rm, तपिका Sk

७ Thus Be U and the nibandhas, कारेयुः M G T; Bu om.

८ Thus T G Bu, कौण्डेयाः M कौकटकय॰ Pm, कौकटय॰ Be U Rm Pn Sk

९ ? Thus M G, ऐषिकय T, दैपीकय Bu, नैचिमाद्वकयो Pm Pn, नैचिमाद्दयो Sk, नैचिमाद्वय Rm, नैचिमाद्दस्तकयो Bo U.

१० Thus Be U M and the nibandhas, मद्दोकय T मद्दोदयः Bu, मद्दोद्का॰ G, but M G Bu ins. before this name one more: मद्दोकयो or मद्दाकायो ।

११ Thus M T, कौरेयो G, कौशेयः Bu; कौषयो or कौशयो Be U and the nibandhas.

१२ In M G T only.

१३ मौञ्ज॰ Be U Sk Pm, माजयनाः Rm.

१४ ? Thus M G T, राप॰ Bu; जापवत्साः Bo U, आपवत्साः Pm, भापवेश्याः Sk Pn, भागावंसः Rm.

खार्वमायना[1] गाङ्गायना वात्सभालयो[2] गोभिला[3] वैदायना[4] वात्सायना[5] वाह्यायनयो[6] वस्तदरयो[7] भागुरिः[8] गार्दभीमुखा[9] हिरण्यबाहुस्तैदेहा[10] गोमूत्रा वार्कखण्डा[11] जानन्तरिर्जालन्धरिर्धन्वन्तरित्येते[12,13] शाण्डिलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार शाण्डिलेति होता काश्यपावत्सार देवलेति ॥

---

१ ? खर्वमानया Be U, खार्वभायना Rm Pn, खार्वयानय Pm, सार्वमायना Sk, खार्दमायना M G T, खार्द॰ Bu.

२ ? वात्सतालयो Be U, ॰भालयो the nibandhas, वत्सलभालयो M G, वात्सगालयो Bu, वत्सलाभालेयो T.

३ Thus (as Kāty., Mān.) Be U and the nibandhas; गोवि (or वि)दा the others

४ वैदा॰ Be U and the nibandhas; वेला॰ M G Bu, वैला॰ T (वैदायनाः Kāty., Mān, वैदामव Laug)

५ Thus Be U and the nibandhas; वात्स्यायना G, वात्सानयाः Bu; T M om

६ Found in M T G only (वा॰ G).

७ ? Thus Be U and the nibandhas, मद्योदकयो the *other* four MSS.

८ Plural Be U, singul. the other four and Pm

९ Emended hesitatingly in accordance with Mān. Laug. and Kāty (Verz. d. Berl. HSS I. p 58, l. 12 from bottom); खार्दभिमुखा M T, खार्दमाभिमुखा G, खादाभिमुखा Bu, खार्दंतोमुखा Be U and the nibandhas

१० Instead of तैदेहा Be U and the nibandhas तेदेहा or नैदेहा ।

११ ? Hesitatingly emended (cp. Gobh. gṛhs. III. 10. 8 and इक्कखण्ड of Laug.); वाक्वखण्डा M G T, वाघ्यखण्डाः Bu, वाक्खण्डा Be U and the nibandhas

१२ ? Thus M G T; जानरि Bu, जानभरि Pm, जानभरयो Pn Rm Sk, जलंधरि Be U.

१३ Thus Be U Pm Pn, जालन्मरि the other four.

वा काश्यपावत्सारासितेति वा शाण्डिलासित देवलेति वा शण्डिलवद्वत्सारवत्काश्यपवदित्यध्वर्युर्देवलवद्वत्सारवत्काश्यपवदिति वासितवद्वत्सारवत्काश्यपवदिति वा देवलवद्वत्सारवच्छण्डिलवदिति वा[1] ॥ ४३ ॥

५ लौकाक्षयो[१] दार्भायणा मैत्रवादिर्वैदेहाः[२,३] कालेयाः[४] कापुटिस्तथा कलयः[५] काश्यपाक्षयश्[६] भालकायनिर्नित्यरसौविरोदकिः[७,८] कौनामिः[९] मौनयः[१०] सैतकिः[११] सांभरिरा-

१ Thus (cp gaṇa *kārtakaujapādi*) M G T Bu, लौगाक्षयो Be U and the nibandhas

२ ? Thus Be U and the nibandhas; मैत्रवाङ्॰ the other MSS.

३ ? Thus M G T, वैभव Bu, वेदलाः Be U, all the nib are corrupt After this name M adds वाह्निष्टेः, G, वाम्बिष्ठ॰ T, वाह्निवैष्टः ।

४ Thus (*कालेयाः*) *G Rm Sk Pn*, कालेयु M T, काळयः Bu, कलेपि Be U

५ Wholly doubtful; तथाकलय Be U Pm without तथा the other nibandhas; तयाक्षयश्च M G T, तयाक्षय॰ Bu

६ ? Thus M G T, कांसपाय Bu, कासय पाक्षय Be U, कसपाक्षय Pm, कसपाक्षा Rm Sk, कामपाक्षा Pn.

७ ? Thus Be U and Pm, फाल्गुका॰ M G, फाल्वका॰ T, भालुकाः Bu.

८ Utterly doubtful. Be U read as given in the text; ॰यनिःमस्याविरोलकिः M T, ॰दालकि॰ G; ॰यनित्यरसविरोधकि Pm, नित्यारानादय चोदकयः Sk, नित्यरासा च चोदकय॰ Pn. Probably the last name is चौदकिः (cp gaṇa *bāhvādi*).

९ Thus (cp. gaṇa *bāhvādi*) M Pm, कौनामिक॰ G, कौनाभि॰ Be U, कौनामय् Sk Bm Pn

१० Thus Be U Pn Rm, सौलय Pm, मौनमयः Sk, सैतयः M, सेतयः T; G om.

११ Partially emended with hesitation; मैतकि शाभरिरानिर्दिष्टेषिकि॰ M T G (the last only ॰ष्टेविकि), सौतकिष्टिरभोनिर्दिष्टेषिकः Be U, सौतिकिष्टिभेरोनिर्दिष्टेविकि *Pm*, सौनिकपौष्टिमेराः नियपः शेषिकय *Sk*.

निध्रिरेभिकि:[1] मौद्गलिकश्चैरन्दि:[2,3] पशुभिश्चोक्षपला[4] यौय-
कालकिलोकाक्षयो[4,5] यौयपाजापाला[6] इत्येते लोकाक्षयो
ऽह्वर्वसिष्ठा नक्तं कश्यपास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति काश्य
पावत्सार वासिष्ठेति होता काश्यपावत्सारासितेति वा[7]
वसिष्ठवद्वत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युरसितवद्वत्सारवत्काश्यपव-
दिति[8] वैतेषामेवाविवाहः । ॥ ४४ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Partially emended with hesitation; चैतकि: मांभरिरानिध्रिरेभिकि M T G (the last only •रैविकि:), मौतृकियिरभोनिध्रिरैपिक Be, U मौति-किध्रिभेरोनिध्रिरेपिकि Pm, मौतिकपौध्रिभेरा: निध्रय रेभिकय: Sk.

२ Thus Be U Pm, मौद्गुखिय: Rm, मौद्गुभिकय: Sk, मौद्गुकिल• Pm, मौषरि• M, मौभरि• G T.

३ ? Thus Be U, चैरंभय: Sk Rm, चैरिभय• Pn, चैरिद्र: M, चैरिच: G, चैरिद्य T, चरडि Pm.

४ I have accepted the reading of G, which is, however, highly doubtful; पशुभियोलपंलाययौधकालकिको M, and thus also T (only योपलाय instead of योलपंलाय); यौधपायोध्वकालकविलो Be U, यौधपायोकालकयो Sk, यौधयय: कालकय: Rm, यौधपायोधकालकेकलो Pm.

५ लोकाक्षयो M G T and with क here also Be U (लोकाद्दयो), लौगाक्षयो Pm.

६ Thus again G M, यौधापाया T, वाजपालय: Bu, वाचयाजया Be U Pm.

७ Instead of वसिष्ठ and वसिष्ठवत् Be U: काश्यप and काश्यपवत्, rightly!

वसिष्ठानेकार्षेयान्व्याख्यास्यामो[1] वैकलिर्वाराटकिः[2,3] शाखला[4] गौरिश्रवसः[5] आश्वलायनाः कापिष्ठाः[6] गौचिह्ना वैयाघ्रपद्याः[7] वाह्यकायनिर्वाटव्याः[8,9] जातूकर्ण्या[10] औडुलोमिः[11] कौभोजिः कौलायनाः सुन्दरहरिताः[12] काण्डेविद्धिः[13] सौयव-

१ वासिष्ठा॰ MSS. exc. Be U.

२ ? Thus M T Bu, वैतरकि॰ Be U, वैतलकि॰ Pm, वैतालकवयो (cp. वैतालकि of the Viṣṇupurāṇa ?) G Rm Pn Sk.

३ Thus (cp. gaṇa *gahādi*) M T, वाटालकि Bu, वाटारकि Be U, वाहरकि Pm, रकयः G Rm Pn, करकवय Sk.

४ ? Thus Be U Pn, शाखख्याः Sk, शरवला Rm, शाखला M G, मायवा Bu, शावला T.

५ Thus the nibandhas, ॰वस the MSS

६ Thus the MSS. and Pm, कपिष्ठ(or ठ)ला the other nibandhas.

७ Thus emended; व्याघ्रपदा Be U, ॰पादो Pm, ॰पादा Pn Rm Sk, व्याघ्रपाद्यो M G T Bu

८ वा॰ all (cp. gaṇa *talādi*)

९ ? Thus M G T. Instead of this single name all the other sources present two: औपवना औपवगा Be U (and precisely so Laugākṣi), गायनैनौपत्या Pm, गायनयो भवाव्याः Sk Rm, गायनयोनायाव्या Pn.

१० Thus Pn, ॰तुकर्णा M T G Bu, ॰तुकर्ण्या Be U and the nibandhas.

११ Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 85, Vārtt. 8, Schol.) G T Bu (only ॰मः), औलोमिः M ; the other MSS. and all the nibandhas corrupt.

१२ Thus Be U, सुदहरितः Pm, सुदहरितः M G T Bu, सुदाहारितः Pn, सुनाहरिताः Sk, सुवाहाहरीताः Rm.

१३ Thus (as also Mān., Kāty.) corrected; कडिंश्डिः Be U Pm, काण्डेविद्धिः T G M.

मायना[१] आलमायना लौमायन्याः[२] स्वस्थाः कार्पिताः[३] पर्णकायनास्त्रौङ्कायनाः[४,५] पार्णवल्का[६] देवना[७] गौरथ्याः[८] आविष्ठायना[९] वाङ्कयथ[१०] आविचितयो[११] ऽयाजयाः[१२] पूतिमाषाः सनवेला[१३] वासिष्ठा[१४] इत्येते वसिष्ठाः पासिकार्षेयः प्रवरो भवति वासिष्ठेति होता वसिष्ठवदित्यध्वर्युः ॥ ४५ ॥ १

---

१ Thus G, मोपवसायना Pm, मौपवत्सायनाः Rm Sk, मोपवत्सायना Pn, सौप॰ T, (॰इडि)स्पवत्सायना Be U.

२ Hesitatingly emended (cp. gaṇa *kuñjādi*), लमन्याः Be U Pm Bu, लोगन्याः M T G, लोमायन्याः Sk, Pn, लोमायनाः Rm.

३ ? Thus (or कर्पिता) Be U and the nibandhas; पारिरचिताः G. कारिरिपथचिता M, कारीपथः चिताः T, कारुपतथः Bu.

४ पर्ण॰ Be U Pm, पार्ष्णिका॰ the other nibandhas.

५ In M G T Bu only

६ Thus the nibandhas; पारौपवल्को M G Bu, परिपवल्को T, पर्णवल्को Be U, पार्णवल्को Pm

७, ८ ? Thus the nibandhas; देवरगौरथ्याः Be U, दैवाकोदिथ्या M G, देवाकोदीथ्या T, देवनकालथ्या Bu.

९ Thus (as also Kāty.) M G T Bu; यविष्ठायना Pm, चयविष्ठायना Be U, विष्ठायना Sk Pn. After this name M G T Bu have again मुद्दरित ।

१० Only in Be U G and the nibandhas (वाङ्कायाा G).

११ Thus M T G, चाधि॰ Bu, चवकितयो the others.

१२ ? चयाजयाः Be U, यपादय M G T, चासपादयः Bu, यलया (or पा)-जया the nibandhas.

१३ Thus M G T, सन्नवेळकः Bu, सर्नवेलो Pm, सन्नवलो Pn, सन्यवेलाः Be U, सनवेषाः Sk, सर्नवेलाः Rm.

१४ Thus M G T Bu (the last वसि॰) and Pn, missing in the other nibandhas; प्रसिष्ठा Be U, रतिष्ठाः Pm

कुण्डिना लोहायना[1] गुग्गुलिरौपवस्तिर्वैकर्णयो[1-4]ऽस्मरथा[5] वाहवः[6] कौक्षोक्याः[7] मामङ्गलिनः[8] कापटवः[9] पैठका[10] नवग्रामा[11] हिरण्याचायणाः[12] पैप्पलादयो भाचिमाध्यंदिनाः[13,14] शान्तिः शौपतिपिरित्येते[15] कुण्डिनास्तेषां त्र्यार्षेयः

---

१ लोहितायना G only.

२ Thus T, गुग्गुलुः Bu, गुग्गुला G, गुग्गुलयो Be U and the nibandhas exc. Pm, which, reading गुग्लि, points to the sing

३ Thus hesitatingly emended after the Mānava text; चौपस्वयि॰ M G, ॰रौपस्वधि॰ T, ॰स्वत्य॰ Be U Rm, चयय्य॰ Pm, यव्रा Pn.

४ Thus (and cp Schol on Pān. IV. 1. 124 : वैकर्णेय॰ काश्यपश्चेत् । वैकर्णिरन्यः) *Be U Pn*, नैकर्णय Rm ; *Sk Pm om* The names *following* after this name I am unable to restore; in Be U we read one only · श्वाविखा (or ख)इय (श्वविखलइथे Pm), in M G भिन्दव श्वावला (or श्वा)बद्रो, in T ह्रदभिन्दव श्वावज्ञबद्रो, in Bu ' भिन्दवः बिल्वबदर', *in* Rm . श्चौपवस्था, in Pn , श्चौयस्पष्वा ।

५ ॰रथा Be U and the nibandhas, ॰रथ the other MSS.

६ Thus M G T Bu and all the nibandhas, वाह्वयः Be U.

७ ? Thus Be U, कौक्रोक्य Pm, क्रौंकोल्याः the other nibandhas, कौक्षोका M G, कौक्योका T, कोत्रोदा Bu

८ ? Thus M G T Bu, मांलिगना॰ Be U, सांगलिन Pm, सांगतिनः the other nibandhas

९ Thus Be U M and the nibandhas ; कापठः Bu, कार्पटवः G T.

१० Thus (cp gana *śivādi*) G Be U, पैं॰ the nibandhas, पठमो T, पैठ्या M, पैंठः Bu.

११ ॰ग्राम्या M T G.

१२ Thus (r. है॰ ?) Be U and all the nibandhas, चिरण्यचि॰ M G, हिरण्याचाः T, ॰चः Bu.

१३ ? Thus M G T Bu, भाच्यचि॰ Be U Pm.

१४ ॰नि: M G T, ॰नः Bu, ॰न Be U Pm, ॰नाः the other nibandhas.

१५ ? Thus M G T, सोपथिय Bu, सौमपचि॰ Be U, भोपनि॰ pm, सौमप(or य)चय॰ the other nibandhas.

खल्वायनयोः[1] गोपयः[2] काल्कयः[3] श्यातयातयः[4] ।
वाजपिरेषां पञ्चम एते ऽरुणाः पराशराः ॥
भालुक्या बादरिश्चैव[5] काञ्चायनाः[6] कौकुग्रालयः[7] । ४
चैमितिरेषां[8] पञ्चम एते नीलाः पराशराः ॥
कृष्णाजिनाः कापिष्ठभाः[9] श्यामायनयः[10] श्वेतयूपयः[11] । ५
पौष्करसादिरेषां[12] पञ्चम एते श्वेताः पराशराः ॥

---

१ Thus (r. खान्द्वा° ?) T M G, खन्यायनः Bu, कन्यायनयो Be U Pm; खाञ्चायन the Mānava text

२ Thus T Pn Rm, गोप्रायः Pm, गोपियाः Sk, गोपवयः G M Bu, गोपनयः Be U.

३ ? Thus Bu; काल्कथः G, कल्कपः M, काक्षयः T; Be U and the nibandhas omit this name, काकंय the Mānava text.

४ ? Thus M Bu, श्यामया° G, श्यातया° T; श्यातयो Be U, श्यात (or न) यो Sk Rm Pm, श्यातयो Pn.

५ वाजरि° Be U and the nibandhas.

६ Doubtful; thus Be U M G, कान्द्रायना Pm, काञ्चायनाः Rm, काण्वयनाः T, काखाया° Bu.

७ Equally doubtful, thus reads G, कौकुग्लय Bu, कैकौकुग्रालयः T, कैकौककुग्रालयः M, क्रौकुश्वय Be U, क्रौकुश्वयः Pm क्रौकुलेय Rm, (Kāty कौकुवादया, Laug.: कौकषादयः) ।

८ Thus M G, मैमिति° T, चौमिति° Bu, कौमिति Be U, क्रैमथे° Pm, क्रौमतय Pn, क्रैमतयः Sk, कौमतयः Rm.

९ ? Thus M G, कापो ष्ठधाः Bu, कापिषकु T; पपिकुखाः Be U, का- (or क)पिसुखा the nibandhas.

१० ? Thus Bu; खाखापनयः Be U Pm, श्यामानतय M, श्यामालाया T, श्यामा° G, खाप्यायनयः Rm Sk.

११ श्वेतपूरय Be U only.

१२ पौष्कल° M T.

वाय्यायनयो[१] वार्ष्णेया[२] श्यामेयाः[३] औतिभिः[४] सह ।
पौष्टिरेषां पञ्चम एते श्यामाः पराशराः ॥

कृष्णा[५] गौरा अरुणा नीलाः श्वेताः श्यामा ये पराशरास्तेषां[५] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वासिष्ठ शाक्त्य पाराशर्येति होता । पराशरवच्छक्तिवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४८ ॥ अष्टमः ॥

अगस्तीन्व्याख्यास्यामो । ऽगस्तयो[६] विशालाद्या[६] स्फाला-यना[७] औपदहनयः[८] कल्मापदष्ठिर्धावर्णिर्लावर्णिर्लव्यार्बुदो[९-१२]

---

१ Uncertain, वाय्यानयो M G, पाय्यायनयो T, मा (भा)र्गायनयो Be U गार्ग्यायनयो Pm, गार्ग्यादय the other nibandhas.

२ Thus M G T, तार्ष्णेयाः Rm, नार्षेयाः Sk, वार्षेय Be U Pm

३ Thus (cp note 15 on p 460) Be U Pn, श्यालम्येयाः M G शतमेया T.

४ १ श्रौतुधि Be U, श्रौविभि M, श्रौविभि G, पौथिभि T श्रौतुदयः (or ॰दयः) Pn Sk Rm (Pm om)

५ Thus Be U and Bu (the last, however, omits, as do also M G T, ॰ते); in M G T this enumeration (कृष्णा . . पराशराः) is given at the end of the adhyāya, after the kandikā and adhyāya number

६ Thus Be U and the nibandhas; गस्त्यबोधिः शालाद्याः M G T, ऋषिशालाः द्यां Bu.

७ १ Thus Be U Pm Pn. (r. perhaps स्कान्दायना), स्फाला॰ Rm, फाला॰ Sk, काल्लायना M G, काश्यना T, किल्लायनाः Bu.

८ Thus Be U M G and the nibandhas; औपदनय Bu, औपनयाः T.

९ Thus MSS. and cp. the Laugākṣi text : कल्मापदण्डिना ।

१०-१२ धावर्णि॰ found in MG T Bu only; for the following I have adopted the reading of G ; the last name only is uncertain; ॰लावर्णिलव्यादवधयो Be U, लावण्यो (लावर्णी Pm) लव्यावधयो the nibandhas, लावर्णिश्यातृबुदो M, लावर्णिशातृयदो T, लाव्या अबुद Bu.

बैरिणयो[1] बुद्बुदोदरय:[2] ग्रैवपयय:[3] ग्रालावता[4] मौञ्जकय:[5] पाण्डुह्वदा[6] हारिग्रीवयो[7] रौहिण्या[8] मौसलय[9] इत्येते ऽगस्तय-स्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युतैध्मवाहेति होतैध्म-वाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ॥ ४९ ॥

सोमवाहानां[10] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत

---

१ Thus (and cp. वैरिणि of Kāty) G Rm, वैरण्यो the other sources.

२ ? Thus M G, बुद्बोदरय Bu, बुद्बुदोरदरय T; बुधोद्रया Be U, बुधो॰ Pm, बुदो॰ Pn, मुडो॰ Rm, मुद्रो॰ Sk.

३ Thus (cp ग्रैवपथा of Kāty.) all exc Be U (नैकप॰) and Sk (ग्रैवथय:)।

४ ? Thus M G T Bu, शाल्वालपा Be U Rm, माल्यातपाः Pm, माल्यातयः Sk, माल्याता Pn.

५ Thus M Bu; माञ्ज॰ G, माज॰ T, मोजनकयः Be M, मौजितताः Sk, Rm, चौपमौंजिकय Pn, मौंजीकटा Pm.

६ ? Thus M G, ॰ह्वदाः T, पन्याः ह्वदाः Bu, पांडोह्वता Be U, पाण्डोह्नता Pm, पाण्डोह्नता Pn, पादोचताः Rm.

७ Thus M G T, ॰ग्रीवाः Bu Sk, ॰ग्रीवा Be U Pm, ॰ग्रीवौ Rm Pn.

८ ? Thus M G Pn, रौहि—T, रोहिण्या Rm, रौहिक्याः Bu, रौहिण्या Be U Pm.

९ Thus (and cp. gaṇa *gargādi*) Be U M G, मौसलयः Bu.

१० Between k. 49 and 50 M G T Bu have one more: सांभवाहानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दा॰ सांभवेति होता सं (or सां)भवाहव॰ etc. Moreover in M G T the sequence is: *Sāmbhavāha*, *Yajñavāha*, *Somavāha*. It is highly probable that these Sāmbhavāhas, who are neither mentioned in Pm, have originated ditto

सौमवाहेति[१] होता । सोमवाहवद्वृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५० ॥

यज्ञवाहानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत याज्ञवाहेति[२] होता । यज्ञवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ।

१ ॥ ५१ ॥ नवमः ॥

वचियाणां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । मानवेन्द्र[३] पौष्करवसेति होता । पुष्करवोवदिन्द्रवन्मनुवदित्यध्वर्युः[४] । ॥ ५२ ॥

वैष्यानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भालन्दन[५] वात्सप्र[६] माङ्किलेति होता । मङ्किलवद्वत्सप्रवद्भलन्दनवदित्यध्वर्युः[५,६] ।

१० ॥ ५३ ॥

नाराशंसमान्याख्यास्याम[७] । आत्रेयवाध्र्यश्ववाधूलवमित्र-कवगशुनकमंकतिपस्काराजन्यवैश्या[८] इत्येते नाराशंसाः प्रकी-

graphically in the Somavahas as there must be 49 gotras, the last of which is that of the Yajñavāhas, cp Pm fol. 59, a : यज्ञोऽसौ यज्ञवाहानामेकोनपञ्चाशद्ध्याय॰ etc

१ Thus Pn only, भाम॰ all the MSS.

२ Thus T Pn only, यज्ञ॰ the other MSS.

३ ॰न्द्र Be U with न्द्र the others.

४ रवो॰ Be U, रवा the others

५ Thus Be U, भालन्दन and भलन्दनवत् M G T.

६ Thus Be U, वात्सप्र and वत्सप्रवत् M G T.

७ See Baudh. X. 11 : 10, 11 (T S. IV. 1. 8).

८ Instead of ॰मंकतिपस्का॰ Be U read शुनक॰ and Pm बभ्रु॰

तिंतास्तंनूनपादितरेषां[१]। क्षत्रियवैश्यानां[२] पुरोहितप्रवरो[३] भवतीति विज्ञायते। मनुवदिति वा सर्वेषां गोत्राणां[४]। मानव्यो हि प्रजा इति विज्ञायते[४]। सगोत्रां गत्वा चान्द्रायणं चरेद्व्रते[५] परिनिष्ठिते ब्राह्मणीं न त्यजेन्मातृवद्भगिनीवद्गर्भो[६] न दुष्यति[७] कश्यप[७] इति विज्ञायते। ऽथ[८] संनिपाते[९] विवाह १

१ Thus Be U Pm, ०तास्तानूनपातीनन्येषां गोत्राणाम् M G T. probably after Baudh. X 11, but an accus. would here be unaccountable.

२ Thus Be U Pm, उभयेषाम् M G T

३ M G T ins. (probably after Āśv. XII. 15 4) राज्ञो।

४..४ Om. M G T, found in Be U and Pm (fol. 57. *b*), cp. T S. V. 1. 5 6

५ उपदिशेन (instead of चरेत्) M G T, कुर्यात् Pm (thus also Govindasvāmin on Baudh dhś. II. 1 38.

६ त्यजन्ते (instead of त्यजेत्) M G T.—मातृवद्भगिनीवत्। बिभृयादिति शेषः Govindasvāmin l.c.

७ Uncertain: thus read Be U Pm and Govindasvāmin l.c.; दुष्यत इति काश्यप M G T; perhaps, though, काश्यप in the better reading, cp Schol. on Kāty. śrs. IV. 1. 2 and Pm fol. 59. *a*: स गर्भः सगोत्रायामुत्पन्नो ऽपि तदन्यगोत्रो ऽपि सन् कश्यपो भवतीति विज्ञायते।

८ This sentence (up to विज्ञायते p. 467. 2.) is not given by Be U, neither is it found in the quotation of the last kaṇḍikā given by Pm, but nevertheless in the discussion of this k., it is mentioned and commented upon by the author of the Pm; the text given above is that of Pm.

९ Thus Pm, सन्नि० the three MSS.

स्तदध्यायं[1] वर्जयेद्बौधायनस्य तत्प्रमाणꣳ हि कर्तव्यं । मानव्यो हि प्रजा इति च विज्ञायते ।

गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ऊनपञ्चाशदेवैषां प्रवरा ऋषिदर्शनात् ॥
विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजो ऽथ गौतमः ।
अत्रिर्वसिष्ठः कश्यप इत्येते सप्त ऋषयः ॥

तेषाꣳ[2] सप्तर्षीणामगस्त्याष्टमानां[2] यदपत्यं तद्गोत्रमित्युच्यते । न[3] भवत्ययाजनीयो यः प्रवरान्स्वान्पराꣳश्च[3] विजानाति[4] । मन्त्रो ब्राह्मणं वेद इत्याचक्षते । तस्मात्प्रवरज्ञाने यत्नो[5] महाद्भिर्द्विजैः कार्यः । श्राद्धविवाह ऋत्विजो[6] देवा[7] स्तोत्र[8] गोत्रमूलानि च[9] महाप्रवरे[10] संतिष्ठते[11] । नित्यं पर्वणि-

---

1 विवाहस्तदध्याये Pm , M reads सान्निपातास्य वा वैवाह्याय वर्जयेः ; the whole passage is obscure to me.

2 Thus Be U , instead of तेषां सप्तर्षीणां T and Pm सप्तानां सप्तर्षीणां, M G om. these two words

3 Thus M G T Pm. In Be U this passage runs : भवत्ययाजनीयो य. प्रवरान्स्वान् ।

4 विजा॰ Be U Pm. जानाति M G T

5 यत्नस्तु M G T , read ॰विज्ञाने, to obtain a śloka ?

6 Thus M T G, इज्यो Pm, श्राद्धविवाहादिष्वृत्विजो Be U.

7 Thus Be U Pm, न देवात् M G, देवाश्च T.

8 स्तोत्र Be U.

9 Not found in Be U Pm.

10 Thus Be U Pm, महाप्रवरेषाः M G T.

11 Thus all, r. ॰इज्ये ? But the whole passage is not clear to me. After संतिष्ठते Be U ins. य इदं विजानाति ।

पर्वणि स्वाध्यायी[१] ब्रह्मलोके महीयते ब्रह्मलोके महीयत इति[२] ॥ ५४ ॥ दशमः ॥

॥ इति प्रवरप्रश्नः ॥

१ । Thus M G T, स्वाध्याय Pm, स्वाध्याये नियतो Be U.

२ Be U om. इति । After इति M G T ins. इत्याह भगवान्बौधायनः ।
but the repetition marks the end of the praśna.

I. INDEX OF PROPER NAMES.

(a) NAMES OF SĀMANS.

मौद्विषम् XVIII. 15 : 360. 5.
हविष्कृन्निधनम् XVI. 24 : 270. 3.
हविष्मन्निधनम् XVI. 24 : 270. 2.

(b) NAMES OF PEOPLES AND LOCALITIES.

आरट्ट XVIII. 13 : 357. 6 (आरट्ट XVIII. 44 : 397. 11, but here the reading is not wholly certain), also dhś. I. 2. 14.
कारस्कर XVIII 13. 357. 6, cp. dhś. l.c. (where the MS. *Haug* has also करु॰ not कार॰) and Āp. XXII. 6. 18. (a var. with कर॰)
कलिङ्ग II 3 : 40 9, XVIII. 13 . 357. 7.
काशिविदेह XVIII. 44 : 397. 10
कुरुपञ्चाल XVIII. 44 : 397. 10
कुरुवाजन् XVIII. 25 · 374. 8.
गान्धार XVIII 13 : 357. 6; XVIII 44 : 397. 11 (?).
पञ्चाल XVIII. 25 : 374 9; XVIII. 38 : 389. 3.
महावर्ष II. 3 · 40. 7, cp. महावृष AV. V. 22. 4. 5 and Sat. Br. Kāṇva text IV. 2. 3 10 (कुरुमहावृषाः).
मूजवन्त् II. 3 : 40. 8; VI 14 · 172. 2.
विदेह II. 3 · 40. 7
शफाल XVIII 13 · 357 9
सौवीर XVIII. 13 : 357 5
सात्वन्त (?) II. 3 · 40. 7.
स्पर्धु (?) XVIII 44 397. 11
कुरुक्षेत्र XVIII. 45 399 11, XVIII. 47 : 403. 12.
खाण्डव प्रस्थ XVII. 18 . 298. 6
प्लक्ष प्रास्रवण XVI. 29 : 276. 5, XVI 30 : 276. 14.
षिमवती (plur.) XVIII 45 : 399 11.
वर्षिष्ठीयमख XVIII. 49 . 407. 14.
द्वर्षन्वती XVIII. 45 : 399. 11.

(c) RITUALISTIC AUTHORITIES

आग्निवेश्य VII 4 205 4, XI. 2 · 66. 5; XIV. 15 : 150. 8; XX. 2 : 7 2, etc.
आत्रेय XXI. 21 · 108 11. 12
आर्तभागीपुत्र XXI. 16 : 99. 9.

(*d*) PROPER NAMES OF MYTHICAL, LEGENDARY AND HISTORICAL PERSONS OUTSIDE THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

[1] The names of the serpents XVII 18 have been omitted.

(c) PROPER NAMES IN THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

---

[1] *Those names only* have been given, which are more or less certain; some of them, being wholly doubtful, have been omitted. To each name have been added the names of the gotra and sub-gotra, designed, for convenience's sake by the unchanged proper names; strictly spoken, I ought to have written e.g. not 'a garga,' 'a bhṛgu' but 'a gārgya,' 'a bhārgava.'

अनग्निचय XXVI. 12 : 290. 3 : चित्यभावे ।

अनडुच्छ्रुत XVIII. 38 : 388. 9 ; XXIII 18 . 179. 17.

अनतिदृश्न I. 13 : 20. 7 : बर्हिरन्तोल्व यथा वेदिर्न दृश्यते तथा स्तृणाति ।

अनतिपातयन् XX. 11 : 25. 17 : अनतिक्रम्य पातयन् Sāy.

अननुष्टुभ XVI. 6 : 252. 10.

अनन्तरायम् absol XXVI. 11 : 287. 2 : अव्यवधानेन ।

अनन्तर्गर्भ XX. 11 : 26. 3.

अनपोत्थ XIII. 42 : 149. 15 : अनपोत्थो जायेत । अनुत्थितप्रसव उत्पदात ।

अनभिहित XII. 2 : 87. 6, see अभिहित ।

अनर्थ्य XII 8 : 97. 10 : अनर्थ्याः निष्प्रयोजनाः वहन्त्यादय ।

अनवदानीय XI. 5 : 71. 5; XI 11 : 79. 9; XI. 13 : 83. 12 (cp. T Br. I 8. 8 4) : अनवदानीयम् अवदानेभ्यो यदन्यत् मांस पृथक् पक्वम् ।

अनवसर्पण VI. 28 : 192. 12 : अनवसर्पणाय असंचलनार्थम् ।

अनवानम् absol XIV 12 : 174. 8

अनादिष्ट XXIV. 8 : 191. 6 अनादिष्टो अग्निरिति । आदिष्ट नियमविधिः । तद्रहितो ऽनादिष्ट' । यत्र विशिष्यहोमाधिकरणं न विहित तत्राग्निरिति आनीयादिति Venk

अनादिष्टदक्षिण XIII. 1 : 120. 5; XXIV. 29 : 214. 13.

अनादिष्टस्थान XIII. 1 119. 4.

अनायुक्त XXVI 5 276 11 : अविद्वान् ।

अनार्त XXIV. 22 206. 11 : अनार्ता..देवता । आर्ता (r. आर्ति)–विनाशिनी ।

अनार्तेष्टि XIII. 1 119. 5 : अनार्तेष्टय' काम्येष्टयः ।

अनित्य XXX. 2 392. 14 : स्थूल ('gross,' Thibaut).

अनिधावम् absol. to निधावति VI. 2 : 158. 5, XXI. 8 : 82 9 : अपरिवर्तयन्; cp. T.S. VI. 1. 1 6

अनिरुक्त XXIV 32 : 218. 17, 33 : 219 8 : यथोपपन्नमेव ।

अनिष्कीर्ण part. to निष्कृणाति IX. 5 271. 1 : अस्फुटितः ।

अनिष्टस्विष्टकृत् adj. XI 7 : 74. 3, XII. 10 : 100 12

अनुक्तौ a variation of the सदक्षौ XVIII. 23 : 370. 9; XXIII. 18 : 179 8; XXVI. 32 : 318 4.

अनुख्या name of the ṛk T.S IV. 1 2. k, II 13 : 55. 4 —'vedic authority,' equivalent to ब्राह्मणम्, XX. 16 : 33. 10, XXI. 22 : 109. 3, cp. also pr. sū I 10 : 15. 15 ; cp. एतदनुख्य, किमनुख्य ।

अनुपद XXVIII. 12 : 363. 4.

अनुच्छिन्दन् part. II. 14 : 56. 11; XV. 3 : 207. 9 : अनुच्छिन्दन्निवानुक्रमेण विभजन्निव साधारणेनैत्यर्थः ।

अनुसामिधेनि adv. XX. 3 : 9. 6 : 'in accordance with the (number of the) sāmidhenī verses.'

अनुसन्त्यम् adv. VI. 22 : 182. 2; VI. 24 : 183. 18; VI. 25 : 187. 1; X. 19 : 18. 1.

अनुस्तरणीप्रतिष्ठिता (viz. गो.) XXIV. 31 : 217. 2.

अनूच VI. 10 : 166. 14; X. 12 : 11. 16 : अरत्निमात्राणि शीर्षाण्यनूच्यानि (r. probably शीर्षण्य॰, cp. Śāṅkh. śrs. XVII. 2. 8) । अरत्नि-मात्राणि गात्राणि । शीर्षाणि गात्राणि । अनूच्यानि उपर्यधोभावेन स्थापितानि ।

अनूद्य XXIV. 13 : 197. 6 see crit. note.

अनिड XVIII. 48 : 406. 5 'without (at the end. the word) iḍā,' cp इड ।

अन्त II. 3 : 36. 8 : अन्तगाः प्रसिद्धदेशगताः । एषलोपतय इत्यन्ये । XXIV. 13 : 197. 8 : अन्तगमनदेशं प्रत्यन्तदेशं स्वेच्छदेशमिति यावत् or अन्तवर्यं गच्छति प्रदक्षिणं गच्छति Veṅk ; प्रत्यन्त गतवान् Viv.

अन्तःपक्षम् adv. XI. 7 : 76. 6 : अन्तःपक्षमेनां (sc. काष्ठां) कृत्वा । चक्रयोर्मध्ये एनामधोऽधो कृत्वा ।

अन्तपरिक्रमिन् XXV. 6 : 234. 12; 235. 1 : अन्तगमनधर्माणौ ।

अन्तरवस्राविन् X. 33 : 30. 15 : तस्यान्तरवस्राविणौ द्वे स्रुवाहुती जुहोति । सिकतापूर्णायामुखायां दक्षिणोत्तरपार्श्वसमीपे यथा स्रुत प्रविशत्येका दक्षिणे पार्श्वे एकाम् Viv ; अन्तरेव यथा आहुतिसाधनभूतस्रुवे स्रवत न तु उखाया बहिः तथा जुहोति MS.—X. 48 : 48. 10 : अन्तः अवस्राव. छिद्रमस्या-सौत्यन्तरवस्रावी MS. (= अन्तश्छिद्र॰).—XIX. 4 : 422. 1.

अन्तराञ्जनम् adv. IX. 11 : 280. 16 (आञ्जनम् has apparently the same function as the absol. अञ्जम, cp. Āp. XV. 11. 6): अथैनमन्तराञ्जन मध्यमे परिधौ सप्रस्पृष्टं सादयति । अथैनमञ्जनमार्द्रप्रदेशं मध्यमस्य परिधेर्यथान्तर्भवति तथा मस्पृष्टं सादयति । cp. अवाञ्जनम्, ऊर्ध्वाञ्जनम्, बहिराञ्जनम् ।

अन्तरुक्थ्य XXV. 24 : 255. 10 : अग्निष्टोमे आग्रयणानन्तरमुक्थ्यो गृह्यते सो ऽन्तरुक्थ्यः ।

अन्तउपसत्क XXV. 28 : 262. 2, 4 : दीक्षाणामन्ते उपसदो यस्य सो ऽन्त-रुपसत्कः ।

अन्तर्बहिरुपसत्क XXV. 28 : 262. 3, 7 : दीक्षान्तो ऽन्तरुपसदो बहिर्यस्य सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः ।

अन्तर्बहिर्विराज XXIV. 33 : 219. 14, 16, see under अन्तर्विराज ।

अन्तर्मिथुन XXI. 1 : 69. 3; XXV. 1 : 227. 8.

अन्तर्वर्त VI. 27 : 189. 16 : अन्तरालेषु तृणपूलाग्रास्सन्ति ते ऽन्तर्वर्ता इत्युच्यन्ते ।

अन्तर्वास XVIII. 44 : 397. 2, 3; XVIII. 45 : 398. 7, 399. 8.

आ ।

ई ।

उ।

उपलब्धि XXX. 1 : 391. 3.

उपवसथगवि॰ XXIV. 15 : 199. 9 : गोविद्यस्य' Venk., cp. II. 8

उपव्याहरण II. 1 : 34. 1 : प्रारिप्सितस्य कर्मण आरम्भसमीपे वचनम् ।

उपव्युषम् XIV. 30 : 203. 11; XX. 1 : 3. 2 : उषःसमीपे ।

उपशय XXX. 6 : 398. 12 sqq., cp. पर्चोपशय ।

उपशल XXIII. 3 . 152. 4 see crit. note.

उपशय adj. ('subsidiary, supplementary') IX. 5 : 272. 4; IX. 15 . 286. 15; XV. 14 : 218. 8; XV. 15 : 219. 16; XV. 23 : 226. 14; 227. 9; XVII. 11 : 292. 2; XVII. 13 : 294. 16; XVII. 14 : 295. 8 : एकादश्यूपाना समीपे य शेते स उपशयः Ms.; XXIII. 14 : 172. 3, 6; XXVI. 24 : 305. 7.

उपसमाधम् absol. VI. 13 : 170. 3.

उपसमाधान XXIV. 31 : 216. 14 ज्वलनम् ।

उपसमासम् absol. IX. 8 . 276. 7 : उपसमासमुल्मुकानि । पतितान्युल्मुकानि पुनःपुनः प्रक्षिपन्न ।

उपसमिन्धन (viz. मन्त्र) XXVII. 11 : 336. 5.

उपस्था subst. fem. VI. 6 : 163. 3 ; अतिथीनामुपस्थामेति । अतिथीनामागतानां शाल्मयानामुपस्थामुपस्थानमेति । तैः सह समागच्छत इत्यर्थः ।

उपस्थान masc. I. 17 : 25. 22 . पुल्लिङ्गनिर्देशश्छान्दसः । केषांचित्पाठः समानोपस्थानः समानाभिमर्शन इति । अस्मिन् पाठे समान उपस्थानो मन्त्रो यस्य पुरोडाशस्येति । एव समानाभिमर्शन इति समानप्रत्यञ्जन इति च Sāy.

उपस्थावन् XV. 14 : 218. 7, XV. 22 : 226. 10; XVII. 12 : 293. 9; XXVI. 23 : 304. 6, XXVI. 24 : 305. 9, 10 : उपस्थावानौ अग्निष्ठयूपसमीपवर्तिनौ दक्षिणोत्तरौ यूपौ MS.

उपहव VI. 18 . 177. 18 and often . वैपहवमिष्ट्वा । सर्वेषामध्वर्य्वादीनामध्वर्युवुपह्वयस्वेत्यादि कर्मनामधेयेनोपहवमिष्ट्वा ।

उपहव्य XVIII. 28 : 376. 3, name of an ekāha; also XVI. 3 : 277. 19? the reading of XXI. 20 : 106. 7 is uncertain.

उपहास्य (?) XVIII. 46 : 402. 5; instead of उपहास्य आस r. perhaps: उपहासास ; in this case the word is उपहासिन् ; the meaning is जार ।

उपांशूमंशुषम् absol. to उपांशुमंशुमति VII. 17 : 228. 12.

उपांशुवन्तर्यामयोरनुमन्त्रणम् XIV. 10 : 171. 5 (T.S. III. 2. 10. *l*, *m*), see Baudh. VII. 5 : 207. 8 and VII. 6 : 209. 6.

उपाकरण VII. 8 : 213. 1; VIII. 2 : 236. 9; VIII. 11 : 284. 4; XIV. 11 : 172. 17 : designation of the formulas T.S. III. 3. 2. *a*; XIV. 3 : 156. 4 : प्रजानमुपाकरणस्य (क्रिया) प्रजापते-

ऊ ।

ऋ ।

ए।

ऐ।

ओ।

औ।

क।

क्रतुकरण XXI. 17 : 100. 9; XXII. 11 : 134. 7; XXII. 13 : 136. 10; XXIV. 4 : 188. 5 : अग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं यमदन्याग्निष्टोमस्य यमग्र इति (T.S. I. 3. 13. 2) जुहोति। — XXVI. 22 : 302. 7, 11.

क्रतुयोग XXVI. 33 : 321. 4

क्रम् c. अभि-अव X. 28 : 26. 14 : दक्षिणमंसमभ्यवक्रामन्तम्। दक्षिणमं दक्षिणपूर्वकोणादवक्रान्तम्।

c. सम्-उत् IV. 7 : 120. 13; XV. 31 : 236. 11.

c. वि-परि ('to change places') V. 13 : 147. 3 and elsewhere.

c. वि VIII. 16 : 257. 11 : विक्रम्य विगतौ पादौ कृत्वापत्नाः प्रस्तय।

क्रीड् c. निस् caus. VIII. 1 : 234. 14 : निष्क्रीडयन्ति। पाशपाशानुच्छिद्य नीचैः पतन्तो रटतोऽत्वा क्रीडयन्त इवाभिपद्यन्ति।

क्रूर XIV. 18 : 184. 3 : यद्वाचः क्रूरं तेन वषट्करोति। व्याहारस्थाने खट् फट् इत्यादीनि लिङ्गचैकैकमन्वाद्य (sic) एतस्यैतत्क्रमेण जुहोति वा सर्वासु करोति वा।

क्रूरापहनन XX. 2 : 7. 7

क्लद्यु II. 5 : 39. 11, meaning ?

क्वथनेष्टका XXIX. 6 : 377. 10

क्षा c. अव XIII. 7 : 124. 5; XIV. 28 : 200. 15. 16; XIV. 19 : 186. 10 : अवक्षाणानि उल्मुकानि।

क्षामकाय II. 14 : 56. 14; V. 10 : 142. 5, 9; XXI. 23 : 114. 7.

क्षिप् c. सम्-अव XXII. 14 : 137. 19 with obj. अश्वान्, 'to lay the whip upon'

क्षिप्रसंस्कार XVII. 9 : 173. 17; XXIV. 9 : 192. 11.

क्षुद् c. परि V. 11 : 144. 11; XIII. 25 : 136. 2; — c. सम्-अव caus. समवक्षुदां चकार XVIII. 41 : 393. 1

क्षुद्रपद VI. 22 : 182. 5, 6; XXX. 1 : 359. 3, name of a measure.

क्षुल्लकवैश्वदेव XXV. 21 : 253. 13 (cp. Pāṇ. VI. 2. 39)

ख।

खन् c. अति XXIV. 24 : 209. 11.

खलि XXII. 1 : 117. 10 : यस्मिन् लोके खद स्पन्दाति, cp. Āp. II. 2. 5

खलेवाली XXVI. 32 : 317. 11; 318. 1.

खारी IX. 4 : 269. 14; 270. 17; X. 7 : 7. 5; X. 8 : 8. 3 : खारीम् वेणविशेषकृतां पिपीलिकां वा।

खारीविवध XVI. 30 : 276. 13.

ग ।

गोभाजनम् II. 11 : 52. 5 : गोभाजनम् इति गां भजन्त इति गोभाजः। यत्किञ्चिदिति गोत्वार्थं स्वार्थं वा। यत्र चास्य यजमानस्य गोदानादि इत्येके। Many other attempts to explain this expression follow.

गोव्यच्छ XII. 15 : 108. 16 : गोव्यच्छः।

गोमृग XVIII. 7 : 349. 1.

ग्रह् X. 20 : 18. 11 and often : आग्नन्थि गृह्णीते। आग्नीयमग्निमात्मन्येव शरीरे गृह्णीते धारयति। धारयामीत्यवधार्यं मन्त्रम् (viz T.S. v. 7. 9. *a*, *b*) उच्चारयति।

c. अव XI. 7 : 76. 6 : मध्यानवगृह्य दर्विघैरनुपरिवर्तयाग्नेः। मध्याग्नीद्रौ युक्तान्धारयित्वा दर्विभिः पर्यावर्तते (sic) एक पक्रमन्तात: (var. चक्रमन्तः) कृत्वा अपरेण बहिः पर्यावर्तध्वम्। But to मध्यान् (and दर्विघै) we must rather supply अभीशून्, cp. Lāṭy. II. 8. 12, Drāhy. IV. 5. 12, 13.

c. वि-अव XXIII. 3 : 152. 8, 10 : विभज्य गृहीतानि।

c. नि VI. 18 : 177. 12 : विच्छिद्य मन्त्रेण भुवाया गृह्णाति।

c. उप-नि VI. 25 : 186. 11 ; VI. 27 : 190. 3 : दार्वाहौ कुम्भस्तम्बमुपनिगृह्य। तस्या मूलतः कुम्भमुष्टि सह स्रुचया गृह्णाति। X. 5 : 5. 6 : उपनिगृह्णाति। विक्रयतीत्यर्थः Ms.; II. 15 : 57. 20 : उरसि स्थापयति।

c. अति-प्र XV. 8 : 213. 1 ; XV. 9 : 214. 4.

c. उप-प्र VII. 15 : 224. 6

ग्रामघोषव XVIII. 4 : 346. 13.

ग्रामन्याय XXIV. 1 : 185. 14 : ग्रामन्यायम् आर्तन्यायमिति यावत् आर्तप्रमाथविनियोज्य घृत आचामेदित्यादि Venk

ग्रामयोनि XX. 1 : 3. 9 ; XXIII. 4 : 164. 15 ; XXIII. 19 : 181. 13.

ग्रामाग्नि XX. 17 : 37. 13, XXI. 3 : 74. 13 ; XXI. 5 : 77. 16 ; XXII. 2 : 119. 7 ; XXII. 16 : 139. 18 : लौकिकाग्निः Ms.

ग्राम्यवादिन् XIII. 21 : 132. 8 : ग्रन्थे चास्य (sic) वचनस्थायी (sic) भवति प्रधान इत्यर्थः।

ग्राम्यलोक XXI. 21 : 107. 9.

ग्रावोलाप्य dvandva neutr. VI. 30 : 195. 14 ; XXI. 24 : 113. 14 ; XXV. 12 : 241. 5, 6 ; XXV. 14 : 244. 6 ; XXV. *15* : 245. 11 ; XXVI. 13 : 290. 13 ; XXVI. 18 : 298. 8 ; XXVI. 19 : 299. 8 ; XXVI. 25 : 307. 2 ; XXVI. 27 : 310. 9

ग्रीवातः XX. 7 : 18. 4.

ग्रुमुष्टि IX. 13 : 283. 16, IX. 16 : 289. 2 ; X. 50 : 51. 15 : ग्रुमुष्टिः समया दर्भमुष्टिः Viv.; मूलपो दर्भमुष्टिः। मूलापसमो मुष्टिर्वा। समयो मूलतः छिन्नः Keś ; मूला दर्भमुष्टि। उकारलोपश्छान्दसः Ms.

घ।

च।

छ ।

ज ।

त ।

त्रिच्छदिष्क XXVI. 6 : 280. 6.

त्रिवलि XXI. 7 : 91. 9.

त्रिवलीक XXVI. 6 : 280. 5

त्रिवेदम् XVII. 20 : 300. 11 ; XVIII. 32 : 382. 11 ; XVIII. 33 : 382. 15 : 'knowing the three vedas ; being at the same time hotṛ, adhvaryu and chandoga.'

त्रियुक्त XVIII. 1 : 343. 4, 6.

त्रिश्रेणि XI. 3 : 67. 13, 15 ; XXII 14 . 137. 1.

त्रिसंयुक्त XII. 4 ; 90. 4 , XXVI. 3 . 274. 10.

त्रिस्नाव XXVI. 10 : 285. 9 ; XXX. 21 : 414, 13, cp. द्विस्नाव।

त्रैत XXIV. 39 : 225. 8 (cp. T.S II. 1. 1, 6) ; BR · 'dreizahl.' but cp. the expl. of the Karmānta itself.

त्रैधातवीय (॰या, viz. इष्टिः, ॰यम् sc. हविः) XII. 20 . 118. 6 ; XIII. 41 : 148 12 ; XV. 38 : 244. 6 ; XVIII. 5 : 347. 13 ; XVIII. 6 : 348. 18 , XXVI. 2 · 274. 4 ; XXVI. 3 ; 275. 9

त्रैविध्यगत XXI. 11 · 88. 18 ; XXV 5 : 233. 8 : त्रिविधभावस्त्रैविध्य विधृतेष्वित्यर्थ i.e. probably विहृतेष्वग्निषु।

त्र्यनीक XXVI. 16 : 296. 4.

त्र्यवराध्यं XXVIII. 3 ; 349. 3.

त्र्यालिखित IX. 17 : 292. 3 ; X. 32 · 30. 1 ; XXX. 6 : 398. 8 : an iṣṭakā : तिस्रो रेखा उपरिष्टात्।

त्र्युदय XXVI. 16 : 295. 9.

त्र्युद्धि X. 5 . 5 14, 15 : तिस्र उदयो यस्या उखायाः सा त्र्युद्धिः उत् पूर्वाद्धातोः। उपसर्गे घोः किरिति (Pāṇ. III. 3. 92)। कि (or क) प्रत्ययः। त्र्युद्ध्या- देशस्त्वाछन्दसः Ms and partly Viv.

त्र्युपसन्न XXV. 27 : 254. 5, 6 ; 260. 1 ; 261. 4.

त्वचाभमेचन XX. 16 : 33. 12, 14.

त्विषिमन्त् XXVI. 8 : 282. 6 (cp XVIII. 39 : 389. 11 sqq.) ; name of an ekāha

द।

दधिग्रावीयं XVII 18 : 298. 8, r probably दधिग्रावीयं।

दघ्न adj. XXI. 24 : 112. 13, see crit. note,

दक्षिणापथ XXI. 21 : 108. 4

दक्षिणावृत् X. 25 : 24. 8 ; XVI 1 : 245. 2 ; XVII. 27 : 306. 6, 7 : दक्षिणावृता एकाकेन चतौर्षेन वा (in oppos. to ...

न ।

नानाप्रश्न XXVII. 3 : 325. 7.

नानाबर्हिस् XII. 2 : 86. 16; XIII. 1 : 119. 13.

नानाहस्त (Var. ॰हस्तोय) II. 7 : 44. 7; II. 18 : 63 : 16; X. 12 : 12. 4; X. 14 : 14. 4; X. 50 ; 51. 14; X. 62 : 55. 2, 3; XII. 9 : 98. 13; XVII. 31 : 309. 13; XVII. 8 : 350. 4.

नानाग्राम XI. 4 : 69. 2, 3 : नानाग्रामाः। नानास्वधितयः।

नानास्वरु XI. 4 : 69. 2.

नाराशंस pravare : 465. 11.

नाराशंसो (sc. ऋक्) X. 11 : 10, 11, 11. 1 : T.S. IV. 1. 8. c.

नारिष्ट (sc. होम dual) XXIV 29 . 214. 17, cp. Āp. II. 20. 6.

॰निकोत in स्वयमातृण्णानिकोत X. 27 : 26. 5, XXV. 30 : 263. 12; हिरण्येष्टकामपश्लेष्टका रेतःसिगिति (cp. X 31 : 20. 9-14) Viv.; स्वयमातृण्णा हिरण्मयपुरुषार्यचतु मोचमाप्समुखाप्यमच्छिद्रस्य पद्मस्वयमपन्नमच्छिद्रयति Ms

निच् c. उप II. 9 · 49. 1 (also gṛhs. I 1 : अथ यच्छूलेषूपनिच्य गच्छन्ति अपयन्ति स शूलगव') The author of the Vivaraṇa, who seems to read उपनोच्य (as do also some of the MSS of the gṛhs) explains उपनिच्य निवेश्य। निवेशनार्थं ईचतिर्द्रष्टव्यः। अनेकार्था धातव इति, Āp VII. 22 9 has प्रणीच्य।

निग्राभ VII 6 208. 4 sqq

निग्राभ्य VII 5 205 7 निग्राभ्यासु (अप्सु) निग्राभवतीषु।

निग्राभ्यासु वाचनम् XIV 4 158 5 उक्त निग्राभ्यासु वाचनम् (T.S. III 1. 8 a) see Baudh. VII 5 . 205 7

निम्न I 18 27 6, I 20 30 15, V 15 149. 4; cp. अवम।

नित्यवत्स V 10 142 8 . नित्यवत्सायै जीववत्सायाः। अन्ये आत्मार्थे एव वत्सो यस्याः सा नित्यवत्सेति।

निदान XVIII 30 · 379. 8; XVIII. 45 : 400. 2, XVIII. 47 · 405. 1, 3; XIX 6 425. 5; XXVI 29 : 312. 5.

निपत् subst VI 6 · 163 9 : निपतः काले। निपतन निपत् सम्पदादिपाठात् भावे क्विपि (Pāṇ III 2. 61) शयनस्य काल इत्यर्थः।

नियतपान XX 16 · 35. 13 see crit. note.

निरमथ XV. 1 . 205. 1; XV. 7 : 212. 4, cp. Śatap. Brāhm. XIII. 4. 2. 5.

निरयवन् XIX. 10 : 432 7, designation of the istakās laid down with Taitt Ār. I, 8. 5-6 (१४-१०).

निर्णाम XXX. 10 : 464. 6, 7 : 'the bending (of a wing).'

निर्जय adj. XII. 12 : 103. 12; XII. 16 : 110. 6 : निर्जयेन जेतव्यन।

पञ्चबलि XXI. 7 : 81. 10.

पञ्चशारदीय XVIII. 11 : 354. 11; XXIV. 10 : 193. 13, name of an ekāha.

पञ्चहविस् (viz. इष्टि) XXVI. 26 : 308. 6.

पञ्चावत्तिन् XX. 5 : 15. 13; XX. 7 : 17. 11; XX. 13 : 29. 8; XX. 29 : 65. 2, 3.

पञ्चिक XXVI. 22 : 303. 6.

पञ्चेध्मीय XII. 4 : 88. 17; XXII. 16 : 140. 16.

पट् c. उद् caus. XXVIII. 7 : 355. 12.

पड्बीश XV. 15 : 220. 5; XV. 38 : 244. 1.

पत् c. अभि caus. VI. 2 . 158. 11; XXI. 8 : 83. 5 : अथैनत् मध्ये पाणावभिपात्य । एनं यजमानमात्मनः मध्ये पाणावभिपात्य मध्यं पाणिं ग्राहयित्वा Viv.; आधारत्वेन ग्राहयित्वेत्यर्थः Keś ; cp. Śatap. Brāhm. V. 3 3. 11 . अथैनं दक्षिणे बाहावभिपाद्य ।

पतग XXVI 11 288 9 . इषत उ पतगः । इषतः शल्यपक्षयोः पतग आसीनस्य न शल्यत्वम् । उकारो निपातः । एव इत्यर्थः ।

पतन्तक XXVI. 3 275 7 a modification of the rājasūya.

पत्त्रनाडी X 47 47 11; XIX. 2 417. 12 · पक्षिपत्त्रनुप्रसुषिरेषु ।

पत्नीयजुस् XIV. 22 : 190 10 उक्तानि पत्नीयजूंषि (TS. III. 5. 6), see Baudh VI 5 · 160. 19, VI 3 159 5 sqq.; I. 20 : 31. 10; VII. 3 · 203 1, VII. 3 · 203 10; VIII 14 : 255. 5

पत्नीशाल VI 1 . 156. 13 etc , always as a neuter; *once fem.* : XXIX. 11 . 385 8

पत्नीसंयोजक adj XX. 10 . 23. 9.

पद् c. सम् caus. XVII 31 : 311 1 . संपादयति । न्यूङ्करोति मध्यादीन्यपि भक्षिय ।

पदाख्या XIX. 1 415. 5 7.

पदामध VI. 13 · 170 10; X. 2 20 . पदस्थानम् ।

पद्धरण adj. VI. 10 · 166. 12; VI. 12 : 169. 9; VI. 13 : 170. 4 : स्थाली पद्धरणी । पदपांसुधारणी ।

पद्म XVIII. 43 : 395. 9; XXV 33 : 320. 3 : a certain very high number, r. perhaps बद्व ?

पयःप्रोक्ष X. 27 : 26. 1. 8; XXII. 6 : 125. 5 : पयःप्रोक्ष चाज्यप्रोक्ष च । पयसाज्यं च प्रोक्षणार्थं ।

पयोहोत्र XXIV. 30 : 216. 3.

परक्षेत्र II. 3 : 36. 9 . जारजातः Viv.; परक्षेत्रे जारेणोत्पन्नः Veṅk.; probably the reading of Tr. पा॰ is preferable.

परिक्रन्दम् absol. XVIII. 24 : 372. 6.

परिचन्दम् absol. XIV. 26 : 193 12 : see under निष्पन्दनवत् ।

परिचारपदम IV. 1 : 108. 9 : पराकाष्ठापरिचारः Viv. ; एकहस्तः परिचारः Keś.

परिसृजिन् XVIII. 1 : 343. 3, 4.

परिहारल XXIV. 38 : 225 5 : परिहारलहरित्यम्या अर्धमनत्वारं (॰त्वस्यार्थं म॰ another copy) स्त्रलापरश्मिन् प्रदृश्यते । अन्य ऋग्वेदिकामिन् पुमाने-कश्मिन् स्रोतस्वां यस्या॰ वेति ।

परिहोम XX. 19 : 42. 1; XXI. 15 . 98. 8; XXI. 25 : 115 4: XXII 12 . 134. 12 · the offering on both sides (i.e. before and after)

परीज्या XXI. 23 · 111. 13; XXV. 22 . 254. 5.

परीञ्ज II 14 . 56 4 , V. 1 129. 10 . परीञ्जेन सर्वतो ऽग्निना ।

परोचोपस्थान XXIV. 30 : 216. 6.

पर्जन्य XXIV. 25 210 14

पर्यहेव V 11 143. 19 , V. 15 · 149 7 ; 150. 12 ; XIV. 13 : 176. 9, 12 : पक्षाग्रहन्न ।

पर्यवज्ञोपम् absol VI. 20 : 179. 1 एकदेशमेकदेश गृहीत्वा ।

पर्येतरात्रि adj XVIII. 44 397 7

पर्यांज्य XXI 13 93. 7 परिगत याज्य याग वा प्रधान यागमवश्यम् । stands *for* परियाज्य, *cp the next word.*

पर्याप subst. neuter XXI 10 . 87. 3, stands for परियाप, cp. अपर्याप ।

पर्यारिन् XV. 7 211. 14 : 'going round' (according to the course of the sun, in opposition to अन्यथा)

पर्यारिन् XXIV 38 225 5, op. TS. II 1 4. 7

पर्युपस्तारम् absol X. 53 55 16.

पर्युपोषण XIV. 13 173. 12 . उक्त पर्युपोषणम् (TS. III. 7. 8. *b*) see Baudh. IV. 11 126. 14.—XX. 31 87. 18.

पल्व XVIII. 43 : 395. 9 , XXVI. 33 · 320. 3 · a certain very high number.

पल्व XX. 6 : 15. 17 : पल्वाख्यवल्लितवपर्युपरि वेष्टित Viv. ; पल्व निवसद्रविदारस्य सूर्पम् Sāy. ; also pi. sū. 1. 14 : 20. 14.

पवमान VII. 8 : 212. 16; VIII. 2 : 236 6 ; VIII. 11 : 248. 1; XV. 17 . 222. 4 : उदञ्चा अभि पवमानः सर्पन्ति । उदङ्मुखाः पवमानमभि पवमानलक्षित देशम् आस्तावं गच्छन्ति ।

पवित्र XXVI. 3 : 275. 1, name of an ekāha (in the rājasūya).

प्रतिसमेधनीय X. 21 · 19. 19 ; दक्षिणतो ध्मास्यमानं निहितमाहवनीयम् Viv. ; प्रतिः सादृश्ये सादृश्य च आहवनीयत्वेन उद्धृताग्नेः प्रातिभव्येन समेधनीयम् Ms —प्रतिसमेधनीया XXII. 3 : 120. 10, sc. समित् : a piece of wood put on the fire with the mantra ये देवा ज्योतिषो॰ ।

प्रतिस्तोमम् adv VII. 13 : 203 15 : स्तोम प्रति । यावन्तः स्तोमास्तावत्कृत्वः । चतुष्टोमो ज्योतिष्टोम इति दर्शनाच्चतुष्कृत्व ।

प्रतिहित XII. 11 : 102. 4 sqq ; XII 12 · 103 7 sqq.; XII. 13 : 105. 14 sqq. ; XV. 24 : 228. 16 , XV. 25 : 229. 4 ; XV. 29 : 234 1 ; XV. 30 · 235. 10 ; XXVI. 10 : 286. 1, also pi. sū I 5 : 9. 12 : प्रतिहितस्य युवराजस्य महिषीपुत्रस्य राज्ञो ज्ञन्तरस्य. The meaning seems to be . he who is nearest to someone, qualified to take his place substitute, remplaçant. In this meaning also Āp. and Kānva recension of the Śat. Br. (VII. 3. 2 8)

प्रतीचीनप्रजनन II 16 . 60 4 प्रत्यगार्ताम्, cp प्रजनन supra.

प्रतीचीनस्तोम XII 20 117. 1, 12; XXVI 2 273. 3, 7 ; XXVI. 3 274 15, 275 4

प्रतीक्षा XX. 30 65 14.

प्रत्यञ्चवत् adv. XXI 12 90 6

प्रत्यगाशा XX 2 7 16, cp Āp IV 1. 3.

प्रत्यञ्जन masc 1 17 25. 13, see under उपम्यान ।

प्रत्यनीक XX 26 58 11.

प्रत्यभिमर्शन XXI 20 106. 13

प्रत्यय XXII 2 118 10 पुनरुत्पत्तिप्रकारज्ञानम् Ms , XXIII. 12 · 169. 7 प्रत्यय प्रतीयते उत्थान यन निमित्तेन स प्रत्यय ; XXIV 1. 185 1, 12 · प्रतीयते ज्ञायते विशेषा ऽनेन स प्रत्यय प्रमाणम् ।

प्रत्ययमन्त्र XXIII. 10 165. 8, meaning ? The Viv is useless

प्रत्यवरोपणत XI. 12 : 81. 2 (see crit. note) , XVIII 17 · 36. 11 ; XXII. 15 138. 10.

प्रत्यवसान XXI 26 : 116. 9 , XXII 17 · 141. 7 'returning to one's home'

प्रत्यवहृतशिरस् XXII. 7 . 127. 4.

प्रत्यसन XXI. 3 . 73 5 ; XXIII. 16 : 175. 17.

प्रत्यानन्दन XXI. 12 : 91. 3.

प्रत्युपस्थान XXI. 12 : 91. 9.

प्रत्यूढपुरीष X. 48 : 48 10 : ॰रीषया अपनीतपुरीषया ।

फ ।

ब ।

भ ।

म ।

अद्यामयुक्षम् । खतो यज्ञो होति; if the name of an ācārya was meant, we could hardly miss an इति after यज्ञोपज्ञः ।

मान XVII. 31 : 310. 11 : कुडवादिना (sic.) मानम् ।

मानुष XXIV. 12 : 195. 12 subst. neuter : मानुषेण मनुष्यसाधारणेनाहिमादिशौचादिना धर्मेण Venk.

मान्धुक XIV. 18 : 183. 10, 11; this passage is not commented upon

मारुत XI. 10 : 79. 2; XXV 34 : 270 3 : मारुताः । मरुतो मन्त्रयन्तो (means ?) यथा विश्वस्याभूताः स्तनयामयाय उच्यन्ते; according to Keś., whose text, however, has here some gapings, the वाजिसृतः of line 1 are स्तनयामयः, the मारुताः are the पच-मपद्वीतारः ।

मार्त्तिक XXIII 18 178. 9

मासर XVII. 31 310. 11; XXIII. 16 175. 16 : तत्र यत् सुरतण्डुलान् (r ॰लानां ?) मधकतण्डुलान् (r ॰लानां ?) सावय न मासर इत्याचक्षते ।

मासमव XVIII. 3 345. 18

माक्षिश्र XVI. 15 2o2 9

माद्रानस fem ॰सी॰ XV 25 229 9

माहाव्रतिक XXIII. 11 167 10

मिन्दाहुति XXI 24 . 113 1 sq ; XXV. 24 : 256. 16; and passim in the prāyaścitta-praśnas

मिर्मिर XVIII 1 343 4, 5, see the text itself

मिश्र XIV 13 . 175 13 मिश्रमिव । बुद्धिपूर्वकं पापसदृशम् ।

मीव् c. उप VIII. 14 · 255. 9, XV. 5 · 209 19; 210. 1 : उपमीवति सञ्ज्ञां करोति ।

मुञ्जकुलाय II. 6 . 42. 15, II. 12 53 7; II. 16 : 60. 4; X. 12 : 12. 2; X. 13 . 13. 12 . कुटिनो मुञ्जतूलः । इषीकतूलानीत्यन्ये । मुञ्जाः कुलाया यस्येति मुञ्जकुलायः the Viv , and elsewhere : मुञ्जकुलाय शीर्षान्मुञ्जान् । मुञ्जपर्वमयं यस्येति वा; मुञ्जतृणैः पक्षिविशेषनिर्मितं नीडम् Ms.

मूतकार्य 1. 2 : 3. 14. : धान्यनिधानार्थः तृणपुञ्जमयनिवेशविशेषो मूतः । तद्वत्कार्यो मूतकार्यः Sāy

मूतकृत XXVI. 33 : 320. 8

मूलत'पुष्कर XX. 16 : 33. 15.

मृगाखर XV. 8 · 213. 6; XXIV. 10 : 193. 15.

मृगारेष्टि XXVIII. I · 314 15.

मृतवत्स XXIV. 31 : 217. 1.

य ।

यथानिर्भेदम् XXII. 18 : 142. 11 : यथापठितं पार्श्वं सुषिराणि यथा वा जायन्ते भेदेन तथा Veṅk.

यथान्युप्त adj. VII. 8 : 214. 1; °प्तम् adv. *ib.*; XXV. 19 : 250. 2.

यथाप्रश्नितम् (°ष्ठतम् the Viv.) XXIII. 18 : 178 15.

यथाप्रयोगम् XXI. 1 : 69. 5.

यथाम्नायप्रणिधि XXIV. 1 : 185. 2 . आम्नायस्य प्रणिधिः अभिधानं तदनभिक्रम्य वेदोक्तक्रममनतिक्रम्येति यावत् Veṅk ; यथाम्नायस्य प्रणिधेः प्रविधानं क्रमं यदा यदर्थं म्नितामन्त्रैव तुल्यादिभिरविनियुक्तान्मन्त्रान्विनियोजयेत् Viv.

यथावकाशम् XX 13 : 29. 10; XX. 18 : 39. 12; XXI. 21 : 108. 5, etc.

यथावेदम् VII. 9 : 215. 1; VIII. 2 236. 5; VIII. 11 : 247. 20.

यथास्कंरम् X. 20 : 19. 3; X. 26 · 25. 17; XIX. 2 : 417. 4.

यथाह्नम् XXI. 5 : 76. 15.

यथाश्रद्दक्षिण XXVI. 20 : 300. 6.

यथासमुदितम् VIII. 6 : 241 18 · समुदितानुरूप विद्या(var. विद्या°)-दीनाम् ।

यथासुष्ठु X 17 . 16. 10, X. 20 19. 3, X. 26 · 25. 16; XIX. 2 : 417. 4; XX. 3 8 18, also pr. sū. I. 15 : 23. 8.

यथासूक्तम् XXIV 22 . 206 13, XXVII. 11 : 336 4.

यथोत्पन्नेन XXII. 1 : 117. 15, see under उत्तरदण्ड ।

यथोपपन्नेन (instr) XXI. 4 : 76. 9

यदभिहार XXIV. 9 . 192 13 यदभिहार तन्त्रं स्यात्तदभिहार कुर्यात् । तन्त्र प्रयोग । यदभिहार यत्प्रचुर स्यात्तदभिहार तत्प्रचुर तन्त्र कुर्यात् Veṅk.; यदभिहारं यद्वयस्त्वेन बिभर्ति तन्त्रे बहुत्व यस्य तदभिहार तद्बहुत्व तत्प्रधान कुर्यात् Viv

यदशन adj. VII. 15 225. 18; VIII. 4 : 240. 4; VIII. 12 : 251. 4 : यदशना । यदुपवसथीये ऽहनि भुङ्क्ते तद्भुङ्क्ते । हविष्यम् ।

यम् c. अप VII. 5 : 207. 4; VII. 6 : 209. 15

c. आ XIV. 10 : 170. 5, 6 (T.S. III. 2. 9. 5) . यथा वा आयतां प्रतीक्षते । आयताम् आभिमुख्येन गच्छन्तीमिषुं कश्चिदप्रमत्तो योधः प्रतीक्षते; this explication is different from, and, doubtless partly better than the one given by Sāyana.

c. अति-आ XXII. 1 · 117. 20 : अत्यायच्छेत् । आनयेत् ।

c अनु-आ XXIV. 11 : 194 13 : अन्वायतानि । अनुस्यूतानि अनुगतानीति यावत् Veṅk. : अनुगतानि Viv.

c. अनु-उत् VII. 17 : 228. 19; VII. 18 : 231. 4, and passim in VII and VIII; XI. 8 : 77. 3.

c. उप-उत् V. 11 . 144. 9, VII. 2 : 201. 18; XIII. 25 : 135. 18; XIII. 41 : 149. 1, all with obj. यवान् : उपोद्यच्छन्ते यवान् । पुरोडाशीयावपनकाले यवान्समीप उद्यम्य तिष्ठन्ति ।—VII. 14 : 222. 11 with obj. चमसान् ।—IV. 9 : 124. 12; VII. 14 : 224. 5; VIII. 4 : 239. 14; VIII. 12 : 250. 10; all with obj. इडाम् : समीपे उद्यच्छन्ते ।—IX 8 . 276. 11 with obj अविवाचि समीपं ऊर्ध्वं धारयन्ति ।

c उप XXIV. 32 : 217. 12 , 218. 1 : with obj. दायम् ।

c. उप-नि II 8 : 45. 12 : उपनियत्य समीपे स्रुग्पानि उद्यम्य ।

c ऋति-प्र II. 17 62. 4, etc.

c उत्-प्र I. 12 : 16. 14 sqq.; VI. 11 : 168. 12; VI. 24 : 185. 6; VI 30 194. 12; VII 6 208. 8, 10; VIII. 1 : 234 15 , 235 3 , VIII 9 245. 15, 17 , IX. 8 . 276. 1, 4; XXV 12 241 3

c वि-उत्-प्र VI 16 , 152 2 , XI 8 78 18 विभज्यविभज्योत्प्रयच्छति ।

यवपुरोव adj XVIII 21 368. 5

यवबर्हिस adj. XVIII 21 368 7

याजुष XXII 1 118 7 एतस्मै याजुषे (MS गृद) । एतस्मा यजुषभ्यताया गृद मकाशान Ms

यायावर XXIV 31 216 11

यायावरधर्म XXIV 31 216 10, 12

यावत्सिद्ध XIII 1 119. 8.

यु (यौति) c. सम् उत् आ VI 8 164. 21; XVII. 40 320 16, XVII. 44 325 8; XVIII. 41 393 1· XXVI 8 283. 2 : समुदायुत्य । मिश्रयित्वा or मद हत्वा ।—X. 25 24. 10; X. 54 56 16; XI. 7 74 4 समुदायुत भवति । एकीकृत्य मिश्रित भवति ।

c. सम्-प्र II. 16 59. 7, 18 , II 13 . 60 1 . IV. 2 : 109. 19; V. 15 . 149 6; VII. 5 . 206 2; VIII 1 . 234. 11; X. 20 : 18 17; XV. 19 : 223 18: XIX. 2 : 415 5 : मिश्रयति, आलोडयति ।

c प्रति VIII. 20 : 261. 17 . अपामन्त प्रतियौति । उभरश्मप्रादश प्रतीपमपः प्रेरयति ।

युग XXX. 1 : 389 5, 7, designation of a measure.

युगलाङ्गलम् dvandva X. 24 . 23. 13; XXII. 5 : 124 10, 13 · युग च लाङ्गल च ।

युज् c. नि IX. 9 : 277. 12 : नियुज्य। वत्सं गोः पादे नियुज्य बद्धा Keś.
c. उप-नि act. XI. 6 : 73. 4; XII. 7 : 95. 13; XV. 24 : 227. 15.

यूपविरोहणीय XXIV. 18 : 203. 5 : यूपविरोहणे यूपे पल्लवो द्रुमे (sic) निमित्ते नैमित्तिकस्त्वाङ्गः पशुर्विहितः। सो ऽप्युपांशुयाज कर्तव्यः Keś.

यूपस्योपस्थानम् XIV. 21 . 190. 9 : उक्तं यूपस्योपस्थानम् (T S. III. 5. 5. *h.*) see Baudh. IV. 11 : 127. 8.

यूपावटीय VI. 22 : 181. 16, 18; 182. 2, 6; X. 19 : 17. 16; X. 23 : 22. 6; XIX. 1 : 415. 12; XXII. 5 : 123. 17

यूस् IV. 8 : 121 9; 122. 15; IV. 9 . 123. 7; instr. यूष्णा IV. 9 : 123. 2; loc. यूषन् IV. 9 : 123. 2 , XXV. 32 : 266. 13 sqq

योग्यकृत VI. 15 : 173. 4; VI. 24 : 184 1 : वहनसमर्थम्।

योयुपन XX. 9 : 22 1, nom. act. to योयुप्यते।

र।

रक्षोपहनन XX. 2 : 7. 5.

रज्जुदाम dvandva IX. 5 · 271 7 रज्जुश्च दाम च।

रज्जुद्वय IX. 15 : 287. 13.

रथकार II. 16 . 61. 2; II. 12 53. 17, XXIV. 16 : 200. 5.

रथचक्रचित् XVII. 29 : 307 13; 308. 3; XXX. 16 : 408. 8; 409. 12; XXX. 18 : 410. 17; 411. 6.

रथचक्रचिति XXIII. 15 : 174 7.

रथनाली (or. ॰नाडी) XIV. 17 183. 5; XXIII. 7 : 159. 5; XXIV. 8 : 191. 8.

रथतरस्थ XXV. 22 : 254. 7.

रथभ्रेष XI. 8 : 78. 5 : रथवैकल्यम्।

रथमुख XIV. 17 : 182. 16; XVIII. 24 : 371. 15; XXIV. 8 : 191. 7 : रथतुण्डे।

रथयुग XX. 25 : 57. 1, a measure, cp. युग।

रथवर्त्ममात्र XXIV. 24 : 209. 9 : चक्रमार्गस्य विस्तारप्रमाणम्।

रथवाहन XI. 2 : 64. 14; XI. 6 : 71. 9; 72. 9; XII. 7 : 95. 8; XII. 14 : 107. 3, 4; XII. 19 : 116. 5, 8; XXV. 33 : 269. 1, 3 : रथ आरूढो याभ्यां शकटाभ्यामिति रथवाहने। तदर्थत्वाद्धविर्धान रथवाहन हविर्धानविशेषणम्। सदोविशेषणासंभवात् समाननिर्देशो ऽपि।— रथवाहने रथशकटे elsewhere.

ल ।

व ।

वक्रपक्ष XXX 10 : 403. 9 : कुटिलौ पक्षौ यस्य ।

वक्राङ्ग XXX 20 · 412 8 : कुटिलाङ्गानि यस्य ।

वच् c. अति caus VI. 2 : 158. 10; VI. 18 : 177. 16; VI 19 : 178. 3; VI. 21 : 180. 11; IX 10 : 279. 13, XXI 8 83. 4. अध्वर्युर्यजमानमतिवाचयति is equivalent to यजमानो ऽनुयजति; अतिवाचयति अतिरिक्तमितरेभ्यः 'to cause to recite extra (ati).'

वडब XXIV. 30 · 225. 9 (cp T S. II. 1 8. 3, 4)

वण्डचिति XVII 24 303. 9, 10; XVII. 25 304. 8, 10: XVII. 26 . 305 4. 7, cp अवण्ड ।

वत्सज्ञु I 2 3 4 ग्रथितवत्सजानुसदृशम् Viv and Sāy

वद् c अधि med I. 7 10 5 (see crit. note); VII. 7 . 211. 1, 14: अधिवदनम् अपिविच्छिद्योपरि मन्त्रवचनम् ।

वध्र XI. 1 63 12, XXII. 13 135 12, with वध्रैर्व्यूत cp. वध्रव्युत Śat Br V 4 4 1

वनर्स्थप (?) XVIII 28 376. 15

वनिष्ठुसव XVIII 40 390 16, 391 1

वप् c वि आ VIII 16 257 14 पृथक्पृथक् ददाति ।

c. अभि-नि XXIV. 3 186 14

वप् (shave) c प्र VI 2 157 11, 'to begin shaving'

वयस् VI. 14 172 4 अन्यद्व्यापि येस्त्वां गच्छति सोमक्रयणानि वयांसि ।—XI 1 63 10 वयसोवयसो वा । अत्रदक्ष पाण्मासिकादारभ्य षण्मासवृद्ध्या अर्धपशान् पाण्मासिकैकहायनत्र्यविदित्यवाट्पञ्चाविदित्यवाट्पष्ठवाडृषभानडुद्वाह वयांसि. cp Āp XVIII. 3 9.

वर्मसंनहनीय XV 24 228 2 (viz T S IV. 6 6. *a–o*)

वस् c. अति caus III. 6 75 4, 8; VI. 11 · 168. 12, 15; VI. 19 : 178 11; VI 21 181. 1 अतिवास्य उपरि नीत्वा ।

वलभिद् XXIII. 19 : 183 1, name of an ekāha.

वश IV. 2 : 110. 14, VI. 30 . 195. 5 . दोग्धुर्वशं यन्ति । अधीनं गच्छन्ति ।

वषट्कारपथ XVI. 9 . 236. 3, 4 (thus also to be read f. 5).

वम् c. प्रति-सम् XXIV 12 · 196. 7 : सृष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसमवमीत । सृष्टेन निसृष्टेन त्यक्तेन दत्तेनेति यावत् । ऋत्विजः प्रतिसमवमीत वामयेत् । अनेन प्रदक्षमन्त्रो यथा तिष्ठन्ति तथा कुर्यादित्यर्थः Venk.; सृष्टेन धनेन यथार्थेनर्त्विज प्रतिसमवमीत सह वमेत । अथ सृष्टेन धनेन नार्त्विज प्रतिसमर्थवाल (sic) तथा यथर्त्विजनाशमर्येदित्यर्थ *Viv. (partly corrupt).*

विशासन XXVI. 12 : 290. 6, nom. act. to विशास्ति : 'the giving of the different directions.'

विश्वरूप (viz. स्रुचः) XXV. 21 : 252. 13.

विश्वलोप X. 4 : 3. 15; XXI. 2 : 72. 14 : विश्वलोपेन। दर्भैः कुशादिना Viv.: दर्भैर्भूमिविशोधनपांसुभिश्च Keś.; अवटपूरणसमर्थेन तृणादिना Ms.

विश्वसृजामयन XXVI. 12 : 289. 6 ; XXVI. 24 : 306 7

विषम XXIV. 39 : 225. 10, 11, cp. T.S. II. 1. 3. 1.

विषूचीनशाल XVIII. 48 . 407. 2, name of an ekāha

विष्वग्वात XXIV. 27 : 212. 10

विष्वक्छ्रितसंचर VII. 11 : 217. 6; XXV 19 . 250. 7 : असमाप्ते निर्गमनप्रवेशनमार्गः।

विस्रंसिक III. 1 · 69. 5, 14 : कलापः।

विसृष्टवाच् I 3 · 5 5; XXIII. 11 . 166 4, XXIV. 23 : 208. 8, opp to वाचयम।

विषपुष्पिका XXII. 16 . 139. 19; XXIV. 8 : 192. 3, also pi. sū. I. 4 : 8 4, name of a kind of plant.

विहव्य XIV 4 158 1 (विहव्यं शस्यम् cp T S III. 1 7. 3; VII 5. 5. 2), plur XX 1 3 5 the ṛcas in T.S. IV. 7. 14

वी (5 वी of the P.W) c आ XIV 10 170. 2 : आवीवेरग्निति (cp T.S. III. 2 9 5), व्याधिना स्रुग्भ्युरपि समवति प्रेति।

वीडित *II 13 56 2; VI 32 197 8*: XXV 13 242 *11* · दृढा।

वृ (वृणीते) c अति XXIV 12 . 195 11, XXIV. 13 197. 6 : तानेव नातिवृणीत नातिक्रम्यान्यान्न वृणीत। तानेव वृणीतेत्यर्थः Venk.

वृकल subst masc. XVII 39 : 317. 1, XVII 40 : 320 10, probably equivalent to वृगल or वृगल, 'a thin piece of wood, a splinter,' cp वृकले *dual neuter Kāṇva Śat. Br. III. 1. 12. 3*, पुरोडाशवृकलम् *ib.* V. 3. 2. 1.

वृत् c सम्-आ VI 21 : 180. 17 ; IX. 6 · 274. 2 : समावृत्य निधाय।

c. प्रति-नि caus. XIV. 14 : 178. 3.

c. अनु-परि caus XI. 7 : 76. 6, see under पद् c. अव; XVII. 41 : 322. 1.

c. प्र XIV. 7 : 162. 19 sqq. : प्रवृत्ते लुठिते।

वृत्तिप्रेप्स XXIV. 13 : 193. 2 : वृत्तिप्रेप्से वर्तमाने। वृत्तिं जीवनोपायं प्रेप्सते इति प्रेप्सः। तस्मिन्वर्तमाने याजके तथाभूते अथात्मनमपि दारिद्र्यपरिहारार्थं याजयेदित्यर्थः Venk.; यत्र वृत्त्यर्थमवर्तमाने कर्मभङ्गे कवचपीडायां च Viv.

वृथाग्नि *XIII. 43 : 151. 2; XIV. 16 : 180. 14, 181. 12* and often : लौकिकाग्निः।

श ।

ष ।

स ।

सद्यस्काल XXVI. 33 · 320. 10, name of an ekāha

सा c. अधि-अव VI. 10 : 167. 2; XII. 5 : 91. 1, 13; XXII. 3 : 121. 12; XXV. 5 : 233. 13; XXVI 2 : 273. 14; XXIV. 17 : 201. 11, 15.

c. वि-उत्-अव XXVI. 12 . 289 11 : व्युदवसाय । इत्युदवसाय ।

c. परि-अव XII. 5 : 90. 12

c. प्रति-अव XXI 26 : 116 9; XXII. 17 · 141. 7.

साकप्रस्थायीय XVII. 48 · 328. 15; XXIII 17 : 176. 7.

साग्निचय XXVI. 12 : 290. 4.

सांकाशिन VII 8 : 214. 4; VIII. 2 : 237. 1; VIII. 11 : 248. 15 : साकाशिनेन पथा । दर्शनमार्गेण ऋजुना दृश्यमार्गेण (because it is possible to *look* from the sadas or the havirdhāna-shed in easterly and westerly directions *all over* the vihāra, doors being made justly above the pṛṣṭhya-line.

सांग्रहणी (viz. इष्टिः) XIII 30 : 140. 8; XV. 3 : 207. 2.

सातिशेष XXI 4 : 74. 17.

सात्रायणिक XXIII. 5 : 156 3.

सात्यदूत XII. 19 : 115. 15; XXII. 21 : 146 7.

सादन XIV. 4 : 156 13 उरुप्रथु सुचारु सादनम् । युनज्मि तिस्र इति (T.S. III. 1. 6 *b*) see Baudh VII. 1 : 200. 20

सादस्य II 3 : 37 9, the function of the sadasya

सादित XXIV 12 : 196 1, see crit. note

साद्यस्कालम् adv XXIV 16 . 200. 14 sqq

साध् desid from caus XVIII 45 . 400. 13 : सिषाधयिषन् viz वित्तम् ।

c. सम् caus. III. 11 : 81 14 . संसाधन स्वस्थानेनयनम् उत्थापनम् ।

साधस्याद्य VI. 17 : 175. 17 : अधः पादयोर्निहितमधस्याद्यम् । सह अधस्याद्येन साधस्याद्यः Viv.; सोपानत्कः Keś.

साधीवास XVII. 39 : 319. 1; XVIII 16 : 361. 5.

साभुग्न XXIV. 26 · 211. 12.

सान्त्वकरण XXIV. 15 : 199. 10

सानाय्यदुह् XXIV. 23 : 208. 5; XXVII 13 339. 9

॰साम (*a*-stem) in प्रत्नसामम्, अग्निष्टोमसामम् XII. 18 : 114 11, 12; XVI. 13 : 261. 17; XXVI. 14 . 292. 7.

सामपथ VII. 15 . 166. 5; XXVI. 33 : 320. 6 · सामपथे । उद्गातुर्दर्शनपथे and औदुम्बरीप्रकाशे ।

सामयिक XXVI 33 321. 4 : समये भवम् । सिद्धान्तम् ।

सृ c. उप XIV. 22 : 192. 2; XVIII. 48 : 406. 6 : उपसृतः । घृतोपसृतः (the Viv., however, reads : °सृष्टः). The same meaning, as it seems, in Kauṣ. Br. VI. 12.

सृज् c. उप-अव (obj. वत्सम्) XXIV. 24 : 208. 12.

सृप् c. अधि-उद् XVIII. 9 : 352. 11.

c. उप-निस् VII. 7 : 212. 9; VIII. 2 : 236. 1; VIII. 10 : 247. 17; XXVII. 3 : 326. 6.

c. सम्-प्र XI. 6 : 71. 8 and often.

सोक्थ्य X. 18 : 17. 1 : सोक्थ्याः । उक्थ्यसहिताः ।

सोदञ्चन VI. 34 : 199. 5.

सोन्नेतृक VII. 7 : 211. 12

सोपनाम XIII. 1 : 119. 9 : सह उपनाम्ना । समीपे ऽन्यः अत्यन्तनाम तदुपनाम । तेन सह सोपनामा । ननु सोपनाम्नी इति भवितव्यं डाबुभाभ्यामन्यतरस्यामिति (Pāṇ. IV. 1. 13), the remaining is too corrupt to be cited.

सोपयाम XXII. 14 : 136. 14, XXV. 34 : 269. 13 : accomp. by the formula उपयामगृहीतो ऽसि ।

सोपवसथ XX. 25 : 55. 4; XXIV. 34 : 220. 12.

सोपाश्रय VII. 2 : 202. 6, 7; VIII. 10 : 247. 8 : उपश्रयकूर्चपात्रम् ।

सोमक्रयण masc. VI. 15 : 172. 19 : क्रीयते सोमो येन ।

सोमसव XVIII. 5 : 346. 15

सोमातिपवित XIII. 25 : 135. 8, 9; XVII. 34 : 312. 9; XVII. 35 : 313. 12; XVII. 36 : 314. 15

स्कन्ध्या X. 27 : 26. 5 : स्कन्ध्याः संघातरूपा मन्त्रपङ्क्तयः; X. 32 : 29. 15 (the ten skandhyās are here enumerated) : passim in praśna X; XVII. 24 : 303. 11, XVII. 25 : 304. 12; XVII. 26 : 305. 9.

स्तरण nom. act. to स्तृणुते XVII. 48 : 328. 14

स्तु c. परि XVIII. 15 : 359. 11 sqq.

स्तुति XXIV. 1 : 185. 16. As an example the commentators cite : निवेशनः संगमनो वसूनाम् (T.S. IV. 2. 5 m) Veṅk.; त्वमग्ने द्युभिः (T.S. IV. 1. 2. w) Viv.

स्तृ c. परि-उप XX. 24 : 54. 5; XXIV. 33 : 220. 8, cp. पर्युपस्तारम् ।

स्तोकीय IV. 7 : 119. 20 against स्तोक्य XXIV. 37 : 223. 16.

स्तोमभक्ति XXV. 21 : 252. 12, 13; 253. 10.

स्थपतिसव XVIII. 3 : 345. 6, name of an ekāha.

स्थविमतः VIII. 9 : 246. 8 : स्थूलप्रदेशेन ।

स्था c. वि-आ caus. IX. 7 : 274. 15 : अथास्य प्रादेशेन दिशो व्यास्थापयति ।

महावीरस्य प्रादेशेन दिशो व्याम्यापयति दिक्षु प्रादेशं करोतीत्यर्थः but अस्य refers rather to the yajamāna, or it is altogether superfluous, cp. Āp. XV. 7. 6.

c. परि-निम् caus. 'to finish' XX 4 : 12. 5; XX 8 : 21. 1; XX. 10 : 23. 2 and often in Dvaidha and Karmānta.

स्थाल्यमत्रम् dvandva XXV. 4 : 232. 1 : स्थाल्यश्यामत्राणि च ।

स्थिति XVI. 6 : 252. 10; 253. 8, XVI. 16 : 263. 7 in the expression नैतदाद्रियेतेति स्थितिः ।

सूदन् XXVIII 9 . 359 4.

स्फ्यप्रकार XX. 25 · 55. 9.

स्फ्यविघन VII. 9 : 215. 6; XXI. 14 · 94. 5, 7; XXV. 19 : 250. 6 · स्फ्यविघनात् । बहुवचननिर्देशात्परशुपर्श्वोरपि ग्रहणम् *cp.* *T.S.* *III.* 2. 4;—XIV. 8 · 166. 9 · उक्तए स्फ्यविघनानामुपस्थानम् (T.S. III. 2 4 *a*, *b*) see Baudh. VIII 9-10 : 215. 5–10

स्मयश II 5 40 1

स्यन्द् c अभि-वि caus IX. 4 270 9 उपरि विस्रवति; X. 8 : 7. 16; XIV 27 , 197 14 sqq

स्राव subst ? XV 8 : 213 9

स्रुगादापन III 28 . 101 6 स्रुगादापनेन घृतवतीमित्यनेन ।

स्रुचोपधान XXI 25 114 1, see crit note

स्वधा XIV 7 163 3, 12; 164 3, 12 स्वधाम् । अवमिष्टम्; XIV 9 : 167 2 स्वधाम् । स्कन्नशेषम् ।

स्वप्रधान II 3 37 2 Venkateśvara, who reads प्रधाना instead of स्वप्रधाना and सप्रधाना instead of असप्रधाना, comments: तेषां दक्षिणाकाले परिगणनाभावादुक्तदक्षिणातो ऽन्यदद्यात् । नन्न कियद्देयमित्यत आह । प्रधाना । प्रधानशब्दस्य नपुंसकत्वात् लिङ्गव्यत्ययश्छान्दसः । सर्वे अभिगरादयः प्रधानभूताः । तथा च प्रधानस्य सदस्यस्य या दक्षिणा सा दक्षिणा देयेत्यर्थः । सप्रधाना इत्येके । प्रधानेन सह वर्तन्त इति । सप्रधानाः सदस्याः प्रधानभूताः । अभिगरादयस्तदपेक्षया उपसर्जनीभूताः । तथा च द्वितीयतृतीयचतुर्थपर्यायेष्वितरगणस्य देयमित्यर्थः ।

स्वयमातृण्णा X. 28 . 27. 7 and passim in praśna X : स्वयच्छिद्रां शर्कराम्; XXX. 7 . 309. 13.

स्वयमातृण्णीय X 24 . 23 8 : स्वयमातृण्णीयए शङ्कुमुद्धृत्य मानकाले मध्ये निहित शङ्कुमपनीय ।

स्वयमृतुयाज adj. *XVI* *5* : *250. 9*; XXVI *13* : *291* 11 : 'where the ṛtuyājas are offered by the participants themselves.'

स्वयंचिति X. 20 : 18. 12; X 37 : 34. 18, etc. : T.S. V. 7. 8. 1.

ह।

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

I 18 : 27. 2 read द्वितीयमवदानानि ।

I. 18 : 27 6 and I. 20 : 30 15 r ०निप्रेष instead of निप्रेष ।

II. 3 : 36. 9 r. probably with Tr. ०पारयेच० instead of ०परयेच० ।

II. 5 : 39. 11 r. with Tr. प्रदाकुनि instead of ०खुनि ।

II 6 : 42 15 r या ते अग्र instead of या त अग्र ।

II 7 : 43 12 r. प्रत्यागच्छन्ति instead of प्रत्यग० ।

II 7 : 44. 3 r. सर्वै instead of सर्वे ।

II. 7 . 44. 7 r. here and everywhere in Vol. I. नानाहृत्य instead of ०हृचीय ।

II. 7 45 4 better perhaps with Tr. कामदुघा अक्षरन्तै ।

II 10 49 10 Tr reads इदन्तामाभुरन्योपपद्यतां ।

II 10 . 50 13 r इत्य च instead of इत्य थ ।

II 14 57 5 r त्रिष्टुभौ instead of चिष्टुभौ ।

III 1 69 11 r अच्छोदनम् instead of अ० ।

III 3 71 10 r संतिष्ठते पुनराधेयमिति न्वृद्धिपुन० ।

III 3 71 12 r with Y and Tr तृतीयमादधान instead of तृतीय आधान ।

III 3 71 17 r वियन्तु instead of वि० ।

III 12 . 83 4 r विस्रस्त instead of विस्रस्य ।

III 24 96 7 r with Tr ०साम्नयजुषि ध्रियमाण instead of ०यजुष्याध्रिय० ।

III. 27 99 9–10 I now prefer to read this passage, with Tr and C[1] in the following manner : स आहवनीयं प्रणयमाने आसते प्रणीता वोभया वान्तरेण नेति वेति वा धीयते, cp. the Vienna Oriental Journal XXIII, 67

III. 30 . 104 6, 10 r करणमसि instead of करणामसि ।

III. 30 : 105. 1 r प्राचाहृत्य instead of ०हृत ।

III. 30 : 105. 13; instead of इत्येतयैव Tr. reads इत्येम एवैष्मा जपा; r. perhaps इत्येते न्वेव जपा ।

IV. 1 : 107 13 here and each time आवेदि is to be corrected into आहेदि (i.e. आह इदि)); the MSS. read either thus or आहैदि ।

IV. 1 : 108. 12 r. छलावाचयत्या वा कारयंत्योऽद्य ।

IV. 4 : 112. 19 r. प्रोच्यो॰ instead of प्रच्यो॰ ।

IV. 5 : 115. 18, correct the interpunction : मदधानि ' भर्या मानुषानिति नि॰ ।

IV. 6 : 118. 7, instead of उदकमण्डलुमुत्थाप्य Tr. reads उदकमण्डलुमुद्दाप्य, which perhaps is preferable The Viv. : ग्राहयित्वा ।

IV. 9 : 123 7 r. वनिहुमिति पाप्याऽ instead of वनिहुमितोऽपाप्याऽ ।

V. 1 : 120 5 r. पिहानि instead of प्रहानि ।

V. 2 : 129 18 r. ॰विर्द्वि॰ instead of ॰वर्द्वि॰ ।

V 2 : 130 12 r. मारुतादय instead of मारतादय ।

V. 5 : 133. 12 r. ॰मिश्र॰ instead of ॰मिश्र॰ ।

V. 12 : 145. 10 r. प्रदक्षिण॰ instead of प्रदक्षिण॰ ।

VI 6 . 163. 4; instead of म यद्य् रामेध॰ Tr. and some of the other MSS. read स यद्यरामेध॰, which reading is preferable. The same correction is to be made VII. 8 : 214. 1; VII. 13 220. 9, cp XIV 3 : 155 11; XIV. 7 : 163. 5, 15; 164 6, XIV 27 . 199. 3; XIX 4 : 421. 17 and my remark in the Vienna Oriental Journal XXIII, 68.

VI 11 . 168. 5 r वषट्कृत॰ instead of वष॰ ।

VI 12 . 169 16 r निक्रामति instead of निष्क्रामति ।

VII 18 · 176 18 r चतुर्होता॰ instead of च तुर्होता॰ ।

VI 20 . 178 20 r ॰धिप्रयेच्छु॰ instead of ॰धिप्रयेच्छु॰ ।

VI 20 : 179 2 r पूर्वे instead of पूर्वं ।

VI. 21 181 4 r. चापरा॰ instead of चपरा॰ ।

VI. 26 : 187 11 r प्राकृशो instead of प्रकृशो ।

VI. 27 190. 11 r. ॰नस्योदोर्चौ instead of ॰नस्योदौ ।

VI. 29 : 193 14 r. उदस्वप्रस्नातया instead of ॰स्नातया ।

VII. 8 : 212. 16 Tr. also instead of भुन्वान॰ reads भुवान', which might be better, cp XIV 5 : 161. 2, XV. 29 : 233 17

VII. 12 : 218. note ? r. 'without r' instead of 'without y.'

VII 14 : 223 8 r. द्विर्जुहोति instead of द्विज॰ ।

VIII 17 : 258 12 r. probably ॰थामुषोमान्, instead of ॰थाम सोमान्, cp. Index of words *in voce*.

VIII. 22 : 264. 4 r. धाच एव instead of धाचे ।

IX. 5 : 271. 18 r निवपति instead of निपवति ।

IX. 5 . 272. 17 r. परि॰ instead of पर॰ ।

IX. 11 . 280 18 r. probably तथान्तराद्भन instead of तथैवाद्भन ।

IX. 11 : 281. 2 r. probably तथैवान्वारम्भन instead of तथैवाम्नन ।

IX 20 : 298. 1 probably विगुषिते is preferable to विप्रोषिते, see Index of words *in voce* गुप् ।

X. 22 : 20. 8 r. तन्नः instead of तन्न ।

X. 32 · 30. 2–3 r. देवानामग्रेयी॰ ।

XI. 5 · 70. 12 r. द्विरभिघारय॰ instead of द्विरभिधारय॰ ।

XII. 8 · 96. 10 r षोडशतय्य instead of षोडशतयं ।

XII. 12 : 103 11 r. षट्त्रिं॰ instead of षटत्रिं॰ ।

XII. 13 : 104 4 r ॰न्वारब्धे instead of ॰ब्ध ।

XIII. 1 : 120 6. As all the MSS. have द्यौर्व्याख्याताः I now believe this to be the correct reading, the acc. on -*īs* occurs elsewhere also as nomin. दर्भमयीः III 1 : 69. 14; पराचीः X. 11 10 7; ॰धारिणीः XV 5 120 2; तावतीः XXIV. 10 · 194 4, ॰मात्रीः XXIV 25 . 210 4

XIII 1 120 6 As the plurality of the MSS reads इतीन्वा इमा (or इतीन्विमा) it is possible that we ought to read इतीन्वा इमा *i.e* इति । इत् । नु । वै । इमाः ।, the same is to be observed XIV 4 157 15, 158 2, XVII 9 290. 5, cp. also XXIII 4 154 17, XXIV 37 224 8, XXIV 39 : 226 2, XXVIII 9 360 2, but X 21 19 15 all the MSS have इतिन्वा, without इत् ।

XIV 4 158 2 r एकादशयाजिनो instead of एकयाजिनो ।

XIV 12 173 9 r षड्दाश्वा instead of षडाश्वा ।

XIV 13 176 note 8, r 'exc' instead of 'etc'

XIV 15 180 11 r ॰नयैको instead of ॰नयैका ।

XIV 18 184 1 I propose to read अर्वाचो instead of अर्वाचो, this word belonging syntactically to राष्ट्रभृतो ।

XIV 20 187 4 r अर्वो॰ instead of अर्न्नो॰ ।

XIV 20 187 15 r अतिक्रामाणा॰ instead of अतिक्रमाणा॰ ।

XIV 27 200 1 r. एतद्वक्षस्य उवेवैष१ भवति (instead of उ१ वैवैष१), *i e* उ । एव । एष ।, we have here the same sandhi, which sporadically occurs in the Taitt. Saṃhitā and the Taitt. Brāhmaṇa, cp Taitt prātiśākhya IX 16; to the examples cited by Whitney (स उवेक॰ IV. 3. 3 2; यदन्त्युवेना॰ II 3. 7. 4, न वा उवेतन्म्रियसे IV 6 9. 4) may be added स उवेवेन्द्रः T.Br. I 2. 2. 5 The same sandhi is found in Baudhāyana in the following passages : XVI. 20 : 266. 6, 11; XVI 33 .

279. 1, 6; XVI. 34 . 279. 13; XVI. 35 : 281. 3; XVI. 36 : 281. 6; XVII. 23 : 303. 3; XVII. 60 : 340. 16. This sandhi is not uncommon in the Kāṇva-recension of the Śatapathabrāhmaṇa.

XV. 15 : 220. 5 r. पड्० instead of षड्० ।

XV. 22 : 226. 5 r. सुवर्बमये० ।

XV. 30 : 236. 1 r. विग्रासते० instead of विग्रसते०, *ib.* note २ ०इत्त instead of ०वत्त ।

XVI. 6 . 256. 5 r. यदमुष्मादपचो instead of ०पन्चो ।

XVII. 1 : 283. 3 r. एकधर्नान्दीचवे ।

XVII. 18 : 298. 8 r. probably दर्ग्रवीर्या० *instead of* दर्ग्रवीर्या० ।

XVII. 19 : 299 note ४ r. तद्विपु० instead of तद्विपु० ।

XVII. 21 : 303. 8 r. मुहिनो ऽनुप्रकार instead of मुहिनो ऽनु प्रकार ।

XVII. 40 . 320. 6 r. दमं instead of दमां ।

XVII. 42 : 323. 17 r. दधान instead of दधाम ।

XVII. 45 : 326. 14 r नाभिर्णोर्भिर्य० instead of नाभिर्णो० ।

XVII. 61 : 341. 1 r. पौर्णमासै instead of पौर्णयासै ।

XVIII. 12 : 356. 11 r विश्वेषां ।

XVIII. 15 : 360. 1 r ऽतिवेदु instead of ऽतिवेदु ।

XVIII 20 · 366 note ६ r. सूरि० instead of सुरि० ।

XVIII 24 · 372 3; *on* किकराववाना cp Index of words *in voce.*

XVIII 25 · 372. 11 r दौश्चित्तावकोर्या instead of ०क्रोर्या ।

XVIII. 29 : 378 1 r प्रजापतेरनुरूपत्वाय instead of ०त्वाय ।

XVIII. 33 : 382. 14 r. तदेष instead of तदेय ।

XVIII. 38 : 389. 2 r. तद्यो नामनो instead of न नो नामानि ।

XVIII. 46 : 402. 8 r. probably हिरण्यया instead of हिरण्यया ।

XVIII. 46 : 403. 2 r. जयन्त्या च instead of जयन्त्याच ।

XVIII 48 : 406. 8 correct the interpunction : ०पचते चतुर्होमे राशि० ।

XVIII. 50 : 408. 16 r. probably with I. ०सचरी instead of ०सचारी, cp Index of words *in voce.*

XVIII. 50 · 409. 18 r. ०वश्येन instead of ०वश्तेन ।

XVIII. 52 : 413. 1 r. सर्वाणामेव ।

XIX. 5 : 424. 6, the nomin. एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति is found in the Brāhmaṇa also ; T.Br. III. 12. 5. 7.

XIX. 9 : 430. 8 r चेदर्शोने instead of चेदशोने ।

XIX. 10 : 434. 4 r. लोकंश्रयैव instead of लोक श्रय० ।

XX. 6 : 16. 13 r. परिस्रयौ॰ instead of परिस्रयो॰।

XX. 18 : 39. 9 r. ॰न्वारभेष्ठामिति।

XXIII. 7 : 158 9 r. संख्यापयेद्देवाय।

XXVI 10 : 286. 13 r. चतुरुत्तरीय।

प्रवरे ४१ : 450. 3 r जौवनयः।

प्रवरे ४९ : 453. 1 r. निध्रुवाः।

प्रवरे ४८ : 462. 6 r. पौष्कर॰।

प्रवरे ५४ : 466 note ७, r. " is the better reading."

Now that this edition of the Baudhāyana-śrautasūtra is complete, it may be of some use to students of Vaidic literature, to add, at the suggestion of Mr J. van Manen, General Secretary to the Asiatic Society of Bengal, a complete bibliography of the texts belonging to the Black Yajurveda, of which our Sūtra forms a part, as far as these texts are extant, either in print or in manuscript.

It would be logic to commence with the *oldest* texts. But, as no conclusive investigations have yet been made regarding the chronological sequence of the majority of these texts, it will, for the present, be advisable to treat of them in alphabetic order

I The *Katha* texts Of this group two Samhitās are known, that of the Kapisthalakathas and that of the Cārāvanīya- or Caraka-kathas

(*a*) The *Kapisthalakathas* We know only of their Saṃhitā, of which a large fragment is preserved at the Benares Government Library This Samhitā is very nearly related to the Kāthaka as printed by L. von Schroeder (see under *b*). The two Saṃhitās, differ, first,
ly in their division, the
into Astakas, each Astaka
is a task for the future to examine the relation of this Saṃhitā to the Kāthaka

(*b*) The *Caraka-* or *Cārāyanīya-kathas*. Their Saṃhitā is the one which has been published by L von Schroeder in three volumes Kāthakam, die Saṃhitā der Katha-çākhā (Leipsic, Brockhaus, 1900 1909, 1910). To this text R Simon composed a very useful Index Verborum (Leipsic, Brockhaus, 1912). But the Kāthaka must once have contained much more than is handed down to us; there must have existed a Brāhmana and an Āranyaka Of this Brāhmaṇa only some fragments are known at present Cp. my paper "Brāhmaṇa- en Sūtra-aanwinsten" in Versl. en Meded. der Kon Akad. v. Wet., Afd Lett., V• R, IV• deel, page 467 ff Of the Āraṇyaka, von Schroeder himself has published many fragments in his paper: "Die Tübinger Katha Hss." in Sitz. Ber. der Kais. Ak. der Wiss., Wien, Phil. hist. Kl., Band CXXXVII (1898). From the Sūtras of the Kathas the Yajñasūtra (or Vaitānika- or Śrauta-sūtra) seems to have perished (perhaps somewhere in Kaśmīr copies still

may be extant); only an extensive fragment of the Paribhāṣā sūtra and of the Śulba-sūtra are known to me; the Gṛhya-sūtra, *however, is preserved and is actually being printed* at Lahore with extracts from three commentaries. This Gṛhya-sūtra presupposes a special collection of Mantras, a kind of Mantrasaṃhitā, in which the Mantras were handed down with their accents, cp. the above-mentioned paper "Brāhmaṇa-en Sūtra-aanwinsten," page 465 ff.; as a whole this text seems to have perished.

2. The *Maitrāyaṇīyas or Mānavamaitrāyaṇīyas* Their Saṃhitā has been published by L. von Schroeder in four parts: Maitrāyaṇī Saṃhitā, Brockhaus, Leipsic, 1881, 1883, 1885, 1886. But this śākhā must equally have possessed an Āraṇyaka, which has been lost. The Sūtra has partly been edited by F. Knauer: "Das Mānavaśrautasūtra," St. Petersburg, 1900, 1901, 1903, giving Books I—V. After the lamented death of Knauer the task undertaken by him has been taken up by Miss Dr. J. van Gelder, who published the Cayanapraśna ("Opbouw van het hoogaltaar naar de overlevering der Mānavas," *printed by Kreysing, Leipsic, 1921*). The *Gṛhyasūtra* of the Mānavas has equally been published by Knauer (St. Petersburg, 1897) [illegible]
R. Sama Sast[illegible]
Central Libra[illegible]
saṃhitā (the [illegible]
other Saṃhitā [illegible]
[illegible]s for
[illegible] this
[illegible] It
is to be hoped that it may also be made publici juris.

3. The *Taittirīyas.* Their Saṃhitā appeared in the Bibliotheca Indica under the title: The Saṃhitā of the Black Yajurveda with the commentary of Mādhavācārya (ed. Roër and Cowell, Calcutta, 1860-1899) in five volumes. Their Brāhmaṇa is contained in the same collection of edita (the Taittirīyabrāhmana of the Black Yajurveda, Calcutta, 1859 etc.) in three volumes, as also their Āraṇyaka (Calcutta. 1872). Saṃhitā and Brāhmaṇa were also published at Poona and Mysore with the commentary of Bhaṭṭa Bhāskaramiśra. The best critical edition of the Saṃhitā is that of A. Weber (published as Volumes XI and XII of the Indische Studien, Brockhaus, Leipsic, 1871, 1872). Since 1914 we possess a translation with ample introduction by A. B. Keith: "The Veda of the Black Yajus school entitled Taittirīyasaṃhitā" (Cambridge Mass., 1914) in two volumes.

According to Mahādeva in his introduction to the Vaijay-

anti (i.e. an edition of the text of Hiranyakeśi-śrautasūtra with commentary) the Taittirīyas are divided into six schools (caraṇas), that of (*a*) the Baudhāyanīyas, (*b*) the Bhāradvājins, (*c*) the Āpastambins, (*d*) the *Hairaṇyakeśas*, (*e*) *the Vādhūlas* and (*f*) the Vaikhānasas

(*a*) Of *Baudhāyana* the Śrautasūtra is known, now printed; the Gṛhyasūtra lies before us in two editions both *uncritical and calling for better work: (1) Baudhāyana*-smārtasūtra (containing the Gṛhya-, the Pitṛmedha-, the [illegible] 1905, in Grantha, [illegible] (no. 32 of the [illegible] Pitṛmedha-sūtra of Baudhāyana has appeared separately in a work: The Pitṛmedhasūtras of Baudhāyana, Hiraṇyakeśin, Gautama, by W. Caland (Abh f d. Kunde des Morgenl. X. Band, Leipsic, Brockhaus, 1896), whilst under the title: "Bijdrage tot de Kennis van het hindoesche doodenritueel" Miss Dr. Raabe published the second and third praśna of this text (Leiden, Brill, 1911) From the Gṛhyasūtra selections were published and translated by Dr P Harting, Valkhoff, Amersfoort, 1922 *The Dharmasūtra was published twice* by A Hultzsch Abh f d Kunde des Morgenl. VIII. Band, Leipsic, 1884 and ib XVI Band, Leipsic, 1922 (Brockhaus) It is contained also in the Government Oriental Library Series of Mysore with the commentary of Govindasvāmin, Mysore, 1907 An excellent translation was given by G. Buhler in Sacred Books of the East, Volume XIV, Oxford, Clarendon Press, 1882 Of the minor texts which help us to understand Baudhāyana there may be mentioned here the Srautapadārthanirvacanam, Benares, Samvat 1944, and Venkateśa's Śanirṇayaprayogamālā in three parts, Bombay, Śāka 1808.

(*b*) *Bhāradvāja's* Śrautasūtra is extant in Europe (a large *fragment only*) in a Munich and a Berlin ms; *whether* complete mss are extant in India is unknown to me The Bhāradvāja-gṛhyasūtra has been published by Miss Dr. H. Salomons Het hindoesche huisritueel volgens de School van Bhāradvāja, Leiden, Brill, 1913.

(*c*) The *Āpastamba*-śrautasūtra is known from the excellent edition by R. Garbe in the Bibliotheca Indica, 1882-1902, with the commentary of Rudradatta for the first two volumes The first seven books have been translated [illegible] Vandenhoeck [illegible] mprising the [illegible] to appear at Amsterdam; the last volume is nearly ready for printing

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM.

PROGRESS AND COLLATION STATEMENT FOR LIBRARIANS.

Vol. I.

Fasc. I. (New Series, No 1067), 1904.
Title, dedication, index, preface, corrigenda, pp xvi, text, pp. 1–96 [Title page dated 1904.]

Fasc. II. (New Series, No. 1072), 1904
Text, pp. 97–192.

Fasc. III. (New Series, No 1113), 1905.
Text, pp. 193–298 One page of errata, unnumbered, verso blank.

Vol. II.

Fasc. I. (New Series, No. 1163), 1907.
Title, preface, pp. ii, vi, text, pp. 1–96.
[No heading to text; title page dated 1907.]

Fasc II (New Series, No. 1196), 1908.
Index, pp ii; text, pp. 97–192.
[Index to be bound after preface and before text, p. 1.]

Fasc. III (New Series, No. 1223), 1910
Text, pp 193–288

Fasc IV (New Series, No. 1282), 1911.
Text, pp 289–384.

Fasc V (New Series, No. 1322), 1912
Text, pp 385–435 corrigenda on p 436

Vol. III.

Fasc I (New Series, No 1370), 1914
Title, index, preface, pp. xii; text, pp 1–84
[Section-heading to text, title page dated 1913.]

Fasc II (New Series, No. 1415), 1917
Text, pp 85–180

Fasc III (New Series, No 1428), 1919.
Text, pp. 181–276.

Fasc IV (New Series, No. 1445), 1921.
Text, pp 277–372.

Fasc. V (New Series, No. 1453, mistakenly printed as 1553), 1923.
Text, pp. 373–468.
[End of text.]

Fasc. VI. (double number). (New Series, No. 1460), 1923
Indexes, pp. 1–114; Corrections and Additions, pp. 115–120; Bibliographical Appendix, pp. 121–126; Progress and Collation Statement, pp. 127–128.
[End of the work.]

The publication is complete and constitutes work No. 163 issued in the Bibliotheca Indica.